

שנה ראשונה

חוברת ב.

ממזרח ומערב

ירחון

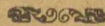
לחכמה ולספרות

העורך:

ראובן בן מרדכי בריינין

מחירו לשנה: באוסטריא אונגריא 10 פל.; - ברוסיה 8 ר"כ; באשכנז 20 מארק
בצרפת 30 פֿרנק. באנגליא א' פֿונד שטערלינג; ברומניא ובארצות
המזרח 30 פֿרנק. ובאמעריקא עם המשלוח 5 דאָללאר. החפץ בנייר
זועלין מוכח יוסיף על המחיר הנ"ל רביעיתו. השולחים כסף החתימה
לחצי שנה יוסיפו 20 קר - 50 קאפ.

וויצען

תרנ"ה

בדפוס של אברהם פֿאנטש.

Erster Jahrgang.

Heft II.

Mimisrach U m i m a a r a b h

(Von Ost und West)

Hebr. Monatschrift

für

Literatur und Wissenschaft.

Herausgegeben von

Ruben Brainin

in Wien, IX. Seegasse Nr. 23.

Preise jährl. : Für Oester.-Ung. Flor 10. — Für Russland 8 Rubel. —
Für Deutschland 20 Mark. — Für Frankreich 30 Francs. —
Für England 1 L. St. — Für Rumänien und dem Orient
30 Frks. — Für Amerika 5 Doll franco.

Velinausgabe um den 4ten Theil mehr.

Selbstverlag des Herausgebers

WIEN

Buchdruckerei und Verlagsgeschäft von A. Fanto

Für die Redaction verantwortlich A. Fanto.

כ ז

עמוד

3		
11		אבנד האדרעי.
מים לירוא כוליע ולומכרוזו.
26		
		(ד) לתולדות ספרות העברית החדשה בשנות המאה הי"ט. ספר גדול בהמשכים.
37		מאיר ווייסבערג. סמאניסלויא
47		(ה) פרץ בן שלומיאל. ספור. ד. י. זילבערבוש. וויען.
65		(ו) משא כיש. ציורי-מסע פרופיסור ג. זעליקאוויץ
69		(ז) הרואה ואינו נראה.
80		(ח) רחובי-היהודים. שיר-ספורי. ח. נ. ביאליק.
86		(ט) מגלות עפות. פֿלימון. יואל פֿויסמ.
		(י) רביעית ההין או רביעית הלוג? פרופיסור ד"ר א. שווארץ. ראש בית המדרש
91		לחכמת ישראל בוויען.
		(יא) אגרת הפטירה להפלוסוף אבן אלצאיג. הוצאת הד"ר מרדכי צבי שריינר.
96		מורה בבית המדרש לחכמת ישראל בברלין.
107		(יב) משוררי ספרד האחרונים. ד"ר א. קאמינקא רב לעדת פראג.
128		(יג) בני דורות קדמונים. שיר י. קאפלאן. זיטאמיר
1 — 12		(יד) האכרות המיוחדת. פרופיסור יוסף הלוי. פאריז. בסמנים מיוחדים.
		(טו) חכמים הזהרו בדבריכם. פרופיסור ד"ר צבי שפירא. היידעלברג.
17 — 20		בסמנים מיוחדים.
145		(טז) מכתב אל העורך. חיים מרגליות — קאלוואריסקי. מונטפוליר
148		(יז) ברכת-עם. שיר ח. נ. ביאליק
149		(יח) ותנפנה. שיר ח. נ. ביאליק
151		(יט) פתגם. יל"ג.
		(כ) תחת הבקרת פעמים. משה קאמיאנסקי. — וויניצא
		הוספה: אבל כבר. א. י. ש.

ממזרח וממערב

ירחון

לחכמה ולספרות

העורך:

ראובן בן מרדכי בריונין

שנה ראשונה.

חוברת ב.

וויצען

לפ"ק

תרנ"ה

שנת

הערמאן לודוויג פֿערדינאַנד העלמהאַליץ.

הֶלְמְהַלִּץ היה אחד מראשי גבורי הרוח, אשר חדרו לסתרי הטבע ויגלו תעלומותיו לתועלת כל האנושית. הֶלְמְהַלִּץ עמל ויגע לחקיר ולדרוש את הכחות היסולמים בכל התכל ויבקש פתרון להשאלה, איך משיגים אנחנו את העולם, לתת אותו בלכנו ולחרות אותו כמוחנו. חוקרים השמים מעינם בתכל מבית ומחוץ, כיצור ויצור, בגרגיר חל ונכח החושב, במסתרי הרגש ובסודות המהשבה — חוקרים כאלה היו מעט בתבל.

הלמהולץ נולד בפאָטסדאָם כיום 31 לחדש אויגוסט בשנת 1821 וימת בשארלאטענבורג בשמונה לחדש ספטמבר בשנת 1894. תולדות חייו מצדם החיצון היו פשוטות מאד. אין בהם מקרים, מאדעות ומעשים כבירים מיוחדים, המרעישים את הלב. חיי הלמהולץ מילדותו היו חיי חושב וחוקר המוצא קורת רוח, נחת וששון בחקירותיו ונסיונותיו, חיים שאין בהם תנועה הזמנה, הליפות ותמורות מלאות תשואות, אבל יש בהם עֶזְק אִין־סוף, תכלית ומטרה קבועה. אבי הלמהולץ היה מורה בהגימנוזים שבעייר מולדתו וישקר על הנוך בנו־שעשעו זה ובשום לב השגיח על גדולו הרוחני, וידאג לכל הליכותיו. הלמהולץ בהיותו עוד נער רך היה מְלֵחָה בכל פעם את אביו ושהיה הולך לשוח עם אחד מרעיו שהיה מתלמידי הפלוסוף הֶגֶל ומטה און קשבת לדברי אביו ובן־לויתו ולכל וכזהים ומחלקותיהם.

אכל הנער לא מצא בהשיחות הפילוסופיות המצויות האלה כל תשובה ליסאלותיו וספקותיו אשר התעוררו בנפשו, ועוד אז, בהיותו עול ימים חשב בלבבו כי המציאות צריכה להיות מובנה וגלויה לכל והוא נוצר לגלות את הלוט מעל פניה. בשנת 1838 גמר הלמהולץ את חק למודיו בהגמנוזים אשר בעיר־מולדתו, ויכנס לבית המדרש הגבוה, אשר בכרלין הנקרא בשם, מוסד פֿיֶרְדִּיך ווילהעלס, ללמוד שם את חכמת הרפואה. הלמהולץ היה מוכרח לבחור בחכמת־הרפואה נגד רוחו ורצונו. עוד בשבתו על ספסל הגימנוזים דבקה נפשו בחכמת־הטבע לאהבה, ויתעמק בהן דיבכרן על פני יתר הלמודים ויהנה בהן גם כשעותיו הפנויות משעוריו הקבועים, ואדיר הפצו היה לבחור גם בכית־המדרש הגבוה בחכמת־הטבע, אבל בעת ההיא לא נתנה החכמה הזאת למחזיקיה קרדום להפר בו אכל, וכל הבוחר בה בימים ההם מאהבה סופו היה לרעוב ללחם, וחיייו היו תלואים על בלימה. ומפני שאבי הלמהולץ לא היה עשיר בנכסי חמר, לכן היה הנן אנוס לאחוז בחכמת־הרפואה, על כי פשרו את לומדיה משכר־למוד, ותקוה היתה ליודעיה למצוא מחיה לנפשם. והרפן לודוויג זה איש הרוח כבש לשעה את תאיתו להשתלם בחכמת־הטבע. בשנת 1842 גמר הלמהולץ

את חק למודיו בבית מדרש זה במחלקת חכמת-הרפואה ויכתוב ספרו ביספה הרומית על דבר בנין שמת-העצבים אצל החיות חסרי-החוליות. בספרו זה הוכיח כי חבורת העצבים Ganglion אצל חסרי-החוליות הממלא מקום המוח וחוט-השדרה אשר לבעלי-החוליות, משוורים ומקושרים בהעצבים המסתעפים בכל הגוף, ובוה יסד את חכמת-היות העצבים על יסודות-הנתוח ומני אז קבלה החכמה הזאת צורה חדשה. בעד ספרו זה נתנו להלמהולץ תעורת ד"ר ויהיה לרופא-עוזר "Assistenzarzt" בבית החולים "גמילות חסדים" (charité) שנה אחת במשך השנה הזאת השך נפשו מטובה וקמץ מצרכיו ויקבוץ על יד פרוטה אל פרוטה ויקנה זכויות-מגדלת שהיה צריך בה לבחינתו ונסיינותיו. אחרי כן מנוהו מטעם הממשלה לרופא בבית-החולים אשר לצבא בפאסטראם ויכהן במשמרתו זאת עד ימי הסתו שנת 1848. ובמשמרתו זאת פרע הוכו לקופת-הממשלה. אשר הוציאה מכספה על שלום שכר-למודיו בבית המדריש הנקרא על שם פרידריך וילהלם. עתה היה לאל ידו לשוב לעבודתו בחכמת החיות והטבע וללכת במחקריו אל אשר יצאנהו רוחו הכביר. עתה הורה להמקרה שהביאנהו ללמוד גם את חכמת-הרפואה ולא התחרט על הקפנדיא שעשה בדרך למודיו, כי סוף סוף חזר ללמודיו אהובי נפשו. הלמהולץ היה אחד המאושרים שיש להם משקורתם מטרה ידועה וברורה בלמודיהם. כל ימי חייו שאף למטרות ידועות בלמודיו ולא רסיה דעתו מהשאלות המדעיות אשר עמל למצוא להן פתרון. בצאת הלמהולץ מבית-החולים לא בקש לבנות לו בית, ולא עמל למצוא מקור לפרנסה טובה, או לקנות לו שם ופרסום, כי בחכמה חשקה נפשו ולגלות סתרי הטבע היתה תאוותו. באחרית שנת 1848 מנוהו למורה חכמת-הנתוח בבית-ספר לחכמי חרשים בכרלין. הוט של חן ויפי היה מתוח תמיד על שעוריו בחכמת בנין הגוף וגורתו וימשוך את לבב השומעים בנעם לקחו. כעתותי החפש מעבודתו לבית-הספר הוציא לאור ספרים אחדים נעלים במקצוע זה. הממשלה שמה לכה אל עבודת הלמהולץ הפריה, אשר במשך פחות משנה עלתה בידו לגלות עמוקות בחלקת-החכמה אשר עבד בה. ותמנה אותו למורה שלא מן המנין בבית-מדרש המדעים הגבוה אשר בקניגסברג להטיף לקחו בחכמת-החיות ותורת-המחלות (Pathologie) ובשנת 1852 גמנה למורה מן המנין בבית מדרש זה. והוא אז בן שלשים ואחת שנה.

בן שלשים ואחת שנה להורות בבית-מדרש גבוה לתועלת האנושית החולה ולחקים תלמידים — רופאי כל בשר! מה רב האשר! בקניגסברג בנה לו בית וישא אשה נעימה ומשכלת, ממשפחת אצילים עתיקה. החקיש המבקש לו רגשות חדשות, חליפות ותמורות, חיידורו והוללות יבחר בחיי רגן ופנוי ולא ישעבד עצמו לאשה אחת ולמקום אחד ויתהפך מסכות באריותיו. לא כן המלומד שצריך לעבוד עבודה תמידית וכלתי נפסקת, עבודה הדורשת מנוחת הגוף והנפש, שלום בית ושלום עצמו הוא צריך לחיי-משפחה ואישות. בשנת 1853 נקרא הלמהולץ להיות פרופיסור מן המנין לחכמת הנתוח והחיות. בעיר Bonn. תלמידים רבים ממדינות שונות נהרו אליו לבית-מדרשו זה לשתות מכורו אשר חפר, ויפעל על לב תלמידיו ויעיר את רוחם לחקור ולדרוש ויצית בקרבם איש האהבה להחכמה והמדע לשמם. כעבור שלש שנים להמנותו למורה בבית-המדרש אשר בכאן עזב את קרית-ספר זאת אשר היה שם אהוב, מקובל ורצוי לכל ומוקף תלמידים המעריצים שמו. הוא עזב את כאן, כי למרות השתדלותו הנמרצה לפני הממשלה שיקנו בעיר זו זמן מיוחד לנסינות ובחינות

פֶּהִיזִילוֹגִיָּה לֹא עֵלְתָה בִּידוֹ, וּבִמְקוֹם שֶׁאֵין בֵּית כּוֹחַ, שֶׁהִיא נֶחֱוֶץ לַחֲקִירוֹתָיו הַמַּדְעִיּוֹת, לֹא רָצָה לְגוֹר. בִּימֵי הַסְּתוֹ שֶׁל שָׁנַת 1856 הֶעֱתִיק הַלְּמַהֲלֵץ אֶת מוֹשְׁבוֹ לַהֵיילֶלְבוּרְג, זִכְרוֹשְׁתְּלוֹתוֹ נִכְנָה שֶׁם מִכּוֹן לַחֲכֵמַת־הַחַיּוֹת וְהַטְּבַע הַנְּקֻרָא עַל שֵׁם פֶּרִידְרִיךְ. כְּבֵית זֶה קִרָא הַלְּמַהֲלֵץ אֶת יַשְׁעוּרָיו בַּחֲכֵמַת־הַחַיּוֹת וְשֵׁם הַחוֹקֵר הַטְּבַעִי הַגָּאוֹן הַזֶּה הִתְפָּרַס וּמוֹנִיטוֹ הַמִּפְתָּחִים כִּירוֹר הֵיטֵב יָצָאוּ בְּכָל הָעוֹלָם. אִז הֵתְאֻמָּץ שָׂר הַשִּׁבְלַת הָעַם בַּפְּרוֹסִיָּה לְמִשׁוֹךְ אֶת לֵב הָאָדָם הַגְּדוֹל וְהַמְצוִיָּן הַזֶּה לְבֵית־אֲשֵׁכְנָה, לְמַעַן יִטִּף שֵׁם לְקַחוּ מֵעַל הַקֵּתְדְרָא. בִּשְׁנַת 1871 נִתְרַצָּה הַלְּמַהֲלֵץ לְקַבֵּל עַל שִׁכְמוֹ כְּהַנְת מוֹרָה מִן הַמְּנִיָן לַחֲכֵמַת הַטְּבַע — Physik — כְּבֵית־מַדְרֵשׁ־הַגְּבוּהָ אֲשֶׁר בְּכֵרְלִין. עַל יְדֵי הַשְׁתַּלְּלוֹתוֹ נִכְנָה בְּכֵרְלִין כְּבֵית־לַחֲכֵמַת־הַטְּבַע וְשֵׁם הַטִּיף לְקַחוּ וַיַּעֲמִיד תַּלְמִידִים רַבִּים, וְהָם אֲשֶׁר עָשׂוּ לָהֶם שֵׁם עוֹלָם. הַלְּמַהֲלֵץ הִיה דוֹרֵשׁ עַל חֲכֵמַת־הַטְּבַע כַּפֶּעַם כַּפֶּעַם, גַּם לְפָנֵי קַהֲל גְּדוֹל מְקֻצּוֹת הָעַם בְּשַׁעַר כֵּת רַכִּים בְּכֵרְלִין וּבְעֵדִים אַחֵרוֹת כַּאֲשֶׁר אֲשֵׁכְנָה. בִּיהוּד הוֹעִיל לַהֲרַחֲבַת חֲכֵמַת־הַטְּבַע עַל יְדֵי סְפָרוֹ, אֲשֶׁר בְּהֵם חֶפְרוּ דַעַת מְדוּקָה וְחִרְפָּה. הַתְּכּוֹנְנוֹת נּוֹקְבַת וַיּוֹרְדַת עַד תְּהוֹם מַחֲזוֹת־הַתְּכּוֹל, חֲקִירוֹת עֲמוּקוֹת, מְאוּמָּתוֹת וּמְיוֹסוֹדוֹת עַל יְסוּדוֹת מְצַקִּים בִּל יִמָּצוּ וְקִלּוֹת חֲסַנְנוּן, זָעַם הַשְּׁפָה, בְּהִירוֹת־הַמְּכַשָּׁאִים וְהַסְּבֵרַת הָעֵנִין, הַלְּמַהֲלֵץ הִיה אֲשֵׁכְנָה, אֶךְ כְּעוֹרֵק אֲבוֹתָיו מְקַדֵּם הִיה נוֹזֵל גַּם דָּם צַרְפְּתִים, גַּם דָּם אֲנְגְלִים וְאֵינְנו אֲשֵׁכְנָה גִּמּוֹר וְשִׁהוֹר. הָאֲשֵׁכְנָהִים מֵתְאֻמָּצִים לְהוֹכִיחַ וּלְעַקֵּם אֶת הַכְּתוּב מִגְּמַל־הַיּוֹחִסִּין שֶׁל הַחוֹקֵר הַזֶּה וְלַהֲרַאוֹת כִּי הַלְּמַהֲלֵץ הוּא פֶּלוֹ, מִכֶּף רְגְלוֹ וְעַד קַדְקָדוֹ, שֶׁלָּהֶם וְאֵין כּוֹ אֶף קוֹרֵט דָּם אֶחָד מִדְּמֵי הַצַּרְפְּתִים הַשְּׁנוּאִים לָהֶם. אֲנַחְנוּ אֵין לָנוּ עַסֵּק בְּנַסְתּוֹת כְּאַלְהֵי, וְלֹא בִּשְׂאֵל אֶת פִּי הַמַּלְאָךְ הַמְּמוֹנָה עַל הַהֲרִיזוֹן דְּמֵי מִי נִזְלוּ בְּעוֹרֵקֵי הַחוֹקֵר־הַכְּבִיר הַזֶּה. לָנוּ — רַק הַנְּגַלוֹת, וְזֶה גְלוֹי וַיְדוּעַ לָנוּ כִּי הַלְּמַהֲלֵץ הִיה אֶחָד חוֹקֵר־הַטְּבַע הַמְּעֵמִים בְּדוֹרְנוֹ, אֲשֶׁר סָלְלוּ לָהֶם דֶּרֶךְ חֲדָשָׁה וּבְכָל עַנְפֵי הַחֲכֵמָה שֶׁעָסְקוּ בָּהֶן כִּרְאוֹ תְּקוּפָה חֲדָשָׁה וַיְהִיו לְכוֹכְבִים מְאִירִים לְדוֹר הוֹלֵךְ וּלְדוֹרוֹת הַבָּאִים, לְכָל הָעַמִּים וּלְכָל הַגּוֹיִם מְבֵלֵי הַבְּדֵל.

הַלְּמַהֲלֵץ הִיה „הַכֶּסֶם־כּוֹלֵל” וְגָאוֹן אֲמֵתִי וַיִּנְיַח יְסוּדוֹת חֲדָשִׁים בְּמַקְצְעוֹת יְשׁוּנִים בַּחֲכֵמַת הַטְּבַע. כּוֹ הַתְּאֵחָרוֹ וְהַתְּלַכְדוֹ כְּשִׁרְיֹן מְגַלָּה עֲמוּקוֹת. הַבּוֹחֵן וּבּוֹדֵק נְנוֹי נַסְתּוֹת, זִהְרָה פִּלוֹסוֹפִית עֲמוּקָה וַיְדִיעָה הַנְּדִסִית מְדוּיֶקֶת בְּטַבַּע הַדְּבָרִים, אֲשֶׁר יֵשׁ לְכוֹ אֵלֵיהֶם. הַלְּמַהֲלֵץ הַקְּדִישׁ זָמַן רַב לַחֲקוֹר אַחֵרֵי הַפְּעוּלוֹת הַפְּהִיזִילוֹגִיָּה בְּקֶרֶב חוּשֵׁי־הָאָדָם, וְחֲקִירוֹתָיו הַטְּבַעִיּוֹת הָאֵלֶּה הֵן יוֹתֵר פִּלוֹסוֹפִיּוֹת, יוֹתֵר עֲמוּקוֹת וְדָקוֹת מְאֹד שֶׁהוּא לְפָנֵינוּ; בְּעַמְדוֹ בְּמַקְצְעוֹ „קִיּוֹם הַכְּחוֹת שְׁכַטְבַּע” בְּצַר וַיִּאֲמַת אֶת חֵק קְבוּעַ זֶה עַל יְדֵי יְסוּדוֹת מַדְעִיִּים, שֶׁאֵין לְפַסֵּק בָּהֶם; כְּעַסְקוֹ בְּמַקְצְעוֹ תוֹרַת הַחֲשֵׁמֶל וּשְׁמוּשׁוֹ, חֲכֵמַת־הַשְּׁמַע (akustik) וְהָאוֹר הַרְּבֵה לְהַכְּנִים לְתוֹךְ הַלְּמוּדִים הָאֵלֶּה, אֶת יְסוּדֵי הַהֲנְדָסָה זִהְמַכְּנִיק, בְּמְקוֹם שֶׁאֲחֵרִים לֹא חֲשָׁבוּ לְהַשְׁתַּמֵּשׁ בִּיְסוּדוֹת אֵלֶּה וְלְהַשְׁעֵן עֲלֵיהֶם, וְעַל יְדֵי זֶה עֵלְתָה בִּידוֹ לְשַׁפּוֹךְ אוֹר רַב עַל זוּיוֹת חֲשֵׁכוֹת בַּחֲזוֹנוֹת רַבִּים שְׁכַטְבַּע; הוּא הַמְצִיא כְּלִים וּמְכַשֵּׁרִים חֲדָשִׁים הַרְּוִישִׁים לְנַסְיוֹנֹת יְשׁוּנִים בַּחֲכֵמַת הַטְּבַע וְהַחַיּוֹת זִכְעוֹרְתָם עֲשֵׂה נַסְיוֹנוֹת נְפִלְאִים אֲשֶׁר עַל יְדֵיהֶן נָנְלוּ אוֹפִקִים חֲדָשִׁים בַּמַּדְעִים הַנְּסִינִיִּים (empirische); בְּמַקְצְעוֹ חֲכֵמַת־הַשְּׁמַע, הַצְּבַעִים וְהָאוֹר הַצְּמִיין כַּחוֹקֵר מִסְתַּכֵּל בּוֹחֵן וּבּוֹדֵק חֲרִף וְעַמְקָן. עַל יְדֵי כְּשִׁירוֹנוֹ הַנְּעֵלָה לְהַסְּכִיר אֶת דְּבָרָיו, לְתַכְּלֵם וְלְהַשְׁעִימָם וְעַי יִכְלָתוּ לְדַבֵּר בְּשִׁפָּה כִּירוֹרָה וּמוֹבְנָה לְכָל כִּשְׁפָה הָעֲשִׁירָה בְּצִוּרִים בּוֹלְטִים וְנְאוּמִים מְדוּיֶקִים וּמְכּוֹנִים לְהַרְעִיז עֵלְתָה בִּידוֹ לְפָלֵם דֶּרֶךְ לַחֲכֵמַת־הַטְּבַע בְּכָל מַפְלְגִית הָעַם וּלְמִשְׁיַךְ אֶת לִבָּם לְדוֹרֵשׁ כְּמַעֲשֵׂי כְּרִאשִׁית וּמְרַכְבָּה.

בין פעולותיו הכבירות של הלמהולץ בשדה המדעים עומדת בשורה הראשונה עבודתו לכֶסֶם את חֶק "קיום הכחות בטבע". בספרו המהולל "über die Erhaltung der Kraft", הוכיח בראיות ברורות, כי כל חזיונות הטבע ומראותיו כשהם לעצמם תנועות שונות הם וכנגדים לחקים מכניים ורק על פיהם יוכלו להתבאר. ספרו זה היה ראשית אינו הרהיני, ובו נראה את הלמהולץ וכל רשמי צורתו המדעית ושרטוטיה וקלסטר גאונותו המיוחדת. הלמהולץ משתמש בספרו זה כמופתי ההגדסה וכמושכלי השעור הכבדים בקלות ומחירות נפלאה. אמנם, גם לפני הלמהולץ היו פזורים ומפורדים כספרים שונים רמזים והשערות על דבר קיום הכחות בטבע. ולמשל נזכיר את ספרי החכמים Mohr, Mayer Joule Colding. אך כל אלה היו רק שברירי-רעיונות, דעות מקוטעות ובלתי מבושלות והשערות פורחות באויר, ולא היה בהם דִי תנאים הדרושים לקבוע ולֶאֱמֵת חֶק בטבע. כאשר עשה תעשה החכמה-נסיונית. אך הלמהולץ, ולא אַחֵר, הוכיח את החֶק הזה וישען על יסודות מדעיים מוצקים ויתמך גם על "חֶק הסבה והמסוכב" — Kausalgesetz — כלומר על החֶק המחבי כי לכל פעולה בטבע יש אב, ולכל אב יש תולדה ועמיק וירחיב את באור החֶק הזה השולט בטבע ואשר עוד קִנְטָן נסה לכאורו בספרו "בקרת השכל המפשט".

הנחותיו וחקירותיו של הלמהולץ בספרו הנ"ל העירו חוקרים רבים בחכמת הטבע והכמיה לשים לב להתורה-הפילוסופית היוצאת מחֶק קיום הכחות בטבע ויתאמצו לחַזֵק את יסודותיו של הלמהולץ הכוללים ע"י בחינות ונסיונות שונים מוחשיים. זו כחו של הלמהולץ לעורר על ידי ספריו רעיונות חדשים בלב החכמים השקועים וטבועים בפרט אחד בחכמה, כי ישימו לבם להחוקים הכוללים ויחברו את הפרט אל הכלל, הענף אל השרש. הלמהולץ יחלצם מקרן-צרה, מסדק-מחט ויובילם לתכל הרוחנה. הוא מוציאם מנכבי הנֶטָף ומוליכם לרחבי הים.

לֶאֱמֵת את חֶק קיום הכחות היה על הלמהולץ להוכיח כי הכחות משתנים ומתחלפים זה בזה, לובשים צורה ופושטים צורה וכמותם לא תִנְרַע, אף כי פנים רבים להם. ולא נקל היה להוכיח זאת בזמן ששלטו השערות שונות ומשונות ע"ד האור, החם, החשמל וכדומה. התפתחות המדעים ככלל הועילה הרבה למציאת הקשר בין כחות הטבע וביחוד הצליחה בידי הלמהולץ להוכיח את הקשר האמין אשר בין כל כחות הטבע ולהראות כי מקור אחד לכלהם. ההנחה המאומתת הזאת הביאה את חוקרי דורנו לחשוב ולבקש קשר גם בין כל הכחות הפועלים בתולדות האנושית ככלל וכנפש האדם בפרט. הלמהולץ כאר חזיונות-חשמליים רבים בטבע על ידי השערת אחדות הכחות המקובלה כעת והיא, כי החם, האור, החשמל והמגנטיזם לא יִרְאוּ עוד כגוף נזול בלתי-נשקל, הנקרא כלשון החכמים "פלואידום", כאשר האמינו מקדם, כי אם נֶרְאֵם כאפני תנועות שונות הנעשות בהאוויר הדק והזך, הנקרא בשפת-החכמים "Aether" על ידי חקירותיו והוכחותיו, בחינותיו ונסיונותיו החדשים לֶאֱמֵת את חֶק קיום הכחות בא הלמהולץ לפתור גם שאלות יסודיות ועקריות רבות בתורת-החיות. חקירה נִזְרָקֶת חקירה ונסיון במקצוע זה מביא לידי נסיון במקום אחר.

הלמהולץ היה הראשון אשר מָדַד בדיוק את מהירות זרם החשמל העובר בעצבי האדם, אחרי אשר עלתה בידי החכם Du bois-Reymond למדד את עֶצְמָם. בר אשונה חקר הלמהולץ לדעת את מהירות הזרם-החשמלי השוטף ועובר בשוקי הצפרדע. וימצא

כי הוא עובר ברגע אחד רק שלשים מטר, ובנזר־השנה מצטרדע מצא הלמהולץ את מדרגת המהירות של הזרם העובר בעצבי אדם חי. —
לפנים חשבו החוקרים, כי הזרם המוליך את הרגשת העצבים הגרויים אל מרכז קשורם, הוא הזרם המוליך ומביא כל הרגשה לחמשת חושינו. — כי הזרם הזה ירוץ ויעוף כבדק, והנה בא הלמהולץ וימצא בחריפות שכלה בעמק עיונו ותקף נסיונותיו כי הזרם הזה עובר ברגע רק מִתְּבִי מִסְפֵר, וכזה טפח על פני החוקרים השונים ויראם את משוגתם.

אחרי זה החל הלמהולץ להתעמק בפעולות כח החיים בחמשת חושי האדם וסגולותיהם. פרי הקירותיו במקצוע זה היותר יפה ונאה היא המצאתו את „ראי־העֵינִים“ (אויגענשפיגעל) בספרו הנעלה: „Beschreibung eines Augenspiegels zur Untersuchung der Netzhaut im lebenden Auge“ (Berlin 1851) באר הלמהולץ היטב את תכונת הראי הזה, יסודותיו ושמושיו. אז יצא לו שם כשם אחד החוקרים הפֶּהִיזיולוגיים היותר גדולים באשכנז. עד העת ההיא חשבו הרופאים, כי אי־אפשר להדור ולראות לתוך עין האדם ולפנימיותה ויבוא הלמהולץ ויוכיח לכל כי בעזרת ראי־העֵינִים (Ophthalmoskop) יכולים אנחנו להכיר היטב את הפְּהוֹת בעוֹר־העֵין, אשר דרכם ישברו קרני־האור, וכי על ידי השמוש באור־תכלת (Fluoreszenzphänomene) נוכל להכיר את טיב מחלת העינים. הלמהולץ פקח את עיני האדם כפשוטן וכמשמען. בדוונה אשר רבו הקוראים בספרים ועופקים במלאכות דקות ועל ידי זה נכרה ועצמה מחלת־העינים כתכל, הביאה המצאתו זו תועלת אין קץ, כי מה יקר להאדם יותר מעיניו, ומה מתוק לו יותר מאור. ראי־העֵינִים זה אשר המציא הלמהולץ הביא מהפכה עקרית בתורת־העינים. הוא הוכיח כי תִּשְׁחָרֶת של האישון איננה בעצם, כי אם מִתְּהוֹה על ידי שבירת קרני־האור החוזרים מפנים העין בדרך אשר באו אליה, ומפני שאישון עין המסתכל בעין חברו מפיץ מקרבו רק מעט אור, לכן ישוב אליה גם מעין השני רק מעט אור. המסתכל רואה בכחות עין חברו רק את האור־החוזר של תִּשְׁחָרֶת בת עינו בעצמו. הלמהולץ הוכיח כי יכולים אנו לראות אישון האדם העומד נכחו כשהוא, האישון, מואר, כהיר ושקוף, אם אך יעלה בידנו להפיץ באישון עינינו בעצמנו אור במדה מרובה. על יסוד זה נבנה ראי־העֵינִים שהמציא הלמהולץ לקח התיכית־זכוכית פשוטה ויעמידה לנגד עין־איש כאופן כזה, שהוא בעצמו יכול להסתכל בה ונס קוד־האור שנפל מהזכוכית לעין־חברו חזר מלוח־הזכוכית אל עין המסתכל, ועל ידי זה נראה באחורי־העין כגלגל קטן אדום; אחרי כן נסה הלמהולץ לעשות תִּיץ בין לוח־הזכוכית ובין עין המסתכל על ידי „עדשה־שקערונית“ עשויה זכוכית שהכנים ביניהם, אז ראה את אחורי־העין של האיש העומד נכחו ברור היטב, ויראה גם את מקום כניסת עצב־הראות כחלל העין, התפשטותו בעור הרשת ואת כל פנים העין ואחוריה. הראי שהשתמשו בו נשים יפות וגם מפוערות לצרכי חל, נתקן על ידי הלמהולץ לצרכי האנושית־החולה. על ידי הראי הקטן הזה הצילו רבים את כח ראי־העין ולא הוכו בסַנְדַרִים וירפאו ממכאובים עצומים. החכם Ruete ואחרים השלימו וישכללו כלי־המצאתו של הלמהולץ, עד כי יכולים אנחנו להכיר כיום את סמני מכאובי־העין גם בראשיתם ולדעת את הקשור שבין מחלת העין ובין יתר אברי הגוף, בעוד אשר החולה בעצמו לא ירגיש כל כאב. הלמהולץ לא השפיק בהמצאותיו וחמירותיו אלה, כי רוחו נשאתו תלאת למעלה, תיכף אחר מצאו את

ראי-העינים עלתה בידי הלמהלץ לפתור שאלה נכבדה מאד במקצוע הכמת-החיות אשר עוד קפּלֶר ושבעונים רבים הבאים אחריו כבר נתחבשו בה. הלמהולץ חקר ומצא את חקי ההסתגלות של העין, המכמת לדברים רחוקים או קרובים לה ותִישַׁרְתַּת עדשת-הנכבש "Kristalline" שבעין וכל נמיותיה, של העדשה, השונות, בעת אשר היא מְכַנֶּנֶת לְעֵמֶת דברים רחוקים. אם יסתכל האדם בדברים קרובים לו או תתעצם נכנונית ה"עדשה" שבעין ועל ידי זה מתקרבת נקודת-השריפה ועמה ציור-המוחש אל ה"עדשה" ומפיל את הציור על עור-הרשת; ובלא ההסתגלות המהירה הזאת היה הציור נופל לאחורי עור-הרשת והאדם לא היה רואה מאומה. אם יתבינן האדם אל דברים רחוקים ממנו אז תתמעט גבנונית ה"עדשה" למען יפיל הציור-המוחש על עור-הרשת ולא מאחוריה. הלמהלץ אומר בדרשה מדעית אחת: "שמתי לבי בחקירותי ובנסיונותי ביחוד להרגשת-העין, כי כשם שההכס העוסק בהרכבת החמרים והפרדתם ליסודותיהם הראשנים יבחן, טרם יקרב אל עבודתו זאת, את מאוניו לדעת כדיוק ובצמצום את צדקם ואם יש להשעין עליהם; והתוכן בוחן ובודק את אספקלריותו, כן המבצעני צריך לבחון היטב את הכלי, אשר בו ישיג את הכריאה, והכלי הזה הוא העין — מקור ידיעתנו והשגתנו את המבוע. יש אשר החושים מתעים איתנו, לכן צריכים אנו לדעת ברור סבת המעות, למען נדע איך להנצל ולהשמר ממנה. בתורת הצבעים הלך הלמהולץ בעקבות טהאָמַאס יונגשען (Thomas Youngschen) אשר באר את חקי רְאִית הצבעים על פי הנחת שלשת-הצבעים היסודיים ותערובתם זה בזה. את ההשערה הזאת הִנִּיחַ הלמהולץ על ידי נסיונות חדשים, על ידי הראותו באצבע חיונית רבים במשע שאיש לא שָׁם אליהם את לבו כלל וע"י באוריו שנתן לסבת ה"עֵרָוֶן לַצִּבְעִים ידועים" (פֶּאַרבענבלִינדֵהייט) וכל זה הוכיח בחריפות עזה ורוח כבד ונמרץ; מקודם חישב הלמהולץ, כי ראשי יסודות הצבעים אשר אנו רואים שלשה הם: אדום, צהב (gelb) ותכלת ויתמך בזה על הנסיון הידוע, כי על ידי תערובת החלקים של שני הצבעים: צהב ותכלת יצא צבע הירוק, ומתערובת חלקי חמר צבע האדום וצבע התכלת יצא הצבע של תכלת-הדודאים "Violet" אחר כן חזר הלמהלץ מדעתו זאת, בהוכחו לדעת כי תערובת אור בעל צבע ידוע עם אור בעל צבע אחר איננה דומה לתערובת חמרי הצבעים ולא הרי זה כהרי זה, וכי יכולים אנחנו להאיר איזה שטח-לְבָן בצבעים שונים כעונה אחת. כן נובח לדעת כי מתערובת אור-תכלת עם אור-צהב יוֹלֵד לא אור-ירוק כי אם אור-לְבָנָן (ווייסליך) אשר מתוכו נשקף כעין צבע ירקק חלש. אז הניח הלמהלץ לשלשה ראשי יסודות-הצבעים לא את האדום, הצהב והתכלת ככתחלה, כי אם אדום, ירק (גרין) ופֶּאַלְעֵט ומתרכבתם יוֹלֵד צבע הצהב והתכלת. הלמהלץ התעמק מאד בתורת-הצבעים, גִּנְיָהֶם והרכבתם, אך למרות נסיונותיו הגאוניות וחקירותיו הדקות לא עלתה בידו לשתיה כראוי את חידת הרגשת הצבעים ולבאר מדוע יוֹלֵד מתערובת הצבעים המעטים הלְבָן הסר הצבעים, אשר עוד נֶאֱמָרָה התחבט בשאלה זו, ולא עשה חיל במקצוע זה, כי חסרו לו המכונות, הכלים והמכשירים הדרושים להתרת שאלה זו.

גם בלמודי רְאִית-המרחק ובמקצוע חיונות-הרוח והנפש הנוסדים על הכמת-החיות (פסיכאֶפְּהוֹיֵאלֵאניע) הכניס הלמהולץ רעיונות ודעות חדשות, שכלו ההנרש והפילוסופי הוועילו לו תמיד להרחיב את חוג המדעים, אשר עסק בהם ולגלות אופקים חדשים. הלמהלץ עסק בחבה יתרה במקצוע רְאִית-הנופים הרחוקים וישתמש לתכלית

זו במתן ההגופים (סמערעאָסקאָפּ) ויעשה בו נסיונות שונים ויתעמק בהזיון טעות חושה הראות והתולדות היוצאות מזה ויעשה חיל גם בחלקה זו. התולדות הפילוסופיות היוצאות מחקירותיו אלה שלש הנה. א) הרגשות האיר, הצבעים והחם הן אותות העולם החיצוני. ב) כי הדברים ההנדסיים כמו, העת, המקום, המספר והערך אשר בעולם החיצוני ובעולמו הפנימי של האדם מקבילים הם זה לזה ואפשר להשיג שיוון מלא והתאמה שלמה בין הדברים המוחשים וצירום בדמיוננו. הלמהלץ מניח ליסוד, כי המקום והעת הם משיגי "הדבר כשהוא בפני עצמו" בעוד אשר קִנָּט יניח לכל היותר כי ציורינו ומושגינו על אדות "העת" וה"מקום" יכולים להיות רק סמל, הרבר כשהוא בפני עצמו. ומזה בא להלמהלץ לחקור גם כאמתתן של ההנחות והיסודות הניאומטריות. ג) כי הכח ההופך את הרגשות החושים לחיקשים ומחשבות לא יעשה את מעשהו בלי חשבון ודעת. כאשר יחשב ורבים, כי באמת רק יִרְאֶה לנו כן. מפני כי החיקשים והמשפטים של הכח הנעלם הזה בהשנותם והחזרם פעמים לאין מספר יעשו ויגמרו במהירות רבה מאד. כמו נעשים מאליהם בלי דעת וחשבון, ובהשקפותיו אלה העיר הלמהלץ מחשבות חדשות בלב חוקריה הנפשי וכלב הפילוסופים.

הלמהלץ הטבעוני איש הרוח ואמין הלב הוא גם אחד ממיסדי החכמה הנקראת "Psycho-Physiologie" היא החכמה המקשרת בחריפות עמוקה את החמר ברוח. בעברו במקצוע זה התאחרו בו כשרונותיו וידיעותיו אשר רכש לו בחכמת הטבע והחיות וסגולותיו אשר נחל לו ממוריו: קנט ופריעס (Fries). על ידי הפסיכא־פֿיזיולוגיה שבה הקִיָּה והאִתְּהָה בין חכמת הטבע והפילוסופיה, הקרבה אשר הופרה על ידי הפילוסופיה הטבעית של שעל־לינג והעגל בהצי הראשון של שנות מאתנו. הלמהלץ לא חדל מעולם ככל גם ונותיו וחקירותיו בחכמת הטבע והחיות, להיות גם פלוסוף חוקר אחרי סבת הפרתנו, עצמותה ומותה ובכל אשר העשיר והאדיר את אוצרות ידיעותינו היה מפקפק לפעמים בערך ידיעותינו ושִׁיָּים בכלל, לכן היה ענו וצנוע בכל מדברותיו.

הלמהלץ סלל מסלה חדשה ויגלה תעלומות ונצורות גם בחכמת השמע (Akustik). במקצוע זה אין חוקר אשר יעלה עליו. הלמהלץ היה הראשון אשר הוכיח בעיון וחקירה גם בכחיות ונסיונות את סבת "צבע־הצלצול" (Klangfarbe) כלומר טעם־הקול, איכותו וצביונו. אם אחד פורט על העונק והשני מחלל בחליל והקולות היוצאים משני כלי־השיר האלה ישוו זה לזה גם ברומם, גם בעצמם, ככל זאת כל אִין תבחן ומבדלת בין טעמי הקולות האלה ואיכותם. את שני האיכות הזאת קרא הלמהלץ בשם "צבע־הצלצול". טעם־הקול, על פי הלמהלץ, תלוי בקולות השניים והטפלים הִבְתְּלִיִּים להקול הראשי והעקרי, ומחם יִבְנֶה זִמְר־קולות (Accord) אשר בו יגבר ויעלה הקול הראשי. החוקרים עד הלמהלץ האמינו כי יש איזה דבר מיוחד המכדיל בין קול לקול.

בידי הלמהלץ עלה להפריד, על ידי מכונה שהכין בעצם וראשונה לדבר זה, לחלקיהם קולות כלי שיר שונים, גם קול האדם, קול עלה נדף, הריקת־הנשור, משק הגלים וסערת הרוח; וכזה הראה לדעת כי קולות רבים שחשכנום לשוטים ויסודיים, מהם באמת מורכבים ומחוכרים. הלמהלץ מְשִׁיָּה בחריפות עמוקה את העצבים המוליקיים את הקול להמוח אל מיתרי־הצונג אשר אם יוציאו מהם קול

ירעירו את המיתרים שבעוגב אחר הדומה להראשון והנערכים ונמתחים בערך כזה ושיום ככל סגלותיהם, בעוד אשר הנימים האחרים שאינם דומים ככל להראשונים מזדעזעים ומזומזמים רק מעט ובקול חלש מאד. על ידי השני הזה גלה הלמהליץ בצורות בהשתרנות עצבי השמע ואופן קבלתם את הקול ומספר גלי הרעדותיו. בין יתר החדשות שגלה הלמהליץ בחכמת-השמע תחשב גם "התלכדות-הקולות", כלומר הנולדים מרתלקמות מספר ההרעדות הבאות מפנישת שני גלי-קול מיוחדים. הלמהולץ אשר חנן ברגש הד ודק מאד בתפיסת חזיונות-האזוי. הצבע והקול שפך רוח פילוסופיה על למוד-ההרמניה ויבאר לנו מדוע קול זה ינעם לנו ומשנהו ישרוש שרמט כאזנינו. לפי באורו נבין מדוע הקולות המתחברים בערכים בלתי שוים ומצומדים ירצעו ויבתקו אזנינו ויעוררו בקרבנו הרגשות בלתי נעימות, כי האזן סובלת הרבה על ידי פנישת הקולות הנפסקות פעמים רבות בזמן קצר, כאש האבוקה חמהכהבת ומקפצת מכאבת את העין. הלמהליץ חקר ויבחן ויגלה עמוקות בקול מבטא האדם והברתו את התנועות הפשוטות והמקצבות ולא "כמדקדק" יומינה לשון" עסק בזה, כי אם כטבעוני הנוקב ויורד בטבע הדברים עד היסוד ומוצא בכל חוקים יותר קבועים מדיני השוא-נע והשוא-נח. בספרו "Tonempfindungen" אסף הלמהולץ את הקירותיו במקצוע חכמת-השמע, וספרו זה הוא היותר נעלה ונכבד בספרות זו, והוא עד נאמן על באונותו וחרפותו של מחברו.

הלמהליץ היה הראשון אשר הוכיח עוד בשנת 1843 כי הרקבון והתסיסה הם פעולת יצורים-דקים ולא כמו שחשב Liebig כי המה פעולת יסוד החומצי באויר. הלמהליץ היה גם הראשון אשר גלה את החבור אשר בין חומי העצבים ותאיהם, ויעשיר בשכלו גם את מקצוע "מכניק-השרירים" ויגלה בו דברים רבים. חקירותיו ובחינותיו במקצוע זה כתב בהמאסף Archiv של מיללער. בהרשומות אשר הוציאה דאקמיה בברלין ובספריו וקונטרסיו הרבים, גם בחקירותיו בחכמת-הנתוח יש מעין העבודה הכבירה והיסודית של הלמהליץ במקצוע חכמת-החיות והטבע.

ככל ספריו הרבים המדעיים העצומים והמדויקים ובספריו-ההמנוניים שכתב להרחבת הדעת בין העם הצטיין הלמהליץ כבעל סגנון נעלה. סגנונו פשוט, צלול, קל ונוח מאד. ובכל זאת לא קלקל סגנונו הנעים והסברתו הנקצצה את הרוח המדעי המדויק והעו המרחף על כל דבריו שכתב. בספריו המדעיים משורגים חרוזי המשוררים המצוינים שבאשכנז, וכיחוד הוא אוהב לקלוע לתוך דבריו חרוזים משיירי גאטעה והזוג הזה שהוא מונג בספריו את השירה והמדע עולה לו תמיד יפה. כי דמות שיר נשנב, תמונה יפה, בנין נשא וחר מרום תחרת יותר עמוק בזכרונו מדמות אהל נמוך, מישור רחב ידים, תמונה מטושטשה ודבור פרוזי, לכן ספרי-מדע הכתובים בשפה יפה העדויה לפעמים גם בעדי המליצה ישמרו הרבה יתר מספרים כאלה אשר אין למחבריהם כשרונות הלמהליץ לחבר את הלעם והמועיל. כל ספריו אוצרים בקרבם עתרת רעיונות נעלים, טובים ומתוקנים בצורתם ויפנים כמו בתוכנם ועמקם ומעוררים מחשבות חדשות לא רק במקצוע חכמת הטבע והחיות, כי ספריו כוללים שפעת רעיונות הריפים ונשנכים גם על אדות היצירות היפות וכיחוד על הציור והזמרה. משפטיו במקצוע זה חרוצים ונאמנים ומעידים על מעטו היפה והרגשתו החדה. הלמהולץ התעמק בשטת דרוין, כי כל שמה ותורה הרת עולמות חדשים היתה קרובה ללכבו ותעורר את מחשבתו. העלמהאלע פעל ברוחו הכביר על כל

החושבים מחשבות ככל עם ועם ויטע בלבנות תלמידיו, שהיו לאלפים, אהבה נאמנה לחכמת־הטבע. הלמהולץ היה מצטער מאד על קצר כח המשיג של האדם ועל הקנאה והשנאה המפריאים בין אחים. "שלוש מאות, אמר הלמהולץ פעם אחת, וארכעים מיליון שנה עברו מעת אשר החלה ההתפתחות על האדמה ובני האדם הגיעו בהתפתחותם רק עד המצאת הפונוגרף והשנאה לבני שם. זה הוא פרי עמלנו במשך מאות מיליונים שנה!" עד יום מותו נשאר הלמהולץ כעצם תקף שכלו וגם זקנתו לא שללה ממנו מקוריותו ועמקותו.
זה נחלת תלמידי חכמים!

לעא טאלסטאי ודעותיו.

מאמר שני

המוסר הוא שכל הלב. (היינריך היינע.)

א.

התהפוכות והסתירות הרבות אשר החיים מלאים אותן בכל פנה שאנו פוגים. אינן גותנות מנוחה לרוחו היער של הגרף טאלסטאי והוא מבקש להן, כאשר ראינו וכאשר נראה עוד, תשובות, לא תשובות של מה בכך המשככות כמעט רנע את מעניתיהם ותביעותיהם של הלב והמה, כי אם תשובות הגונית הראויות באמת להניח. ולא רק לפי. את הדעת ולגול את האבן הכבדה מעל הלב . . .

ככל פנה שהגרף טאלסטאי פונה הוא מוצא סתירות ותהפוכות ואת הסרון היסוד המוסרי בחיינו הוא חושב לסכת כל הסתירות הללו. טאלסטאי דורש מאת האדם החפץ להיות מאושר בחיים, כי ידע למאוס ברע ולבחור בטוב המוסרי ורק אי ידיעת הטוב והרע שוללת לפי דעתו את האושר מאתנו. העגל האשכנזי, זה האיש שהיה רגיל להעמיד כל דבר על יסוד ההגיון הקר, היה אומר כי ההגיון הבריא לא ידע לא את הטוב המוחלט ולא את הרע המוחלט, יען כי כל אחד "החזיונות" שבחיים יכול להיות גם טוב וגם רע, הכל לפי תנאי הזמן והמקום. הגשם היורד משמים ארצה אינו לא טוב כוהחלט ולא רע כהחלט, אלא שיש זמן ומקום, שהגשם מביא טובה ויש שהוא מביא רעה לעולם. הרציחה, לפום ריהטא, היא דבר מגינה היא מאד ואין בה דבר הוץ מן הרע ובכל זאת מוצא הגיונו של העגל גם כה איזו דררא של טוב כמו, למשל, בשעה שאיש המלחמה מביא את צור חרבו אל לב לוחמד היוצא גם היא לקראתו בחרב ובחנית. זהו הגיונו הקר של העגל איש הדעת, אבל לא כך דעתו של טאלסטאי איש הלב, האומר כי היסוד העקרי שבחיים הוא יסוד המוסרי שטמנו הושתת כל העולם כלו והוא מוציא משפט כי יש טוב מוחלט בעולם והוא החטבה לאחרים, ויש רע מוחלט בעולם והוא הבאת הרעה לאחרים. על

היסוד הזה בונה טאלסטאי את שמתו של אי-ההתנגדות להרע, כלומר לכל תחי ידנו לרעה בהחוטא המחויב עונש בשביל מעשיו הרעים, כי בהרענו להרע הלא נרע גם אנחנו ונגדיל את מדת דרע כעולם, ולו גם יהי כי עושה הרעה ראוי כי ירע לו כצד עצמו אבל אנחנו אין לנו שום רשות להרע לזולתנו כשום אופן, ואם תקשה לאמר: רחמימים והפושעים מה תהא עליהם? על זה יענה טאלסטאי כי אנחנו כחויבים רק לשלול מאת החוטא את היכולת לחטוא עוד ולהרע לאחרים בחטאיו, לבער מקרב הארץ את הסכות המכואות את האדם לידי חטא ופשע, ותו לא מדי. בענין הזה רואים אנחנו את טאלסטאי מחזיק בדעתה של אותה האישה רבת הדעת שאמרה כי, יתמו חטאים לא כתיב אלא יתמו חטאים וממילא ורשעים עוד אינם". גם עניו לצדיק לא טוב", כלומר: האדם אשר הצדק המוסרי מונח ליסוד בחייו אין לו שום רשות ויפוי כח להעניש ולהרע לאחרים וגם להרעים במשמע, — את התורה הגדולה הזאת שמענו זה הרבה מאות שנה מפי חכמינו, נביאי המוסר וחכמינו, וזאת התורה בא טאלסטאי ללמד לבני האדם גם כימינו אלה, בשעה שכל אחד מאתנו מוכן ומוזמן לגלות מומים בחברו וליסרו באמרי פיו ובשבטו אשר בידו ולחפות במשאון על בומיו הוא לכל יגלו לעין רואה. אמנם השטח של אי-ההתנגדות להרע לא טאלסטאי מחוללה ומולידה, ולכן נחול מזה ונשובה אל הדברים שאמרנו למעלה כי טאלסטאי מעמיד את החיים על יסוד המוסרי וכדי לפשט את העקמומיות שבחיים, כדי לעשות את האדם מאושר בחיים, הוא מחויב את האדם כעשית הטוב לרעהו כי זה כל האדם; וזאת היא תורת החיים המביאה את האושר האמתי לעולם.

בהפרידי למעלה בין הענעל האשכנזי וטאלסטאי הרוסי, אמרתי, כי הראשון הוא איש הדעת והאחרון — איש הלבב, וכרי אלה נאמרו ככונה תחלה, הדעת הבריאה, כלומר השכל הקרי, אשר דרכו לנתח כל דבר הבא תחת סכיניו החדה ולפרקו אברים אברים, כחו גדול מאד והוא עושה גדולות ונצורות בכל מקום שהוא פונה בסקירתו החדה וההודרת, אמנם יש מקומות מסותרים ואפלים כאלה שהשכל לא יחדור אל תוכם וגם כחדרו אל תוכם יתעה כלכתו, יגיש כעור קיר וכצאתו לא ימצא את הפתח. בנוגע להמכואות האפלים הללו בעל כרחו יודה השכל, המכריז תמיד בקולי קולות על כחו וגבורתו, כי חלש ורפה כח הנהו וכבושת פנים הוא נסוג אהור כדי לתת מקום לאחיו הקטן, הוא הרגיש הנפלא הוא המצוי בקרב האנשים דהם אשר הטבע העניקה אותם איזה כח נפלא להתהלך במכואות האפלים לארכם ולרחבם ולראות את כל הנעשה יש. מכוא אפל כזה הוא לב האדם ורגשותיו, ההרכבות וההפרדות הפסיכולוגיות הנפלאות ההן המתחדשות תמיד בבתי הנפש פנימה דאשר אנחנו רגילים לקרוא להם, "רוח האדם" מבלי דעת ומבלי הבין מה מיבו של הרוח הזה ואיך ובאיזה אופן יעבוד את עבודתו, פה במכוא האפל הזה לא ימצא הענעל ודכותיה את ידיהם ורגליהם, כי קצר תקצר יד השכל (לכה"פ עד עתה, ואנחנו לא נדע מה שעתיד השכל לגלות מכאן ולהבא) מלעמוד על אופיו של "הרוח". בנוגע להנעשה במקצוע הזה, עלינו להרכין את ראשינו ולשמיע את הדבר אשר יגידו לנו אנשים בעלי רגש טבעי חד וחודר כטאלסטאי וחבריו, אנחנו העומדים מרחוק לא נדע מאין בא לידי טאלסטאי, למשל, המפתח הנפלא, ההוא אשר יפתח לפניו בל דלת הסגורה בעד אחרים שלא זכו במפתחו, אבל בשעה שטאלסטאי בא ומרצה לפנינו את המראות דהם אשר ראו עיניו בנפש האדם, אז נראה כי אמנם אמתיים

וברורים דברי האיש וזהו העיקר הראשי בהכשרון הגדול שבגלותו דברים הנסתרים מעיני אחרים לא יצטרך לראיות והוכחות מן הצד כי כדבריו כן הוא אלא שכל הישומע או הקורא את הדברים יחוש בנפשו כי אמתים וברורים הם. בנתחו את נפש האדם לנתחיה מצא הגרף טאלסטאי, כי אחד מיסודות הנפש הוא יסוד המוסרי התשוקה הטבעית לעשות טוב ולהתרחק מן הרע הטבעה נפש כל אדם מיום גיחור מרחם ורק הגל הגדול של תשוקות ותאוות מלאכותיות אחרות היו בעוכרי התשוקה הטבעית הזאת להכחידה מקרב הלב ולסתם את תביעותיה, ולכן הוא דורש מאת האדם כי יתן מקום לתשוקתו לטוב הטבעית להתרחב ולהתפשט ולגול מעליה את האבנים הכבדות, הנה התשוקות והתאוות האחרות אשר הכאיבו בה כל חלקה טובה... ובוזא אמנם תלויה מחלוקתם של טאלסטאי ויתר סופרי דורנו החולקים עליו ומתנגדים לדעותיו. הנה האחרונים אומרים כי יצר לב האדם רע מנעוריו, כי חיה רעה יושבת בקרב האדם המהפכת את הודו למשחית, וכדי לגרש את החיה הרעה מקרב לב האדם אין דרך אחרת כי'א לשכלל, לפאר את האדם ולהשכיחו, לעורר בקרבו על ידי ההשכלה רגשות חמות ועדינות אשר יש בכחן לבער ולגרש כליל את הרגשות הגסות והמגונות שהאדם כרוך אחריהן מיום הולדו. וטאלסטאי לא כן יחשוב והוא בא ומלמד אותנו תורה אחרת, כי רגש הטוב והצדק נתן להאדם מידי הטבע תיכף בצאתו לאויר העולם, כי היסוד המוסרי הוא הנותן נשמה וחיים לכל באי עולם, ורס השכלולים והקדורים השונים שהמציא האדם בשבילו מדעתו ומסברא דנפשיה, השכלולים והקדורים אשר לא נכנו על יסוד המוסר ותורת הצדקה והחסד, המה העור את הישרה ויכסו במשאון על תשוקת הטוב הנולדת עם האדם יחדו. זהו הרעיון היסודי במאמרו של טאלסטאי "ע"ד האהבה" אשר את העתקתו נתנו לפני הקוראים במאמרו הראשון והוא הרעיון האהוב וחיבי לטאלסטאי והמכבץ ועולה מכל אחד ממאמריו הרבים האחרים, והרעיון הזה הוא המכריח את טאלסטאי לכפור בנחיצות ההשכלה הכללית, שלפי דעתו אינה באה אלא כדי למעש את דמות האדם ולתת לו דמות חיה רעה הטורפת, דורסת ועושה את כל אשר בכחה אך כדי למלא חאותה...

ב.

האיש המשנה לפרקים את דעותיו ומה שקדש לו היום לא יקדש עוד בעיניו לאחר זמן, יען כי תולדנה בקרב לבו מחשבות ודעות חדשות אשר לא שיען מראש, המראות לו בעליל כי טעה בשקול דעתו, — האיש הזה, אומר אנכי, אינו נותן מקום להוציא עליו שם רע שדעותיו אינן חביבות עליו ושכלו אינו צלול, יען כי כשם שבגוף האדם הולך הלוך וגדול והדבר שיראה כנבוה מאד בעיני הילד הקטן יראה בעיניו כנמוך מאד בהיותו לאיש, כך יגדלו ויתרחבו מיום ליום גם שכל האדם והבנתו, שכל האדם, הבנתו וחוג ידיעותיו מתרחבים ומתפתחים, כלומר משתנים, ועמהם יחדו יכולות להשתנות גם דעות האדם ומטרותיו, מכלי אשר ימתח השנוי הזה שום קר של חשר על בריאות השכל והדעה. מאת האדם החושב מחשבות והוגה דעות אנו רשאים לדרוש רק כי בשעה שהוא משמיע איזה משפט ידוע יאמין בכל לכבו ובכל נפשו באמתת משפטו ויחשב היטב עם שכלו, אולי איננו מודה כלל בהדעה ההיא שהוא עומד עליה ונמצא הוא מרמה גם את עצמו גם את האחרים הנוהים אחריו

דעתו. אבל אם הוא מאמין באמונה שלמה באמתת משפטו שהוא מוציא עתה, אם משפטו זה חכיב עליו כראוי בשעה שהוא משמיעו, אין עליו שום עון אשר הטאא איביא המקרה לידו לחזור מדעתו. כי כלום הוא אשם כזה שישכלו והגיונו יגידו לו עתה אחרת מאשר הגידו לו אז, ואם בעל נפש הוא, אם הוא איש אשר כבוד האמת חכיב עליו יותר מכבודו, אז לא יבוש מלהודות כפוטמי, כי טעה למרות רצונו כשקול דעתו והיא מודה עתה על טעותו. גלוי הדבר וידוע שיש בני אדם שאינם מהוגנים בבאלה העושים סחורה בדעותיהם ורעיוני לבם, היום יאמרו כך ומחר — כך, וכטס־הרוח הזה העומד על ראש הנג כדי להראות לאן יתנווד הרוח ילכו גם הטא אל כל אשר יהיה הרוח ללכת. אולם לאלה טס־הרוח בצורת אדם אין בלבם באמת שום דעה קבועה, אין שום רעיון ומחשבה בעולם אשר יהיו להם למשיבי נפש, ואנחנו נדבר בכני אדם ממש שדעתם חכיבה עליהם ועליה הם חיים, וככל זאת יקרה גם אותם לחזור מדעתם משום שיוכחו לראות כי לא נוסדה על יסוד האמת. להסתוריה בכלל ולתולדות הספריות בפרט ידועים הרבה שמות של אנשים גדולים כבירי הדעת, אשר לא כל ימי חייהם החזיקו בדעה אחת, ואשר אהבתם את האמת בכל לבנם הכריחתם להתודות לפני השומעים או הקוראים את דבריהם כי טעו בשקול דעתם בדבר מן הדברים. האנשים אוחזי האמת האלה רגילים לברר לשומעי דבריהם איך ובאיזה אופן באו לירי הכרת טעותם, איך ובאיזה אופן נולדה ונתחזקה בקרב לבם המעברה אשר העבירה אותם מדעה אחת לאחרת המתנגדת להראשונה, ואת האנשים הללו אנו מחויבים לכבד ולהוקיר הרבה יותר טמוני הלב ההם המתכיישים מפני הבריות להודות על שגגתם וטעותם, ואינם מתכיישים מפני הכרתם הפנימית התובעת מהם בסתר לבם את עלבון האמת שהם מכחידיים אותה תחת לשונם, כדי שלא להתראות בעיני הבריות כאנשים שדעתם אינה תקיפה ואינה חכיבה עליהם.

הדברים האלה נאמרו רק כדי להוציא מלבם של אלה הרגילים להטיל ספק בישרת לב האיש, אם כל דעותיו ומשפטיו שהשמיע בימי חייו אינם מתאימים איש אל רעהו ואינם נושאים בד כבוד יחרו, אמנם משפטנו יהיה משפט מעוקל אם נאמר שכל אדם החושב מחשבות מ חויב לשנות לפרקים את דעותיו כדי להראות כזה שישכלו הולך ומעמיק וחוג מכשו הולך ומתרחב, כי באמת אין הדבר כך. יש אדם רב הדעת אשר איזו דעה ידועה לוקחת את לבו, איזה רעיון רם ונשא ממלא את כל בתי נפשו ואת כל ימי עבודתו ופעולתו בחיים הוא מקדיש להרחבת רעיונו, שכלולו והתפשטותו בעולם, כל מה שחוג מכשו הולך ומתרחב, כל מה שידיעותיו הולכות ומתרכבות הוא מוצא ראיות והוכחות חדשות לדעתו ורעיונו לבו, את שתי המדות הללו גם יחדו אנו מוצאים בהגף מאלטמאי אשר בכרו דעותיו אנו עסוקים. יש שיתראה לפנינו כאיש אשר לא יעמוד תמיד על דעתו, ואת אשר חשב לגבוה ומרום מאד בשכר הימים לא יגבה ולא יצדק בעיניו היום. לפני שנים הרבה, למשל, הקדיש מאלטמאי והוקיר מאד את חיי המשפחה המהורים. באחד מספוריו אשר כתב בסוף שנות החמשים שם כפי גבורו את הדברים האלה: "אנכי כבר חייתי הרבה עלי אדמות וכמדומה לי כי ידועים לי היטב כל הדברים הדרושים לאדם כדי שיהיה מאושר בחיים. עבודה שיש בה תועלת ושמוחה באה אחריה; הטבע בהדר יפעתו, ספרים נעימים וטובים למקרא, שירה וזמרה, אהבה להאשה הקרובה אלי, — זהו אשרי שאני הוגה בו תמיד ואין אושר, לפי דעתי, למעלה הימנו. אישה נחמדה, האוהב והקע היותר

נאמן בחיים. ילדים המשמחים את הנפש בהשתעשעם לפני על הקרקע — ומה לי עוד? . . . גם במאמריו שכתב עד הימים האחרונים מרומם טאלסטאי ומקדיש מאד את חיי המשפחה, את האהבה והחבה שבין האישה ושכין האבות לצאצאיהם, והוא מונה את חיי המשפחה בין עמודי התווך אשר אושר החיים נשען עליהם בעוד אשר בימים האחרונים בכלל ובספרו האחרון "הסוניטה הקרייזרית" בפרט לא ירים עוד על גם את חיי המשפחה ויגזור אומר כי נוח לו לאדם החפץ לשמור את מוסריותו בקדושתה וטהרתה, שלא ישא אשה ולא יוליד בנים כלל משישא אשה ויוליד בנים. ויש אשר נתפלא לראות כי המשמשים והדעות ההם עצמם השנונים עת ה כפי טאלסטאי הזקן, "אישה הזרות", כמו שיקראו לו מנגדיו, והנזיר מהכלי העולם, השיגיע עוד לפני שלשים שנה ויותר גם טאלסטאי הצעיר ומלא כח עלומים שהיה חי, לפי עדות כותבי תולדותיו וגם לפי עדות עצמו, חיים רחבים ומלאים מכיכנס היותר פשוט זידוע. ממיץ הזה האחרון המה משפטי ע"ד ערכו הרב של היסוד המוסרי שצריך להיות ליסוד מוסד כחיי האדם הפרטי כן גם כחיי כל החברה האנושית ככללה.

על נקודת המבט הזאת עומד כבר טאלסטאי בספרו הראשון כמעלה ובזמן "הילדות, השחרות והבחרות" אשר בו יעביר תחת בקורתו החדה והדוקת כמחט בבשר החי את דרך החנוך המנוגה הנהוג בכתבי העשירים אילי הכסף והחם, שכל עיקרו אינו בא אלא כדי לעשות את הילד לבקי בחיות "העולם העליון" וכנהגו ותו לא מירי. להילד לא ינתן לא מקום ולא זמן להבין את עניני החיים הסובבים איתו, כאלו אין לו שום חלק בהם. אירטעניעוו, נביר הספור, רואה את מצב אביו החומרי ההרום מאד; הוא רואה גם את סבת ההריסה; הרדיפה אחרי המיתריות והתאוה להתהדר ולהתכבד. אירטעניעוו רואה ויודע היטב את צרות לבב אמו הענוגה אשר אישה ירמה אותה ויחליפנה בנשים אחרות על כל פסיעה ופסיעה עד שלכסוף היא יורדת ביגון שאולה . . . אבל את כל הדברים האלה יראה אירטעניעוו רק כמו מן הצד בדרך העברה בעלמא, על כל הדברים האלה יביט כעל דברים שאינם שלו ושהוא אין לו שום עסק בהם. יען כי עולמו הוא ועולמם של הגדולים שני עולמות שונים המה אשר האחד לא יגע ולא יסתבך ברעהו אף בכחוש השערה, וממילא מובן שכל הדברים שהוא רואה בעולם הגדולים אולי נשארים במחו אבל לא בלבו. אירטעניעוו הנדל בכית אם אמו, אחת "הנשים הכבודות" במסקבה, יש לו עסק רק במנהליו ומדריכיו המלויים אותו תמיד על דרכו ומלמדים איתו את כל החכמות והידיעות הדרושות לחפץ בן העולם העליון, איך לדבר ואיך לשתוק, איך לפרוש על פי הנכל ואיך לצאת במחול עם הנערות הקטנות בנות גילו. ובשעה שאירטעניעוו לומד בעל כרחו את כל הדברים האלה ישכיל הילד והרנשתו החדה לא ימצאו בהם שום מזין ורחני, אין איש שם על לב להרגיל את הילד בעבודה פשוטה וגסה שיש בכחה להחזיק את הגוף ולרומם את הנפש; אין איש שם על לב ללמד להילד פרק בהלכות הטוב והרע, היפה והמנוגה המחלטים, כדי שיסוד המוסרי יארג ויטוה יחד עם דמי הילד ועורקו ועמוד בו לנצח; אין איש אשר ילמד להילד לא את חקי החיים שחקק האדם לצרכו והנאותו, כי אם את תורת החיים הבנויה על יסוד המיסר ואשר כל אדם מחויב לשמור את משמרתה כדי שלא למעט את דמותו. אי'הדעת את התורה הזאת ולמוד תורות ולמודים אחרים מכיאים את אירטעניעוו לירי תקלה גדולה, כי בהתעורר בקרבנו התישוקה למלא את החלל הפנוי ישכלבו בהתעורר בקרבנו ההכרה, כי לא ילך

בדרך הישר, לא ידע בשום אופן איך לצאת מן המכוכה ותחת להיטיב את דרכו ילך הלך ורדת מטה מטה, טאלסטאי מסלֵק את ידיו מאירטעניעו בראשית ימי בחרותו ואיננו מספר לנו אחריתו וסופו, אך לא יכבד עלינו הדבר להניד מראשית אחרית, את אשר יקרה את אירטעניעו כהיותו לאיש, כי יהיה אחד מן האנשים ההם המצויים מאד בחברתנו, שכל ימי חייהם יחפשו בנרות את האמת והטוב המונחים מגולים לפניהם ורק הנוכח הרע הכה אותם בסגורים, לכל יראו גם את הדבר הקרוב אליהם . . .

אולינין, גבור הספור "הקזקים", שכתב טאלסטאי בשנות החמישים, הוא בן העולם העליון, בן שנות מֵאָתָנו לכל פרטיו ודקרוקיו. הוא חי חיים רחבים המלאים תענוגות בשרים, תאוות ומותרות שכני הדור למודים ורגילים בהם, וסוף סוף הוא מוכרח לעזוב את מסקבה מפני שטרי החוב הרבים שחתם עליהם ידו וגם קצה נפשו כהריקות שבחיו, והוא הולך קוקזה לעבוד שם בצבא, לשכוח כליל את העבר המנונה ולהחל להיות חיים חדשים בקרב "ילדי הטבע אשר ההרים הגבוהים יצועם והשמים הכהירים מכסיהם". בצאתו ממסקבה יחוש אולינין כנפשו, כאלו נמסו איזה אסורים ככדים, שהכאיבו את בשרו מאד, מעל ידיו ורגליו, וכל מה שיתרחק ממסקבה תלך ותתגבר בקרבו הרגשת החופש והדרור, שם על הרי קוקז התומכים שמים כנכהם יוצא אולינין כפעם בפעם השדה לצוד ציד; את אחד הקזקים הזקנים, אדם פשוט וגם מאד, יתרועע תמיד ופתאום ינה עליו אור האמת, כי תשוקת האושר המפרכסת תמיד בקרב לב האדם, וגם בקרב לבו הוא, תשוקה טבעית היא ובאמת קל מאד הדבר למלא את התשוקה הזאת, וזה האות כי בהתרפקו עתה על הטבע אם כל חי, בהמעיטו עד הקצה האחרון את מאוייו ותאוות לבו הוא חש כנפשו כי תשוקתו לאושר נתמלאה. "ומדוע לא הייתי מאושר אז כהיותי במסקבה?" ישאל את נפשו וימצא תשובה נכונה לשאלתו: "יען כי אז היו צרכי מרובים מאד, וממילא הייתי דואג תמיד על הדברים שחסרו לי, ועתה חונן צרכי קטן וצר מאד וכל דבר לא יחסר לי. האושר האמתי הוא להיות בשביל אחרים, לשכוח את עצמו ולהקריב את עצמו קרבן בשביל אחרים, ואם בשבילי אין אני צריך לשום דבר, מדוע לא אחיה ולא אחיה מאושר כחיותי בשביל אחרים?" . . . במלה אחת, אולינין הבין סוף סוף, כי צריך להעמיד את החיים על יסוד המוסר ומציאתו זאת שמצא נתנה לו את היכולת לפשט את כל העקמוניות, לתרץ את כל הסתירות שבחיים, והאם אין הדברים האלה נושאים בד בכד יחדו עם משפטי טאלסטאי ודעותיו ע"ד חובות האדם המוסריות שקראנו אותם כמאמרו "ע"ד האהבה?"

הנה כי בן גלמוד מדברינו שדברנו עד עתה שני דברים: האחד, שמכל התשוקות המתנסות בקרב לב האדם חושב טאלסטאי את התשוקה לאושר כתשוקה יותר טבעית ונכבדה מכל האחרות, וכל מעשי האדם שאינם מובילים לספוק התשוקה הזאת אין בהם שום ממש ונוח להם שלא נעשו משנעשו; והשני, שכהעמידו את החיים על יסוד המוסר, כלומר, בתתנו מקום להתפשט ולהתפתח לרגש הטוב והצדק המוטבע בקרב לבנו מיום גיחנו מרחם, אז תתמלא תשוקתנו לאושר והחיים יופיעו לנגדנו בכל הדרם ויפתעם, כי כל זמן שאין טוב וצדק בעולם אין אושר ויפעה בחיים, ואחרי אשר יודעים אנחנו את שני הכללים הללו שכלל לנו טאלסטאי, נבין

היטב מה היה לו, כי הפך הקערה על פיה ויכפור בהשכלה האירופאית הכללית, בטובה ותועלתה ויעמוד בסומכי כצר וכאויב לה.

אם נמצא את עומק דעתו של טאלסטאי אז נראה כי הטענה העקרית שהוא טוען על ההשכלה הכללית היא — שאין ההשכלה פורעת לנו את החוב שיש לנו דשות לתבוע ממנה, ושהיא עצמה התחייבה לפרוע אותו, כלומר, שאין ההשכלה מרבה את מדת האושר בעולם ולא עוד אלא שעוד תמעיטהו ותחסרהו ממנו, וכיון שבן הוא מה לנו ולצרה הזאת, במה זכתה ההשכלה כי נתן לה כבוד אלהים ונשמור את משמרתה? ! . . .

נשמעה נא מה בפי טאלסטאי, איך ובאיזה אופן עלה בידו לגלות את קלון ההשכלה הכללית ברבים :

ג.

. . . . "כדי שנוכל להשיב תשובה ברורה על השאלה אם טובים ומאושרים הם החיים הנהגים אצלנו עתה או לא, — אומר טאלסטאי כמאמרו "במה האושר תלוי?" בחלק היב מספריו, — עלינו להנזר מאחרי כל דעה קדומה כדי שיהיה משפטנו משפט צדק".

יצאו אל קובץ גדול של תושבי הערים והביטו אל פניהם הרזים, הכחוסים והדלים, המביעים שממון ואפסית הכחות; הזכירו נא לעצמכם את פרטי הייבס אתם ואת פרטי החיים של כל האנשים ההם שהביא המקרה לידיכם לדעת ולהכיר אותם; הזכירו נא לעצמכם את כל מיני המיתות כאונס, את כל מיני האבודים לדעת הגלויים וידועים לכם ושאלו נא את נפשכם בשלמי כל הרעה הנדולה הזאת, לשם מה היו ונבראו כל היסורים, היאוש, המכאובים והנגעים הללו המביאים לידי אבוד החיים לדעת, לידי מיתה ברצון שבאמת היא מיתה כאונס, יען כי אי אפשר לחיות כבוד מלא צרה כזה? ואז תוכחו לראות, למרות כל הזרות הנראות מראש באמת הכרורה הזאת, אשר תשעים אחוזים למאה מכל יסורי האדם ופגעיו נבראו והיו אך ורק באשמת החיים הנהגים בימינו, שכל היסורים והמכאובים הללו אינם נחוצים כלל ואינם מחויבי המציאות, שרוב בני האדם אינם אלא קרבנות על מזבח תורת החיים הנהגה".

בימים האלה, כיום הראשון לשבוע, באחד מימי חסתיו עברתי דרך אחד הרחובות במסעכה במרכבת הברזל הרתומה לסוסים (Tramway), כמשך חצי פרסה הצתה המרכבה המון גדול של אנשים שהתחברו עוד הפעם איש אל רעהו ויתננשו איש באחיו מאחורי המרכבה, מנכר ועד הערב מתהלכים פה אלפי האנשים האלה, מרביתם רעבים וערומים, מתהלכים כרפש ומיט, מחרפים ומגדפים, מרמים ושונאים איש את רעהו, וכך הדבר נוהג גם ככל השוקים האחרים שבמסעקה. את הערב יבלו האנשים האלה בבתי המרוח ואת הלילה — בחוריהם ומחבאותיהם המטונפים. יום הראשון לשבוע הוא יומם הנכחר בכל ימות השבוע; מיום השני ואילך, שחוחים וכפופים בחוריהם, יעבדו כל היום את עבודתם שכבר היתה לזרא באפם".

"התכווננו היטב לחיי כל האנשים הללו, התכווננו להחיים ההם שהם עצמם השליכים אחרי גום כדי לבחור בחייהם ההווים, כאו חשבון ובחנו את כמד המשא

הנתן עתה למרות רצונם, על שזם האנשים האלה, — אנשים ונשים במשע, — ואז תוכחו לראות כי כלם אינם אלא מעונים ונהרגים לישמה של תורת החיים הנהוגה. "כל האנשים האלה השליכו אחרי גוס את כתיהם, שדותיהם, הוריהם, אחיהם ולפעמים גם את נשיהם, בנייהם ובנותיהם. את כל האוצרות האלה השליכו ויבאו העירה אך כדי להישכר ולהשיג את הדברים החם, שלפי חוקי התורה השוררת עתה בעולם נחשבים לנחוצים ודרושים לחפץ כל אחד ואחד מהם. וכלם, מבלי חשבו עוד בכללם את אלפי האומללים החם שכבר אבדו הכל והם חיים על זושבון אחרים בתתם ככוס עינם ובמצאם מנוחה בכת-המלון לעניי עם, — כלם, מן העובר את עבדתו בכית מלאכה, העגלון, התופרת, אשת הזמה, עד הסוחר-העשיר ופקידי-המלוכה ונשותיהם, כלם נושאים על שכמם עול חיים אי-טבעיים ולא השיגו את הדברים שחוקי תורת החיים המקובלים עשו אותם לנחוצים להם".

"תנו את לבכם לכדוק ולמצוא בקרב כל האנשים האלה, מן העניי שבעניים ועד העשירי שבעשירים, איש אשר ידו משנת די רכוש לו את הדברים החם שתורת החיים בהכרתנו מצרכת אותו להם, או אז תראו שלא תמצאו אחד מני אלף. כל אחד ואחד מהם לוחם מלחמה עזה וכבדה כדי להשיג לא את הדברים הדרושים לו באמת, אלא את הדברים שתורת החיים המקובלה מצרכת אותו להם ושחסרונם עישה אותו לאומלל בחיים, ותיכף בהשיגו את הדבר האחד הדרוש, תדרש דבר שני, שלישי, רביעי, וכן הולכת ועוברת כל גבול העבודה הסיזיפית הזאת המאבדת בידה את חיי האדם. צאי ובדקי את כל המעלות השונות אשר בסלם החיים, מן האיש המוציא בכל שנה למחיתו שלש מאות רובל ועד האיש המוציא חמישים אלף בכל שנה ושנה, וכמעט שלא תמצאו אף איש אחד אשר לא יאבד את שארית כחותיו כדי להשיג ארבע מאות בשנה בשעה שהוא משתכר רק שלש, וחמש מאות בשנה בשעה שהכנסותיו עולות לארבע מאות, וכן להלאה עד אין סוף. ואין איש אשר רכנסותיו עולות לחמש מאות והוא מסתפק בזה, כאשר היה מסתפק האיש שיש לו רק ארבע מאות בשנה, ואם גם תמצאו דוגמאות כאלה בחיים הלא תודו גם אתם כי הקמוץ הזה אינו בא כדי להקל את מלחמת החיים אלא כדי לצבור הון וכסף למכור ולמזגם בחדרי חררים, כל אחד מאתנו יעמים משא על כתפו המרוטה יתר מאשר יוכל נשוא, ולכלנו אי אפשר לכלי למכור את כל נשמתנו לתורת החיים המקובלים. היום השנתי בנד יפה ונעלים מנוצצים, למחר — שעון ושרשרת, למחרתים — מרבדים יקרים בחדר האורחים וכלי מילת ללבישה, אחיכ — בית, סוסים דוהרים, תמונות יקרות במסגרות של זהב ואח"כ — אפיסת הכחות מרוב עבודה, מחלה אנושה ומיתה . . . וגם השני וגם השלישי עושים כמעשי, גם הם מעבירים את חייהם לפלך, גם הם מתים בדמי ימיהם וגם הם אינם יורעים מדוע ולמה עשו את מעשיהם אלה". —

או אולי המעשים השונים הנעשים כדי להשיג את הדרוש, טובים ויפים כשהם לעצמם והאדם מוצא את אשרו בהם? נראה נא, מה המה תנאי האושר שאין שום אדם הולק עליוהם ואז נדע להוציא משפט צדק.

אחד מראשי תנאי האושר שאין עליו שום חולק אף במקצת, המה חיים כאלה שאינם מכריחים את האדם להפסיק את הקשר שקושרו להטבע, כלומר, חיים תחת שמים כגולמים, זריחת פני השמש הנותנת חיים באף כל היקום, אויר זך ונקי כדי למלא בו את הריאה; התחברות אל האדמה, הצמחים ובעלי החיים, בכל זמן ועדן

זייב הארם את חסרון הדברים האלה לאסון ורעה גדולה; החבושים בכית האסורים חשים היטב בנפשם מה רב כחו של המחסור הזה. אמנם הביטו נא להאנשים החיים על פי תורת החיים השוררת עתה בעולם ומה תחזו בהם? כל מה שמדרגתם גבוהה יותר בחיים, בה במדה יחסר להם תנאי האושר אשר עליו אנו דנים. כל מה שיגבה האושר שהשיגו בחיים, בה במדה תקטן יכלתם להתענג על מאור פני השמש. לא יראו לא את היער בנאון הדרתו, לא את השדות בשלל צבעם ולא את בעלי החי הביתיים והמדברים, בקרב האנשים האלה יש רבים מאד, — כמעט כל הנשים, — אשר עד זקנה ועד שיבה יראו רק פעם אחת או שתיים את אור הבקר ואת השמש בעת זריחתה, ומעולמם לא ראו את היער ואת השדה באופן אחר חוץ מבעד החלון אשר בכרכרה או בעגלת מרכבת הברזל, ומלבד שלא זרעו ולא נטעו מאומה, לא גדלו בכל ימי חייהם סוס או פרה אף לא תרנגולת אחת, אלא שאין להם גם שום מושג וידיעה איך יולדו, יגדלו ויחיו בעלי החיים. האנשים הללו רואים רק את כל מיני הארג, אכנים, עצים שידי האדם יגעו בהם ושכללו אותם וגם את הדברים האלה לא יראו בפני אור השמש, האור הטבעי היהודי שבעולם, אלא בפני המאורות המלאכותיים; שומעים הם רק את הקולות היוצאים מן המכונות, הכרכרות, כלי התותח, מכונות השירה והזמרה; לאפס יגיע רק ריח הטבק וסמית הכבש המלאים אלכוהול; תחת רגליהם — מרכדים ומיני עצים מהוקצעים; אוכלים הם מפני קלקול קיבתם על פי הרוכ מיני מאכלים גרועים ומעופשים. וגם נסיעותיהם ממקום למקום לא תמלאינה את חסרונם, חסרון החופש והדרור, חסרון ההתחברות אל הטבע החי, יען כי הם נוסעים תמיד חבושים בארגזים ומדוקים בהם, וגם בצאתם לגור בנאות דשא גם שם המרכדים בהם עצמם תחת רגליהם, גם שם יחכו להם מכסי החלונות המסתירים מהם את אור פני השמש, גם שם מוקפים הם מכל צד במשרתים, רכבים, שוערים, שאינם מניחים להם להתחבר התחברות בלתי אמצעית אל הטבע החי מקור האושר והעונג האמתי. בכל מקום שהם, יחסר להם, כלכל החבושים בכית האסורים, תנאי האושר הזה. כהחבושים הללו השמחים מאד על כל ירק דשא הגדל בחצר בית הסהר, על השממת והעכבר המנקר בחורי העפר, כך ישמחו גם האנשים האלה על איזה צמח נוכל הגדל בחדרם וימצאו הפך באיזה כלב, קוף ואנדרפּטא. אשר גם אותם סוף סוף לא יגדלו הם עצמם אלא אחרים העושים את רצינם.

תנאי האושר השני שאין כל חולק עליו — הוא העבודה, עבודה הכיבה לנו הנעשית ברצון הטוב ולא באונס; עבודה גופנית, כלומר עבודת הידים המחזקת את הגוף, המעוררת את תאות האכילה והמפלת על האדם שינה בריאה שיש בה מנוחה. זהנה גם בזה כל מה שיגדל אושר האדם, אשר תורת החיים קראתה אושר, בה במדה ירחק האדם גם מתנאי האושר הזה. כל מאושרי החיים, פקודי המלוכה ואילי הכסף, או שאין להם, כללהחבושים בכית האסורים, שום עבודה ומכלי הועיל הם גלחמים תמיד במחלותיהם ומכאוביהם השונים, התוקפים עליהם מפני חסרון עבודה גופנית, ועוד יותר מזה המלחמה שהם קישרים תמיד על השממין והשעמום הנוכחים עליהם ומדכאים אותם תחתיהם לא תביא להם שום תועלת (יען כי העבודה משמחת את הנפש רק בשעה שיש בה איזו נחיצות ודאית) או שהם עסוקים תמיד בעבודה השניאה להם מאד, כמו השלחנים והקטגורים ודומיהם. (הרני אומר "עבודה שנואה" יען כי מעולמי לא ראיתי עוד שום אחד מהם אשר יחבב את מלאכתו, יתפאר בה

ויהושע בעשותו אותה לכה"ס את העונג ההוא שחש בנפשו השוער בשעה שהוא מטאטא את השלג לפני הבית.) ובכן כל "המאושרים" הללו או שאין להם שום עבודה כלל, או שעובדים עבודה שנואה ובזויה להם, כלומר גורלם כגורל האומללים. הדם הנשלחים ביד פשעם לארץ גזרה כדי להתם עונם על ידי עבודה שנואה, בזויה. המפרכת את הגוף.

תנאי האושר השלישי הודאי — הוא המשפחה. וגם בזה כל מה שיגדל האושר המדומה ירחק האדם מן האושר האמתי. רוב בני האדם — רודפי זמה, ובחפץ לכבוש משליכים אחרי גוס את הטוב שבחי המשפחה ומרכינים את ראשם רק תחת הרע שבחם. ואם לא רודפי זמה הם לא יביטו על יוצאי חלציהם כעל מקור השמחה והעונג כ"א כעל אבן מעמסה הנתנה על שכמם לעיפה. ואם יש להם בנים יחסרו מנפשם את העונג הנפלא להיות אתם יחד. לפי חוקיהם שחקקו לעצמם מחויבים הם למסור את בניהם בידי זרים, בידי אנשים מן החוקין, מחנכים ומדריכים, מורים ומנהלים, ותוצאות הדברים האלה המה איד ונכר — בנים, שכבר בימי ילדותם, בעודם באבם, נעשים לאומללים כאבותיהם, בנים סוררים ומורים שביחס אל אבותיהם אין להם שום חפץ ורצון אחר אלא שימותו האבות והם יירשו את נחלתם (*). הם, האבות, אינם כלואים ככלא, אבל תוצאות חייהם כנוגע למשפחתם מכיאים אותם ליסורים ומכאובים גדולים הרבה יותר ממכאוביו של הכלוא שמשפחתו לוקחה ממנו בחזקת היד שלא מדעתו ורצונו.

תנאי האושר הרביעי — המה החיים כחוברת עם כל בני האדם השונים אשר בעולם. וגם הפעם רואים אנחנו תמיד כי כל מה שתגבה מעלת האדם בחיים, כן תקמן יכלתו להשתמש בחייו בתנאי האושר הזה. במדה שתגבה המעלה, בה במדה יקצר חוג בני האדם שאפשר להתרועע ולהתחבר אתם. ובה במדה יקמן ויקצר ערכם המוסרי של האנשים המועטים ההם המתרועצים בהחוג הצר הזה, שאי אפשר לצאת ממנו. להאכר הפשוט והגם ולאשתו אפשר להתרועע בפומבי עם כל בני האדם שכעולם, ואם יש איזה מיליון נפש אשר בחברתן לא יבוא, הלא נשארו בשבילו עוד 80 מיליונים נפש, בני אדם עובדים ועמלים כמותו, מארחנקלסק עד אסטרקן, שיכול לבוא אל ביתם, להתודע אליהם ולהתרועע אתם מבלי אשר יצטרך להקדמות יתירות ולבקשת רשות והרמנא להושיט להם את ידו לאות ברית אהבה, אחזה וקשור נפש אמנם פקיד המלוכה ואשתו יש להם רק איזה מאות אנשים השוים אליהם במצבם ומעמדם אשר בחברתם יבואו: הגבוה ממנו לא יושיט את ידו להם ולהנמוך מהם לא יושיטו את ידם הם, כמו נגזר נגזרו איש מעל רעהו. לאדם "המעלה", בן העולם העליון, לאיל הבסקף ואשתו יש רק איזה עשרות בני אדם השייכים לבני חברתם.

(* הערת הגרף ט א ל ס א י — נפלאה היא ההצטרקות שבה מצדדיקים האבות תמיד את אופן חייהם הרעוע, באמרום: "כשאני לעצמי אין אני צריך לשום דבר, עלי וכדור מאד חיים באלה, אבל בשביל בני, שאנכי אהבם מאד, הרני מחויב להיות כדך. כלומר, אנכי בלי כל ספק יודע היטב עפ"י הנסיון שחיינו אינם חיים, כי אומללים הננו בחיים ובשביל כך . . . הרני מתוך את בני כך כדי שגם הם יהיו אומללים כמוני. ובשביל זה, באהבתי את בני, הרני מביא אותם העירה, המלאה השחתות גופניות ומוסריות, מוסר אותם לידי מחנכים שאין להם בעולטם אלא ארבע אמות של תועלת עצמם, ובכן הרני משהדל בכל כחי לפגום את בריאותם הגופנית והמוסרית של מחבדי עיני. וההצטרקות הנפלאה הזאת צריכה להצדיק את אופן חייהם הפרועים של האבות. —

ד'המותר נגזר מהם, נקרע קרע גדול שאינו מתאחה לעולם. השר היושב ראשונה במלכות, בעל האוצרות ונשותיהם, — הגבוהים מעל גבוהים הללו מינים במספר אנשי זכרם רק איוו עשרות בני אדם גבוהים כמותם והשאר — כאלו אינו. — וכמה לא יישוב המצב הרעוע הזה למצבו של החבוש שנזר מכל האדם אשר על פני האדמה זהו מונה בין אנשי חכרתו רק שנים שלשה שומרים השומרים את בית כלאו? —

ולכסוף תנאי האושר החמישי — הוא בריאות הגוף ומיתה קלה בלי כל מכאובים זיסורים גוראים, ומה הוא הדבר אשר תראו בחיינו בנוגע להתנאי האחרון הזה? השוו נא איזה עשיר ממוצע ואשתו לאיזה אכר ממוצע ואשתו ואז תראו עד כמה יעלו האחרונים על הראשונים כמעלת אשם, אז תראו כי הנמוך, האכר, הוא הנכוה, כי בריאות גופו אינה צריכה בדיקה, והנכוה, העשיר, הוא הנמוך, כי תמיד הוא חולה ומדוכא במכאובים, הזכירו נא לעצמכם את כל העשירים ונשותיהם הידועים לכם, העבירו אותם לפני עיני רוחכם, או אז תראו כי מרביתם חולים וחלשים. האיש שאינו מבלה כל ימיו ברפואות וכפזור כסף לרופאים בודד ומוכדל הוא בקרב האסטטסים והמפונקים האלה כמו שבודד הוא במועדו, האיש החולה ונגוע בקרב מפלגת העובדים הכרואים החיים על עבודתם, כל המאושרים המדומים האלה, בלי כל יוצא מן הכלל, מתחילים חייהם בהשחתת הגוף בדרכים בלתי טבעיים, כמו מעשה ער ואונן, שכבר היתה להם עבירה זו כעין אחד התנאים הטבעיים של התפתחותם; כל האנשים האלה המה חסרי שנים ובכל ראשם קרחה בעורם בימי עלומיהם, בשעה שבני גילם העובדים והעמלים הולכים ומגברים הילדים, כלם נגועים ומעונים במחלות שונות, גלויות ונסתרות, נקיות ומכזות מרוב אכילה, ושתיה זומה, ואם לא יעלה בידם למות בדמי ימיהם הרי הם מבלים את כל ימי חייהם ברפואות, בלי כל יכולת לעבוד ולעשות דבר והרי הם חיים תמיד על חשבון אחרים, אוכלים את בשרם ושותים את זיעתם של העובדים והעמלים כל ימי חייהם. הביטו נא אל מיתתם: זה שם קץ לחייו בכדור עופרת, וזה יאכלנו הרקב בתקוף עליו מחלת העגבים. איש אחרי רעהו יאברו לשגה של תורת החיים המזויפת, והמונים המונים ימשיכו אחריהם וכנפשות נענות על קדוש דעותיהן הולכים הם לבקש מכאובים זיסורים בשביל עצמם.

איש אחר רעהו יושלכו תחת אופני מרכבתיו של וואליל הזה: המרכבה עוברת, דומסת את החיים, וקרבנות אחרות חרשות מתאנחות, קורעות שמים בקולן, — ומישליכות את עצמן תחת המרכבה! . . .

ד.

הרי לפניכם, קוראי החביבים, תמונה איזמה מעשה ידי ציר נפלא, תקותי תאמצני כי גם על פי העתקתי הדלה הזאת תבינו היטב את הדבר שחפץ מאלסזאי להגיד: מעבר מזה אושר אמתי בביתו הנמוך של האכר הפשוט אשר ההשכלה הכללית לא הגיעה אליו, ומעבר מזה איד ונכר, רעה ופגע בביתו הבנוי כמו רמים של בן העולם העליון אשר על ברכי ההשכלה נולד ונתחנך. ההשכלה או, כמו שאנחנו רגילים לקרוא לה, ההתפתחות, לא תביא לנו שום תועלת ולא עוד אלא שתמעט עוד את

מדת האושר בעולם, — זוהי תמצית רעיונו של טאלסטאי, וכיון שכך הוא מה לנו ולצרה הזאת? הן כבר הבאנו למעלה את דעתו של טאלסטאי כי התשוקה לאושר היא התשוקה היותר טבעית בכל תשוקות האדם וכיון שההשכלה, מלבד שלא תתן לנו את היכולת למלא את תשוקתנו זאת אלא שעוד תחסר מטובה נפשנו, כמה זכתה כי נשמור את משמרתה ונוסיף ללכת בדרך אישר התוהה לפנינו?

ובשאלנו את טאלסטאי מה היא הסכה אשר המתה את ההשכלה מני ארה, מדוע לא תוכל ההשכלה לעשות מאומה להתמלאות תשוקתנו - לאושר אז יענה היא ויאמר: יען כי יחסר להשכלתנו היסוד המוסרי, תנאי האושר היותר גדול! . . .

הנה באה ההשכלה האירופית ברמות סופר אנגלי ותורה לנו תורה חדשה שסוף סוף עתידיים בני האדם לאכול איש את בשר רעהו יען כי יקצר חלל העולם מהכיל את כלם, יען כי תקצר סוף סוף יד האדמה מלהוציא לחם ומזון בעד כל באר עולם, וממילא מובן כי כל מאן דאליים גבר, כל מי שזרועו מושלת לו יגבר על רעהו ויתקיים בעולם בדין ובמשפט, כי הכח הוא המושל היחידי שבעולם, ומי שאין כח במתניו להתחזק ולבצר קיומו בחיים דין הוא שירד מטה ויפול שרוד כי אין רחמים בדין, זהו התורה שתלמדנו, לפי דעת טאלסטאי, ההשכלה האירופית ועל יסוד תורה מזויפת כזו אי אפשר לאושר האדם להכנות, יען כי תכף בניחו מרחם אמו תלוה המוסריות את האדם על דרכו בחיים ובעשותו דבר המתנגד למוסריותו כבר אי אפשר לו להיות מאושר, בונה, נביא ההודים, ראה לביאה רעבה והשליך את עצמו, לפי דברי האגדה, לנגדה כדי שתאכלהו ותשקיש בכשרו ודמו את רעבונה, — האיש הזה היה יכול להיות מאושר באותה שעה, אבל ראובן הגוזל את שמעון ולוקח את נפשו ממנו יען כי עולה הוא עליו בכחו אינו יכול בשום אופן להיות מאושר מצד אחד יען שרגש המוסר הטמון עמוק עמוק בלבו יתבעהו תמיד לדין ולא יתן לו מנוח כל ימי חייו, ומצד השני הלא גם עליו לירא תמיד ולפחדו כל הימים פן יגבר לוי גם עליו ועשה לו כאשר עשה הוא לשמעון אחיו.

רגילים הם הסופרים החולקים על טאלסטאי לאמר כי הוא מתנגד ככלל לכל דבר אשר בשם התפתחות האדם יכונה. בלי כל ספק הטעו אותם איזה בטוים קשים שזרקו מפי טאלסטאי כהם לבו בקרבנו, אבל באמת אין הדבר כך, ונהפוך הוא כי טאלסטאי דורש תמיד מאת האדם כי יתפתח, כי יפתח את מדותיו הטובות והנכונות זיכער מקרבו את מדותיו הנשחתות הממעטות את דמותו, דמות אדם שהמכין העלהו מעלה אחת על יתר החי אשר על פני האדמה בזה ששתל בקרב לבו את רגש הטוב והיושר, המה, מתנגדי טאלסטאי, מחכים את ההתפתחות וגם הוא מחכו אותה, אלא שיש נפקותא גדולה בינו לבינם: המה אומרים כי ההתפתחות הכללית יש לה מסלה ידועה אשר עליה היא הולכת מששת ימי בראשית ודוחפת את האדם בכחה הרב הלאה, הלאה, האדם, לפי דעתם, אינו אלא נרגיר חיל, מוץ מגורן שהרוח דוחפתו למרות רצונו והגרגיר הזה אין לו שום כח ויכולת להתנגד לרוחו הדוחף ולאמר לו כי ירחפהו מזרחה ולא מערבה, והוא אומר שכח האדם גדול מאד, שהוא דוחף את הרוח וממילא יש לו רשות להתות להרוח דרך בה ילך, הוא אומר כי האדם יש לו יכולת לתת להתפתחותו צורה ידועה המתאמת לצרכיו וחפציו לכבו, והצרכים היותר נכבדים של האדם המה צרכי מוסריותו שעליה הוא חי ובה אשר תלוי . . .

רתפתחותנו ההוית, אומר טאלסטאי, נכנתה על השכל הקר בלבד ודבר אין לה עם רגשות הלב החמות ולכן תחסר לה היכלת למלא את מחסורי האדם שיש לו מח בקרקרוגם לב כחזהו. החכמה היא בת השכל וכל מה שיתרחב ויתפשט השכל תלך ותתרחב גם החכמה וממילא מוכן כי השכלתנו שלקחה את השכל ליסודה הראשי עלולה להרבות חכמה ודעת בעולם. אולם המוסריות יסודה כרגש הממין בחבו של האדם וכמו שלהשכלתנו זרות גם יתר הרגשות כך זר לה גם רגש המוסריות וממילא לא חדשה בו דבר ועברה בשתיקה על חלק אחד גדול מנפש האדם. מתנגדי טאלסטאי מרעיטים אותו תמיד, באמרם כי איזה "Drang nach Osten" (השאפה למזרח) ממלא את כל לבו והוא הפץ להוליך את כל האנושית אחריו מזרחה, מקום מולדת הדמיון העז וההויה, ולהשיכחה את התורה שלמדה פה באירופה, והוא אומר: אמנם אמת הדבר כי פה באירופה המהללה הוביש השכל הקר את השכלתנו יותר מדאי; פה באירופה כבר למדנו דיינו ועתה נלכה נא מזרחה, מקום הרגש וחוס הלב, כדי להביא איזו לחלוחית אל תוך עצמותינו היבשות, כי לא על השכל לבד יחיה האדם, והסינים יעידו על זה כי הם, לפי עדות סופרי דברי הימים, העמידו את חייהם על יסוד השכל בלבד עוד לפני אלפי שנים ולכן היו ברבות הימים לנציב קרח אשר אין כל היים בו. את תורת החיים למדנו פה במערב אבל את תורת האדם עלינו ללמוד שם בארצות המזרח, מקום מולדת האדם. וטאלסטאי מעמיק חקר בספרי חכמה ומוסר שונים ככלל ובספר התורה והאבן גליון בפרט אשר מארץ המזרח באו, הוא מעמיק בהם חקר ומוצא בהם את תורת האדם ערוכה וסדורה בכל. דבר אחד גדול מאד מצא טאלסטאי בהספרים המזרחיים האלה אשר חסרונו נכר מאד בכל ספרי המערב והיא — הדת, אחד מיסודות החיים אשר ההשכלה האירופית עש"י הרוב מכחשת את נחיצותו ומלגלת לעתים קרובות מאד על כל המודים בו.

ההשכלה האירופאית אינה מודה בנחיצות הדת, אומר טאלסטאי, וממילא מוכן כי אי אפשר בשום אופן שהשכלה כזאת לא תהפוך את הוד האדם למשחית. כל הנוהים אחרי השכלת אירופה חשים בנפשם כי יחסר להם איזה דבר גדול, כי השכלתם גולה מהם איזה דבר חביב ויקר הערך ולא ידעו ולא יבינו כי הדבר החביב הזה היא הדת. רינן אומר: "האמונה נצחית היא. כיום שלא תהא עוד אמונה בעולם בו כיום יכול גם לב האנושית כלה", וטאלסטאי מוסיף עוד ואומר כי כשם שאי אפשר שיכול לבה של האנושית כלה, כך אי אפשר בשום אופן שתסוף גם האמונה מן העולם. נפלא הדבר כי לבו הקנש של טאלסטאי הרגיש את נחיצות הדת ותועלתה המרוכה גם בימי עלומיו בשעה שכתב את ספרו "הילדות, השחרות והבחרות" עוד במרם שהיה לאחד ממתנגדי ההשכלה האירופית בצביונה ההוה, כתארו בשרד נאמן כציר נפלא את הגות לב אירמעניעוו, — גבור הספור, — שנפקחו עיניו לראות באור הלילות את האלהים כשמים ממעל ובארץ מתחת, ומן העת ההיא ועד עתה לא עזבו רגש הדתי כמעט רגע אחד. (כמדומה לי כי ע"ז העיר כבר מר זלמן עששטיין במאמרו היקר "הגרף לעוו טאלסטאי" בהירחון "בן עמי"). אמנם ההשכלה האירופאית משתדלת לעקור את הדת מקרב לב האדם, כלומר היא עושה מעשה כזה אשר על ידו יכול לב כל האנושית כלה, והשכלה כזאת אי אפשר שיהיה האדם כרוך אחריה כל ימיו, אי אפשר שלבסוף לא תפקחנה עיני האדם לראות שהשכלה כזו מביאה לו רעה רבה ושוכה מועטה. הדת יסודה כרגש והמוסריות תחיה ותזין אותה וממילא

אין כל חרוש בדבר שהשכלתנו, שאין לה דבר עם רגש המוסרי ולא תודה במציאותו, לא תודה גם בנחיצות הדת ותועלתה, והשכלה או התפתחות כזו שיסוד המוסרי חסר לה לא תוכל להביא אושר לעולם.

עוד דבר אחד מצא טאלסמאי בספרי המזרח אשר, לפי דעתו, חסרונו מרגש בספרי המערב, והוא האידעאל. רוחניותו של האדם מצריכתו תמיד לאיזה אידעאל מרום ונשגב ובהשאיפה אליו, בהתקרכות אליו טמון אושר גדול הממלא את תביעותיו של הלב. האידעאל מנעים את החיים ומחליש במדה מרובה גם את תקפה וחרודה של מטריות המות. האדם יש נכחו לחיות וגם למות מיתת נשיקה על קדושת שם אידעאלו הממלא את כל בתי נפשו. אמנם האידעאל הוא דבר רוחני אשר לא בידים יתפש וממילא מובן כי מציאות האידעאל מצויה רק אצל האיש שיש לו רוח או, כמו שיאמר, נשמה בגויתו משאי"ב בהאיש שכבר חדל מלהאמין במציאות הרוחניות בכלל ולו מובן רק הדבר שיש לו איזו ממשות ידועה. האיש הזה אינו מוכשר ואינו מסוגל לשום אידעאל בעולם, הוא לא ידע אמת יותר נשגבה בעולם מן האמת הירועה ששתי פעמים שתיים — ארבע, וכלב האיש יותר מקום פנוי, בכל ישותו נראה ומרגש איזה קרע נורא אשר לא נתן להתאחות. התפתחותנו — השכלתנו ההווה המשתדלת למלא את כל חלל העולם בהאמת הירועה של שתי פעמים שתיים, ההשכלה אשר לא תודה בשום דבר שאין לו ממשלת מוחשית הגלויה ונראית לעינים, — ההשכלה היאת רוצה לפי דעת טאלסמאי, ומתכונת לעשות אותנו לנפשות קרועות וגזרות כאלה, והתפתחות אי-טבעית כזו, אומר טאלסמאי, אי אפשר לה שתביא אושר לאדם, יען כי היא תפתח רק את גשמיותו של האדם ותעבור כחשאי על רוחניותו וממילא תנע לרעה כשווי משקלו של האדם, שהוא אחד מתנאי האושר העקרים.

ובכן, אומר טאלסמאי, כיון שהתפתחותנו ההווה אי-טבעית היא, והא ראייה כי לא הונחו בה ליסוד היסוד המוסרי והעבודה הגופנית המבראת את האדם, וכלה נוסדה רק על עבודת המח; כיון שהשכלתנו פתחה מצד אחד יותר מדאי את שכלנו ותפנין מצד השני את רגשותינו; כיון שהשכלתנו זאת המעברת הרבה מאד את המח, כלי המחשבה, ותשאיר כמעט במנוחה תמידית את ידינו ורגלנו — כלי העבודה וממילא היינו כלנו לבריה משונה אשר ראשה הגדול מאד נשען על רגלים קטנות וחלשות מאד שאין ביכולתן למלט את המשא הכבד המוטל עליהן, — כיון שבן הוא אין לנו שום רשות ויכולת להשאר במצבנו זה ומחויבים אנחנו לחזור מעט על עקבותינו ולהשיב לעצמנו את האכזרות השיוגות שאברנו בהחפזנו ללכת כשכלים אחרי השכלתנו ההווה אשר קוי אורה המעו אותנו מאד ותחת אשר אגרנו לראות קוי אור השמש המחממים ומחיים, הנה ראינו במקומם קוי אור קרים וממיתים של ברזל-עשת . . . האבדה היותר גדולה ונכבדה בערכה לנו היא עבודת הידים והרגלים והיכולת להתענג ולחיות על עבודה בריאה ומכעית כזו. האדם המוסרי יודע היטב כי הוא צריך לחיות ולהתקיים רק על חשבון עצמו, כלומר הוא צריך לדעת כי יש לו הרשות להוציא למחיתו וכלכלתו רק את סכום הקנינים החם שהוא בעצמו מסוגל לברוא אותם ולהוציאם לאויר העולם ולא יותר, וכי המותר לא שלו הוא אלא של אחרים, כיון שהאחרים, ולא הוא, הביאוהו לעולם, וכך אמנם עישה האיש החי על עבודת ידיו ורגליו. האכזר העובר את אדמתו מוציא למחיתו רק את שלו, כלומר כל מה יש הוא בכבודו ובעצמו הספיק להוציא מאדמתו ובאכלו את לחצי הרי הוא

יודע ידועה ברורה כי כל פת לחם שהוא אוכל שלו הוא ואינו נוזלו מן הרכים. אבל ההשכלה ההוית שלא נוסדה על יסוד המוסר מרשה לאדם לחיות על השבון אחרים, לחיות בלי כל עבודה או לעבוד עבודות כאלה שההשכלה מחבבת אותם מפני טעמים בלתי ידועים וקצבה להן מחיר גדול מאד, וכל העובד עבודה כזו הוא מתעשר, כלומר מלבד שהוא מוציא למחיתו הרבה יותר מאשר יוציא חכרו החי על עבודתו הגופנית והעמל בעבודתו ומתמכר אליה הרבה יותר ממנו, אלא שלבסוף עוד יותר קנינים הרבה בידו, כלומר בתוך ארגונו יקוו תמיד נחלי זיעה של אחרים בני אדם שכתותו, והאישי הזה, אם עוד מרס עומטה נחלת היושר והצדק האחרונה בקרב לבו, האם אינו מחויב להביט על עצמו כעל נוזל הרכים, כעל אוכל את כשר רעהו? השכלתנו ההוית הנכיהה יותר מדאי את ערכה של העבודה השכלית ותשפיל עד מאד את ערכה של העבודה הגופנית, דבר גדול האבידה בזה ההשכלה ממנו ועלינו אומר טאלסטאי, לחזור אחרי אבדתנו זו ולהשיבה אלינו . . .

ובכן היוצא מדברינו: (א) התשוקה לאושר הנטועה בקרב לב כל אדם היא התשוקה היותר טבעית שבעולם והאדם צריך להשתדל כדי למלאותה; (ב) אין כל יכולת למלא את התשוקה לאושר עד שיעמיד האדם את כל חייו על יסוד המוסרי הממלא את כל הנפש; (ג) ההשכלה ההוית אינה מכיאה אושר לעולם ולא עוד אלא, שתמעט עוד את מדת האושר; (ד) התפתחותנו ההוית התפתחות אי־טבעית היא יען כי תפתח רק את שכל האדם ולא את רגשותיו; ההשכלה וההתפתחות אינן יכולות להביא אושר לעולם יען כי יחסר להן היסוד המוסרי; (ה) כדי לתקן את המעות ולמלא את החסרון עלינו להתות להתפתחותנו דרך חדשה אשר תובילנו להכרת ערכה הרב של העבודה הגופנית ומה גדולה השפעתה המוסרית על האדם, — אלה המה משפטי טאלסטאי.

מה שיש להשיב על דברי טאלסטאי בנוגע להתנגדותו להשכלת אירופה ומה הוא הטוב הצפון לאדם כעבודה גופנית, איך תמלא האחרונה את חסרונותיו הרבים שמה היא עבודה גופנית ככלל, — על כל הדברים האלה נדבר במאמרנו הבא. —
אדרעי כחודש אייר, תרנ"ד.

אבנד האדרעי.

שאלת היהודים ופתרונה בספרי לירוא-בוליע ולמברוון.

„All is race ;

There is no other truth.“

„הגזע הוא הכל ; ואין אמת זולתו.“

א. (די ישראלי : טנקרד).

ציר בית המחוקקים בממלכת אוסטריא. הפרופיסור Suesz חזה את דעתו באספה מדינית אחת, כי „שאלת היהודים איננה במציאות כלל ורק ברמיון יסודה“ אמנם כן הוא הדבר, בעיני איש העומד על מרומי ההשכלה האירופית, אשר תורת המוסר רק היא נר לרגליו ורק על פיה יצא ויבא, יחיה ויתהלך עלי אדמות, איש אשר התרבות והמדעים אינם אצלו מיה תפל מכחוק, כי אם שרשו עמק עמק בלבו. — בעיני איש כזה אין כל שאלה הנוגעת ליהודים בפרט. שאלת היהודים הנה שאלה הנוגעת לתרבות, תקון-המדות והשכלה בכלל, שאלת המוסר והנימוס לכלל המין האנושי, ועל פי הפתרון אשר יתנו לה הננו מודדים את מדרגת המוסר והתרבות של העמים ההם, אשר נטל על היהודים לשבת בתוכם.

אז בשפוך Rousseau בספרו Emile ou de l'Education את חמתו על השכלת בני דורו וימתח עליה גזר דין קשה בהוכיחו לדעת, כי אמנם הרהיבה ההשכלה את צעדי בני האדם ותרום את רוחם למעלה, אולם פעולתה על הלככות לא היתה להיטיב ולהועיל — התקוממו עליו חכמים וסופרים רבים ויתנוהו לשהוק ולשנינה. רוססא הורה לדעת כי רק בחיק הטבע ימצא הטוב והמועיל, האמת והיופי, והתרכות — משחתה בה ובשקר יסודתה, כי תעקם את הלככות ותשחת נפש ורוח — ויהי לקלסה בפי מקנאי קנאת ההשכלה ויקראו אחריו מלא.

ובכל זאת, מה עמקו מהשבותיו של רוססא הצרפתי ומה קרבו רעיונותיו אל האמת, תלמדנו למדי — „שאלת היהודים“.

שאלת העבדים חדלה אחרי מלחמות רבות אשר הפריאו בין אחים, גם שאלת „קנין גוף האדם לצמיתת“ הטבעה בנהרי נחלי דם, ושאלת-היהודים — „הגורד הנצחי“ — הנה, לא תמצא מינה ולא תוכל השקט, ימים על שנה תוסף לגור ולנוע מדרג אל

דור ומגוי אל גוי, מאהלי כוזיז עם אל ארמנות מלכים, וגם לארצות מולדתם של מִרְבּוֹ וגריגור, לסינג ודוהם תְּכַתֵּת רגליה.

הלאה הלאה תצעד העת בצעדי ענק, חוג המדעים וכינת האדם יתרחבו ויגדלו מיום ליום, התרבות תִּרְבַּח הלך ורכ, הלך וגל, ושאלת היהודים במקומה עומדת — שאלה היא ותהי — לשאלה!

ומה הנה יתר השאלות, כמו: שאלת המהיה והכלכלה, שאלת שְׁוִי-זכויות הנשים, שאלת שלום-המדינות=הסינים=הכושים אשר זה מקרוב באו ועודן כמעט כחתוליהן לעמת הנודר הנצחי, הַשֵּׁבֶב הבא בימים הזה, ההולך בלא כל לפני רוֹדֵף, אשר גוי רפוּף ורעוע ורוחו עוד לא חָפְּלָה ומבקש לו מקום מנוחה להניח עצמותיו אחרי מותו? . . .

הנה כי כן — ישנה שאלת-היהודים כתכל, וכל הכופר בהויתה הוא, כאשר הודה לי החכם האשכנזי Bebel בפיו, כאילו כפר בשאלת התקונים כחברה — והשאלה הזאת לא תחדל מהיות שלמת כארץ כל עוד לא יחדל ריב ומשפט, דין ודברים על אדות זכויות האדם כאשר הוא אדם, כל עוד לא יגבר קול האמת והיושר הנמועים בלב האדם להכריע שנאת עריצים, כל עוד לא תקפוץ עולתה פיה וממשלת און וכח לא תוסיף עוד לעשות שְׁמוֹת כארץ.

מצב בני ישראל כחיים נבדל ומשונה במינו היא עד מאד. כאלפס שנה גולה העם הזה מעל ארמתו אל ארצות רבות ושונות, ובכל זאת עמד מעמו בו וריחו לא נמר, רוחו המיוחד לו לא שָׁנָה, תורותיו, חקותיו ומשפטיו עורם כאמנה אתר כבימים מקדם, אף כי לא חדל מאז מעולם לקחת חבל בעבודת הרוח של יתר העמים ואתם גם יחד פעל ויעשה גדולות למען התפתחות האנושית והשתלמותה. עמנו עודנו עומד באיתן תקפו, מכלי תת און קשבת לעצת מאשריו אשר ממנו יצאו¹ אשר ייעצוהו כי יבחר כמות מחיים מרים כאלה, כי יחדל מהיות עם היה רק יקח לעצמו עטרת, עם היה אשר עמרה בה התולדה את הרומאים והיונים חבריו בימים מקדם והוא, ישראל, לא יאבה ולא יוכל למות לשחת אף כי קצה בחיים; אבל גם לחיות לא יתנוהו.

מצב הדברים כמו שהם יעורר מחשבות ויתן ענין לענות בו לא רק לנו בני העם הזה, כי אם גם ליחידי סגולה אנשי השם הגדולים בכל העמים, ובכן רואים אנחנו כי רבים נתנו אל לבם לדרוש ולחקור אחרי מקור המחלה הנקראת, שאלת-היהודים, ואחרי הסבות אשר חוללוה, גם לא ייעפו ולא ייגעו לכקש לה מזור ותרופה. והנה טבע הדבר מחייב, כי האיש אשר יקרב אל שאלה נכבדה ומסוכנה כשאלת-היהודים לפתור אותה, עליו להודגן בכל כלי נשק הרוח ולהיות הגון, מוכשר ומוכן לזה. הן שונה הוא העם הזה בדברי ימיו, בהלך רוחו, בהתפתחותו וסגולותיו המיוחדות, ואין להטות עליו קו המשפט אשר בו ישפטו עמים אחרים. וכדי שלא להוציא משפט מעוקל דרושות לזה ידיעות רבות ועמוקות, רוח משפט חזק וכביר, ידיעה והכרה זכה וצלולה כהליכות התכל ותכונת בני האדם, ויותר מאלה כינה יתרה בכל הסגלות והכחות, הנשיות והמגמות הנרדמים בחיק העם הזה ולדעת היטב שאיפת העם הזה ודרכי חייו בכל פרטיהם ורקדוקיהם.

¹ אחד מהם הוא: Ludwig Gumplovicz: Der Racenkampf, Innsbruck 1883.

אך, לדאבון נפשנו — כל הרוצה ליטול שם, שופט דרכי ישראל בא ונוטלו. כל המתלבש בתנא יבוא ויבקר אחרינו; אין לך מקצוע אחד בכל החכמות שבתכל אשר רבו בו בעלי הדעות, השופטים והדיינים הנמהרים במלאכתם מבלי לאשר ולחזק משפטם על יסודות נאמנים, ואין לך דבר בעולם אשר בו חטאו השופטים המאה גדולה בשם המישפט והישר, או בשם המדע והחקירה, בשם האמונה או בשם ההפש וההרזות, כאשר יחטאו ויפשעו הבאים לפתור את שאלת היהודים

הנה הם באים וסכיניהם בדיהם, ינתחו ויגזרו את גוינתנו לנתחים, יחפשו כל חרדי במגנו ויעמלו למצוא את חידת חיינו וקיומנו. רופאינו אלה חותרים בכל עז להכיר את חלנינו ולעמוד על אופקה, יבתרו את בשרנו, יחדרו עמק עמק בכליותנו לחשוף משם מצפונינו וימשישו את דפק עורקינו לדעת את מזמתנו . . .

אבל את רוחנו לא יכירו ולא ידעו, סתרי נפשנו לא נגלו לפניהם, הגיון לבנו נעלם מהם, טחו עיניהם מראות את המאור שבנו ולבכם השימן מהבין אף אחת ממעלות רוחנו הרבות, אשר אליהן נשא נפשנו ובהן נחיה בתור קבוץ ועדה בצורה מיוחדת, ולא נמות כגוים. המה, רופאינו ושופטינו, לא יתנו לב ולא יבינו לרוח לאומיותנו המחיה אותנו והמכלכלנו בכל מוצאינו ומבואינו, וקובע עלינו חותם מיוחד. והדבר הזה לא יפלא בעינינו, הן גם חלק גדול מאחינו היהודים עומד מרחוק לנגדנו, את חיי אחיהם לא יכירו והלך-רוחם לא ידעו, אף ימלאו פיהם שחוק ולעג על בני בריתם על מאנס הלך אחרי עצתם, עצה נבערה, לזכה לאלהים אחרים, אלילים חדשים מקרוב באו . . . (2) ומה דמות נערוך להמשפטים אשר יוציאו עלינו התוקעים בשופרות לכבוד, ישראל המנצה, שופטינו אלה אשר נדכם לכם, לצאת לעזרתנו ולדון דיננו!

שופט כזה, רצוני לאמר: שאין לו משא פנים, ימשח ראשו בשמן, אהבת בני שם" וראשית מלאכתו היא לצאת למלחמה נגד שונאינו וצוררינו למען — למען קנות לב היהודים; אחרי כן יעטה אדרת המדע והבקרת הזעומה ויענה ליהודים בחשם כפניהם, יוכיחם על חסרון ישרם ואמתתם, אהבתם את הבצע, תרמיתם והבליהם ויסים דרשתו או את מאמרו ככי טובה, כמליצות נשאות על המדות הטובות אשר בהם יצטיינו היהודים כמו, גמילות-חסדים, עז הרוח וכשרון ההתכוללות והטמיעה בעמים. ולואת יקרא חכמה ומדע ואלה המה אנשי אמת! והעתונים היומיים בשפות לועזיות, העימידים ללב כרשות היהודים כחרו למו במקצוע זה ארח נפלא מאד. התהלות והתשבחות הנפזרות לרגלי היהודים יקבלו בתודה רבה, על תוצאות החקירה המדעית השוללת מן היהודים תכונת גזע ולאום מיוחד ישמחו כמוצא שלל דב; אולם על פשעי בני ישראל, הנגלים" יעברו כשתיקה ואין שוה בעיניהם לתור ולחקור אם על אדני האמת הטבעו.

(2) עוד יזכרו הקוראים את דברי האספה, שהיתה בכרלון בשנה העברה, ע"ד תמיכת היהודים צולי-ירוסיא, זאת הרעש אשר הרעיש הסופר קרל עמיל פרנצוס (יליד בוקאווינא, וככן לא מאירופא המערבית מוצאו) על היהודים אשר עודם מחזיקים ביהרותם באהבתם להשפה העברית ולאריך אבותיהם. ואך יעץ בן דורם של ניטשה והארמטאן הזה לכונן מסע-צלב, או דבר מה הדומה לזה, נגד יהודירוסיא, למען רכיש את לבם להקלתורא "שלנו" ר"ל של אירופא המערבית.

ועל כן שבענו ענג בקראנו זה לא כביר, דברי אחד החכמים, המסכמת כלה עם דעתנו :

“... בשנים האחרונות הסכינה אזננו לשמוע מפי אנשי שם משפט המחלה הנושנה, שנאת-היהודים, אשר לא תוכל הרפא. באו דברים לפני למברונו, פליקס-דראהן, מונטיגוצה, וכלם כמעט פה אחד השמיעו תהלת היהודים, כאופן מוזר כזה אשר שונאי היהודים מצאו בו הפץ ותועלת גם ענג רב. מדברי החכמים הללו אנו למדים, כי לא לעון פלילי יחשב, כי אם אסון הוא להיות יהודי. ידעתי כי רבים יהשבונו לכפויי טובה לעמת נדבת לבם של האדונים המלומדים האלה, אבל נלאיתי שמוע דברי המלה וחגינה בנוגע לזכויות בני אדם. מבין כל שורותיהם תצהילנה תורות כאלה: תפה החרימו את היהודים-העניים האמללים האלה, אם טוב בעיניכם ואין דרך אחרת לפניכם, אבל הורחמנים בדין ואל תרכו פציעהם ומכאוביהם, כי הן לא יצלה בידכם לעשות אתם כלה. רחוק הוא ממנו להאשים את כל החכמים, האומרים למצוא סבות תולדות, פהיזולוגיות, לשנאת בני בלי שם אשר תתראה לעתים מזמנים לעינינו, ולתת אותם למתנגדי-שם צבועים. זאת לא זאת! אבל אם מתנגדי-שם אין כאן, יראה ופחד מפני המון הצוררים לישראל יש כאן; ועל כן יתכסו טפחים תחת מסוה אהבת האדם ויגלו זרת, מצפוני השטן, הלושות מתחת למדיהם, למען יראו ולמען ידעו אלה אשר נקעה נפשם מן היהודים כי להם המה. מרגלא בפי אנשים כאלה: „אמנם יש לי רעים ואוהבים רבים מזרע היהודים, אבל...“ או: „אמנם ישנן להעברים סגלות מיוחדות, תכונה ידועה באכילתן, שתיתן, דבורן... וכאלה“ אחרי כן יביאו מופתים מדעיים להוכיח את תקף פעולת הגזע, האקלים וההתפתחות התולדתית ובלי משא פנים יוכיחו, כי היהודי אמנם אדם הנהו, אבל אדם שונה מכל יתר בני האדם.”

צבועים כאלה הנם גם החכמים Lombroso ומשנהו Leroy-Beaulieu; שניהם גם יחד המה אנשי שם באירופא המדעית, ישניהם הקדישו כחותיהם וכשרונותיהם לחכמה ועבודתם בה פְּרִיָה; אולם כרחוק מורה ממערב רחקה משניהם דעת היהדות וחכמת קורות בני שם ככלל. האחד הוא מלומד בחכמת הכלכלה המדינית ומשנהו הוא רופא חולי-הנפש.

לוריאי-בוליע (3) חוקר ארץ רוסיא ואוהבה הנאמן אשר כתב את ספרו הנודע לתהלה „L'empire de Tsars et les Russes“ ולומברונו (4) הוא העומד בראש השטה המדעית של „חוקרי עלילות הפושעים מנקודת-הראות של חכמת האנטרופולוגיה“ הנודע גם כן על ידי השערתו החלושה בנוגע להטפוס המיוחד של „הפושעים מכבן“ (Incorrigibili nati) אשר החכמים Liszt ובנדיקט יצאו למלחמה נגדה ויכטלוה. אלה המה שני החכמים אשר נדבר על אדותם במאמרנו זה. החכמים האלה ראו את עצמם מוכשרים לצאת למלחמה נגד

3) Anatole Leroy-Beaulieu: Les Juifs et l'antisémitisme. Israel chez les Nations, Paris 1893.

4) C. Lombroso: Der Antisemitismus und die Juden im Lichte der modernen Wissenschaft. Deutsch v. Dr. H. Kurella. Leipzig 1894.

צוררנו ולחזות דעתם בשאלת-היהודים אשר זה כאלפים שנה לא נפתרה כראוי, והנה עד היום כסלע המחלוקת לכל העמים, הכתות והמפלגות; המה באו בתור בני-סמכא לבטל ולהכריע את השאלה המזוזה הזאת, ואף כי שאלת-היהודים איננה נוגעת כמלוא נימא בחקירותיהם המדעיות של שני החכמים האלה, בכל זאת לא בלו התאפק מהשימיע דעתם בשאלה הזאת, שכבר עמלו לפתרה מינפן, מאקולי-בירון, ד' ישראלי דוהם ופרידריך מלך פרוסיא.

לירוא כוליע הנהו איש המבין את הדבר אשר הוא דן עליו, ידיעותיו העמוקות, דעתו הרחבה בנוגע למצב היהודים ברוסיא ופולין, ידיעתו הנפלאה אשר קנה לו בקריאתו הנפרוזה ככל הספרות השניכת לשאלת היהודים, הן הנה שעמדו לו לדבר על מצב דברים רבים בשפה ברורה.

לא כן הוא לומברווי; הוא הנהו יהודי, אף כי בכל ספריו לא נמצא אף זכר כל שהוא למוצאו, ובכל מקום שהוא מדבר על היהודים יתיחס להם כזר וכאילו אין לו עמחם שום שייכות, ובכל זאת אין כל ספק כי יהודי הוא, יען כי בספר "Dictionaire Universel des Contemporains" (Paris 1893) שבו נכתבו תולדות לומברווי ככל פרטיהן כתוב, כי לומברווי נולד בויניציא בשנת 1836 לאבותיו היהודים (5) ובכלל נדמה כי לומברווי לא ראה מימיו יהודים אחרים זולת יהודי טורין ואיטליא, ידיעותיו על אדות היהודים רכש לו החכם המלומד בנסיגות מדעיים הזה מספרים שונים ולפעמים ישאבן גם ממקורים שניים. (6)

ברוב דבריו הלך לומברווי בעקבות לירוא כוליע ובמקומות רבים אשר דבריו יתאימו עם דברי האחרון ונראים כנגזכים מהם, רואים אנחנו את אוטונותן היתרה במלאכת הספרות.

לומברווי ידבר עתק בהקדמתו לספרו "היהודים והאנטיסמיזם לפני אור המדע": אנכי אשר שבילי כל השמות ברפואת הנפש וידיעת-האדם החיוכית בהירין לי, ועל ידן ערכתי את לכי לגשת אל פתרון שאלות נכבדות כמו טיב הגאונות, הפשע והמפרדות, לא נמנעתי מקרב גם אל שאלה אחרת אשר גם היא נכבדה כהן, לפתרה על פי שטתי המיוחדת, מבלי לעורר את החשד כי נשאתי פנים ברין (?) (1)

לפי דעת לומברווי השנאה לישראל היא אחת ממחלות הנפש וכשם שהנאון "הפושע מטבן" אינם אנשים שלמים ברוחם ודעתם, כן גם האנטיסמיט חולה-בנפשו הוא. עתה יחונא החכמים את דעתם על שמת לומברווי אשר בהדא מחתא יכלול את הנאונות, הפשע והשנאה לישראל וימצא מקור אחר לבלהם. כבד הוא מאד למצוא את מקור השנאה לישראל אשר שרשיה יסבכו בדברי-הימים, בתכונת נפש האדם בסבות כלכליות, בזלמון האמונות, בחנוך, בלמוד ועוד סבות רבות כאלה, אבל נקל הוא לחרוץ משפט, כי השנאה-לישראל רבת-הפנים והשרשים מחלה היא בכל המחלות, ובוה יחשוב לומברווי, לתת פתרון לשאלת-היהודים.

שני החכמים גם יחד פותחין בחקירה: מה היא סבת האנטיסמיזם? איך

(5) על זאת אמרנו רק להעיר את און הקוראים, ולהלן לא ינע הדבר הזה בנידן דיון מאומה.
 (6) פעמים רבות יעיר אותנו לומברווי על יהודי "חצי איהו", מזה נראה, כי הונו לנגד עינינו ספריו של פרנציוס.

יכלה שנאה בזויה, תאווה נתעבה אשר תשחק לכל תרבות ואהבת-הכריות, התאווה השפלה לדרוך נקיים, להכות חרמה לאום שלם, לשלול ממנו הזכות לחיות ולהינות מן האור והאוויר שבעולם, — איך יכלה תאווה מגונה כזו להתפשט בין בני האדם בכל הארצות והדרות, מבלי אשר יבינו לכל שפלותה, נבלותה ושערוריותה.

אולם התחלוף השנאה הזאת, האם רק פרי ההתחרות היא בעולם הדתי, החכרותי או המדיני, האם השנאה הזאת היא רק פרי „אהרית המאה“ אשר בעלי הזרוע יגדלוה וישפחוה לטובתם והנאתם, או אינה רק את אשר היתה לפנים — שנאת עולם לעם עולם, הנמועה בלב האמות, אשר לבשה עתה צורה חדשה, אחרי אשר תלמידי דרוין ואדם שמיט השפיעו עליה מלקחם ויערכו לה דמות חכרותית.

לירוא בוליע ולמכרוזו שניהם רואים בהאנטיסמיזם סכל הירושה מדורות ישעברו, או כאשר יאמרו חכמי הטבע בסגנונם המיוחד: עון אבות על בנים. הירושה הזאת היא יסוד השנאה לישראל והיא „הירושה“, סבת המחלה ומקורה. למכרוזו? מצא שני מקורים להירושה הזאת: „הראשון הנהו רגש האמץ של הגבור על החלש ממנו, שבו אנו מוצאים זכרון לממלכת האריות על עמי הארץ הנכבשים תחת ידהם, רגש כזה יגבר פי שנים מדי חדלו להיות מכבא ריק, אתא קלילא של יחידים ובהחילו להיות נחלת רבים, עד היותו לחלק גדול מהרגש הלאומי. . . והסבה השנית מקורה במורשת הזכרון והרגש מדורות קדומים, אשר התנחלו יחד עם שנאת הרומאים לעם בני ישראל, על אשר נתן כתף סוררת למשמעתם, וינקמו ממנו בדברי אמונה ויסוד הדת הנוצרית.“

אולם איך נוכל להבין שנאת שני עמים, אשר מעודם לא היה ביניהם יחס עבדים אל אדוניהם, איך נוכל להבין, את השנאה הנמועה בלב העמים אשר משכט בללי אחד יצאו ואת התנשאותם איש על רעהו ביתרון משפט הבכורה, כמו התחרות הצרפתים עם האיטלקים, שנאת הקסטילנים להארצגונים, הבוסנים להסרבים והסרבים להאלבגונים!

אבל באמת מלחמת הגזע, היא רוח החיה באופני התולדה וחיי העמים, במלחמת ההתחרות בחיי הפרטים, וכשם שאי אפשר היה לעולם, במנהגו שנהג, להתקיים בלי התחרות חפשית בין איש לרעהו, כן לא יכלה התולדה להתקיים וללכת דרכה קדימה באין מלחמה בין גזע אחד ומשנהו, והמלחמה הזאת היתה חמר התסיסה להתהוות המקרים והמעשים בכל יום.

לא די לנו לדבר את מושג הגזע עפ"י חקירת תורת-האדם, אם הגלגלת ארוכה או קצרה, השחור השער אס צהוב, השחורות העינים כעורב אם מראיהן כמראה התכלת, ואם החוטם עקום וכפוף או ישר, ארוך או קצר, על פי מאופעות תולדיים ותפרדו וישתנו הלאומים זה מזה, אף כי מגזע אחד מוצאם, השנויים האלה נקבעים ועומדים לדורות ברגש כל אחד מהלאומים ההם, ומשנויים האלה יוצאות לשנאה וקנאה הבאות מתוך ההתרחקות שיהיתה בראשונה בין העמים הקרובים על פי מכורתם, כאשר יעמול למכרוזו להעביר לגנד עינינו מחזה זה בדברים של מעם, ובנוגע ליהודים, עלינו לשום לב עוד לדבר אחד, המון-העם העני בדעת, אספסוף בעלי רוח נמוכה ושפלה, המלמטים עצמות תחת שלהן בעלי דעה ורוח, העומדים

בקשרי מלחמת הקיום הקשה, גם הם נוטה לבם לרדוף ולשנוא את היהודים. גם בלב ההמון הוא נטועה התאוה-הנתעבה להביט מנכה על כל סביבו, להראות לכל בחו ועצמת ידיו, לבחור מכל הבא בידו „ לשעיר המשתלח " בעד עונותיו ופשעיו שועה ושפשע הוא.

כן נולדה השנאה לישראל, אשר על פי מצבו המדיני והחברתי הוא „ השעיר המשתלח " היותר נבחר לכפר על עונות העמים ופשעי החברה כלה.

השנאה לישראל גברה חילים במשך מאת השנים האחרונות, רגש הלאומי המזויף, אשר לבש עוז ותעצמות. בכל ארצות אירופא, ואשר הוליד תשוקה עזה למלחמה ותחרות עם כל תולדותיהן ותולדות הולדותיהן, כמו הנבלות שונות על ידי מסים ממסים שונים; והתקיים המעיקים וההגבלות בין עם לעם האלה יעמדו לשטן בעד התקרבות הלאומים זה אל זה, ומה גם בעד התאחדותם והתאחותם, והפרוד גם בין הלאומים האריים בעצמם הולך הלוך ורחב.

הנטיה אל החפש אשר בלב היהודים ומנתם הנטועה בס מאז מעולם לשואף קדימה, הביאה אותם לעמוד בראש המתנגדים להמחזיקים בנושנות בארצות אירופא המערבית, והאחרונים, בלחמם בעד קיומם, ישתמשו בכל התחבולות והאמצעים לפחת את רוח השנאה להיהודים הטמונה מאז ומעולם בלב המון-העם, ובוזה יחשבי להגיע למטרתם המדינית. ⁽⁶⁾

הכנסיה הקתולית, מיראה מדבר פן תפרוץ מפלגת העובדים והפועלים וירבו מחזיקיה ותומכיה וקראו עליה, על הכנסיה, מלחמה ונוספו גם הם על שונאיה ולוחמיה, לכן תקרא חמס ושודר על כל התקונים במצב הפועלים, כעל בריאה אשר בראו להם היהודים השואפים לכבוש כל הארץ; הסוחרים והרוכלים הקמנים, אלה הקרבנות על מזבח תקופת-המכונות, הנענים מתגרת יד „ההון" ויהיו לו לעבדי עולם, יביטו על היהודים השנואים למו מאז, ואשר רבו בהם בעלי ההון, כעל מענים ומציקים, ואחר הוא בעיניהם המושג „ יהודי " וכנויו „ מוצץ דם זרים ". אולם גם לירוא בוליע גם לומברוזו לא יכלו להבין דברים פשוטים כאלה. הם לא יכלו לשפוט את השנאה לישראל מבלי דעה-קודמת, ועל כן התחכמו הרבה ויחפשו אחרי מומי בני ישראל, ויכתבו את עונות בני ישראל וחטאותיהם על המגלה ורשימת-הפשעים רחבה וגסבה אצלם.

חסרון ישר-הלב, השחתת-המדות, תרמית ונכלי-אָון, מוגת-לב אשר נוכל לשפוט עליה גם על פי המספר המצער של המאבדים עצמם לדעת בקרב ישראל, ועוד עונות ופשעים כאלה וכיוצא בהן מצאו בבני עמנו.

אנכי אינני, אמנם, מן האומרים לכסות על פשעי בני עמנו. אכן דבקו גם בנו עונות ופשעים, כי אין לך אדם או אומה בארץ, אשר יעשו רק טוב ולא יחטאו. אבל האם באמת הכצעקתה הבאה בספרי שני החכמים האלה חטאו ועונו בני ישראל, או היחשבו אוהבינו אלה, כי על ידי כתב-אשמה זה שכתבו על ישראל, יראו כשופטים ודָיָנים מומחים שאין לפניהם משא פנים? ⁽⁷⁾

⁽⁶⁾ הנסיך ביסמרק והגרף שאַפֶּע.

⁽⁷⁾ ובכל זאת הודה לי הפרופי וואַגנער בברלין הנודע לאחבו של חמטוף שטיקר, בפיו.

גי ספרו של למברוזו פעל עליו כאלו היתה מלאכתו נעשית על מנת לקבל פרס.

הקורא הפשוט יוכל לחשוב את שני המלומדים האלה, כי בכתבם את ספריהם לפתרון שאלת־היהודים היה כחפצם להראות פנים לכאן ולכאן ולעבוד לשתי רשויות ככת אחת.

השאלה, אם היהודים הנם בני גזע מיוחד הנשאר כשהרתו ועצם תמו, כבר נתחבטו בה גדולי חכמי הדור כמו (Virchow,¹⁰) Renan,¹¹) v. Luschan,¹²) Isidor Loeb,¹³) Neubauer, והגרף ווארמבראנד¹⁴) מעבר מזה והחכמים (Jaques,¹⁶) Blechmann,¹⁷) Jacob Josef¹⁸) Andree.¹⁹) מעבר מזה ויחרצו משפטם על השאלה הזאת, אלה בחיוב ואלה בשלילה.

אולם לא רבים מהם, אשר נוכל לשום לב לחקירותיהם במקצוע זה. ובין המעטים האלה יקשבו המנתח וירכוב, החוקר בתורת־האדם לוישאן והחוקר במטע העמים Jacques (הפרופי כאוניברסיטה בבריסל) ויאקובס.

ככל הכבוד וחקר, אשר ירחש לבנו לחכמים האלה אשר שני הראשוני מכחישים כשהרת הגזע של יהודי זמננו והשנים האחרונים מחייבים דבר זה, לא נוכל לחדר תחת לשוננו, כי לא רק על יסודות מדעיים בלבד נשענו החכמים האלה בפתרון השאלה הזאת. ובצדק העיר Jacques כספרו Conférence²⁰) לאמר: „מעטות מאד השאלות, אשר הרבו למפל בהן, מעטות השאלות, אשר פתרונותיהן שונות כל כך. מעטות השאלות אשר פתרונותיהן לא על אהבת האמת נוסדו, רק על יסודות זרים לגמרי להמדעים, כשאלת־היהודים. ובגשתי הפעם אל השאלה הזאת לחות דעתי עליה, הוא, באשר אני חושב, כי רבים מאלה אשר עסקו בה לא באו בחקירותיהן לכלל דעה ברורה וימשכו ידם מעבודתם זאת עוד כמים באו עד תכונתה.“

¹⁰) בדרשתו אשר דרש זה לפני שנים באספת החברה לחקירת ידיעת האדם.

¹¹) Le judaïsme comme raccé et comme religion, 1883.

Identité originelle et separation graduelle du judaïsme et du christianisme 1883.

¹²) „Die anthropologische Stellung der Juden“ im Correspondenzblatt für Anthropologie, 1882.

¹³) „Notes on the race — Types of the Jews“ im „The Journals of the Anthropological Institute“, 1886, vol. XV. p. 17.

¹⁴) Nouveau Dictionnaire de géographie universelle (Article „Juifs“).

¹⁵) הנהו עתה יעץ הממשלה באוסטריה לעניני המסחר. לפני שנים אחדות הביע דעתי בבית המחוקקים נגד תורת הגזע, ובכל זאת לא מנע את עצמו מלהכית את היהודים חרם ע"י הגבלת „חוקי הרוכלים וההשלומין לשעורין“ שיצאה מלפניו.

¹⁶) „Types juives“ in der Revue des Etudes juives. B. 26, Actes et Conférences.

¹⁷) „Ein Beitrag zur Anthropol. der Juden“, Archiv f. Anthropol. 1882, XIV

¹⁸) On the Racial characteristics of modern Jews, J. of the Anthr. Institut. XV
Jacobs und Spielmann: Comparative Anthropometry of English Jews, J. of the Anthr. Inst. XIX

Distribution of the comparative ability of the Jews, J. of the Ant. Ins. XV

¹⁹) Zur Volkskunde der Juden, 1881.

²⁰) A. a. O. LIV.

ועל אדות רינן המורה בהקדמתו לספרו אשר הזכרנו למעלה, כי גם הוא בעצמו ובכבודו איננו מומחה גדול בניגע להדבר אשר הוא דן עליו, יוסף, שזאק. לאמר כדברים האלה: "בחקור בדברי הימים בלי ספק לא קצרה ידו לפתור שאלת" דת היהודים כראוי, אבל בנוגע לחקירת מוצא העמים וסגולותיהם הרבה הרבה יש למצוין על רינן ועל דעותיו".

המדע — הוא האמת במהרתה, לכן לא יתכן, כי יכנע תחת יד עקרם דתיים או יסודות מדיניים; ההלכה הקבועה בחקות הממלכה: "המדעים ותורותיהם הפשיים המה", — הלכה זו כחומה בצורה, הנה ומגן כעד התקדמות האנושית והתפתחותה החפשית, דברי גליליי: "eppur si muove" (ובכל זאת נע תנוע) הכו לריססים את עז הכנסיה אשר כל יכלה, ויהיו לאות נצחון לחפש הרוח. החקירות בשאלת-הנוגע כוננו תמיד למטרה ידועה, דברי תיאודור ריינאך באספת Société des Etudes Juives בשנת 1893 יוכיחו למדי, כי החוקרים יגשו לעבודה כזאת לא בלב-מחור ורוח נכון, וכי החקירות האלה אינן כמטרה בפני עצמה, רק כאמצעים אל איזו מטרה, ובכן יגזור החכם שזאק אמר: "בעקבות תוצאות החקירות של רינן כיוכה תועלת רבה, כי בנפול המסכה מעל פני נצחיות הגזע, תפולנה גם התוצאות המעציבות היוצאות ממנה, ואשר קנאת העמים מצאה בהן הפץ".

כאילו צוררי היהודים לקחו את כלי נשקם מאוצר תורת האדם והעמים למוצאיהם ולגזעיהם!

היהודים הנם קבץ-פרטי, וגם אלה הסופרים אשר הרבו להוכיח, כי היהודים אינם בני גזע אחד, רק בני טפוס מיוחד, כי אינם לאום רק חברה דתית, לא עם רק כנסיה⁽²¹⁾, גם המתחכמים האלה לא יוכלו לעבור בשתיקה על הסגולות המיוחדות אשר ליהודים, על מעלותיהם וחסרונותיהם, תכונות רוחם הטיבות והרעות המיוחדות להם לבדם בתור יהודים ואין לזרים חלק בהן, והנה אם גם יהיו היהודים בצרפת — צרפתים, באיטליא — איטלקים, בלומברדיא — לומברדים, בסימונט — סימונטים, ואחרי כל אלה עולים המה ככל הארצות האלה בכשרונות רוחם, אבל שפלים המה במדרגת המוסר, ואחרי כל אלה סגלת-נפשם והלך-רוחם מיוחדים ושונים, מאשר לאחיהם בני הלאום אשר עליו נקשבה, כאשר ידמו לירוא — בוליע ולמברוזה בעצמם!

ואיככה היתה כזאת? אם יהיה כדבר הזה אך ורק, יען כי דתם שונה, אשר גם אותה עזבו מרכיבם ולא ילכו בחקותיה, לזאת יקרא, "משפט מעקל" הכא מחסרון האמת ממגנת-הלב ומיראה לקרא הדברים בשמם הנאה להם.

נלכה נא אל כנימין ד' ישראל ונשמעה מה בפיו.

ד' ישראל⁽²²⁾ לא מרד את אויך גלגלתו, לא התכונן לצנע שערותיו ועיניו ולצורת הוטרמו, אך הבין ברוח מבינתו וירגש כנפשו, כי שונה הוא תכלית שנוי מאלה אשר הוא חי בקרבם, ואף גם זאת כי לא פרט יחדי הנהו, רק בן הוא לאחד העמים, אשר שמר את טהרת גזעו, לפי דעתו, השבט שלא התכולל בעמים, ואשר חייו מסודרים ומתוקנים במסדר טוב, במדרגה הראשונה, — בני השבט הזה, המה האצילים

Renan a. a. O. ⁽²¹⁾

⁽²²⁾ בהיותו נער בן שלש עשרה שנה הוכא בכרית הדת הנוצרית ע"י אביו מחבר הספר "Genius of Judaism", בהיותו רגע באפו וחמתו על אחד כראשי עדת ישראל בלונדון אשר התגרה אתו מלהמת.

האמתים כמבע, ד' ישראלי היה אומר: "alle is race there is no other truth" הגזע הוא הכל ואין אמת זולתו". אך הוא לא היה לאומי — מזויף, וחלילה לאיש יהודי בכלל להיות לאומי — אָלֵיל, הלאומית המזויפה, הגאוה וההתנשאות על כל, אשר בעקבותיהן כרוכים עשק משפטי אחרים וזלזול כבוד הבריות, המה דברים זרים לרוח עמנו. אבל את אשר לא יראה ההמון הגדול קצרה-הראי, את אשר לא ערכו לבם אלה, אשר זה מעט עזבו את "מטות סדום ועמורה" כחומת הַיְתִיה — לדרוש את זכויותיהם וחלקם בהשכלת-העת, להחיות ולקיים את רוח לאומיותם ולדאוג לעתידותיה, כל זאת פעל ועשה האיש הנעלה הזה, אשר יילינק יכנהו בצדק²³ בשם: „אברהם אבן עזרא דזמננו". ד' ישראלי ראה, כי בני ישראל חיים בתור עם, וחש עתידות לו.

כל כלי יוצר על היהודים לא יצלה. גרוש, גלות, בתי כלא, כל אלה לא הצליחו לעשות אתם כלה. זאת תורנו לדעת, כי אך לשוא יגיע האדם להפריק את עולם, אשר שם חוקק המבע, לכל יכולע לגזע העומד במדרגה גבוהה מן השפל ממנו.

ד' ישראלי יאמין בשפלות המדרגה של שכמים ידועים, הלכה אשר נשנה ונשלשה אחרי כן מפי חכמי הסוציולוגיה החדשים. הוא אומר: היהודים יכולים להיות לעד חי וקים נגד היסוד השקר, אשר עליו נבנתה התורה החדשה של שווייבני האדם כמבע ואין יתרון לעם אחר על רעהו, אשר אילו יצא השני המדומה הזה אל הפועל, כי אז חדלה הארץ לחלק לשכמים.

ומה מאושר היה ד' ישראלי בדרך רגליו, בהיותו בן כ"ז שנה, ראשונה על אדמת הארץ הקדושה, ארץ אבותיו, הוא המקום אשר כלתה נפשו אליו; שם החלה רוח הרומנטיק לפעמו ויחל לכתוב את ספרו הגדול והנפלא האוצר בקרבו תולדות ראשי הגולה דוד אל-ראי ודברי ימי חייו, ואת הארץ הזאת שם לגי-חזיון גם ביתר ספוריו הנעלים והנשגבים. צר היה לו המקום באנגליה, ארץ מולדתו, מה המה לבו ומה בלו כליותיו בקרבו¹, בכל מקום באי ואל כל אשר נשאתי עיני, ראיתי שכמ אנשים השונים ממני תכלית שנוי" — יתן דברים כפי יציר חזיונו קונטרסי פלימינג.

בעיני ד' ישראלי לא היו היהודים לאום רק על פי דברי ימיהם ותרכותם המיוחדת בלבד, כי אם גם עם אשר ראה אלהים עין בעין, עם אשר בעזרו רוחו ישאף אך קדימה באין מעצור וילחם בכל כחו מלחמת החפש והצדק, היהדות היא לפי דעתו גזע בפני עצמו.

אמונתו זאת נגזע היהדות תשא בד כבד עם דעתו, כי עזה ונמרצה היא פעולת התכונה המיוחדת לפרטיים, כי רק ביחוסו אל הגזע נחשב האדם הפרטי.

גיאורג ברנדס, הטוב שנסופרי תולדות ד' ישראלי, יען כי גם הוא ממי ישראל יצא, הביע זה לא כביר את רוחו במכתב למר ר. בריינין²⁴ ויחיה את דעתו המתאימה לדעת ד' ישראלי, כי גדולה היא פעולת הגזע על לכות בני האדם והלך רוחם גם יחד. ברנדס היושב בצפונה של אירופה ואשר רק נולד על כרכי היהודים, אֵלֶם לא הנך מעורו על כרכי היהדות, כאשר יורה במכתבו הנ"ל, מכבד ומוקיר מאד את רוח לאומו ואת הפעולה אשר עשתה עליו. הוא אומר במכתבו למר ר. בריינין בין יתר

⁽²³⁾ Im Vaterhause Lord Beaconsfield's. Wien, 1881.

⁽²⁴⁾ הגדפס בכח"ע Wiener Tagblatt גליון 158 שנה זו.

דבריו: "... מקור מחצבתו, היה, לפי דעתי, הנסכה, אשר כעודני כאבי ראיתי את עצמי נכדל ושונה מחברי, אף כי כימי ילדותי לא נודעו עקבות השנאה לבני ישראל בדניה. היהדות, בתור דת, רחוקה ממני והלאה, אולם מאמין אנכי באמונה שלמה בעוזו רוח הגזע היהודי אשר התפתח והתגבר במשך ימי נדודיו, ומוצא אני את הרוח הכביר הזה למן היום אשר קרא דרור ליהודים נפלא במינו מבלי ערוך אליו דמות". הסופר הרני הזה, הדני בנפשו ובלבבו, גם אותו השקו בני ארצו כפויי הטובה את קבעת כוס התרעלה, וגם הוא רואה את עצמו כבנימין ד' ישראלי כזר בתוך העם אשר על "בניו" יתחשב, כי "לבכו הומה ונפשו עליו תשתפך אף כליותיו תכלינה בשאפו קדימה קדימה, כהלהמו בעד האמת, האור והצדק, בשאפו אל הנעלה והנשגב אשר בהם יצטיין ויתפאר ישראל"⁽²⁵⁾.

והנה רינן⁽²⁶⁾ לפנינו, המליץ הנשגב, איש-הרוח אבל החושב-השמחי, האיש אשר לא ירכין ראשו לפני פתגם החכמה: "Non possumus"; "לא נוכל" ורק ככל דמיונו הכביר יטלא את הפגיונות בחקירותיו ואת אשר יחסר לרוח בינתו, ויתבונן לתולדת היהודים העתיקה טכעד לאספקלריא עשויה בבתי חרשת זמננו, ובמשפטיו על בני שם וסגולותיהם יאמר כי אין להם כל נטיה להכמות מפשמות, להדודים שנונים, כי תחסר להם תשוקת-המדעים ורוחם לא רב הפרצופין הוא, בני שם עצלים הם בעיניו ונפשו קצה בהם.

ובעקבות רינן הלך גם פיקרד, חסרון ידיעותיו של פיקרד בענין אשר הוא עוסק בו ואת פשעיו הגלויים אשר פשע בספרו⁽²⁷⁾ נגד האמת המדעית, רואים אנהנו מן הדברים האלה:

יובן גם מרוקא, גם ארץ ספרד פגרו מלכת קדימה, יען כי לא הספיק בידם לגרש כלה את הערביים ואת היהודים מארצם ובדמי עורקיהם נוזלים דמי הזרים יתר על המדה, ובכל המקומות באירופא אשר בני שם יושבים שם כמספר רב תשורר עניות-הדעת, הנף ומרמה"⁽²⁸⁾ (1)

אמנם כפי הנראה לא שמע פיקארד מעודו דבר ע"ד התרבות המחמדית-הערבית ולא ידע מכל אשר פעלו אחינו בחכמות הרפואה, הישעור הגזרה והבניה.

ד"ר שאול רפאל לאנדוי.

⁽²⁵⁾ אלה הם דברי הפרופסור Meinger החכם בכלכלת המדינה בפתח דרשתו על אדות בארקס ולאסאל.

⁽²⁶⁾ Mélanges d'histoire et de voyages, Paris 1880.

⁽²⁷⁾ Synthèse de l'antisémitisme, Bruxelles 1890.

⁽²⁸⁾ שר-המשא הראשי במינכען הרטן לוי כתב זה לא כביר מכתב לאביו מעיר שביליה (Sevilla) כדברים האלה: פה יאמרו הבריות, כי "גרש היתודים" כמספר היה נסכה כי נתולדלה הארץ הלך ורש, ואף גם זאת מזכיר המלכה, אשר היה נכבד ורצוי מאד בעיני המלך המת, הגור לו, כי יעץ את מלכו להשיב את היהודים אל ארצו, והעצה הזאת מצאה חן בעיני המלך. אולם היהודים לא יאבו בשום אופן לשוב אל הארץ הזאת" (Allg. Zeitung d. Judenth. 1894 Nr. 21.)

לתולדות הספרות העברית החדשה בפולין ורוסיא.

בשנות המאה התשע עשרה לספחה״נ.

מאת מאיר בן מרדכי ווייסב ערג.

פרק ראשון.

התפשטות ההשכלה הברלינית ממערב למזרח, — תכונת הספרות העברית החדשה בשנות המאה התשע עשרה בכלל. — צמחי ההשכלה הספוחיים (Autochtone). — מצב הכלכלה המדינית של יהודי גליציה לפני שנת 1848. — מפלגות היהודים בעת ההיא. — שפת סופריהם וספרותם. — קלסתר פני ספרות ההשכלה, הרוח החיה באפניה ויתר גלגולותיה המיוחדות לה. — כתביעתם עבריים. — סיעות המשכילים בלבוב, ברודי וטרנופול. —

ההשכלה הברלינית, אישר נושאי כליה הראשיים היו בן מנחם וסיעתו, התפשטה, לפי חוק מהלך התולדה, ממערב למזרח ותנלה לראשונה בשנות השמונים של שנות המאה הקודמת בצביונה ומלואה על אדמת הסלונים בגליציה אחרי הקרעה מעל פולין הרפובליקנית ותספח אל מדינות אוסטריא, חלוצי ההשכלה הראשונים היו: הירץ הומברג, ירדו של בן מנחם ומורה בניו, המפקד מטעם הקיסר יוסף השני למפקח על בתי־הספר, שעמדו אז להוסד בעד בני ישראל בגליציה, — על ידו המורים, אשר שלחו מארץ אשכנז להשיף לקח בכתי ספר ההם, ובראשם ילידי פולין, שנפשמם חשקה בחכמה ודעת ואחרי כלותם משך זמן־מה במסבת בן מנחם וחבריו שבו לארצם. אלה ואלה בקשו לתת מהלכים להשכלה בקרב עם ע״ ספרי־למוד ומדעים, ערוכים בשפת עבר בסגנון נוח וקל. שניהם — הצירים הדיקנים, השלוחים מטעם הממשלה מעבר מזה, והבנים האובדים — כן נקרא ונחשב אז בעיני העם כל מי שהלך ברלינה לבקש „השכלה“ שם — מעבר מזה, הש כימו והעריבו לדבר באזני העם ולהוכיחם לדעת, כי כל בני ישראל בפולין המדינה, עם תועי לבב המה וכל מעשיהם ועלילותיהם מעשי פראים הם. הדבר הזה ועוד נסכות אחרות, אשר תתבררנה כמרוצת דברינו, עוררו בלב העם רגש התמרמרות עזה נגד כל דבר הטבוע בחותם „אשכנזי“ ונגד כל „האשכנזים“ — השם „אשכנזי“ נהיה בפי העם בימים ההם, לשם תואר לכל דבר, אשר ראו בו נגוד ליהדותם־הפולנית — ובכן נקעה נפש העם גם מעל ההשכלה. בכל זאת חוללה ההשכלה הברלינית בגליציה תנועה תרבותית וספרותית, אשר, לרגלי פעולת יוסף

פרל במרנופול וביחוד ע"י פעולות משכילי ברודי, פלסה נתיב לה גם אל ארץ רוסיא.

הספרות אשר נולדה בראשית שנות המאה הנכחית כגליציה ועד שנת 1860 היתה ממשלתה שפוכה שמה על הלכות והמוחות, — הספרות הזאת, מהמאספים מוצאה ומשפט אחד לה ולהמאספים בכחינת הנושא שהם דנים עליו, ואולם עולה היא על גביהם בפחינת מצוי הדבר לעמקו, בדתרגשות הנפש ובתוכנה רב הפנים, לא עברו ימים רבים והמחקרים המקוריים של רבי נחמן קראָכמאַל ורש"ל רפפורט ילידי גליציה המזרחית, פתחו לבני ישראל את אוצר חכמת ישרון אשר אין קצה לכל ההיל והחסן הגנוזים בו.* וכך, הננו רואים את הספרות העברית החדשה מקבלת את צורתה המגודרת, את קלסתר פניה היפים מיד המערב, ואת חמרה, את ערכה הפנימי — מיד המזרח, אבל כשם שספרות־ההישכלה בגליציה קלטתה וספגה אל תוכה את כל ספרות, המאספים ותוסף לפתחת ואחרי כן, ברכשה לה יסודות חדשים עצמתיים רחבה וגסבה, ותתנשא מעל לחוג אחותה והלאה, כך עברה ספרותה של ההשכלה בגליציה ותקנם לתוך נתיקה של ההשכלה ברוסיא, שפעולתה היתה מעבר מזה, לקרב ולהרים את הספרות העברית החדשה למדרגת ספרות ערוכה ומשוכללה במעס־אירופא, ואולם מעבר השני לעשותה לכריה שלמה וקימה, לתכלית ומטרה בפני עצמה, בעוד שבראשית דרכה לא היתה נחשבת רק ככלי ישרת, כמכשיר אל התכלית בלבד.

אבל אם אמת ונאמן הדבר, כי ההשכלה הברלינית התפשטה לפולין ורוסיא, הנה כמו כן אמת ונכון גם הדבר הזה, כי עוד כבר לפני התפתחות־השכלת היהודים באשכנז וגם לאחריה, היו נמצאים בפולין ורוסיה גרעיני־השכלה למככיר בכצב התסיסה, אשר נתנו מקום לקזת כי ימים יבואו ויעלו כפחתה, עד כמה הועילה להתפתחות ההשכלה הברלינית פעילת מורה בן מנחם, חבריו והעוזרים לו בעבודתו, אשר רבם מילדי פולין היו — הדבר הזה נודע לכל וראוי לקבוע עליו פרק מיוחד, בחירי הכחות בבית מדרשם של המאספים היו ילידי פולין, ואמאָשיץ, העיר העתיקה בפולין, אשר מאז ומקדם התנוסס בה, שכנת תחכמוני היתה לפני בן מנחם ולאחריו מקום מרבץ לחכמת ישראל וכן לכוב ועיר וילנא, רבני שכתי הכהן, יליד ווילנא, כתב בשנת 1660 להמניסטר גלינטיני וידריך מכתב מלא נועם וחק, (בכורי העתים תק"ץ צד 48), תחת דגל הגאון מוילנא התנוססה קבוצת אנשים, אשר שקדו על תקנת החנוך ודרכי־הלמוד בישראל ברוח דעת וחשבון ושמה סדורה וכוונה, בלכוב היה הרב ר' פנחס אליהו ב"ר מאיר מוילנא, שחבר בשנות השמונים של שנות מאה העברה את ספרו, ספר הברית אשר בו נסה לעשות מטעמים להקוראים העברים מראשי פרקי החכמות והמדעים בכלל, מעורבים ומתובלים במליצות, אנדות ודברי קבלה לפי טעם דרור ההוא, וכנראה גם שטת קנט בהפילוסופיה לא היתה מוזרה לו.

אולם חוק קים הוא בהתפתחות דתרכות האנושית והשתלשלותה כי זרע־הרוח הנמצא בקרב העם כמציב־המוחה, רק אז יוכל לבוא לידי התפתחות וגדול, אם העם הזה, לא רק שלא יחתם בעדו מעבור אליו השפעות תרכות זרה השופעות אליו מן החוץ, כי אם

* על האוצר הכלום הזה כבר רמז אלמוני אהר בכאמרו "אויפ־ארדעונוג" ב, בכורי־עתים" הקפיה דף 181. ולפלא כי עד כה לא שטו סופרי דברי הימים לב אל המאמר הנפלא הזה בנינו ובזכנו.

להפך, עוד ישתמש בהן להגדיל ולהאדיר את הון קנינו העצמי כחשבון וברדת. אמנם כי כן, רק בחשבון וברדת! כי בכל מקום, שמקומם יפקד, ככל מקום שמאשרי העם הפצים להעמים עליו עול תרבות זרה על חשבון תרבות עצמו בע"כ ושלא ברצונו, שם יקדע העם לחלסים רבים, כתות ישונות תולדנה בקרבנו, כחותיו יתפורו ויתפוצצו לרסיסים והתפתחותו הטבעית תעצר בדרכה לזמן כביר. בברנו אלה, כונתנו לאמור: לז השכילו מאשרי היהודים בגליציה לכלכל את הדבר הנכבד הזה בזהירות הנחוצה ושימת לב הדרושה, כי אז היו צמחי ההשכלה הספיהיים יכולים, על ידי אותה ההשכלה הברלינית עצמה ובעזרתה, להתכבד ולהתכשל כל צרכם ולעשות פרי הלולים.

הנה כי כן, התפשטותה של ההשכלה הברלינית בגליציה לא יצאה לפעולות מבלי פגוש במעצור ומכשולים על דרכה. מלבד הנסבות, שרמזנו עליהן למעלה, נוספו עוד עליהן מעבר מזה תנאי מצב הכלכלה המדינית של יהודי גליציה בעת ההיא, ומעבר מזה — מצב השכלתם המיוחד.

אם אמנם, ככמה דברים, היה מצבם האזרחי יתר טוב ממצב אחיהם ביתר מדינות אוסטריא, כמו, למשל, בארץ מורביה, ששם נגזרה עליהם, גזרת-פרעה" לעצור בעד פרותם ורבותם, אבל לרגלי מצב-הכלכלה הכללית בארץ, לרגלי רדת המסחר וחרושת-המעשה פלאים, לא היה למו כל הפץ בזכויותיהם שנתנו להם, ולעומת זאת רכצו תחת עול חובות שונות, שהכבירו עליהם מאוד עד כי לארץ הכריעום. המסים והארנוניות היו שונים, כבדים וגדולים מנשא, „היהודים שלמו — כאשר השכיל סופר עברי אחד לתאר ברוח סמירה (הקול שנה המישית גליון 32—30) — „מס פריה ורביה“ (מס לגלגולת: למשל מי שהיתה הכנסתו מאה כסף לשנה, עליו היה לשלם בעד בנו הכביר שלשה אדומים, בעד בנו השני ששה, בעד השלישי שנים עשר וכן הלאה ע"פ ערך זה); „בעד נשימת האויר“ (מס הסבלנות), „בעד אור עינים“ (מס הנרות), ובעד כל פסיעה ופסיעה“ (Geleitzoll) ולאחרונה עוד מכס הבשר. אם המסים האלה עזרו אז הרבה לרעה, להביא את בני ישראל בגליציה לידי עניות נוראה, זאת העניות, אשר לרגלה האדם הולך ומתתקנה, נופו מתגול וצורתו נפגמת, הנה כה במדה נוראות ואיומות היו גם תוצאותיהם ביחס המוסרי, „החרם“ אשר כבובד ראש ובאופן מרגיז לב ונפש הוטל על ראש כל מלשין וכונד בעמו, בימי החוישך והאפלה, עת בני ישראל מכל עבר ופנה על צואר נרדפו ויהי בידם כלי-הנשק היחידי להגין בו על נפשם מול כל הקמים מקרבם עליהם לרעה; החרם, כלי-השרת הכי נכבד ליפוי כח כנסיה הניצורית וכל-בית-דין שבישראל, — החרם הזה נהפך למו לרועץ, כי עד שנת 1848 נאלצו רבני-גליציה, על פי פקודת הממשלה להפכרו בידם לכלי משחית לכוננהו מול כל מי שגרם נזק כל שהוא למוכס הנרות או מוכס הבשר.*) זאת לא זאת! המסים האלה עוד הוסיפו הרע והשחית, מכס הנרות נטל מאור עיניהם של ישראל ומכס הבשר את נפש העם — משכיליו, „מה, המשכילים, אך מהה היו מוכסי הנרות וחוכרי מכס הבשר בישראל“, המוכסים היו עוד בימי היונים והרומים שנואי נפש העם; על פי התלמוד ומפרשיו פסולים הם לעדות ולשכועה ואם כן מי זה אפוא מן „הצנועים והתמימים“ יאבה לבחור במשלחיד כזה? וזאת שנית, הלא נחויץ לחוכר המכס לרעת

(* Jost, Culturgeschichte S 86.

לשון וספר! כה למדו מרבית משבילי ישראל להפשיט עור בשר האדם כנפש שאננה ושקטה ויקשיחו לכם מכל רגש טוב ונעלה ויהיו רק מתקלסים ומלעכים בעמם הדל והאומלל. מצב הרברים האלה. כמיכן, עורר וחולל בקרב העם רגש משמשה נצחת לא רק להמשבילים לבד, כי אם גם לההשכלה בכלל.

בני ישראל הם עם הספר, עם הספרות *κατ' ἐξοχήν*. בעוד שבקרב עמים אחרים רק משביליהם, בני העליה שבהם, יודעים ידיעה מדויקת את ספרותם הלאומית ויחס ידוע ומוחלט נמצא בינה לבינם, הנה בקרב בני ישראל, יחס כזה משותף וכללי לכלל העם, וכמעט אין לך אדם מישראל שאין לו ידיעה, מעט או הרבה, בתעודות הספרותיות הכי נכבדות הנוגעות להתפתחות רוח עמו ודתו. לשיכך כל הרוצה להפיץ אור על תולדות אחת התקופות כספרות ישראל, עליו לאחוז בדרך החלכה החדשה, שנתחדשה בבית מדרשם של חוקרי תולדות הספרות. להעביר לעין הקוראים, למצער בראשי פרקים, את דמות הקהל הספרותי המחלקותיו ולמפלגותיו, (ימי מבני ישראל לא ימנה בקהל הספרותי כמוכן ידוע) ערך מעלת השכלתם והתייחסותם להספרות, שלוש מפלגות — וסופרי הדור קראו להן כתות*) — נראו אז בקרב העם:

מתנגדים — תלמודיים" בפי סופרי אשכנז, — חסידים ומשבילים. המתנגדים, לפי הסמנים המובהקים ששמו בהם סופרי הדור, היו מצוינים לקמני המוח, נוחים להאמין בכל דבר, נכערים מדעת העולם בחיצוניותו ובפנימיותו. חפריי-כבלנות, ואחרים מהם גם קנאים, מתנאים כשלשלת היחוס מוסיפים דינים וחומרות חמרים חמרים, כדי לעשות בהם גדר וסיג לתורה, אם גם הגדר הזה נעשה יותר על העיקר וכמליצת ר' חייא (בבראשית רבה פי י"ט) יפול ויקצץ הנטיעות — אלה הם הצללים, והאורות: נשוא וסכול כדומיה כל עמל ותלאה, בטחון נפרץ באל-עליון ואמונה חזקה כי האנושיות הולכת ושואפת להשתלמותה ותמלא הארץ דעה... מבינות להמפלגות הראשיות האלה נשקפו עוד זעיר שם זעיר שם: מחזיקים בנושנות ארוקים, אשר כל צעד לפנים כקוץ מכאיב בעיניהם; מקובלים; אחרים שקראו במדה ידועה דרור למחשבותיהם וימצאו הפץ כספרי רנח"ו וידענים, אשר לא על דגל החסידים ולא על דגל המתנגדים התחשבו ויהיו מרפפים בתנן.

חזון החסידים בקרב ישראל בפולין הוא חדש מקרוב בא, כתה אהת בשש הזה נגלתה בפולין לראשונה סמוך לשנת 1700 (כנסת ישראל תרמ"ז) "חברת יהודה חסיד" וסמני שמת ש"ץ היו נכרים בה. בערך שנת 1758 קם בראש החסידים האלה, מתנגדי-התלמוד, המופקר הנודע יעקב פֶּנְגֶּק, ובעקבות מורו ש"צ, שהמיר דתו בדת מחמד, וברוחו, נהל את החסידים האלה ויביאם עד שערי דת-נצרת. המרת הדת שהתפרצה למאוד בקרב "בעלי-הזוהר" או סיעתו של פֶּנְגֶּק — כפי שנקראו החסידים בפי פקידו הממשלה — עוררה פעולה חוזרת ומתנגדת, ותוצאותיה היו כי קמה ונוסדה אגודת-חסידים חדשה, אשר אמנם בנינה בכללו על היהדות-המסורה נשען אבל בעקרה ובתחלת יצירתה נגד התלמוד ומחזיקיו הרבנים כוננה; אף כי החסידים עמלו בכל עת לפגן ולצנן את שמתם ולהראות ולהוכיח כי מוחלפת היא בכל משמת ש"ץ, אך העין הכוחנת ומעמקת להסתכל תמצא, כי שתי השמות האלה מישותפות ביצירתן ובכריתן, כי הבע"שט כסתר לבו היה נוטה בצד מה אחרי ש"צ —

*) Vergl. Allg. Zeitung des Judenthums II, Jahrg. 1838 S. 283 f. f.

הדבר הזה ידוע ובעצמו הודה עליו. כהלום חזיון לילה דמה לראות את שמו ושם ש"צ חקוקים והרותים על טבלא אחת ויאמר "שהיה בש"צ נצוץ קדוש ותפסו הז"מ במצודתו ר"ל" (הבקר אור שנה שלשית תרל"ח דף 478 "הגזרה והכניה בשם "שבחי הבעש"ט) ובכלל נראה לי כי "ענין הצדיקים" בקרב החסידים החדשים הוא הוא בעקרו ותכנו שמת ש"צ עצמה, מטבע אחת בערכה, ורק שונה היא בקלסתר פניה — קלסתר פני יהודי-פולני. שמת-ש"צ חפצה להקים משיח אחד בעד כל בית ישראל כלו, ואולם החסידות, מולדת ארץ פולין, אשר רבים אלופיה וכל אחד ואחד בנה לו בטה מיוחדת ויבקש כהונה גדולה לעצמו, שאפה גם היא להושיב משיח לכל פלך ופלך משיח לכל עיר ועיר והמשיח הזה הוא "הצדיק".

הצדיקים האלה אשר בכת אחת נגלו, לא היו לא תיעים ולא מתעים. להפך, החוקר בחיי החברה וסדריה ישתומם לראות לפניו בזה חזיון, המתגלה ויוצא לפעולות רק לפרקים, בראשית התכוננות חברה חדשה, אשר אלופיה, אציליה ומנהיגיה החדשים הוקמו על ברצונו הטוב של העם בעצמו. כי אלופים אצילים ומנהיגים "בחד העם" כאלה, יאחזו בכל פעם באיזה מעשה-תעוים לכצר את עמדתם ולפזות את כהם החדש עמם — זאת מוטבעה בטבע הדבר בעצמו וחוזרת ונשנית כפעם בפעם.

סופרי הדור ייחסו להחסידים התכונות והמדות האלה: אמונה בנפלאות, קנאות והתאמצות לעשות נפשות, הוללות, חוצפה, אי-משוא פנים לזקנים, נדוי כל מדע, תאות-הרדיפה ושתה לסבאה, ולעומתן: אהוה ורעות בין כל החכרים ומלחמה ברוח קנאה ואומץ לב בעד שטתם. אחרי חסידי הדור ההוא נמשך המון נשים ונוצרים למכביר.

בקרוב המשכילים אמנם נמצאו רבים, אשר ידם רב להם גם בדעת התורה גם בדעת המדעים הכוללים ואת עמם אהבו בכל לבם, אף כי גאלצו ליסרוהו כשבט פיהם ולהיכיה את האמת על פניו. אולם רבים מהם היו בעלי השכלה מזויפת, אנשים שאין תוכם ככרם, ויכעיסו את עמם תמרורים בהתהלכם עמהם בקרי, כרוח עריצים מרבה להכיל, ומקצתם, כאשר רבים עוד בימינו אלה, נהו אחרי חופש בלי-מצרים ולעמם לא שתו את לבם. אך למפלגה גדולה ונכבדה אשר רב כחה למשוך לב רבים מהעם אחריה, לא התאחדו ולא התכוננו, אף כי פקידי ממשלות רוסיא ואוסטריא, אשר מצאו חפץ בהשכלת-היהודים בעת ההיא, עמדו תמיד לעת הצורך לימינם. אף אמנם תוצאת הדבר הזה היתה, כי כרוח-קנאתם העזת, אשר שאפה נפשם לתקונים, הוציאו לפעולות סדרים ותקנות כאלה, כמו מכס הגרות והבשר ודומיהם, אשר אך הרע הרעו להעם והועיל לא הועילו לו. כן יצא בשנת 1851 רב-מתקן באחת מערי הגליל בגליציה, וידרוש בספר-זכרון מאת הממשלה ללכת בעקבות רוסיא כדבר "גזרת-הכנדים" ולמתוח את הגזרה הזאת גם על בני ישראל בגליציה. *) ובהצותם על מנהגי המתנגדים והחסידים ודרכי חייהם, בקראם למו: "אמונות-הבל", קנאות ושנאה-להאור" עברו חוק ולא נבדלו דרכיהם ומערכת מלחמתם מדרכי החסידים ומערכת מלחמתם הם. גם הם, כהחסידים כשעתם, היו למו אספות נסחרות ויכוננו במשך מעשיהם, וכלהחסידים, היו גם למו "צדיקהם" או "רבי" ההשכלה "וחסידיהם" הקנאים.

*) Wiener Blätter Nr. 49. 1851, 19. Juni S. 272.

אולם על אדות זאת עוד נשוב לדבר אחרי כן. מרבית בני ישראל בימים ההם היו "מתנגדים" ואך בראשית שנות המאה הנכחת החלה החסידות בגליציה להתפשט הלוך והתפשט. מצבה בעשרים שנה הראשונות היה דל מאוד בערכה לעומת מצבה ברוסיה, ולא אחת היו חסידי גליציה ורביהם לשחוק ולקלסה, בעיני אחיהם חסידי רוסיה ורביהם.

לכל שלשת המפלגות האלה בעת ההיא, היה "החרד" בית-הנוך משותף לבניהם. זה "החרד" שרוד נפלא ורב הערך משנות קדם, שארית בית-המדרש הכי עתיק בתכל, אשר בעוד היותו על אדמת כנען, המופזה מנה קרני השמש, רחב ונסב ויתנשא ויתפתח בלי-מעצור לכל רוח, ואולם אחרי כן מתגרת יד הלהץ והדחק בשנות הבינים, ימי החושך והאפלה, הלך הלוך והתנגנה, התכנס והצטמק לבית-הנוך צר ומוגבל, — סגל הגיטו בכל צביונו הנורא והאזים, — החרד הזה נשא בקרבו בימים ההם, וגם נישא עוד בימינו אלה. חותם מצב כלכלת-בני ישראל בגליציה, ואולם עד היום הזה הנהו עוד המקור היחיד למוצא יהדותם. לו שמו המשכילים אז את לבם להתבונן ולהסתכל בעין יותר בוחנת אל בית הספר הזה, אל מערכת בנינו וגורתו, הנשקפת עוד גם מתחת לערמות שֶׁשָׁךְ העפר, ואל דרכי הלמוד הנהוגים בו, כי אז מצאו את הדרך הנכון לרפא את הריסות החנוך בישראל.

שפת עבר היתה כמעט השפה היחידה לספרות ישראל בגליציה בעת ההיא. הן הלא השפה הזאת מעולם לא חדלה להיות בישראל עיקר שפת ספרותו. את השפות האחרות סגלו למו במשך ימי גלותם, רק לדבר מסחר ומשא ומתן עם אחרים. אבל הדבור העברי לא פסק מישראל עד היום הזה. או האם צקון לחש היהודי המזרחי לפני אלהיו — אם גם למראה עינים לא תואר ולא הדר לו — האם סוד שיה התפלה הזאת, אשר ישפוך ישראל בהתעמף עליו רוחו, איננה "שיחה" משוכללת יוצאת מן הלב, בינו לבין המקום? "שיחה" בסוד קהל ועדה? הכי מנהגי ישראל בעבודתו את אלהיו בבית הכנסת ובביתו, המשולבים תמיד עם הדבור העברי, הכי המה אינם אלא מצות אנשים מלומדה, רק מן השפה ולחוץ, כנכרב בני דתות אחרות? האם אינם דבר הכרחי, אבר מגוף הלאום ותוצאות רוחו? אפני הדבור העברי כתפלה ובמנהגי-הדת, הממלאים מקום רחבי-ידים למאוד בחיי היהודי הצנוע והתמים, נהפכו בקרבו לבישרו ודמו, עלו בשפתו המדוברת, חדרו אל חליפות מכתביו ויתרקמו במחשבותיו והגיונותיו. היהודי בעת ההיא, כרבים עוד בזמן הזה, הגה וחשב לרוח השפה העברית. — ומה מאוד נכבד ונפלא הדבר, כי בשפה המדוברת, כמעט כל המליץ נושאי רעיון או מושג מַפְשֵׁט, אשר הגה רק הגה כראי מוצק הֵנָּן לתכונת רוח השפה, לאֶפְנֵי־מחשבות העם הדובר בה והלך נפשו — כמעט כל המליץ האלה בשפת עבר יסודתן, בעוד שיתר השמות והמליץ כלולות תעלינה, עבריות או משפות זרות נגזרות. — גם דבר נודע הוא, כי שפת עבר לא חדלה מהיות הולכת ומתפתחת ומאצרות התלמוד, המדרשים ושפות נכריות רכשה לה עושר רב. השפה המדוברת בתור שפת-ספרות, לא היתה חשוכה כלל, ותהי מיוחדת רק לנשים. שפת המדינה בהתפתחותה ובצורתה הספרותית לא היתה ידועה כלל להיהודים, ויד מצב המדיני בארץ היתה בזה, כי הלא גם אצילי-פולין נקעה נפשם בעת ההיא מעל ספרות עמם ועיבוה לנפשה בתתם היתרון עליה לספרות-צרפת. ולזאת איפוא השתמשו המשכילים לחפצם לרוב בשפת עבר, אף כי ידם משלה למו בשפת אשכנז, ועל פי רוב גם

בשפת־פולין, אם אמנם וינא היתה להם לעיר הנביא, "למִפְּנֵי" שלהם, ככל זאת, הנה כבר בשנות העשרים נמצא את המשכילים נושאים את מדברותיהם על דבר חזן ערך דעת שפת המדינה — השפה הפולנית, בדברים נמלצים ונמרצים מאוד, ומקצתם השכו כבר בימים ההם למוד שפת המדינה לשאלת־הקיום של היהודים יושבי גליציה. *

בספרות המתנגדים נוטלים מקום בראש, התלמוד והשלחן־הערוך עם מפרשיהם הרבים, אחריהם סדור־התפלה בכל נוסחאותיו השונות, — זאת הכריסמומטיה יקרת־הערך אשר לספרותנו, כריסמומטיה, אשר רק רוח התולדה הטביעה את הותמה עליה ומירה הזללה, — ולאחרונה כתבי הקדש — אלה השנים האחרונים רק לפי המדה הדרושה ביחיד ובצבור, לחפצי שמים. הספרות הזאת מקפת את חיי אנשיה בכללם, את ההנהגה ואת העבודה, היא מספקת לכל אחד ואחד את צרכי לבו ורוחו די הספק והעורך, והוא יוצא ומוצא כל חכמת אלהים וחכמת־האדם כרוכות ומקופלות יחדו בתוך ארבע אמותיה, וכל ספרות אחרת תִּמְאָנֶת לְעֵנֹת מפני זאת הנבירה היחידה להיות לה, "לרקחות ולטבחות" ולשמש לפניה, הרי היא בזויה בעיניה, כמר דוח יִזְנֶה ולמצער לכלי אין חפץ יחשבה, כי תחסר לספרותו זאת רוח חיים, רוח ההתפתחות הצועדת לפנים ועורכת דמות אל חייו הזמניים, אל צרכי ההגים — זאת לא יחוש ולא ירגיש, ולא יעלה על דעתו, כי התלמוד בעצמו, אשר לפניו יכרע כרך, לא נברא מתחלתו להיות בצכיזנו ומלואו לדבר התום וקבוע, אשר אין חליפות לו, כי אם מחולליו ויוצריו היו החיים ואל החיים התקיים.

לא כן החסידים, סדור התפלה וכתבי הקדש יקרים וחשובים בעיניהם כבעיני המתנגדים, אך את התלמוד מפרשיו ולומדיהם אינם מעריצים ומקדישים כל כך, לעומת זאת אופק־ספרותם מרוח מעט יותר, בספרותם מתגלה ונראה לפחות מקצוע אחד מפנות חייהם החדשים של ישראל, שיחות צדיקהם, פתגמים וספוריהם הנדפסים בחבורות אין־מספר, על פי הרוח אברים מן החיים הם ומן המציאות מוצאם, רכי נחמן מברסלב, מלבד שהיה מסדר וקובע משנת החסידים ולומדיהם, היה עוד גם פיוטן אמתי, בעל דמיון נערץ ובעל כשרון להעביר בחזון מערכי חיים ותמונות, אשר בעין כוחנת וחדה ראה כדמותם וכצלמם בהחיים, בהמציאות אשר מסכיב לו, מתוך ספרו, "ספר המדות" אפשר לכונן לנו ציור נאמן על דבר מצב המוסר והמדות בישראל בעת ההיא בפולין, כפי צורתו שקבל אז לרגל השפעת הספרות העברית ומלחמת־הקיום, כמו כן — משפט נכון על אדות משפטי מעשי הדור ותכונת רוחם, "ספורי־מעשיות" שלו יש להם ערך פיוטי אמתי וראויים לשית אליהם לב, בספורי־מעשיותיו אלה, היתה אמנם כונתו לערוך סמל ודמות לדעינות ודמיונות שבסודות הקבלה יסודתם, אבל רוח המליצה והשירה אשר קטבעה בנפשו מלִּקְהָה, גברה עליו ותמשכהו בחזקת היד אחריה — ורכי נחמן מברסלב יתראה לפנינו בפנים אחרות, בתור חוזה חזיונות ומבלי דעת לכונן חשבון מעשהו, הנהו עורך לפנינו ככמחזה ציורי־משכית: פרצופי בני זמנו ומתהלות שונות וסמירות אמיתיות המטפחות על פני בני דורו מעשיהם ויחוסיהם. ספורו, "מעשה בחכם ותם" הוא סמירה כלולה ומשוכללת הסותרת על פני משכילי דורו, אשר נפשם הנגרשת

(* Vergl. Jahrb. für Isr. 1847. Briefe aus Galizien.

בקרובם תדריכם מנוחה, והמה תועים אנה ואנה על פני רחבי תבל ובשובם לביתם עמוסים לעיפה ככל מיני ידיעות, אשר כנטל חול יכבד אכפן עליהם, יצר־שפקם יניע למרום קצו, יתלוננו על הכל ויתנו דופי בכל, עד כי לאחרונה בכוכן, כיון מצולה תמוט רגלם, ורק התם, סמל דמות השכל הפשוט, הישר והתמים, שדרכו לעשות רק טוב וטועיל, מבלי כל התחכמות וערמומיות, יחוש לעזרה למו ויוציא למרחב רגלם.

אם מספורו זה כמו נשמע הדי־קולה של הספרות האירופית הכללית, אשר בשמע בחללו של עולם־אירופא בשנות המאה השמונה עשרה, בקראה אז לשוב אל מצב התמימות אל מקור חיי הטבע, הנה מוצאים אנו בספורו, מעשה ככעל תפלה" מצד אחד, סמירה הסותרת על פני העשירים שככל הזמנים ובכל הארצות, אשר ברוח באונם ודמיונם יתנשאו להדמות לשמש, ככבים ובני־אלים, בעוד דלת העם לבהמות וחיות בעיניהם נחשכו, אשר כל זוכיהם ואוכליהם לא יאשמו; ואולם מצד השני — ציור נעלה ונכון המשווה ומתאר לפנינו פרק נכבד ונשגב בחיי החברה, פרק הריון ותסיסה של מחשיבות חדשות, כבירי־הערך בתקונו של עולם, העולות ומתרגשות במחיות בני אדם ורוחם ובוראות להן נפשות רבות־עלילה, הנכונות להתמכר בכל הרף נפש להוציאן לפעולת־אדם.

אבל אם קני־אורי־כהה אלה יפרשו, כמו רגע, צלקסס־עובר על פני ספרות החסידים, הנה במה נחשבו לעומת צללי עלמה, אשר תכסה ותחשיך את פניה. יסודותיה תקבל רק ממקור אחד, ממקור מולדתה ודוקה מעליה כל יסודי־השכלה שבכוכן. איננה נותנת כר נרחב לפעולת כח המחשבה וההגיון, ועד מהרה תקצור רוחה כעבודתה, תשובות שכיחה נמירה ומוחלטת ונבצרה ממנה להוסיף לפתח את יסודותיה, לבוא אל מטרת הפצה אשר כוננה לה מראש.

רק המשכילים, המשכילים באמת ובתמים, עלו־אז על מרום המעלה בכחינת ידי־הת־הספרות והצבת מטרה ספרותית. ידם משלה להם ככל מקצעות ספרות־ישראל, אבל היתה למו לקנין גם דעת ההשכלה הכללית והספרות האשכנזית ולרוב גם הצרפתית והאנגלית. וכך עלתה בידם לכונן למו ספרות, אשר על יד יסוד התרבות המיוחדת לישראל, נשקף בה גם יסוד התרבות הכללית.

צורתה של הספרות, אשר לכל מפלגה ומפלגה מציגת ומסמנת את תכונתה. בעוד ספריות המתנגדים והחסידים כמעט כלן מצוינות בהסרון סדר וצורה קבועה,* הנה נראה בספרות־המשכילים צעדי־און לפנים בכחינת הצורה ומלאכת־המחשבת, הלוך וקרב, הלוך והשתכלל בטוב טעם ספרות אירופאית ורוחה. משכילי העת־ההיא הלכו בעקבות "המאספים" וישכילו ויצליחו לעשות קנינים כמתקנתם גם בספרותם הם. במקצוע השיר־והמליצה: מערכות שירי הגיון ורגש, שירי עלילה, שירי חזון, שירי־למוד ושירי רועים. ובספרות הפרוזה: מערכות חזיונות, סמירות וחליפות מכתבים. מעין ספורים־רומנים נמצא ב"מגלה טמורין", ואכן כוחן, ליוסף פרל. בספרי־המדע מעשי ידי המשכילים ההם נראה אומנות נפלאה כמעט

(* כיוצא מן הכלל היה בעת ההיא ר' יעקב ואלעם, ראב"ד דק"ק דינוב, שספרו "כלוא דרועים", נפתח ללמודי התלמוד והקבלה הוא קב ונקי בסדרו ויכול להיות למופת.)

מלאכת-מחשבת-האשכנזים. בעבודתם הנתונה לפניהם הננו מוצאים נתוח החומר לפרקיו וחלוקתו בסדר ברור ונכון, התפתחות הרעיון הראשי וקיומו והשתדלות נאותה ומקינת להשיג את הטמרה הספרותית הנדרשת בהעבודה הזאת.

ספרי רש"ל בפפוסט המדעיים נעלים ונשגבים מאוד במקנם. בפנימם יערכו לפנינו בנין אדיר מתרומם, כליל כהדרו, הבנוי אבני גזית, משולכות אישה אל אהותה ובהערותיהם חדלי-הספירות — תחום מחצב אבנים-מפולמות אין חקר, שמשם אבני הגזית הצבנו. דרך משנתו של ר' נחמן קרוכמל היא סמל צלילות הדעת ודרך הבקרת הכוחות ושופטת את עצמה. אבל מפני כי בכל משפט ומשפט בספרו, מספר הרעיונות האצורים בו כמעט מספר מלותיו, לכן ההגיון בספרו של קרוכמל דורש יגיעת נפש למכביר ולמוד והרגל בספרי הגיון ומחקר. בטרם אמנם אשים פני להדברים ראשי מסבי ספרות ההשכלה, רואה אנכי לנחוץ להעיר: כי התרבות מין ספרים כאלה, ערוכים לרוח העת, ראשית סימני יצירתם כבר נראו ונכרו בהספרים הקטנים של המדייק הירץ הומברג, * ובספריה-המדע המדברים על תולדות הטבע, מחקרי-הארץ, חכמת הרפואה וכדומה שקברו בימיו בסגנון נוח וקל-בין יתר הדברים, אשר היו לרוח החיה באפני ספרות-ההשכלה, הכי גדול ונכבד הוא דבר האהבה לשפת-עבר, לעם ישראל "נעברו" הכוללת ונשקפת מכל עבר ופנה.

מרבית ספרי העת הזאת היא יתארו לפנינו את השפה העברית כדמות נכרת עדינה, שעקבות יופי עלומיה עודנם נכרים ונראים על פניה, עזובה ושכוחה תתיפח ותתאונן מר על גורלה המעציב, והנה נגיש נגיש אליה גואל, אשר ישכע אהבת-אמונים לה אף יתאר מערכי-רוחו אשר ירחש לבו לחדש נעורי הספרות העברית ולהרחיבה. בשפת-נאמנים יערוך שד"ל דמות למערכי לב אלה במהברתו, "כנור נעים" (הוספה לכבורי העתים תקפ"ה, שמיער, וויען, 1825, צד 147):

"הישפיל גאותו נבזה כעניו עם סגלה לתפארתו נפש יבין ערפה יבין ערפו... דורשי לשון עבר שוחרו הטוב ותתושיה יקראו בשם יעקב וכשם ישראל יתהללה זה יסוף נפת מתוך אמרות מהורות מליצה וזמרה לתהלה ולשם ולתפארת... זה יחפש תעלומות לשון יחשוף יערות דבש פנער פרמילה... וזה יעשיר עניה שדורה ירחיב גבולה מפל עבריה מלים יאגור משפתי חקמים פזורי נזיות באוצרה וכנס... זה ידרוש לימים ראשונים קורות אבות גיד לבנים והוציא פמסר צבא תלואת חקרי תהו וצדקת ישרים... וזה יתעפר באבק ספרים משני זמן ישליף טרף, חמדות ולקמ מלאכת ראשונים נעלמו מעיני כל חי והוציא לאור צלקות... זה יתן חקמת זרים יתלה לישראל עמו יגלה מוסדות תבל אל תיהווים פקתכם... תשוב תורה בית מלוכה וקדר על גוי נקדר ישוב."

כעין מלואים למערכי לב אלה ושכלולם יתן לנו סופר אלמוני בכבורי העתים תקפ"ח דף 278. הסופר הזה לא יאבה לתת לעמו לנום את שנתו; לא, הוא חובב

* ספרי הירץ הומברג: "בן יקר" (1815, נעתק לפולנית ע"י טוגנהולד בואראש 1820) ו"בני ציון" לא ספרי למודי דת ואמנה הם, כאשר חשבו לחיות, כי אם להפך, ספרי "שליח" עירך של ההשכלה לכל הפניה.

את עמו ונכון הוא להקריב בגללו את דמו וכבודו. אבל ראשית לכל ירבר על השפה העבריה לאמור:

כל מחשבתי אערוכה	אלי כלמו דומים	למזד הכמה מכל אדם
להפיץ אור באפלתה	אם אך חכמה בשפתם	אז תגיע לראש סלם.
כל מגדים ומנעמים	אל כלי אריקנה.	קבל הטוב במעבדם
אביא תשורה אליה	להטעים לעמי תנובתם,	אז תתגדל על כלם
מחמדות כל העמים	ללשונו אעתיקנה	אל תירא פן יתעוך
אבחר להקריב לרגליה.	אולי יקץ משנתו	כי לא תתעה הדעת
ממולים או ערלים	יראו עיניו אור בהיר	צדקותם לא יניאוך
הגרים יונים ואדומים	רוח יענה מבינתו:	כי לא בצדק מגרעת.
אשכנז צרפת וישמעאלים	”חדל מהיות עוד יהיר”	

(המשך יבא).

פרץ בן שרמיאל

ספור בשני חלקים

מאת דוד ישעיהו זילברבוש

חלק ראשון.

א.

לפְתַח חֲטָאת רִבִּי.

. . . ואין לך ימים שאדם שריו בטובה יותר מאותן הימים ומלמדיו אותו כל התורה כלה — וכיון שבא לאויר העולם בא מלאך וספרו על פיו ומשכחו כל התורה כלה שנאמר לפתח חטאת רבץ. (נדה ל.).

אלה תולדות פרץ בן שלומיאל, שלומיאל הוליד את פרץ. ויהי פרץ חכם מִחֶסֶם עוֹדֵנו כבטן אמו, ויהי עילל למוד בכל שבע החכמות ושבעים הלשון — כיוסף הצדיק אחרי אשר הוסיף לו גבריאל אות אחת משמו של הקב"ה ויקרא את שמו יְהוֹסֵף, וכמרדכי דוד אסתר המלכה מיושבי לשבת הנזית שפיתח דברים ודורשן זיודע שבעים לשון. אחרי אשר הוסיפו לו חכמי האגדה שם חדש ויקראו את שמו פתחיה.

ויהי פרץ חכם מחכם ותבא בו שמינית שבשמינית של גאווה ויצרו לו כנאותו דחבי שמים, ויאמר: "אסורה נא ואראה גם את הארץ ומלאה, את התכל ויושבי בה", וכבר שוה דמיונו לנגד עיניו את המון הזקנים והחכמים ובעלי האספות הנאים לקדם פניו, וכבר צללו אזניו לקול תרועת הששים לקראתו וקוראים לפניו: "אשרי מי שבא לכאן ותלמדו בידו!"

אבל —

צר לי עליך, פרץ חביבי, תורה הרבה למדת ואתה שכחת את אשר ספרו לנו חכמינו מפורש כי — נמלא אזיל למבועי קרנא אודני דהויין ליה גזיין מיניה; ואתה לא ידעת כי "חכמת השמים" לא תצלח כארץ, כי יש גבר אשר נהירין ליה שכיילי דרקיעא ודרכו נסתרה עלי אדמות.

יש משיף המבלה ימים ולילות בדרשתו, יעמול בדי עמל וייגע בדי יגיעה עד אם יצף אותיות, עד אם ישים אבן על אבן ועד אם ירבה עליהן מיה. והנה בעולותו הבטחה נדחה ממנו תושיה. כל העם המיחלים לרבו ישימו אזניהם כאפרכסת והוא כאלם לא יפתח פיהו. הלא אסון קראהו כי בגללו את הגליון לאור הנר אשר על הבימה נפלה בו שלהבת ותחי דרשתו לשרפה מאכלת אש, וחכמתו — עלתה בלהב הישמימה.

האמנם כי גם על נפל אשת יסלו המקרים ארחית אידם?

יש מתחכם המבקש עצות והישבונות רבים במרם צאתו לפעולתו והוא מתכרך בלבנו כי לו כבר נתכנו העלילות, כי כבר פנה דרך ויישר מסלה, וסרו כל המעקשים וההתחתים, והמכשילים והמרחפות עוד אינם, והיה בכואו עד המשכר תמוגהו תושיה.

תשליכחו עצתו אף כחו יעזבוהו. לאמר: כבוא המועד להוציא חפצו לפעולת אדם יראה ויוכח כי מרם מצא לו כן, כי מרם הציב לו יד, כי משיכת סירים סכוכים הסיר מן הדרך והנה בגזית נְדָרָה. כי אבני נגף הנה מן המסלה והנה צורי מכשול קמו תחתיהן לטון מעדו מעבור ארחות דרכו, כי על נחש הגדיל עקב והנה — שפיפון עלי אורח.

האמנם כי גם על עוללים לא ראו אור יזירו התלאות והמכאובים ויעוו נתיבותם? או האמנם כי לפתח הטאת לבין?
לא הוא לכדו היה בכטן אמו, גם אח נלוה עמו. ויהי אחיו כביר ממנו לרגע קטן כי על כן התנשא עליו וירא ראשית לו לעבור לפניו ולהראות לו את הדרך אשר ילך בו.

כשר עשרה ההולך לפני מספר צבאו בצעדי און ובעינים רמות — במרם ריח מלחמה, כן הלך אחיו לפניו אט ומעדנות וכן הכין מצעדיו בכמחה ושלות השקט — כל עוד שלום היה להם מסכיב. אולם כמעט בא אחיו עד הגבול, כמעט אסף רוחו אליו ויחגור שארית כחו להתפרץ ולבא אל החבל החדשה, והנה — הו, פיק ברכים וחלחלה בכל מתנים! — מלאך מְזִין, מלאך הגבוה מחבריו מהלך חמש מאות שנה, מלאך נורא מלא עינים ממלשות כידורי אשו, הוא עומד על דלתי הבטן...
עתה התגנב גם פרץ חכם הלכב מסתר מחבואו ויבט אל פני השוער ותאחזהו פלצות ותחזיקוהו שָׁמָּה. — הלא בכל רחבי השמים לא ראה מלאך כמחו לגבה ולמראה וליראה.

“אולי אלה המה בני האדם אשר שמעם שמעתי בשמים ותרגו במני” — השתומם פרץ בלבו — “אולי אלה המה היצורים אשר היו לשנינה בפי בני עליון על התברכם בלבכם כי רק להם לכדם נתנה התורה ואין למלאכי השרת חלק ונחלה בה וכי כל צבא המרום במרום לא נכראו אלא בשבילם, להאיר למו, לשמשם או לצוות להם; אולי אלה המה בעלי הלשון המתפארים על מלאכי השרת בדעתם לערוך תפלה בלשון שהם אינם נוקקין לה. הן אם אמנם אלה המה, אם לכלם מראה פני השוער הזה באמנה להם היתרון, להם הכח והגבורה, עמם המשל ופחד, להם עצה להם תושיה ואיך יעוזה המלאכים הקטנים והשפלים מהם לשפוד עליהם לעג ממרום שבתם?”

זאת השיב פרץ אל לבו ואותות שטמון ותמהון נראו בפניו האדומים כדם, ויתחכם וישמור מחסום למו פיהו ויתנחם לאמר: אשקטה ואביטה במכוני כמה יקדם את פני אחי הכבוד אשר כבר בא לפניו.

ואמנם כמעט רגע סר פחדו ממנו בראותו את השוער והנה הוא יושיט את ידו הגדולה בשוכה ובנחת לקראת אחיו; כמעט רגע חשב פרץ למשפט כי שוא פחד פחד לא היה פחד, כי השוער איש טוב לבב הוא כי את אחיו ימשוך אחרו, כי הוא ציר שלוח מאת שוכני ארץ לתת להאורחים החדשים המתעתדים לבוא בחברת בני האדם את בריתו שלום, אבל מנוחתו זאת היתה עד ארגיעה. המלאך אסף את אצבעו התיכונה אל בהן ידו הימנית ויכוונה לקראת אחיו — ויסמרהו על פיהו.

פרץ התפלץ: הנה עוד אחת מעט וגם עליו תנחת זאת היד הגדולה והחזקה לדכאהו, הנה זרוע השוער נטויה אל מול פניו, הנה עוד אחת מעט וגם עליו תעבר אצבעוֹעֵמו, וירתע פרץ לאחוריו, ויבקש מפלט ומנוס לו, ויבקש דרך לברוח כהחבא.

אולם רגליו כמו לנחשתים הָגְשׁוּ ובעודנו מתנועע אנה ואנה ולא יכול המלאך קלוע אל טבור שפתו העליונה ותנחת ידו כמורד פניו ויזדעזעו אברי האמלל עד כי חשבו להתפרק וישפל רגע לארץ ראשו ותפול מכת המלאך השניה על עצם חוטמו. על כן חוטם רחב וגומץ במקום הזקן לפרץ בן שלומיאל עד היום הזה.

רק בפעם השלישית קלע המלאך אל השערה ולא החטיא המטרה. ובו ברגע היתה מכות האמלל שלמה, בו ברנע אברו עשתנותיו ולא ידע עוד חשבון דרכו.

אכן זה גורל לבן אדם. תישעה ירחי עמל מנו לו בדרך מסעו משמי השמים אל התכל הנשמה וכמעט שבא אל מחוז חפצו פגע בו ערוד; כיון שכא לאויר העולם מצאתהו תלאה נוראה, יתרו בו נסע ונגלה ממנו, בינתו הסתתרה והרי הוא — כילד שנולד דמי.

ב.

ארץ לא־קרוא.

. . . מי שאכל שום וריחו נודף יהזור ויאכל שום כרי — שיחא ריחו נודף (ברכות נא.)

ובכן מי זה יפלא איפוא כי פרץ תעה לבלי דעת, בי כמעט קדמוהו ברכים כבר נמוטו פעמיו וכבר נעו מעגלותיו אל בית עני וגוע מנער — אל בית שלומיאל המלמד.

אל יהי הדבר הזה קל בעינינו. כל יודעי דרכי ארצנו, ארץ גליציה המברכה, ידעו את גורל מלמדינו כי כרבם כן ילמדו לנערי בני ישראל תורה אשר זו כחה למלמדיה לעשות נפלאות לא שערון כל חרטומי מצרים וכל חכמי חירות מני קדם: עד יום מותם תלין תורתם בתוך מעיהם, תלמידיהם לא יקחו ממנה לקח רב או מעט. ובכל זאת תחסר בטנם מיום ליום. — אם לא תחסר לחם ונקיון שנים!

ויהי כפקוח הילד את עיניו לראות באור החיים השך העולם בערו. הימים ימי חרף, יום חמשי לירח שבט ה' תקצ"ב ליצירה, והוא ישוכב בשנת מטה מתמוטטה, וחדר משכבו ימלא עשן. הקור חזק בחוץ, ובבית אין נחלת לחם, וימהר שלומיאל ויוצא את התבן ואת הקש מִמְעַיֵי־הַתְּסֻמֹת, והמצעים כבר בלו מלב ימים. ויקח מהם יָחֵם אף יִשְׁיֵק את התנור העשויה כתבנית הכירים אשר כבתי האכרים; האח לפנינו מבערת ועשנה איננו מתמר ועולה מכעד להארוכה הפתוחה אל העליה אבל ימלא את כל החדר פיה. כותלי החדר קדרו, המקרה הֶטֶךְ והתעותו נסרי הנג ובשלו לוחות הספון כי רבו הבקיעים. על כן ירלוף הבית ויזעו כתליו אף פתותי קרח זרקו כם ולחלוחיתם הֶצְבְּתָה בטנם, ופניהם קבצו פארוור. גם החלונות הקטנים אספו אורם וכמו היו שקופים אטומים. התלמידים המתפרצים מפני רָבֶם והתרנגולים הפורעים פרעות בבתי אדוניהם הזידו על לוחות הזוכית וינפצום, וימלא שלומיאל את הפרצים ויסתנם כגליונות כתובים פנים ואחור גם שת־עליהם נוספות את הכרים והכסתות אשר לילדי הבית.

וירא פריץ את אחיו הבכור והנה חוטש שני על יד ימינו והוא שוכב על צד אמו ויונק מחלב שדיה, וירם קול בוכים. האם עבר על העולל הרך רוח קנאה בראותו את חוטש השני אשר לאחיו; האם כבר קם בו סמל הקנאה להרעימהו?

הנה אנכי נתן ענין לתוכני רוחות וחוברי נפשות לענות בו. על דעתי כי זה חלק רק להילדים הגדולים הקוראים תמיד כל היום כי הכמתם שלם מצב ארצה וראשו מגיע השמימה ובכחה יסקו שמים אף יציעו שאול, ימו קו על עש כסיל וכימה וימוהו בשעלם תחתיות ארץ; המה בהעפילם לעלות על שלבי הסלם ועוד אחת מעט וכבר באו עד מרום קצו, ועוד אחת מעט וכבר עלו ראש הפסגה וכבר תדרוך כף רגלם על כמת התולדה, והנה אחד מאחזות מרעיהם לנגד עיניהם ובכנודו יתולעת השני, והנה השלבים ירגזו מתחת רגליהם ובלבכם תרם תולעת הקנאה ותאכל לשדם ושמנם ותלעל דמם ומה עצמותיהם עד כלותם מעל פני האדמה.

אמו שמעה קול בכיו ונחומיה נכמרו עליו ותרימהו על כפים ותאמצהו למו לכה ותחלוץ אף לו ישד, אבל מעיה חמרמרו, כעצמיה שלח רוזן, כמעט נס לָהָה ומה שדיה כי יינק, ואף גם זאת כעת קדמיהו ברכיה כבר שתה מצה אחיו הבכור גם את קבעת חלבה ושארות שקוי עצמותיה. והצעיר האטל שאף בכל פה וישאף אך רוח, ותקצר נפישו בעמלו וימרר בכבי ויערר זעקת שברי, ותהי אמו כאובדת עציות כהמלתה עליו וכהמון מעיה לו, ותנידהו ותמלטלהו על זרועותיה, וירב הילד תאניה ותתמרמר האם האמללה ותתעכר ותתאנף על נפשה, — ורגע כחמת רוחה יזעף לכה גם אל בר בטנה כי ימאן הפוגות.

העל הילד הרך יזעף לכה והוא לא ידע מטוב ועד רע? הלא גם אנשים אשר כבר טלאם אלהים רוח בחכמה ובתבונה ובדעת לחשוב מחשבות ולהשביל משפט כי ככי ונאקה לא יזיעילו ביום עברה, לא ישלטו ברוחם לכלוא את הרוח ועיניהם מקור דמעה עת תאותם נהיתה עליהם, ותקותם היתה למו למפח נפש. . . אמנם הגדולים מאז אהבו כן, ותהי זאת נחמתם עדי רגע בהתגבר עליהם חמת רוחם כי יעמיסו על הקמנים את מרי שיחם, ואלה הקמנים זעף הגדולים ישאו, מפשע התקפים נגע להחלשים והמה לא יפתחו פיהם ולא יתאוננו. . . והאם האמללה מה היא כי נליץ עליה והיא לא תדע עת ומשפט למחשבותיה כי לכתה אמולה ונפשה ירעה לה.

ופני שלומיאל גם המה סרים וזועפים.

עוד טרם באה התאוה כלל "פריץ החכם" לרדת לתור את ארץ החיים כבר ילדה אסתר לשלומיאל אישה בניים וכנות הרבה כיד ה' הטובה עליה, וכלם היו ככית אבותיהם וכל מחסורם עליהם.

עשיר ורש, שוע ודל, אציל ובוז משפחות, כהן ועם, אשר איננו עובד ועובד, אוכל ואינו עושה מאומה ועושה ואינו אוכל רק מעט נפרדו בימים ההם בנלציה למשפחותיהם ולא קרבו זה אל זה ולא התנגשו יחדיו, והי המרחק רב ביניהם. הראשונים היו הנכבדים והאחרונים הנקלים ובוזי עם, הראשונים בני אדם והאחרונים חמורים, הראשונים העורבים והאחרונים הפגרים, ויתנפלו הראשונים על האחרונים ויאכלו כשר זרועם ויבלעו יגיעם וישתו וישכרו מזעת אפס, וגם אפרו וחייהם

במצאו לאלה הפגרים ויעלעו דמם. כי ערום אחד מכתיר אלפי תמימים על כן יצא משפט מעקל — והמלאכה היתה נמכזה.

גם בני ישראל אשר ככל מקום בוואם ישאפו — אם יאבו ואם ימאנו — רוח שוכני ארץ מגוריהם, והיא תשנה מכלי משים את מעמם ותלבישם צורה חדשה עד אם יהיו המה בקמנם דמות עם הארץ בגדלם; גם עליהם נחה רוח העת ההיא וגם המה נפרדו למפלגות ונחלקו למשפחות — על פי דרכם. גם הם התנאו ביחשד אבות ויבזו בלבם את כל העושים כמלאכה ומתפרנסים מיגיע כפיהם. אפס כי תחת אשר אצילי עם הארץ התיחשו למשפחות אבירים דורכי קשת ולבושי מגן ושריון התימרו המה בכבוד בעלי תריסין המנגחים זה את זה בהלכה, בכבוד הלוחמים מלחמתה של תורה. ויתנשאו הרבנים ובניהם ובני בניהם על העם ויהיו לאצילים, לנגידים ומצוים בעיניהם, ויחשבו את המון אנשי עדתם לצאן מרעיתם, לכבשים אשר לא נבראו בלתי אם לתת את צמרם להאצילים-הגוזזים. ואם הרבנים היו לאצילים בעלי אחוזה ויתעמרו כתושבי אחוזתם כאשר יתעמר האדון ביליד ביתו זמקנת כספו, הנה היו המלמדים כגליציה כאצילים עניים אשר בכבוד משפחה יתימרו אבל אחוזה אין להם כי ירדו מנכסיהם.

אמנם רע ומר גורל האצילים העניים כי כל רואה ישחק ילעג לגאות רוחם ויגבהות לבם וגם נערים יתקלסו כם וככל זאת לא יחדלו המה גאוה. ונהפוך הוא כי במרי שיחם והמת רוחם על "הנכזים והשפלים" המתקלסים בם יגביהו עיניהם ויחליפו גאות.

ושלומיאל "המלמד מבראדי" היה האציל העני שבאצילים העניים. הוא בראשית באו, לפני שנים רבות, עירה חדרוב היה נודע לשם כאמרם עליו כי מלבד שהוא תופש תורה הוא גם "בעל תנ"ך". וידרשו רבים מהאבות לשכנו ויתנו את בניהם על ידו ללמדם תורה וגם "לשון". אבל זה שנים אחדות אשר מצבו הורע מאד. צעירים ממנו לימים העיזו פניהם להתחרות אתו לא במשפט ולא בצדקה ויתאמרו גם המה "לבעלי תנ"ך" ולאמנים פדגוגים וילענו לשלומיאל על גאותו ועל רום לבבו ויקלו בכבודו בעיני האבות ויכאישו ריחו בעיני האמות. ויכאבו חלקתו וישיחיתו את ממה לחמו עד כי כמעט היה בכל רע. הנה כבודו גלה ממנו, האבות לא ידרשוהו עוד זהו — ככל יתר המלמדים — יסובב "בין הזמנים" על פתחי "בעלי הכתים" וגם יבא אל כתי "בעלי מלאכות" לבקש מהם כי יתנו את עויליהם לרעות על ידו. הוא ישתכר אל צרור נקוב ועבודתו, עבודת הקדש, לא תהי לו עוד למלא בטנו וכמין כל מרבית ביתו אבל — למלא פניו קלון. הנה כמעט עזבוהו כחו לעבוד עבודתו כל היום ולהשמיע לקחו בגרון נחר על אזנים אטופות משמוע. ואלה התלמידים נחרו בו בזדון לבנם, הכעיסוהו בהבליהם ויטררו את חייו במשובת נעוריהם ומעשי תעתועיהם. ויהי כבאו על שכרו המעט והוא תחנונים ידבר, אז יעוהו אלה האבות עזות, יזעמיהו, ירעמו אליו פנים, ידברו אתו קשות, וכפושט יד לבקש נדבות בעז מצח הוא בעיניהם.

שלומיאל זה האיש גבה הקומה אשר מכנה נזו איתן וככל רשמי פניו ילין עז-כרום מצחו, כגידל חוטמו ועָבֵי שפתיו כאורך שפטו ושער פאות ראשו וזקנו המגודל אשר כלו שחור וכמו יחשיך גם את תואר הפנים הרחבים; זה האיש נהפך עתה לאחר וכמו היתה אתו גם רוח אחרת. הוות פניו כל היום תמיד

כמקיץ משנתו והוא עיף ויגע וכל תנועותיו והליכותיו כגבר אין בו ועוד מעט יכרע ירבץ תחת סבל משאו.

ובכל זאת טרם נדעך בקרבו המאור שכנאותו על כבוד תורתו וכבוד משפחתו וכמעט ישב בו רוח קל תלהט נפשו גחלים והוא יתעורר כארי מסככו להגן עליהם. הנה אם בעלי נפש אתם השמרו לנפשותיכם פן תבערו ותכסלו להשמיע לו עצתכם כי יקל מעליו כובד משאו בתתו אחד או אחת מכניו ובנותיו ללמוד מלאכה. כזאת יעשה אחד מכני דלת העם, בוז משפחות או בזה-נפש אשר כבודו וכבוד אבותיו מאפס ותהו נחשבו לו אבל לא מלמד לנערי בני ישראל לשון וספר. שלומיאל לא יוכל לראות באבדן כבוד משפחתו. הוא לא יתן את כבודו לכלמה ושמעו להרפה ולשנינה בפי המלמדים בני גילו אשר כל חיט וכל סנדלר לא ימצא חלילה במשפחתם. המלמד מכרָאדי! הנקלה זאת בעיניכם כי הוא ילמד את בני מלאכה, היעלה על דוחכם כי היר אשר בראש אצבעה הראתה טעמי תורה ותקוב ותרד עד תהום ים התלמוד לדלות פנינים ממעמקיו, כי היר המעיילת פילא בקופא דמחטא תחלל את הקודש בתתה את ידי הבנים לעשות נקבים נקבים במחטם או במרצעם? ! — ובשלמה כל הרעש הזה? ב ש ל ד ב ר ק ט ן ו נ ק ל ה, בשל הדאגה להבנים כי ימצאו בתבונתם בפיהם את לחמם ולא ילאו להשיב אוכל אל פיהם. העל הלחם לבדו יחיה האדם או היר ה' תקצר לכלכלם בכבוד כאשר יכלכל אותו מעודו ועד היום הזה? חלילה לו לשלומיאל המלמד מכרָאדי מעשות כדבר הזה. —

ובכן מצא פרץ את אחיו ואחיותיו יושבים בכית אבותיהם, ערומים ויחפים רעבים גם צמאים ויחרפו ויגדפו ויקללו קללות נמרצות איש את אחיו ואשה את אחותה כל הימים לרבות הלילות, גם לא לעתים רחוקות חדלו מחבוק ידיהם בעצלותם ויקראו למהלומות, ויהי הוא — הוי"ו של 'ואלה' הבאה להוסיף על הראשונים. והוי"ו של 'ואלה הבנים האמללים' לא היתה רק וי"ו נוספת אבל גם יתירה. ביתו של שלומיאל נלקה ביתיר כי בא אליו אורח לא קרוא, ילד אחוז בעקב אחיו ותהי הטבוכה חזקה. ממת-הקלע קצרה מהשתרע בה תאומים יחידו וישכיבו את הבן הצעיר אל אחת מעריסות הבצק, גם כרים וכסתות לא הוכנו למענו ויכסוהו כשמיכה בלה ותחתיו יצע תבן, את הבכור אשר חוט השני על יד ימינו, את הבכור אשר ערשו רבודה כרים וכסתות; אותו רחצה המילדת ראשונה ותרחצהו למשעי במים חמים ותחתלהו בחתולות אשר כפי כתנתו יאזרוהו ותחליץ את עצמותיו ותחליק את לחייו ותשרוק ותצפצף לו ותרק שלש פעמים בפניו לבל תשלוט בו 'עין הרע'. ואחרי כן סקדה גם את הצעיר ותמכול את כשרו במים ותעש את מעשיה לא בחפץ ולא ברצון רק לצאת ידי חובתה, כמי שכפאו שד. ומי הרחצה כבר היו קרים בעת ההיא גם שלחו אל אף הצעיר את זמורת אחיו הבכור, והצעיר עודנו תינוק בן יומא והוא טרם ידע את ערך הזמורה הבאה לו מידי אחיהו הגדול והנכבד כי — חוט השני על יד ימינו, ויועק זה הבן השוכב באולתו ויעיר עליו את חמת כל אנשי הבית יהי כקוץ מנד וכסלון ממאיר בעיני כל יודעיו כי זה דרכו כסל לו לזעוק מרה על זחמם הנעשה לו מידי — גדולים ותקיפים ממנו.

ואם לא השחוק הוא כי גם לילית וכל כת דילה לא חשבו את הכז השוכב וימאסוהו מצוד נפשו לפורחות. הנה באחד הלילות קרהו מקרה לא טהור כי כתב-הסגולה לשדים אשר מראשותיו אבד ולא סני וקא סנסני ולא סמנגלוף שוטרים

לראשו, והנה — מסביב לעריות־יצועו נקבצו כאו אגרת בת מחלת וכל שמונה עשר רבוא של מלאכי הבלה היוצאים עמה ואורכים כאלף אלפי עינים ורבוא רכבות עפעפים לכל נפשות ילדי בני האדם כי יגורו כחרמם ויאספום כמכמתם להביא ציד למלך הבלהות כאשר אהב, והמה לא יגעו בו לרעה כי לא באה אליהם הפקודה מאת גבירתם. מה מום מצאה בו מלכת השדים כי מאנה הקריבהו לַפְּחָתָה פֶּן לֹא ירצה אותו מידה ולא ישא פניה! . . . או אולי בטחה בו ותדע כי גם כהגדלו לא ימלט מידה, אולי מצאה חפץ בכך אוכר ונדח בדעתה כי כאשר יגדל ויהי לאיש יתמכר בחפץ לבב לאנשי חברתה בכני אדם אשר מספרם עולה לאלפים ולרכבות זאיך כל בריה יכולה לעמוד בפניהם כי המה קימי עלך כי כסלא לאוניא. אלה הברכים הכושלות והרגלים המועדות — מתגרת יריהם, גם בגדי עדים וכלויי סחכות, חוסר לחם ונקיון שנים, טחון פני העניים וכישול המוחנות — מקנאתם ותחרותם באו לנו . . .

אכן בשחוק יכאב לב, כי את פני גבר אשר דרכו נסתרה לא ישא איש ממום. וזם אתה ילד אוכר ונדח זה כל פשעך כי אמלל באמללים אתה, כי אביך — חזר ואכל ישום כדי שיהא ריחו גורף.

ג.

אות קיין.

ואל תחמה שהרי אדם ישן כאן
ורואה חלום כאספמיו. (נרה).

אסתר אשת שלומיאל המלמד מבראדי ילדה תאומים. וברגע אחד ירעו כל בני חדרוב העיר, מקמץ ועד גדול, נער וזקן טף ונשים, את החדשה אשר נהיתה דישיחו בה.

יש מבקשים חזון לבם, הלך נפשם ומעלות רוחם בכל מראה עיניהם ומשמע אזניהם והמה לַבְּרִיָּהֶם יקראו משפט וישתכחו בעיר אשר כן חכמו השכילו. אלה יתחכמו לקנאות באשר יושבי הערים הקטנות כי חיים המה חיי משפחה ואיש לא יתן למוט רגלי רעהו ואם יפלו האחד יקים את חברו, כי ישישו את רעייהם משוש ביום משתייהם וביום שמחת לבם ויתאכלו עמהם ביום עברות; ולעמתם רבים המוצאים עליהם תנאות כי חלקתם תקלל בארץ, כי במצור ובמצוק ישבו ואיש בשר זרוע רעהו יאכל, כי כל מעשי אחיהם נגלו לפניהם והמה ישחיתו יתעיבו עלילה, כי כל אח עקב יעקב וכל רע רכיל יהלך ולבם מלא רע והוללות וקנאת איש מרעהו. אבל באמנה לא טובים ולא נופלים המה מכני עיר גדולה כן באהבתם איש את רעהו וכן בשנאתם וקנאתם.

לא כי ששו בני העיר חדרוב על אושר שלומיאל המלמד שנולדו לו בנים זכרים גם לא כי ננעה השמועה אל לבם בראותם ענות האבות האמללים, אבל באין כל חדש בעיר קטנה בישראל ישישו יושביה כי ימצאו ענין לענות בו ימים אהדים או גם רגעים אחרים. וגם הולדת התאמים לשלומיאל המלמד תהי כפיהם

לשיחה כתפארת הבנדים החדשים ומדולות המהנים בהיכלי משיש וכהולדת אהר האצילים כפי יושבי הערים הגדולות.

המסוחר הגדול אשר שיה ושיג לו עם "האדונים" ועד האיש התם היושב באהלה של תורה ואין לו בעולמו אלא ד' אמות של הלכה בלבד, מהעשירה אשר בחדרי משכית ועד העניה אשת שואב המים, כלם ישיחו ביום ההוא וישוחחו וישוכו לשוחח בהחזון הנפרץ בכית שלומיאל. גם רבים יחמדו לצון למו ויכבירו התולד-תפל ולעגי שוא להראות את "הכמתם". אולם אם בלצון או בתום לבב תהי ראשית דבריהם ביום ההוא, בהפגשם, בקול היוצא מן המכונה: מזל טוב! השמעת? אסתר אשת שלומיאל ילדה תאומים!

"כבר שמעת" — יענה כל איש, — "הנה מפי הוצאת מלים".

ואיפוא הוא הראשון המגיד בעיר את החדשות? — חלילה לכם משאיל על זה. הן ברגע אחד ידעו כלם למקטנם ועד גדולם את החדשה ולפעמים גם — בטרים היתה.

בימים ההם קרא שלומיאל לתלמידיו דרור. אבל יום יום נקבצו כאו נשים רבות לראות את שלום היולדת ולהכביר מלים ולהרבות המולה-החרישית אשה ככל העולה על רוחה — בהזהרין ככל פעם אשה את אחותה פן תרים קולה ותפריע את היולדת ממנוחתה.

ויהי הפעם כהתאסף המון הנשים ויסב שלומיאל את פניו אל החלון וישקף. בעד שבירי זכוכית אשר באחד הלוחות, החוצה, ויהי כאיש נדהם. עפעפיו יישירו נגדו מבלי שום לבו אל המון העוברים והשבים ומבלי מצוא הפץ בכל אשר לפניו. הוות פניו כמראה הדונג וכמו היו גם עיניו זכוכיות.

פתאום הופיעה מעט נהרה על פניו וגם לעיניו שב כרק כמעט.

— "הנה הדודה אודלה ממהרת לבוא", קרא שלומיאל כמו לנפשו מבלי שנות את עמדתו "ולפי ראות עיני בשורה טובה מוצאת כפיה".

— הדודה אודלה, הדודה אודלה! — השמיע כל פה בשמחה גלויה, ותכן אשה אשה את מושבה על כסאה כמו תפון כיראת הכבוד לקראת בואה.

גם היולדת הטיבה את המטפחת אשר על ראשה והמילדת אשר ישבה בעת ההיא בגרלותי המטה רחלה לעשות בהפץ כפיה ותקח את התאמים על זרועותיה ותניעם ותצפצף לקראתם כחבה יתרה. ואף שלומיאל הפך את פניו אל מול הדלת, נאותות תנועה נראו בשפתיו כמו יכין לשונו לכלכל דבריו.

האשה הכאה בזה היא אשה כבת חמשים שנה, נבהת קומה ולבנושה מחלצות. אבל גם תואר פניה וגם תאר בגדיה אינם נחמדים למראה. עיניה קטנות ומתחבאות בחוריהן וגבותן מרומות שער, חוטמה ארוך ואכעבועות אדומות ורקו בו, גם יבלת אדומה פרחה במורד לחיה הימנית, ולחניה לבנות בשיד אבל לא כהו ולא קמטר מזוקן. את שער ראשה לא נראה כי מכוסה הוא במטפחת לכל תשורה עין גבר חק לבנות ישראל הצנועות והכשרות. אולם את השער אשר עלה על היבלת תחזינה עינינו ומראהו בפשטה כרה. גם יחד שרשנו יסבנו ותוארו כהאר סבך הנוצות אשר מסכיב למסרק התרנגול. — מלבד מטפחת המשי המכסה את ראשה ובה פטורי ציצים מעשי רקמה בשלל צבעים גנה עוד מטפחת אחת "לבנה" כפולה ומכופלת עמויה מסכיב ללחיה ושני קצותיה קשורים על קדקדה. ולובן זאת המטפחת כבר

הפך לירקון כי פשתה בה חלאה והגה היא כהה ירוקה כמראה . . . הראיתם מימיכם פני עלמה מתנפפה המטבת דרכה לבקש יופי ולוכן בבית המרקחת; הראיתם את פניה אחרי אשר הערימה עליה רעותה המתקנאה בה ותשת בחלקות לה ותעתיר עליה נשיות שפתיה ותמח מעל פניה את הפוך והלובן והגה — קיא תחת יופי ?!

ובכל זאת נחמדה היא אודלה ורצויה לכל יודעיה וגם חבה יתירה נודעת לה מבני עירה כי כלם, מנער ועד זקן, יקראוה בשם "דודה" ויכבדוה על כל כבוד, הלא רבי יורם "הצדיק הקדוש" אשר יבא מדי שנה בשנה עירה חרוב, הוא נתן מהודו עליה, הוא הגיד תהלתה בקהל רב, אותה יקרב בימין צדקו וכל דלתות ביתו פתוחות לפניה, ומי לא יתן גודל לה? גם אמנם נודעת היא בעיר לאשה חכמה וצנועה ולטובת לבב, ולא על חנם קראוה בשם "דודה". השם הזה נאה לה והיא נאה לשמה כי דודה היתה לכל איש מצוק ומר נפש, לכל אמלל וקשה יום, לכל נכאה לבב ועצוב רוח. אין מחלה ואין פגע רע אשר היא לא תדע להחיש למו "סגולה", אין תקלה ואין קטמה בין אישה לרעותה ובין איש לאשתו אשר משפטם לא יבא עד הדודה אודלה וממנה שאתם תצאו, היא תצו כמפגיע אף תקנה תחכולות לבצע מעשיה ואל כל מקום אשר דברה מגיע תמצא לה אזנים קשובות ותעשה גדולות. גם הוץ לא מעט בכיתה וככיר תמצא ידה להמציא עזרה כצרות כן בתנחומות שפתיה וכן בנדבות כספה. על כן גדול ונכבד שמה בכל מקום בואה וגם — המשל ופחד עמה.

— סימן טוב ומזל טוב יהיה לנו ולכל בני ישראל! — קראה הדודה אודלה בחדר קולה כמעט דרכה על מפתן בית שלומיאל — עין בעין נראה כי יש לכם מלאך טוב בשמים ומעתה יבקע כשחר אורכם וילך ואור עד נכון היום. הנה במרם רגע בא פתאים רבינו יורם לשבות בעירנו את יום השבת . . .
— רבינו יורם בא העירה ואיש מאתנו לא ידע דבר כמרם בואו, הלא דבר הוא! — קרא שלומיאל כמנוכה וכתמהוץ — ברוך באך אשה כבודה, אשה טובה מבשרת טוב.

גם הנשים נבוכו לשמועה וכלן קדמו את פני "האשה הטובה המבשרת טוב" במאור פנים ונכל אותות הכבוד.
"והוא יהי הסנדק להתאמים!" כלתה עתה הדודה אודלה את דבריה הקדומים במשוש-גאון.

הסנדק להתאמים!" נשמע מכל פה בקולות שוונים.
— ישמחך אלהים אשה טובה כאשר שמחתיני בבאך ובכשורתך — אמרה אסתר בתום שפתים ולבה פחד ורחב — הן אנכי הסכן הסכני מדי שנה בשנה לראות את פני הצדיק הקדוש בכאו לשכון כבוד כתוכנו ועתה תברך חלקתי כי הצדיק הקדוש יהי הסנדק לבני אמתו.

— מגלגלין זכות על ידי זכאי — ענה עתה שלומיאל חלקו בשפת חלקות — אני תקוה כי הדודה אודלה בחכמתה הרבה תסבב את פני הדבר לזפות אותנו כי כבוד קדשו יבא בצל קורתנו. הלא כן אמרו חכמינו ז"ל: קריינא דאגרתא ליהוי פרוגא . . .

— לא יבושו כל הבוטחים בהדודה אודלה — החליקה אחת הנשים אמרה לה — היא עשה תעשה וגם יכול תוכל, היא אשה טובת לבב וכל משאלותינו תמלא.

— הנה גם לי דבר אל הדודה הכשרה והצנועה. — נאנחה אשה אחרת בשכרון מתנים — עד היום לא דרכה נפשי עז לגשת אליה ולבקש מלפניה על נפשי ונפש עוללי האמללים אבל עתה אשא כפי לשמים ואודה להשם יתברך כי נתכרתי לשבת בחברתה, ועצור במלין לא אוכל: הלא הדודה יודעת את מצוקת לבבי ומרי שיחי כי אשה קשת רוח אנכי וכי בעלי עזבני לאנחות זה חמש שנים ולא ידעתי אנה פנה ואיפה הוא מתגורר. רק הצדיק הקדוש יוכל לחלצני מעניי כי הוא יודע נסתרות ואין כל נעלם מנגד עיניו. אולם בכל פעם באי אל הצדיק הקדוש עומד זה אריה הגבאי לשמן לי. כמעט אפתח שפתי לשפוך לפני הצדיק הקדוש את שיחי והגבאי לא יתנני לכלות דברי, הוא יהדפני הלאה הלאה ולאשה אחרת יתן לבוא תחתי. . . . ההו נפשי יודעת מאד כי לו שמע הצדיק הקדוש את כל אשר עם לבבי כי עתה כבר נושעתי תשועת עולמים. . . .

“חוסי נא עלי אשה כשרה וצנועה” הוסיפה האשה העוזבה בקול בוכים “חוסי נא על נפשי ועל נפשות חמשת ילדי היתומים החיים” תניני נא לבא לפני הצדיק הקדוש ולדבר עמו ככל אשר עם לבבי, היי נא את המלאך השוב הגואל אותי ואת ילדי מהרעה אשר מצאה את נפשנו. . . . אנא. . . .”
וקול מליה נחבא בזרם הדמעות אשר התפרץ ממעמקי לבכה שמוף ועלה אל ארובות עיניה.

— מי אנכי כי אחסא עליכן וכי אתכרך בלבבי למלא כל משאלותיכן. — הצניעה הדודה אודלה קולה — המשגיח על ארץ רבה שוכן את דכא ושפל רוח והצדיק הקדוש הוא רק שליחו של המקום ברוך הוא. אם יהי אלהים עמדי ויתנני גם הפעם לחץ ולחסד בעיני הצדיק הקדוש אז כל חפציכן אשלים. . . .
— וגם אותנו תזכירי לטובה לפני הצדיק הקדוש — התחנונו יתר הנשים כמעט פה אחד — ומשכרתך תהי שלמה מאת אל הגמולות.

— שתי בנותי, לאה ורחל — השפילה היוולדת קולה וכמו יתפדצו הדברים ברב עמל מפיה — כבר גבהו בקומה במרס מועד ובושה היא מלפנינו כי נערות גדולות תשכנה בביתנו בכתוליהן, אולי כבר באה עתן עת דודים. . . . העתירי נא אשה כשרה וצנועה בעדן מלפני הצדיק הקדוש כי ימציא להן עד מהרה את “הפלונים” אשר המלאך הכריז למו ארבעים יום קודם “צירתן. . . .”
אסתר השכילה לדבר וגם שלומיאל בעלה הניע כמו ראשו כמו יופיע אף הוא על עצתה ואמרי פיה.

“אם יהיה אלהים עמדי” השיבה הדודה אודלה ברצון רב, ולא יספה לדבר כי — עיניה דלו למרום.
כעבור רגע הוציאה מאמתחת בגדה תכה קטנה מלאה אבק עלי מרורים ותרח בשובה ונחת, ותכבד בו את כל הפושט יד.

גם את שלומיאל זכרה לטובה ותעמד את התכה הפתוחה לפניו על השלחן, ויתחוב המלמד מבראדי את שני ראשי אצבעות ידו הימנית, את הפהן ואת אצבע הצרדה, אל תוך התכה ככונה יתרה, עמוק עמוק עד היסוד בה ויוצא אבק מעמ מו עיר, ויגביה את ראשי האצבעות אל מול נחירי אסו, אבל לא ימהר להריח כי תפוש היא כרב שרעפיו.

דומיה וחרדת קדש מסכיב. אין פוצה פה, רק קול עמישות אחד החוטמים
הרבים ישמע מרגע לרגע.

ותברך הדודה אודלה את כל אנשי הבית לשלום ותפטר מפניהם בשחוק קל
על שפתייה.

זאת הדודה אודלה לא תמול היא. כבר למדה לשונה לדבר גם דברים דמשתמעי
לתרי אפי. אף היא כבר באה בסוד החכמה הנפלאה כחכמות, בסוד "חכמת השתיקה".
לפעמים תרכה שיחה ופתאום — תחשוך גיב שפתים ותשים קנצי למלין.

כמעט כל בני העיר כבר ידעו אותותיה: כהוציאה תבת אבק עלי מרורים
מאמתחת בגדה ותרח ותתן גם לכל הפושט יד להריח והיה זה לאות כי עת רצון
היא לה ולכה טוב עליה. אבל גם כי כלו דברייה.

*

כבוד קרושת רבי יורם יבא בצל קורת בית שלומיאל ויהי הסנדק להתאמים.
כבוד קדשו ימציא עד מהרה את "הפלונים" ללאה ורחל אשר "גבהו בקומה כשרם
מיעד". תשועת העגונה האמללה קרובה לבא כי תמצא לה ידיים לשפוך את מרי
שיחה לפני כבוד קדשו ואריה הנכאי לא יכהה בה. גם כל הנשים תזכרנה לטובה
לפני כבוד קדשו. . . כמו נגה אור על פני כל אנשי הבית העניים והאמללים
זחיים הרשים באו בהם.

רבי יורם היה צדיק נפלא בצדיקים ודרבו בקדש נפלאה מכל דרכיהם. יש
צדיק דכא ושפל רוח, מחזיר על פתחי שערי שמים לבקש נדבות מלפני אלהיו,
זכרשי ידבר תחנונים אף יתמוגג בדמעות עד אם ירא אלהים בעניו וימלא משאלותיו
. . . ויש צדיק גבה לבב ומפליא לעשות חנף; הוא ישית בחלקות לכל היושבים
דאשונה במלכות שדי. ישים קטורה כאפס עד כי יזוררו שבע פעמים ואז יפתחו לו
שערי שמים. וכמעט נתנו לו מהלכים כחצר המלך להיות מרואי פניו ימצא און לו
לקחת גם את לבו. הוא קושר כל היום כתרים לקונו אף יחליק מחמאות פיו ליחרא
קודשא בריך הוא ושכינתיה עד אם "יחבק לה בעלה וביסורא דילה דעביד ניהא
לה", ואז בעת רצון כל חפציו ישלים. . . ויש צדיק מתעקש ככן יחיד ורך לפני
אבותיו, הוא ישנה את מעמו לפני אלהיו, יזעק וישוע בקול פרוע וגורא מאד ואף
אם כבר נחר גרונו בקראו וכבר שָׁתם נאקתו לא יחלל הוא רעש והמולה. גנחוי גנת
ויבובי מיבב. יהמה וישקשק, יהנה ויצפצף, יגעה אף יצריה, גם יכה ראשו אל הקיר.
דבע יגדר מלא קומתו ארצה ויפרפר כרגליו ויפרכם ויזעזע כל בדי עורו ויצורי גוו,
זמשנהו יקום והתיצב הכן וכמת'אש יישר עפעפיו נגדו בלי נוע וכלי ניד שפה
ופתוח פה. הוא יצום כל היום וכל מאכל או משקה לא יבאו אל פיו, וממעט חלבו
דדמו" עד אם נכמרו רחמי אביו שבשמים ויתרצה אליו. . . ויש צדיק בוטח בצדקו
זבסופה ובשערה דרכו. הוא עונה עזות: הקב"ה גוזר והוא מטלל, הקב"ה ישוב ויגזור
הוא קורע בחמתו את גזר דינו. הוא יגער בשטן אף יצו במספיע על כל מלאכי
עליון ושרפי מעלה ויעשוים למשרתיו עושי רצונו, גם הוא יברא לו רגע רגע מלאכים
ברוח שפתיו והמה עומדים לפקודתו ומיחלים לדברו ואל כל אשר ישלחם יעופו
בברקים. . . אולם לא זו אף לא זו דרך רבינו יורם. הוא לא ידבר תחנונים ולא
יעשה חנף ולא יתעקש גם לא יענה עזות, אבל בערמה ומזמה יעשה מעשהו.

הוא יתהלך את כל מלאכי עליון כאת אחים ורעים וגם עם השמן לא יתקוטט אף לא יבא בריב, אבל בתחבורות יעשה לו מלחמה ויתגבר עליו.

רבי יורם יצא בחצי החודש מחדרו לקדש את הלכנה והנה השמים התקדרו בעבים, הכוכבים אספו נגהם וירח לא יהל אורו. מה עשה יורם? הוא לא יתחנן אל העננים כי יעלו מעל פני רקיע השמים, גם הוא לא יצוה עליהם כמפניע, אבל ימצא תחבולה: הפיח בהם על פי קנה מקטרתו ומנשמת אפו כלו וילכו. — וקהעצר השמים ולא יהיה מטר או יהפוך רבי יורם את קנה מקטרתו ויפיח בו בכל מאמציו כמו והנה עב קטנה ככף איש עולה מים. ויהי עד כה ועד יהיה גשם נדבות על הארץ.

הלא כה יאיר תמיד פתח-דבריו: "יורם היה בשמים ובשמי השמים ושם הזה חזות הכל. שרפי מעלה יקרבו את יורם כמו אה, ימתיקו עמו סוד. על כן אין נעלם ואין נסתר מנגד עיניו".

רבי יורם לא דבר על נפשו כמדבר בעדו כי אם בלשון נסתר. זה דרכו קדש הלולים לו מיום החלו להראות את נפלאותיו ולשית בשמים פיהו. רבי יורם התפלל כיום ביום את תפלת שמונה עשרה בחדרו הנשען אל בית התפלה ובכלותו את תפלתו בלחש פתח את דלת החדר ואז החל החזן להתפלל בקול רם. ויהי הפעם בראשון לחדש השביעי ויחל החזן עד כוש והנה הצדיק איננו פותח דלתות חדרו. עברה שעה, עברו שעות שתיים והדלת סגורה ואין פותח. ויקם שאון בין המתפללים ויחדר כל הקהל חרדה גדולה עד מאד כי זה יורם הצדיק לא ידעו מה היה לו. ובניהם איש אמיץ לב בגבורים, איש עשוי לבלי חת, ויקח האיש את המפתח ויפתח, והנה — רבי יורם רץ לקראתו וכתפזו נטפו מים.

"עתה ישישו כל בני ישראל את יורם משיש" — קרא הצדיק בקול גאווה ופיזו ויכרכו בשמחת לבו — "כי הגדיל יורם לעשות ויחלץ מצרה נפשים . . . אמנם משא כבד העמים יורם על שכמו וכמעט נלאה נשוא, כמעט כרע רבץ תחת סבלו. אבל בכל עת צרה ליעקב יאסוף יורם שארית כמו ולא יתן למוט רגלי עם סגלתו. ועתה יתנו כל מלאכי עליון תודה כי רק ליורם עצה ותושייה, חכמה ומזמה. כי יורם את כלם "יאסוף אל שקו" בעת שיעלה רצון טלפניו".

כל השומעים לבשו חרדת קדש, וכמעט נאלמו דומיה, אף רגע בחרדתם חלרו לשאוף רוח.

יהאמנתם בחפזכם כי יורם ישן הוא? — הוסיף הצדיק לקרוא בקול ויטלא שחוק פיהו — "ח! ח! ח! יורם לא ינום ולא יישן בראש השנה. האם יורם לא מבני ישראל הוא או כי לא ידע את החקים והתורות? . . . יורם היה בשמים, וירא והנה כל המלאכים רצים מבהלים רצוא ושוב וידיהם מלאות עבודה לשקול בפלם את כל העברות והמצות של בני ישראל. המליצים מביאים שקים מלאים מצות והשמן וכל מלאכי הכלה נושאים בכתף שקים מלאים עבירות. והנה כמעט ישאו המאזנים בדבד והשמן ויטלאו מלאכי הכלה מרכים להביא די והותר עד כי ירבעו מאוני העבירות תחת משאם ומאזני המצות יעלו כאבק לעמתם. ויחדרו כל דרי מעלה ויאחזו חיל ורעדה ויאבדו עצות. אולם יורם עמד מרחוק וישחק בכל פה. אותו לא תשליכרו עצתו, יורם לא תמול הוא וממנו לא נדחה תושייה. ומה עשה יורם? הוא חכה עד אם כלו השמן ומלאכי הכלה מהביא ואחרי כן שפל הוא את ידיו, לקבל עצת המשחית

ולתפלא את מעשהו. הלא יורם זכר ולא ישכח כי אתמול לעת הצהרים נתכו מטרות-
עו ארצה וידע יורם כי רבים מכני ישראל יושבי הכפרים נסעו בעת ההיא העירה
להיות נכונים ביום הדין להתפלל במקהלות, ובדרך מסעם רמכו בגדיהם מזרם וממטר-
וימחר יורם ויבא את כל אלה הנגדים הלחים ויתנם על מאזני המצות והנה ככדו-
ככדו עד למאד, ועל כן יטפו כתפי יורם מיס.

והחזן הנעים את רנתו ותפלתו כיד הזמרה הטובה עליו.

יולרשע אמר אלהים מה לך לספר חקי. יורם ראה בשמים ובשמי השמים כי
גבלה עשית ותכנוד באשת בריתך, ואיך תעזי מצה לגשת אל ספר התורה? נכתם
עונך לפני יורם!

את הקריאה הזאת קרא הצדיק בקול גדול על אחד מחסדיו אשר הוא
במו פיו צוהו כמרס רגע לעלות לתורה.

ויתנעש הנכלם ויתעבר ויאחו בשתי ידיו את ספר התורה אשר לפניו וינשאהו
למרום ויקרא: «נשבעתי בקדשי ובשם קדוש אלהי ישראל ותורתו הקדושה כי מעודי
ועד היום הזה לא היה חלקי עם מנאפים ונפשי זכה מפשע אשר כזה!»

«אם כן» — קרא רבי יורם בכמחה — יחמדת אשת רעך ורוח זנוניס
היה בקרבך, יצר לכבך היה רע, לב הותל הטך מני דרך וכדי עון ואשמה. . . יורם
היה בשמים ובשמי השמים ומלאכי עליון ספרו את כל זאת ליורם המדבר עמהם פה
אל פה, ולא איש מלאך ויכזב. יורם טרם שמע כזבים מפי המלאכים. . .

— חמדת . . . רוח זנוניס היה בקרבך. . . לב הותל הטני. . . הה

רבי קדושי, צדקת ממני!

והחסיד ככה בכי תמרורים.

רבי יורם היה צדיק נפלא בצדיקים, הוא ראה — את אשר לא נגלה לא
למשה אדון כל הנביאים ואף לא לרבי עקיבא אשר «משה לא היה יודע מה הוא
אומר». הוא הניד לפועלי און פשעיהם ויגל למוסר אונם בקהל רב והמה חרדו לקולו-
המה נחתו מפני שמו ויתחכאו מפני פחדו והרר נאווו בקומו לחשוף מצפוניהם ויצרו
מעלליהם לעין השמש, אף הוא מלא פיהו תהלת כחידו ויגר צדקתם בקהל עם
וינעו כל חשומעים ויעריצו את המהולל ויתנו גוהל לו.

«יורם היה בשמים ובשמי השמים וירא והנה ההודה אודלה מתהלכת שלוכת
זרוע עם דבורה הנביאה אשת לפידות, מלאכי עליון גלו את און יורם כי ההודה
אודלה היא נלגול גשמת אודלה בת הבעש"ט, הם גלו לו סוד כי הפעם שלחה זאת
הגשמה המהורה משמים ארצה לתקן את החטא של כזבי בת צור. . .»

אלה הדברים אשר דבר רבי יורם לפני שלש שנים באזני כל מעריציו אשר
בעיר חדרוב, ומן היום ההוא קראו כל בני העיר להדרה אודלה מכונסה ודבריה הור
למו כדבר האורזים.

וזאת ההודה אודלה הנדה הפעם כי הצדיק הקדוש יהי הסנדק להתאמים, היא
הבטיחה להבר טובות באזני הצדיק הקדוש על הענגונה ועל לאה ורחל אשר «נבהו
בקומה בשרם מועד» ועל כל יתר הנשים המחלות פניה, ומי זה יתעה אף רגע בשפק
כי דבריה יקומו ויהיו.

ויהי ביום השמיני להולדת התאומים ויתאסף המון רב לחזות בנועם פני הצדיק
והינות מזיו קדשו בהטול להתאומים בשר ערלתם, ולאה ורחל שת בני שלומיאל

המלמד, הן הנושאות את הילדים על זרועותיהן, הבכירה את הבכור והצעירה את הצעיר. אבל דא עקא כי זו דרך רחל הצעירה מאז לעבור את אחותה ולקדם לבוא לפניה. וגם הפעם כקרא השמש "ג'ואטער" ותפרץ רחל מפני אחותה ותקריב לבוא. ויהי כראות רבי יורם את השערורה אשר נהיתה ויקם על רגליו ויקרא בעל קולו על הילד האמלל, על הבן השובב, לאמר: "מה פרצת עליך פרץ? ! יורם לא באלה יחפץ, עז פנים וגודר פרץ תועבה הוא לו, תעב יתעבנו ושקץ ישקצנו כי שקץ ועז פנים הוא! . . . ולאות לבני מרי ולכל עזי הפנים יקרא שמו "פרץ" ושם אחיו הבכור יקרא בישר אל יורח" . . . יורם לא תמול הוא, יורם יודע את אשרו לפניו, יורם יהי הסנדק רק לזרח, ופרץ יבקש לו סנדק אחר אם עז פנים הוא".

וברגע ההוא בא פרץ על פני פרץ, ברגע ההוא נחתם גור דינו של הילד האמלל, אות קין הושם על מצחו אות הרפת עולם, לא ימחה.

— איזה הדרך עבר על רבי יורם הרוח להתמרמר על ילד בן שמונת ימים באשמת

אחותו?

— השמר לך פן תרבה לשאול, שתוק כך עלה במחשבה לפניו — ואל תתמה

שהרי אדם ישן כאן ורואה חלום באספמיא.

ד.

המלאך הרחה.

. . . ואעיג דאינהו לא חזי מזליהו חזי.
(שבת קמו.)

כימים ההם כמעט כלתה הרעה אל בית שלומיאל ועוד אחת מעט והנה השמידה גם את שארית הגאון אשר ברוח המלמד מבראדי ותכריעהו. העוני והמחסור, המצור והמצוק, המבוכה והעצבת השמו את נהו ויכלו כיושביו כל חצי המתם, אסתר חלתה במחלת השחפת והיא מחלה ממשכה מאנה הרפא. וימאן שלומיאל להתנחם ותתגבר עליו עצבת לבנו ויתהלך לפעמים קורר שחוח כל היום מכלתי יכולת לעבוד את עבודתו באמונה כאשר הסכין עד כה. גם הרבים מאבות התלמידים ישבו את בניהם ממנו ולא נתנום לבוא אל הבית אשר בו תשכב החולה. אז נהפכו אחרים מהתלמידים הצעירים, הנחרים בהמלמד מבראדי תמיד, למרחמיו כי נכמר צחומיהם על בן גילם ויאספו את תלמידיו אל "חדריהם" ללמדם חנם עד כלות ימי החורף ואת השכר יתנו האבות על יד שלומיאל למען יהי לו לכלכל את ביתו עד עבור ימי הרעה ולא ישכר משה לחמו.

ורחמי מאהביו אלה הרגיו את נפש שלומיאל הרבה יתר מקנאתם ושנאתם ויתחרותם. הלא חסדם היה לו לחמאת וטובם בוטה כמדקרות חרב כי הוחרה וגם מרוטה להכחיד כל שארית לגאותו ולהשיבהו עד דכא.

ובשבת שלומיאל משמים ויבא העוני, זה המלאך הרחה, ויניף עליו שבט עברתו ויאצעהו להשב עם נפשו ולדאוג לאחרית כל מרבית ביתו.

הן אסתר אשתו קָנְבָה להרודה אודלה באמרה כי לאה ורחל נבהו בקומה-
 בטרם מועד, הלא באמנה כבר הגיעו לפרקן וכבר באה עתן עת דודים. לאה-
 ורחל, שתי הבנות הגדולות, שתיהן יפות הן וכבר מאיש להוציא משפט לאיצו מהן-
 היתרון. שתיהן לא התיפו בתמרוקי הנשים, לא קרעו בסוף עיניהן לתת להן ברוך-
 לא העבירו חכליל על לחיהן ועל שפתותיהן להאדימן מפנינים, לא הרבו בורית-
 על שניהן להלבינן מחלב, גם לא לבשו שני עם עדנים ולא באו בעדי עדיים להרכות-
 הוד ויפעה, לא כחל ולא שרק ולא פרכוס ויעלות הן. אולם העוני אשר הראה כהר-
 כי עז וידו כי קשתה בבית שלומיאל ויהפוך שער האב לכן בלא יזמו ויחרוש חרישו
 על גבו ויאריך למעניתו על חלקת פניו ולא עת, העוני אשר ישוב יהפוך ידו כל-
 היום על אסתר האם האמללה להפוך לובן לחייה לירקון כשרם בלותה ולהחריב מה-
 עצמותיה בעוד לה עדנה, העוני אשר בחמת רוחו זרק גם בפני הילדים הקטנים אותות-
 שיבה בעוד עצמותיהם מלאו עלומים; הוא הפיל חתיתו גם על הבנות היפות פן
 עוד אחת מעט ויעזו כהתו לשלוח גם בהן יד ולהראות פעלו ושחיתותיו על פניהן.
 גם חבר נמצא לאיש משחית. ללאה הבכירה כבר מלאו עשרים ושלש שנה
 ולרחל עשרים ושתים, ושוכע הימים נלוה אל המחסור והעוני להשחית לחבל-
 והמשחיתים האלה לא ידעו חנינה גם בנים כחשים הם לא אמן כם, והמה לא יאמינו
 גם להאבות האומרים תמיד כל היום כאזני שכניהם ושכני שכניהם כי בנותיהם נבהר
 בקומה בטרם מועד.

גם אסתר וגם שלומיאל רק כפיהם וכשפתם אמרו כזאת ובסתר לבבם
 אחרת חשבו.

לא חסרות לבב וחדלות רגש היו אלה הבנות, וכבר קנאה גם רחל הצעירה
 באחותה הבכירה ותדמה כנפשה כי לולא היא שעמדה לשמן לה כי עתה, כבר בא גואלה-
 ויהי היום ויקר לאחד הנערים מחובשי בית המדרש מקרה בלתי יקר כי הקשה-
 אל כונת ה"כלומר" אשר בו פתח רש"י את דברו, ולא יכול לו, ואף גם זאת כי
 נלאה לגול את האבן הגדולה אשר הניח המהר"ם ש"ף על פי באר תורתו בהתימר
 את דבריו, "בוצ"ע" ואידי דאתי להכי חשקה נפשו לבוא גם עד חקר ה"ידוק" וה"ויש"
 ליישב של הגאון מהרש"א. ויבא הנער אל בית המלמד מבראדי לבקש תורה מפיחה-
 והנער נער טוב תאר ויפה עינים.

ושלומיאל היה קצר-ראי וישם את עיניו ואת כל ראשו כהספר אשר לפניו
 כמו היה עם לבבו לגול את אבן הפלאות בעיני ראשו. ויתנב הנער ויתן עיניו באחת-
 מכנות המלמד בוד"ק גדול ומבריק תכלית ברק, כמו ינהג לבו אימה פן יוסף חלילה-
 קושיא ופרכא שאין עליה תשובה על קושית המהר"ם ש"ף בהניחו גם את הנערה-
 התמה והכרה בצ"ע. כלומר: לבו פחד ורחב פן ואולי יש ליישב . . .

וברגע ההוא עברו כל צבא הצבעים חליפות על פני לאה הבכירה וגם פני
 אחותה הצעירה אדמו רגע כתולע ומשנהו חורו כשיד.

לאה ורחל בנית שלומיאל המלמד מכדאדי ראו את רוע מצבן ואת ענות-
 אבותיהן ולבותן התחמצו בקרבן, וכבר צפו כצפיתן יחיל ודומם לקראת דבר או
 מנפה כי יבא ויחיש פדות לנפשן הנענה, לקראת כבוד המות בהניפו מגלו והרמשו
 על עולל ויונק נער ואיש שיבה ומפיל חללים כעמיר מאחרי הקוצר . . .
 לא כי סבו חלילה אלה העלמות היפות את לבותן ליאש מן החיים בעצם

עלומיהן. ונהפוך הוא כי בחרו כחיים ותאהבנה ימים לראות טוב ותהי המגפה שארית תקותן לראות חיים שיש לנו הפיץ כם. מי לא יזכור את המעשה אשר עשו בני העיר חדרוב לכת גמליאל, לפני שלש שנים בהתפרץ המגפה. אז הובלה בת גמליאל, לבושה שיש ורקמה, בתפים ובמחולות אל בית מועד לכל חי, אז פצחו כל בני העיר לסגוד ולעד קמן לפני רנה ויגילו ברעדה לעשות לה חסד ולשיש אתה משוש. כי שמה מבינות לקברי המתים היתה בת גמליאל אישה לאיש חי רב פעלים אשר — שפתו אתו להנעים זמירות דוד בן ישי בנפול איש למשכב וללמוד משניות אחרי כשתו של מת.

הן ביום עברות ימם לבכ העם ואף אכירי לב הרחוקים מצדקה ילמדו חנינה בראותם ידים לעיניהם, ומי יודע אם לא כמעשה אשר עשו לכת גמליאל יעשו כן עתה גם לבנות שלומיאל העני שבעניים?

כמעט תקוץ הנפש היפה במחשבות און כאלה ורגע בחמתה תקשיח רחמיה מהכנות הסוררות, אבל מי יבא כמשפט עם אמלל וקשה רוח על תעתועי יצר מחשבות לבו ועל זדון הגיונו ומהתלות חזיונותיו? הלא אין אדם נתפס על צערו, נפשות ישראל יפות הן אלא שעניותן מנולתן.

עני האטללות כמעט נמקו בחוריהן וכליותיהן כלו בחיקן מנחל לקראת החפש והדרור, הנתן גם למו הפשה — ללכת להתפלל עם כל הנשים בהעזה ולהוריד דמעות בשעה שהמגדת כוכה גם להביט מבעד להחלונות הקטנים אל בית התפלה ולהמטיר אגוזים ושקדים וענבים צמוקים ופתותי ממתקים, להמטיר למראה עינים המעט מן המעט על ראשי ההתנים בעלותם לתורה בשבת שקודם החופה-וללת את הנותר אל כליהן.

גם בין בני שלומיאל הנערים כבר היו קשי פנים וחזקי מצח.

הימים ימי הנוכה שלומיאל ישב על מושבו בראש השלחן הגדול העומד בתוך החדר ויסתר את כל פניו בזרוע יד ימינו לתת מעט תנומה לעפעפיו, כדרכו יום יום אחרי אכלו ארוחת הצהרים, ועל הספסלים הארוכים אשר מסביב להשלחן יושבים התלמידים וביניהם גם שלשה מבני שלומיאל, המסכתות פתוחות לפניהם רק למראה עינים והמה שוחקים בשחוק הקלפים.

בני שלומיאל היו כבירים מכל התלמידים לימים גם היו נוראים על כל סכיפיהם כי בני הרבי"ה המה וילמדו לשונם ללכת רכיל ולהביא את דבתם רעה אל אביהם, גם ערמתם עמדה להם לסבכ כחש ובטרמה את כל התלמידים ולהריק את הקשיטות האחרונות מאמתתם ולא כמשפט.

וירבו וינצו ויתקוטטו המשחקים בקול מלחשים על דבר אגורה קמנה אשר לקח אחד מבני הרבי"ה כחזקה ותקם המולה דקה כבית ועוד אחת מעט והנה המריבה תמה תצא, וברגע ההוא בא דן השדכן החדרה ואיש לבוש בגדי חמודות עמו, בו ברגע קמה ההמולה לרממה וכל התלמידים מהרו ויסתירו את הקלפים מתחת להמסכתות אשר לפניהם ויהיו נבוכים מאד, אז גם לפני בני הרבי"ה אמיצי הלב כנכודים, התאדמו כלם; אז הניעו גם המה את יצורי גום ויסלסלו פאות ראשם וישימו עיניהם בספר הפתוח ויהמו וישוקו המיץ הרישית ומשק קל, ובין כה וכה ויתגנבו להביט אל הבאים אם לא ישימו גם אליהם לבם, אם לא — בשלהם כל החדרה הזאת.

האם עיני דבי טבחה שמיני מניהו. האם לא יעלו המה על התלמידים בני בילם כן בימים וכן בלמודים וברעת ובכשרון?
 המה כבר ראו את אחיותיהם כנגעים בבית. הן לולא היה להן משפט הבכורה, לולא היו אלה האחיות למו לפוקה ולמפגע מי יודע אם לא — לבשו כהיום הזה שלית כעטיפת הישמעאליים. ותהי חלקתם שפרה עליהם בהיותם "אברכים של משי" והמה מעשנים את מקטרתם בנאווה ובגודל לבב — ומרכים שחוק והוללות כמושבת נפשם בבית התפלה בנשת אחד מבני החמון להתפלל לפני התכה וינגמם בלשונו; בהיותם "אריות" נודמים מתוך קופה של לחם וקלחת של מרק כי לחמם נתן ומימיהם נאמנים בבתי חותניהם.

וכל אלה הבנים והבנות מלבד האשה והמף ישליכו את יחם על שלומיאל המלמד מכראדי אשר רוחו נעכרת ולכו סחרחו כי נשבר גאונו מתגרת ידי הנחרים בו והמה המאכילים אותו לחם חסד, לחם העצבים; אלה המשימים כלועו שכין אשר החליקוהו בחמאות לבל ישמע האטלל כל צוחה בהכריתם אחריתו.

כרבות העזובה בבית שלומיאל כן עזבהו רום לבבו וכן נכחד עוצם נפשו ויחדל מהתמרמר גם בפקוד נשים הרמניות את נוהו ותוציאנה בקולי קולות את אנורות הכסף מצדורותיהן; כי קטו על נדיבות לכלכל את מחלת אסתר. הרופאים צוו על אסתר במפגיע לבל תניק מחלב שדיה את התאמים פן תיבש שארית מח עצמותיה ויגום שריד ליחה ופן יבלע גם להילדים בגללה. אז הריקה הרעה גם את קבעת כוסה אל בית שלומיאל. — הואסוף המלמד מכראדי גם שתי נשים מיניקות אל ביתו?

אמנם גם אז טרם פסו ישרים מכני אדם ותבא יום יום אשה מהנשים הרמניות אל בית שלומיאל ותחלוץ להתאומים שד. אבל עוד אחת מעט והנה קרב קץ הילדים מרוב חליפות החלב אשר בא אל קרבם ורופא העיר לא ידע חנינה ויגד מפורש כי דם אלה הילדים על אבותיהם יטוש בתתם את חיתם למטימים.

ויחי היום ותבוא הדודה אודלה ותבשר לאסתר ולשלומיאל כי באחד הכפרים הקרובים אל העיר הדרוב נמצאה לה אשה מינקת מן העבריות אשר ברוכ רחמיה תרצה את אחד הילדים להניקוהו עד יגמל הנער ותשיבהו אל אבותיו. ומבלי הרבות דברים ננשה אל פרץ ותקחהו על זרועותיה ותלט אותו באדרתה ותמחר לעזוב את הבית. וכמו נחפזה ללכת.

האם הערימה הדודה אודלה לקחת אתה את פרץ ולא את זוח בשפטה כי לבן פריץ אשר הצדיק ישם אות קין על מצחו לא ישיתו האבות את לבם בהלקחו מהם לימים לא כבירים?

עוד כטרם הצליחה לעזוב את הבית באה כאזניה זעקה גדולה ומרה אשר התפרצה מלבב האם האטללה בקראה: "הה. בני יצאני, שדי המר לי מאד!"
 כמעט רגע עצרה הדודה אודלה מלכת ותפן ותור חץ כמטה אל אסתר ותבט גם אל פני שלומיאל אשר עמד ממולה כאיש נדהם, ותמלא את נחירי אפה מלא אצבעה אבק עלי מרורים ותשאף בחפזון, ותפן ותצא.

מה זה היה לאסתר כי נזעקה ומדוע נכהל עתה שלומיאל מאד ורגע בחרדת נפשו השב לרוץ אחרי הדודה ולהציל את הילד מבין זרועותיה? הלא היא נודעת בצדקתה ובטובה והסדה לכל בני העיר, הלא מאז חלתה אסתר את חליה היתה היא

המוציאה והמביאה בכל בית שלומיאל וגם עתה תאמר לעשות חסד עם האבות האמללים ולהקל מעליהם את ענים ואת לחצם?
או האם למראה פני הדודה הטלו כי לא היו כתמול שלשום, כי שגנו פתאום עד למאד?

יש אדם אשר תהפכות ברוחו ולא סדרים לרגשות נפשו, הוא קשה כארז אך כקנה, בצפוני יפריש וכנחש הנחשת יחיה ויטיב גהה; הוא נוח לכעוס ורגע באפו יתגעש כים נגרש אבל עד מהרה ינוח מזעפו, כליותיו ייסרוהו על מחשבתו הרעה ולטובו אין קץ. כמו נכון הוא ברגע ההוא לחבק בכל מאמצי כחו את כל היקום ולהשביעה מטיבו. ואיש אשר כזה אהוב ורצוי הוא לרוב יודעיו בכל שגינותיו ותעתועיו. מכיריו וחושבי שמו ידעו להזהר בו ולהתחבא כמעט רגע עד יעבור זעם ובהנחו מרגזו יפיקו ממנו רצון כי ימצאו חפץ בטוב לבבו ובנאון רוחו.

איש אשר כזה לא יחדל ממשוכותיו גם אם אלף שנים יחיה וגם אם ירב חכמה ודעת, הוא רגע רגע ינחם על הרעה ובעוד כסליו מלאו מוסר, מרם ימצא און לו לשוב מאון ישוב לכסלה. אבל המסות הרבות, התלאות והנדודים, הפעם והמכאובים, המה ילמדוהו ערמה ומזמה לשים מעצור לרגשותיו לבל יעברו על דל שפתיו, המה ילמדוהו להחריש את המית כליותיו מאזן שומע ולפלס לשטף רוחו נתיב לא שערנוהו, ואז כהתרגא יגדל הסער בקרבו פנימה ולא ינכר אותותיו בשומו את פניו לחרדה. גם לא במהרה ישתוק מזעפו ולא על נקלה ישוב ונחם ממשוגתו ואף רפיון יבא בלבו ולא ככח טובו אז כחו עתה.

הדודה אודלה כמעט הריחה מרי ותזנה משלום נפשה ויעזבנה לבה ותשכה את השלטון ברוחה לכלוא את הרוח, אז נאלמה דומיה ואף את ניד שפתיה חשכה ותמצא תחבולה ותמלא את נחירי אפה מלא אצבעה אבק עלי מרורים ותשאף בחפזון, ובעת ההיא היו פניה לזועה.

אכן נפלאים המה אלה הפנים כי בהם נמצא חזון לכל מעלות רוח הדודה אחת מהן לא נעדרה, ולפי חליפות מערכי לבה נערוך דמות ותאר למו אם יפיק ממנו רצון או כי נבזה צלמם. כמו היו קרביה וכליותיה למצלתים, ומנענעיהם המה עורקיה עצביה וגידיה, והיה אם שלום בעצמיה ולבה טוב עליה, אז יעבירו אלה המנענעים את זרם זמרתם בהמולה דקה אל רשמי פניה וימשיכו עליהם חוט של חסד, יחליקו את קמטי מצחה, יעלו ברק בעיניה, יאדימו את לובן שפתיה ואף את אודם אבעבועותיה וחכליל יבלתה יקה, ואם רוח רעה העבור במצלתים ותטיל סערה במנענעיהם אז יתגעשו כל חושיה בה ויהפכו את פניה לפני מפלצת: נירי מצחה יעקתה, עינה תקה, סכיבות שפתיה אימה, האבעבועות אשר על חוטמה מכבככות ועולות וגם שערות יבלתה תסמר.

זאת הפעם הראשונה אשר גם אסתר וגם שלומיאל ראו את הדודה במצב אשר כזה אף אם כבר שמעו על אודותה רבות וכבר עלה דבר התרגזה באזניהם. אבל הן לא בזדון המרו האבות האמללים את רוח הדודה ומדוע יעשן אפה? או האם עוד כמרים הריחה הדודה מרי כבר היה לכבה נגרש ורק רוח קל הרתיחהו כמרחקה? ולוא היתה כזאת האם ידעו האבות עד מה כי לפתע באו כם יראה ורעד? לא! אבל — אע"ג דאינהו לא חזי מזליהו חזי.

משא כוש.

את אשר קרני באהלי קדר על שפת היאור *

א.

לא קר ולא חם היה האויר בערב יום כ"ב יאנואר בשנת 1885 ואנחנו ושנים עשר נוסעים היינו באניה הקטנה אשר הכיאתנו אל חוף אי מצער השוכב בלב הנילוס. הנושים עודם פרופים באדרותיהם, ואנחנו שמים כצפרים עפות על פני היאור רחב הידים, והאביב סביב לנו! היאור היה פרוש לפנינו כנגד כליל תכלת, כלו שלאנן ושלו, ורק תלתלים קלים כקוצות נערה יפת תואר השתרנו מסביב לאניתנו, המה הגלים אשר הכו בו תופשי המשוט. רוח צח נשכ בסככי האחו אשר על שפת היאור ותביא ריח-נחח אל אפינו, ומדחוק נראה אי קטן נחמד למראה שוכב בלב היאור כילד שעשועים על שדי אמו. כנגד-ערך הארץ לפנינו, כי האי כלו ירק דשא, כסו פניו נצני המד, ההרים סביב לו עננו חורש תמרים מעטרה על ראשיהם, ובצל דליותיו יכסה את העמקים רדשנים והרעננים אשר תפו לרגלי ההרים.

בקרבנו אל החוף הייתי כחולם, וכראותי פתאום בעלי חיים מתנועעים לקראתנו אמרתי בלבי: הכי חלום פרעה אני רואה ושכע הפרות הנה העולות מן היאור? אכן לא שבע פרות עלו מן היאור, כי אם שלשה בני כוש יושבי האי באו לקראתנו כראותם את אניתנו באה אליהם. אז גז חיש ויעף חלומי וזכרתי כי לא פרעה מלך מצרים אנכי, כי אם המליך לאנשי צבא אשר עלו להלחם על כוש, ובלוית להקה קטנה מבני החיל אני בא להביא חולים ונפצעים ממערכות המלחמה, להרביצם בנה שאנן וכמשכנות מבמחים עד אשר ישיבו ורפא להם. — היש אתכם מקום ללון? — ושאלתי את האנשים. — ברוכים הבאים, שרים ורוזנים! — ענה אחד מן השלשה.

אניות הקיטור אשר לנו לא יכלו לעבור על נקרות הצורים וסעיפי הסלעים

(* חזון מדבר כוש אשר חותי בשנת 1885 בהיותי מליך ומתורגמן-ראשי לצבא האנגלים אשר עלו להלחם על המאדי הוא נביא השקר מחמד-אחמד. ודבר בואי אל האי קו לבה, כאלף ושש מאות פרסה מקהירא בירת מצרים בדרך הנילוס. והנני היום לספר בדירוחו "ממזרח וממערב" את אשר קרני בקולבה וסביבותיה. אמרתי "לספר", כי לא חזון רומני הוא כי אם היסטורי.

אשר באשדות הנילוס בין ערי מסכות סכות וואדי ח'לפה, כי אכנים גדולות וצורי מכשול נערמו כמו נד במקום הזה, ואין דרך לאניות הקטור לעבור, לכן שלחנו את אנשי החיל ואת הכבודה דרך היבשה. ואת החולים והנפצעים הסכן הסכנו להביא דרך הנהר בצננות הקלות על פני המים, ועוברות שלום בין אכני הנגף. ביום כ"א יאנואר השכם בבקר יצאנו מסכות כאניה קלה כזאת ואתנו ארבעה חולים להביאם אל המחנה וואדי ח'לפה. יומים התנהלה אניתנו לאטה עד עברנו את צורי המכשול. אין קץ לעמלנו בכל הדרך הנורא הזה; נפשנו היתה בכפנו כל היום, כי על כל מדרך כף רגל חתחתים ובלהות. בקרב האנשים אשר הלכו אתנו נמצא אחד אשר עורר צחוק בנו והסיר מעט דאגה מלבנו, אולם גם המחזה הזה היה נורא ואיום ככל הבלהות אשר סביב שתו עלינו. השחוק היה צחוק מכאיב לב ומחולל נפשי, כי לא משוב לב התחולל לפנינו האוטלל, כי אם מרוח רעה אשר בעתתו. הוא היה איש חיל מכני אירלנד ושמו פֵינו. כל כפר וכל אהל אשר עברנו עליו נדמה לו כי דובלין עיר מולדתו הוא, והיה שמח וקורא: האָח, באנו לדובלין.

ב.

ביום כ"ב ערכב באנו אל האי קולכה השוכב בלב הנילוס. הלילה פרש את צעיפו על פני היאור ויכסהו במשאון, ותרדמת אלהים נפלה על האי קולכה. עלינו מן האניה אני המליץ, ועמי פקיד הצבא והרוצא ושני אנשי חיל חלוצים לתור מקום ללון לנו ולהחולים אשר אתנו. הלכנו בעקבות שלשת הכושים אשר מצאנו על החוף, ונעל כמותם על ידינו ועל רגלינו במעלה הר זקוף נחפה בירקק חרוץ כלו משקה אנלי טל ורסיסי לילה. תחת השוחים ראינו אהלי-קרל בנוים כפות תמרים ונגיהם מכוסים תכן נוצצים כעין הזהב. בני בקר וצאן טובים ובריאים רעו בכר נרחב והרועים והרועות יושבים להם מנגד תחת השוחים — מתעלסים באהבים, יתרועעו אף ישירו שירי אהבה ומהגים בקול יונים:

يا تهيدة العشق اخرجني من قلبي
لان قلبي جزيرة كيف قوله

יא תנהידת אל-עשק, אֶכְרְגִי מִן קִלְבִי!
לֵאן קִלְבִי גְזִירַה פִּן קוּלְפָה . . .

[אנחת האהבה, אָנָא צָאִי מִתּוֹךְ לְבִי,
פִי לְבִי אִי (מוקף אהבה) פְּקוּלְפָה . . .]

הרוצה שתנחה עליו רוח השירה וההתפעלות ילין על שפת היאור כמדבר כוש! הררי-אל ונבעות עולם שהו בים חול לכן על ירכתי היאור. דומיה נוראה מושלת ממשל רב עד אפסי הישימון. אין קול עובר בפרך ואין אנקת הצועק ללחם. נדמתה הטית העשוקים ולא ישמעו קול הגונשים והשומרים.

בתחלה קבלו יושבי האי אותנו בהדרת כבוד ויברכו אותנו ; ואנחנו אחרי אשר
 תרנו מעט את האי קולבה שבנו אל החוף להעלות מן האניה את החולים עם
 שומריהם ומשרתיהם. אז נקבצו עלינו יושבי האי גדודים גדודים ויאמרו איש אל
 אחיו : „ראו מה האנגלים הללו עושים לנו ! המה הביאו אלינו את חוליהם
 ומשוגעיהם להפוך בתינו למקלט משוגעים. או לנו כי אָבדנו !” — ויהם עלינו
 כל האי, כי היינו כלנו כמוכי שמש בעיניהם. בלכתנו לתור את האי ולשוטט בו
 הנה והנה ראתה אותנו אישה כושית בעמדה על פתח אהלה ותמהר לסגור הדלת
 כפנינו בחשבה כי משוגעים אנחנו ונאכל אותה ואת בניה חיים. במרם שבנו אל
 האניה פגשנו איש זקן ויכה כאגמון ראשו ויאמר :

— שרים ורוזנים לבנים ? מה חמאנו לכם כי הבאתם עלינו רעה ?

— ומה לך זקן כסיל ? — עניתיו — האם טחו עיניך מראות כי אנשים פנים
 אנחנו וכי נאלצים אנחנו ללון אך הלילה בקולבה יען כי ארבעה חולים אתנו אשר
 לא יוכלו לנסוע בלילה !

— ולנו יאמר — הוסיף הזקן בחיל ורתת — כי הַבַּאת חמשים משוגעים
 מוכי־שמש והמה יעשו את כל האי שממה, כאשר עשיתם בכפרים האחרים
 — נַקְקָה לי מהר את שמות הכפרים ואת הנבלה אשר עשינו שם ! — געתי
 בו בחרון אף .

— בסכיבות דָּבָה הוצאתם משוגעים בלילה לעשות כלה את התושבים
 ולאכול את עולליהם ויונקיהם
 — טפש גדול וגורא — עניתי בזעם להזקן הדובר כי — סורה מהר מזה פן
 אוכלך חי

כחץ מקשת כרח הזקן מפני „המשוגע הלבן“ האומר לאכלו חי, ועוד מעט
 יזודעה ככל האי כי באמת אוכלי אדם אנחנו. אפס כי התפלאו עלינו כי גם כשר
 זקנים יעם לחַפְנו. יש גם אשר ספרו כי כבר אכלנו אנשים אחדים בקולבה ועוד
 שָׁנִינו נטויות. — הלכנו מהר אני ופקיד הצבא אל חַאסָן זקן הכפר ונאמר לו
 למחר להודיע בין יושבי האי כי לא אוכלי אדם ומשוגעים אנחנו, וכי רק שני
 חולים מוכי־שמש אתנו אשר לא יזיקו להם, כי אנשים מאתנו שומרים אותם ולכן
 לא תאונה רעה לבני האי. בדברי את דברי אלה עם חַאסָן לקחתי הבילה של עלי
 קצרת ונתתי לו למנחה. הוא קבל את התשורה בסבר פנים יפות ויאמר :

— עתה ידעתי כי אנשים טובים וישרים אתם. ותוכלו להתמהמה פה כאות
 גַּפְשַׁכֶּם

ג.

מנוחה שאננה חופפת על קולבה ועל כל אשר בה. הכוכבים ממסלותם
 הפיצו את נגהם הכהה. ונתיב החלב התנוסס ברקיע השמים כרקמת כסף כמלית
 שִׁבְלֵה תכלת. לארצנו ארץ הצפון לא יאירו הכוכבים באור כהיר כזה והרקיע איננו
 בליל תכלת כעין הרקיע הנטוי עתה על ראשנו. ממרום הפסגה אשר שם נטענו
 אהלינו הכטנו על היאור המשתרע לרגלינו כראי מוצק, כלו שלאנן ושלו. מעבר
 היאור נגבה נראו תיעפות הרים לבושי מכלול וירקק חרוץ. בכל האי הגלמוד

דממה נעימה שלמת — דממה וקול אשמע. הצפרים, זקנק" בצפצפה מצפצפים וקרא זה אל אלה מנקרות הצורים ומבין עפאי התמרים. גם קול מוכה השמש האומלל אני שומע עונה לעומת הצפרים וחפץ לצפצף כמודם.

נורא היה לשמוע שיחה במלה מפי איש גבור חיל רך בשנים, ננוע מִפֶּה אלהים אשר האור חשך במוחו. כל הלילה לא שם מחסום לפיו.

צללי הלילה נסו והשחר הציץ מחפצי השמים על האי. הצפרים הקיצו ויוננו בין חגי הסלעים וגם על העצים הרעננים אשר סביב לאהלינו מבין עפאים יתנו קול, וממרחק נשמע פתאם קול ככי. ואשא עיני ואראה והנה בנות כוש יוצאות לשאוב מים וכדיהן על שכמיהן.

— מה זה תשמענה אזני קול תאניה ואניה? — שאלתי לאחת הכנות.
— הזקנה ניגמה מתה כלילה הזה. היא האמינה כי אתם הלבנים תאכלו אותה ואת בניה חיים. והיא האשה אשר סגרה אמש הדלת בפניכם בחשכה כי משוגעים אתם.

אחרי אכלנו ארוחת הבקר הלכנו שלשתנו, אני והפקיד והרופא, לאהל המתה ובכואנו פנימה ראינו את המראה הזר הזה: המתה שכבה על מפתה ושלמה שחורה פרושה עליה. סביב המטה עמדו כעשר נשים מקוננות, ספקו בכפיהן על ירכן ועל פניהן, רקדו מחולות אכל וקראו נִי לָן וְנִי לָן! רוב המקוננות היו נשים עודנה צעירות לעמים וטובות מראה, וביניהן היו שתי עלמות מחוטבות כזויות ויפות עד מאד. האחת היתה כבת שבע עשרה שנה, קומתה דמתה לתמר ורוח חן הוצק על פניה; עור בשרה לא היה שחור כי אם כמראה נחוישת קלל, ועיני יונים השקיפו כתחת לגבותיה העבותות. שמלה אדומה היתה פרושה על כתפיה הרחכות ויורדות עד ברכיה. אכנת משי לבן ממשוה דק היה כרוך על הזה ממול פניה, וכסה רק מעט צפוניו. שערות ראשה יורדות עד חמוקי ירכה ומשולכות למטה בשתי לולאות ארגמן. גם השניה הצעירה ממנה לא היתה נופלת ביפיה מאחותה הגדולה. אפס כי היתה בריאת בשר יותר מאחותה, ויתר זה כניטול דמי, כי משמן הבשר מניל בנות צעירות לימים. שתי הנערות האלה אחיות היו בנות האסן נשיא האי, ונשים יפות כהנה לא ראיתי בכל ארץ כוש. גם שתי האחיות האלה ספרו וקוננו על המתה. אבל הכרת פניהן ענתה כי קינתיהן אינן יוצאות מן הלב. הנה באו אל המספר מקוטרות כבשמים ובתמרוקי הנשים. אף הנה רקדו מחולות האבל בנחת ובנעימות. במדה במשקל ובקצב. אשרי הכנות אשר תלכנה אל בית האבל, כי בגלל זה אללה ימלא את בקשותיהן יאמר בארץ כוש.

שכנו אל אהלינו ונרד כלנו אל אניתנו הקטנה ונעזוב את החוף. כחצי שעה שטנו על היאור ועינינו היו נשואות אל האי הנחמד אשר התנוסס לפנינו כגן צף על פני המים. פתאם באנו במשעול צר בין הסלעים, שן סלע מזה ושן סלע מזה וספינתנו עוברת בתוך. נפתולי אלהים נפתלנו להנצל מפגע רע. השמש ככדור מלא דם כבר נשקפה מאחורי סלעיהמגור. המלחים הגרו בעוז מתניהם להנדיל מרוצת הספינה ויכו במשומיהם את היאור לקול השיר Home, Sweet Home אשר שרו כלם במקהלה. לא ארכה השעה והנה רוח סערה באו לקראתנו ואניתנו הרפה התנודדה כמלונה. אני כבר הסכן הסכנתי לעבור ארחות ימים ונהרות איתן, ושאוץ משבריהם ונליהם עולה כאזני תמיד כזמר עריצים גם בלכתי ביבשה. מאד ינעם לי לחוות את

היום פוער פיו הנורא ומעינות תהום רבה נבקעו תחת רגלי. לוע התופת בחיק האיקנוס לא יחירדני עוד, ולכן אל נא יפלא בעיניך הקורא באמרי לך כי אני ישבתי בשלוח ומפני רובו של שר של גילום לא נחתי.

היאור עמר מזעפו והמרקחה שככה. ואין קץ לשמחתי אחרי ראינו מרחוק דהר גבוה ורגלים שונים, דגלי ברימניא, מתנוססים על גבות הכתים והאהלים.

ג. זעליקאָרױץ.

בסמון בארצות הכרית מוצאי שבת נחמו, תרנ"ד.

„הרואה ואינו נראה“

(בעקבות גיואי דיר-מופוסן)

א" תמוז. מה נעים היום ומה נחמד הרוח הצה המנשב על פניו כל הבקר שכבתי שרוע על מצע דשא לפני ביתי, תחת צל ערמון עבת, גבה ורענן, אוהב אנכי את ארצי, אשר בה ראיתי אור החיים, אשר בה חיו ומתו אבותי; אוהב אנכי את הבית, אשר בו גדלתי. בעד החלון נשקפתי וראיתי את מי הסיני השומטים, ואת האניות, הספינות וסירות הרובה אשר יכסו את פניהם. על כנפי הרוח ינשא אלי קול הפעמונים והמיתם הנעימה.

הידר, מה טוב ומה נעים היה הבקר הזה!

י"ב תמוז. זה ימים אחדים הנני קצת חולה, כאילו קדחת אחזתני — או יותר נכון אם אומר — הנני רק מתעצב אל לבי, מאין תבאנה הרוחות הנסתרות אשר תהפכנה את ששוננו ליגון ומנוחת נפישנו לסערה? יש לחשוב כי האויר מלא ורובה כחות נעלמים ונסתרים, והמה ישלחו על רוחנו בקרבכם אלינו. אנכי, למשל, הנני קם משנתי שָׁמַח ומלא אמץ לב ורוח מכלי אשר אדע בעצמי מקור שמחתי. הנני הולך לשוח מעט ועליצותי לא נגוזה, אך פתאם אשוב לכיתי ורוחי נעכרת, לבי גשבר ונדכה כאילו איזה אסון קרני בדרך, בעת אשר לא אָנה לי כל רע. מדוע תהיה כזאת? האם רוח קר נשב בחוץ ופעול על עצבי ויביאם לידי גרוי; או אולי, תאר העננים, צבע העשב, חליפות האור והצל האדיבו את נפשי? לא אדע. כל הדברים אשר יקיפוני, כל מראה עינינו, כל דבר אשר נגע בו באצבעותינו מושלים על חושינו באופן בלתי-מבאר. מה עמוק סוד הנעלם מעין ראי! הנכוא עד תכלית הסוד הזה, היספיקן לנו חמשת חושינו הרלים, המצומצמים ומגבלים: עינינו, אשר לא תראינה לא דבר קטן מאד ולא דבר גדול מאד, לא דבר שהוא קרוב אליהן ולא דבר שהוא רחוק מנגדן; אזנינו, המתעות אותנו, בהפכן את תנועת האויר לקולות שונים; חוש ריחנו, שהוא יותר חלש מחוש הריח של הכלב; מעצמו, אשר לא יבחין בין המועיל ובין המזיק?

אילו היו לנו חושים אחרים יותר דקים וחדים, יותר שלמים ומשוכללים, כמה

חדשות ונצורות יכולנו לגלות אז, כמלוא רחבי הטבע.

י"ח תמוז. חולה אנכי. קדחת אכזריה מרעדת ומפחדת את עצמתי ומענה

את גייתי ורוחי. רגש זר ומוזר יכבד עלי אֶכְפּוֹ, כאילו ינבא לי כי איזו סכנה קרובה לבוא. הרגש הזה הוא ציר שלוח מאיזו מחלה מסתרת אשר שמה בי קנה. "י"ט תמוז. שאלתי בעצת רופאי וחקרתיו לדעת מדוע נדרה שגתי בלילות. הוא בדקני וימצא כי דפקי מטהר, כבות עיני נתרחבו. עצמי באו לידי קרוי, אך איך כל סכנה. שותה אנכי שְׁקוּיִים למרפא.

כ" תמוז. מצבי מוזר מאד. בקרוב הערב לבוא תִּשְׁבַּת מנוחתי כמו אגור בלילה מפני איזה דבר איזם. אני אוכל בימים האלה מעט מאד. הנני מבליג עלי עצמי הגרויים והנני מתחיל לקרוא בספר. אך לא אבין מאומה, ובקושי גדול הנני מכדיל ומכיר את האותיות. אז אתהלך בחדרי אנה ואנה, והפחד ישים את משטרן עלי. ירא אנכי את השנה, אבהל מפני מטתי. לסוף הנני כונש את פחדי השוא והנני הולך לחדר משכבי וסוגר את דלתיו; אני פותח דלתי הארונות, אני מביט מתחת למטתי, הופש מתחת להכסאות, ומטה את אזני להקשיב רב קשב. את מי אנכי יִרָא ומדוע אנכי עושה כל רבדיקות האלה? מחלה זרה כזאת לא ידעתי עד הימים האחרונים. איזה שנוי קטן וקל בפרוץ הדם או בעכול המזון יהפוך איש שמח לעצוב רוח ואיש היל לפחדן ומוגילב!

אחרי החפוש בכל החורים והסדקים שבחדרי אשכב במטתי ומחכה לקראת השנה ונפשי נבוכה כאילו אתעדד לקראת התלָן. לכבי הולם פעם ברכי מתעלפות ורטט עובר בכל עצמותי, אז הנני מתכנס ומתכונן תחת המסכה. ופתאם אישן, ושנתי ערכה לי שתיים - שלש שעות; עד אשר יבוא אלי החלום — לא חלום הוא, כי אם חזיון מכהיל ונורא, ושנתי נהיתה עלי. אני מרגיש ויודע, כי שוכב אני במטתי וישן, והנה אחד מביט אלי, עולה למטתי, ובכרכיו ילחץ קוֹי וישים מחנק לצוארי... אני מתאבק ומתאמץ לחלץ את נפשי מן המצר — אך לשוא; אברי גופי כמו קפאו מקד או הִשְׁמָו כסד כבד, ואין בהם כל תנועה ואות חיים; הפץ אנכי לצעוק בלח וכמו נאלמתי דומיה; הפץ אנכי לנוע — ולא אוכל; הנני חוגר שארית כחזתי להשליך מעלי את העצם אשר ילחצני ויחנקני — ואינני יכול! ופתאם אתעורר כמשוגע משנתי, וזעה קרה מכסה את גייתי מכף רגלי ועד קדקדי. הנני מדליק נר; ואין איש בחדרי. וכאשר תסור מהלתי זאת אנוס שנתי במנוחה עד אור הבקר. —

כ"ה תמוז. בריאותי הורעה. הנני שותה פְּלִיבְרֵמְטִי ורוחץ את בשרי באמכמטאות וארוכה לא עלתה לי. אתמול הלכתי לשוח ביער. חשכתי כי הרוח הצח והנעים אשר צרר בכנפיו ריח העשבים והפרחים יזיל בעורקי דם ה', יתן אטמי בלבבי ועז לרוחי. והנה כבואי לחרש צֵל, אחזני פתאם רעד, והיגון שטפני. אימה נפלה עלי, כי בורד הייתי ביער. אֶצְפְּתִי לשוב לביתי ובלכתי נראה לי כי איש ודף אחרי. חיש הפכתי פני והנה אין איש וזלתי. מלפני ומאחרי השתרעה לאין קץ שדרת עצים ישרה, רחבה, השכה ואוימה. — עצמתי את עיני, וראשי היה עלי סחרחר, כמעט נפלתי ואפקח את עיני. ישנתי על הארץ ולא ידעתי מֵאֵין באתי ולאן אני הולך. כיו תמוז. ליל נורא בליתי אמש. אסע מפה לשבועות אחרים. למען אֶמָּץ את רוחי ואשכח את יגוני.

כ"ה אב. שְׁבָתִי מדרכי. בריאותי כעת טובה. מה נעימה היתה נסיעתי! עליתי למרום קץ ההר סינ - מישל, אשר לא ראיתיו מעולם. הלכתי למייל לגן העיר הנקראת

בשם הזה וַיִּגְלֶה לְעֵינַי הַל ירוק שטוח כחצי גרן, ובתוך המעגלה מתנשא, תחת תכלת השמים הכהירים, שן שלע מצוק, אשר במגרעותיו התאחו והתדבקו קירות בית הנזירים. הלכתי אל בית הנזירים ומשם הגעתי אחרי מהלך איזו שעות למרום הסלע התומך בראשו שחקים, ואבוא שם למקדש עתיק ימים. כפותיו שפלות, יציעותיו גבוהים ונשענים על עמודים הזקים, כל מחשבת הבניה והגזרה קלה ודקה כמעשה רקמה. המגדלים, הצריחים והלולים משורגים ומסוככים כשכיסים, על ראש המצפה יתנוססו פרחים זרים, ראשי חיות שונות ומשונות אשר הולידן דמיון פרא. יצוריהם ופרטיהם מובדלים ומסומנים היטב על מצע תכלת השמים. בעלותי על ראש ההר אמרתי להנזיר אשר לְנִי: מה טוב לך, נזיר אלהים, לשבת במקום הזה. הנזיר גהק ויפהק ויענני: רוח־קרה מנשבת פה. הוא ספר לי אגדות רבות על אדות המקום הזה. אחת מהן נהרתה בלבבי, יושבי המקום אומרים, כי בחול השטוח על פני הכר הזה יִשְׁמַע בלילה קול שריקת שני עזים, ויש מספרים כי במקום הזה יִרְאֶה כפעם בפעם רועה זקן, עטוף מעיל אשר יכסה גם פניו וראשו, נוהג תיש אשר ראש אדם לו ועז אשר ראשו־אשה לה, ודבריות המשונות האלה מדברות בלי חשך ומלינות זו על זו בשפה לועזית, וכתום שיחתם ומריבתם ישרקו ויגעו בקול מזור עד מאד.

— התאמין באגדות אלה? שאלתי את הנזיר.

— אינני יודע. ענה הנזיר ויניע ראשו.

— אילו היו עלי אדמה ברזית, שהן חצין אנשים וחצין בהמות, אז היינו כלנו

רואים אותם בעיני בשר, השיבתי להנזיר.

— האם ראינו אף אחד מני אלף הדברים ההנים וקיימים? — שאלני הנזיר —

הרואים אנחנו את הרוח אשר ישבר ארזים, ישים את הים כמרחקה, יסעור, ישאוף, ישרוף ויהמה, ובכל זאת, הלא, תודה, כי הרוח הוא דבר נמצא וקים!

אני לא מצאתי כל תשובה על ההוכחה הפשוטה הזאת. וכל היות, השבתי

בלבבי, כי הנזיר הוא איש חכם ויוכל היות — מפש גדול, גם אני בעצמי חשבת פעמים רבות כדברים אשר דבר הנזיר באזני.

כ"ז אב, עוד הפעם חזיונות לילה יבעתוני. אמש הַשְׁתִּי בשנתי כי איש ילחצני,

כי ישים פיו על פי וינצוץ דמי לבכי כעלוקה. אחרי אשר ירד מעלי שִׁבְעַ וְרוּחַ, הקיצותי נדכה, נלאה ומענה. אם מחלתי זאת לא תסור מקרבי, אעזוב עוד הפעם את מקום מגורי ואשכונה בארצות רחוקות.

כ"ח אב, האם דִּפְתִי בשגעון. הדבר אשר ראיתי בלילה הזה בהקיץ ולא

בחלום נשנב־נבינתי, כבואי אמש אל חדר משכבי סגנתי כדרכי דלתיו על מסגר ואשתה חצי כוס מים התכוננתי אל הבקבוק העומד על שלחני הקטן וראיתי כי מלא מים הוא עד שפתו. שכבתי במטתי וברגע זה נפלה עלי תרדמה ואישן, עד אשר העירתיני איזו הרגשה דוקרת לב אשר חידודה לא יתאר באמר ודברים, גרוני נחה, נשימתי נעצרה ויצורי גוי רעדו ויפרסרו כאילו אחזני השכין. ולא ידעתי את

גפשי מה עמה, כאשר נפקחו עיני רציתי לשתות מעט מים להרגיע רוחי הסוער.

הדלקתי גר־זאקה את הבקבוק בידי למלאות כוסי מים והנה אף נטף אחד לא נזל מפיו. הבקבוק היה ריק בתכלית הריקות. ברגעים הראשונים הייתי כאיש אוכד עצות, אך פתאם־חדר רעיון נורא למוחי; נתרתי ממקומי להתבונן אל כל הנמצא סביבי ומבטי היה מְבֹן אל הבקבוק הריק. מי שתה את המים? אין כל ספק כי אנכי בעצמי.

כי מי זה ישתה זולתי, אם כן, סקרורי אנכי; חי אנכי, שלא מדעתי, חיים כפולים ונעלמים, חיים אשר עשוני לשני עצמים נפרדים, אשר אחד מהם יסור למשמעת השני מכלי דעת זאת, מחשבותי וסקותי אלה אוכלים כעש את נפשי ובשרי.

כ"ח אב, מְשַׁנֵּעַ אני מראה עיני. עוד הפעם שזו את המים מבקבוקי; אין כל ספק כי אני בעצמי שתיתי את המים ולא ידעתי מה אני עושה, ואם לא פי הוא השותה את המים, מי זה עשה זאת? . . . מי יחלצני ממצוקת נפשי!

כ"ט אלול, עשיתי נסיון. טרם שכני לישון העמדתי על שלחני מזם, יין, חלב, לחם וגרגרים, קמתי בבקר ואראה כי המים נשתו ולא נשארה אף טפה אחת וגם מעט חלב נגרע, רק הלחם והגרגרים נשארו בעצם תמסו. ביום השני שנית את הנסיון הזה, ותוצאותיו היו כהפעם הראשונה, ביום השלישי העמדתי על שלחני לחם, גרגרים ויין — קמתי בבקר ואראה כי לא יחסר המזג ואיש לא נגע במלחתי. אמש העמדתי על שלחני רק מים וחלב, את הבקבוקים הליטותי באשון דק ולבן וצרתי על פיהם מגופות, אחרי כן משחתו את שפתי ושפתי באבקת-עפרת ואשכב לישון, חיש מהר נפלה עלי תרדמה, הקיצותי והנה גוי מכוסה בזעה קצרה נשימתי וקלי רועה, בקפיצה אחת נגשתי אל השלחן, והנה האשון הלבן אשר על הבקבוקים לא נשבת מטהרו, המגופות לא זזו ממקומן, אך המים והחלב נשתו עד היסוד מכלי השאר אף להלוות כל שהיא, נוסע אנכי לפריז, אברח מקני הארור.

ח' אלול, — פריז, שש כפריז, במדברו יצאתי כמעט מדעתי, משחק הייתי לדמיוני אשר חלה את חליו, כעין סקרורי הייתי או איזו רוח רעה שלמה עלי ותכבשני לעבד לה, אך הלל עבר, רק עשרים וארבע שעות הנני יושב בפריז והזמן הקצר הזה החלים את רוחי ויפלא את מאוני שכלי.

אתמול שוטטתי כל היום בחוצות הקרוה ובשְׁנָקִיה, גם סנתי את רגעי, בערב הלכתי, להתיאטור הצרפתי לראות על הבימה אחר החזיונות של "הומא" הבן, שכלו הכביר והחריף המבריא את-חזונו טן הקצה אל הקצה הועיל לבקריאתי, רואה אנכי, כי הכרירה מסכנת לבעלי מחשבות וחוגי דעות, קולי שאין ותמעה נחיצים לנו כאויר לגשימה, אם נשכ בדרך זמן ככיר במקום אחד נמלא בדמיוננו את חלל האויר המקף אותנו יצוריתתו וילדיתתו, כמעט האמנתי כי איזה עצם שהוא הוא ואינו נראה עשה קן לו בנתי ויהתל ביי, היום הנני שוחק על פתיותי.

ט' אלול, — פריז, חג היום להמשלה.

באורים ופדגלים כמדו את-החג הזה, טיילתי בחובות, בגנים ובשוקים ואתענג על הטון החוגגים ועליצותם, אך האם לא אולת היא לשמוח בפקודת המשלה, העם — הוא עדר-אינדיניה, אם יאמרו לוי: שמח — וישמח, צא לקראת המערכה — וילחם, שים עליך טלך — וישים, בחר לך נשיא — גם את זאת יעשה, גם המושלים והנסיכים סכלים ועוורים הם, מפני אנשים לא יקנעו, אבל מפני החקים והמנהגים יקנעו ויסורו למשמעתם, אולם הלא גם החקים והמנהגים כוזבים, עוברים וחלפים, כי מה הם החקים — רעיונות ממששום, אשר בני האדם יקבלום מדבר אמת ונצח, אבל היש אמת בעולם הזה? המלא דמיונות, הויות וכחש, היש נצח בעולם שהוא אבק פורח וצל עובר?

י"ב אלול, — אתמול ראיתי דברים אשר הביאוני במכונה, קראו היותי לטעודת דעהרים כבית שארה בשתי הגמרת אלישמע, בין הקרואים היה הרופא רפאל, אשר

הקדיש עמו וכחותיו לחקירת תמונת העצבים ומחלותיהם ויתכונן אל חזיונות השפעת הרצון והרעיונות והעברתם מאיש לאיש. הרופא ספר באזנינו את תוצאות הנסיונות הנפלאים אשר עשו חכמי אנגליה ורופאיה במקצוע זה. המקרים אשר ספר באזנינו נראו לי כרחוקים ומזוירים שאינם מתקבלים על הלב. את אשר חשבתי בלבבי הגדתי לו בפי.

— אנחנו עומדים כיום. אמר הרופא, על מפתן תקופה חדשה. עוד מעט ויגלה לעינינו אחד מפלאי סודות הטבע היותר נסתרים. מיום אשר החל האדם לחשוב מחשבות, ולכתוב בספר את כל העולה על רוחו מני אז יהוש האדם נשימתו וקרבנו של איזה עולם אשר לא יוכל להשיגו בחושיו הגשמיים. האדם הקדמון מצא לו באורים ופרושים שונים לחזיונות הטבע מיד הדמיון שהיתה מוכה עליו ומזה נולדה אמונתו בדברים שלמעלה מן הטבע, כשיחות הרוחות, במעשי שטן ובנפשות פורחות; אך זה כמאה שנה החלו בני האדם לחוש ולהרגיש בקרבנם דבר מה חדש ולבקש לו פתרון ובאור בדרך הטבע והמדעים. מיסמה וחבאים אהרו גלו לנו חדשות רבות בטבע האדם וסגולות נפשו ויש תקוה כי נסיר את המסך המסדיל בינינו ובין העולם הנסתר מנגד עינינו. נסיונותינו במקצוע זה נפלאים מאד.

קרובתי הגיעה ראשה ותשחק כמלגלגת על דברי הרופא ומלת בהם ספק. — גברת עדינה, אמר לה הרופא, הרשיני נא לעשות נסיון קטן אחד: להפיל עליך תרדמה.

— בכל חפץ לבבי, ענתה אלישבע.

דומיה בחדר. קרובתי יושבת על כסא והרופא כונן אליה מכמו בעין חודרת ונוקבת ומפיל עליה שנה באבן השואבת אשר בידו. בראותי זאת השתן מי לבי הולם, כהלמות המטוטלת בקרב שיעון מוצק, נשימתי הולכת ומתקצרת וידי רועדות. דאיתי כי עיני אלישבע תעצמנה, פיה יזוע ויתענת ונשימתה מתקצרה. כעבור עשרה דגעים נפלה עליה תרדמה.

— מחר בשעה השמינית בבקר, צוה עליה הרופא בקול מושל, — תלמי למעון בן דודך ותבקשו כי ילכו לך חמשת אלפים פרנק בעד בעלך. כפלות הרופא פקדוהו הקיצה קרובתי משנתה.

בשובי לביתי התעמקתי לחשוב על אדות הנסיון אשר ראו עיני ולא האמנתי כי יצלה בידי הרופא אם לא עשה בראשונה חוזה עם שארת בשרי, אך אנכי ידעתי את אלישבע ואת ישרת לבה, מוזה רוחה ותמתה, לפן לא האמנתי, כי תתן יד למתעתעים להוליכני שולל.

למחרת בבקר, העירני משרתי בשעה התשיעית, באמרו כי הגברת אלישבע חפצה לראות פני והיא יושבת בחדר האורחים. לבשתי מגדל ויצאתי אליה.

קרובתי לא הסורה את הצערף מעל פניה אשר היו נכופים מאד.

— אח יקר, באתי אליך, כי את חסדך אנכי מבקשת... אם מצאתי חן בעיניך... גמנמה קרובתי ופניה אדמו מבשת.

— מה לך, אחותי, הנני מוכן ומזומן...

— הנני מתבישת להגיד לך שאלתי ובקשתי... חמשת אלפים פרנק דרושים נחוצים לי.

— למה לך סך כזה?

— לא למעני, כי אם למען בעלי התרפסתי לפניך. הוא בקשני להשיג לצרכיך
 סך כזה.

תמהוני היה גדול, אנכי חשדתי כי ידה תכון עם הרופא ללעוג לי. התכוונתי
 אל פני קרובתי וראיתי את משוגתי. פניה הפיקו מצוקת-לב וענות רוח. כל עצמותיה
 רעדו וברוב כח התאפקה מכני. אני ידעתי כי לקרובתי זאת יש זהב וכסף רב
 באוצרותיה.

— היתכן, שאלתיה, כי נתרוקן אוצרו של בעלך והוא זקוק למלון של חמשת
 אלפים שקל. היוכל היות כדבר הזה? ותחשב אלישבע רגעים אחרים, כאילו הפצה
 לזכור דבר-מה, ותאמר:

— כן... כן... נהוין הוא לבעלי חמשת אלפים שקל.

— הכתב לך דבר זה?

היא נבוכה עוד הפעם. נכר היה כי מוחה עסוק בעבודה רבה. לא לפי כהו.
 היא ידעה רק אחת, כי עליה לבקש ממני חמשת אלפים פרנק בעד בעלה.

— כן... הוא כתב לי כדבר הזה. ענתה אלישבע. פְּהִיֶּשָׁה לי.

— התוכלי, גברתי, להראות לי את מכתבו?

— לא... לא... אני שרפתי.

— אם נחוצה לבעלך מלות כסף, הלא אות הוא, כי נפל ברשת החובות.
 הִיֶּתְכֵן... היחיה כדבר הזה?

— אינני יודעת, השפילה אלישבע קולה.

— אחות יקרה, אמרתי אחרי החרישי מעט, צר לי מאד להגיד לך כי אין לי
 כיום אף פרוטה אחת.

— הוי, מה אעשה, תן לי, למען השם, את הסך הזה, תן! — צעקה בקול מלא
 יאוש. אנלי זעה נראו על פניה. כחזתיה אפסו כי גבר עליה רצונו של הרופא
 אשר צוה לה להשיג כסף. נחומי נכטרו עליה.

— חכי מעט, אחותי, תיכף אתן על ירך את סך הכסף אשר דרשת.

— היא שאפה רוח ותקפל את כפיה ופניה העידו כי קצרה רוחה לחכות.

— אלישבע, התזכרי כי אתמול הפיל עליך רפאל תרדמה? שאלתי את

קרובתי ואתכונן אל הוות פניה.

— זוכרת אני.

— דעי, כי רפאל צוה לך בתרדמתך לבוא אלי היום ולבקש ממני חמשת

אלפים שקל והנך עושה כעת רק את רצונו. אלישבע הביטה אלי בעינים פקוחות

אשר הביעו ספק ופליאה.

— הלא הכסף הזה דרוש לבעלי! השיבה אמריה.

— לישוא עמלתי לספר לה בפרוטרוט את כל הנעשה אתה. היא לא

האמינה בדברי ותשב לביתה בפנים זועפים. הלכתי לרפאל הרופא לספר לו את

כל הנעשה.

— וכעת תאמין? שאלני בלגלוג קל.

— מאמין אנכי!

— נלך כעת לקרובתך, אמר הרופא.

— באנו אליה, הוא ישבה על כסאה עִיֶּפָה ויגעה. מבמ עיניה העיד על פזור

נפשה וטרוד מחשבותיה. הרופא הושיט לה את ידו וכאתו הרגע נפלה עליה תרדמה. — שכחי, אמר לה הרופא, כי צייתי לך לבקש כסף מכוני-דודך, וכאשר ידבר עמך בדבר זה אל תביני מאומה. כאשר הקיצה משנתה, הוצאתי את כים הכסף ואמר לה:

— הא לך אחותי, את הכסף אשר שאלת ממני.
— היא השתוממה מאד לשמוע כזאת מפי, אז עמלתי להעלות על זכרונה את בקורה אתמול בביתי ואת שיחתנו.

— ותכחש אלישבע לאמר לא בקשתי ממך דבר, היא חשבה כי לצון חמדתי לי, ותקצוף עלי. . . .

אחרי הדברים האלה לא יכולתי לאכול פת שחרית. . . . עוד הפעם איזה יתוש מנקר במוחי. . . . בעוד שני ימים אשוב לביתי.

כ"ד אלול. — שכתי לביתי, שלום ושלוח במגורי.

ד' תשרי. — משרתי אומרים כי איזו יד נעלמה מסעת בלילה את הכלים העומדים בארון ומעתיקתם ממקום למקום. כל אחד מהם מאשים בעלילה זו את רעהו. אך מי הוא האיש כזה כאמת?

ו' תשרי. — בפעם הזאת ראיתי. . . . ראיתי. . . . איננו מסופק בזה כלל. דמי יקפא בלבבי. . . .

בשעה השניה אחרי הצות היום היה האות, השמש שלחה את קרניה הכחודות ואני הולך לשוח בין ערבות הבשם, שם פרחו גם שושני הכציר. בעמדי לפני סבך שושנים ראיתי כי אחת מהן השקה ראשה וגבעולה נשבר, אחרי רנעים אחדים הרים הפרח את ראשו ויטהו כקשת, כאילו הנישו איש לחנומרי להריח בו; ראש הפרח תלה באויר בלי כל תנועה ונדנד קל, ומראו היה ככתם אדום, התנפלתי על ראש הפרח כמשגע ואושיט ידי לחטפנו, אך הוא גז חיש ונעלם. מה זאת, האם הושי המעוני, התכוננתי היטב אל סבך השושנים ומצאתי גבעול קטוף בניחוק. אז שכתי לביתי ומבוכת נפשי הלכה הלוך וגדול. כעת מאמין אני שאיזה עצם רואה ואינו נראה חי בביתי וכצל יתהלך על יד ימיני. מאכלה מים וחלב ויש לאל ידו להסיע את הכלים והחפצים ממקום למקום. . . . העצם הזה, כפי הנראה, יש לו גוף חמרי, אך בחושינו לא נוכל להשיגו. —

ז' תשרי. — שנתי ערכה לי. הוא שתה את מימי מהבקבוק, אך לא הפריע מנוחתי בלילה, הספק אוכל פעש את קרבי, אולי הפיתי בשגעון, הן ראיתי משגעים, אשר כל מעשיהם וחפציהם יכלכלו כפקחים בהשכל ומוטה, אבל משגעים המה לדבר אחד. אנשים כאלה יכולים לדבר על כל ענין בדברים כרורים ובהגיון ישר, אך כנואם לדבר בדבר שגיונם יחזו התפוכות ויטבעו בים דמיונות ומושגים מבלבלים ומטורפים. לולא יכולתי להתבונן אל נפשי ותנועותיה, לרוחי ולחליפותיה ולנתחן לחלקיהן הדקים הייתי חושב את עצמי למשוגע לכל הדעות. יוכל היות כי רק חושי יוליכוני שולל, במכונת מוחי נתר איזה יתד ממקומו ונהרס בו דבר-מה, דבר אשר חוקרי חכמת החיות בימינו יעמלו בכל כחם לעמוד על מהותו, וקלקול זה הפיר את הסדר והתנועה הישרה במהלך רעיונותי. בחלומנו רואים אנחנו דברים זרים ומקרים נפלאים יוצאים מגדר האפשרות ואין אנחנו משתוממים על זה, כאילו כן צריך להיות ומדוע יהיה כזה? מפני שכח שכלנו השופט והבוהן ישבות

בשנתנו מעבודתו. יוכל היות כי הלח הזה נדמה ויתעלף בטוחי גם בטעב היקיצה, ולכן אינני מכדיל בין המציאות האמתית ובין ההזיה הכוזבת. כל המחשבות האלה עלו על לבי בלכתי לישוה על חוף הנהר, השמש שלחה את קויה המופזים על פני המים ההולכים לאט ועל פני העצים והצמחים ונפשי אומרת אהבה לכל היקום. והנה היגון מתגנב ללבי לאט לאט ואליו נלוו מפח נפש ורפיון רוח אשר לא גתנוני ללכת הלאה. בכל כחותי שאפתי לשוב אל ביתי, כאילו עזבתי שם חולה מסוכן אשר נפשו יקרה לי מחיי והנני ירא פן ינוע שלא בפני. שכתי ולבי נבא לי כי אמצא בביתי איזו בשורה רעה, אך לשוא יגזרתי, והפחד השוא הזה הנדיל את מבוכתי.

"יב תשרי. — אמש עֲנִיתִי ונדכיתִי. הוא לא נגלה בפעל ומעשים, אך הרגש הרגשתי היטב את הַיִּתֵּן בקרבתי. חוש אחוש כי יתחקה על שרשי רגלי, כי יביט אלי וישעבדני. . . ובצורתו החדשה הזאת יפיל עלי בלהות עוד הרבה יתר, מאשר יחיתני בהגלותו אלי כדברים הנראים לעין.

"יד תשרי. — לא נקרה כל דבר; ובכל זאת עוד לא סר הפחד מעלי. אסע מזה.

"זו תשרי. — עשוית כל היום הכנות לנסיעתי, ולא יכולתי לנסוע מזה. לפי הדנאה דבר קל ופשוט הוא מאד לשבת במרכבה ולנסע לאיזו עיר קרובה. ובכל זאת לא יכלתי לעשות דבר זה, מדוע?

"ח תשרי. — יש מהלות הנפשי, אשר בפואן יהפו כל כחות הגוף, אמץ לבני יחלוף כליל, שריריני מצטמקים, עצמותיני מתרככים, ומבשרי אחוז זאת. לחי עזבני גם רוחי אין אתי. אני בעצמי אין לי אף צל רצון, אף אבק חפץ, הנני נכנע, הנני משועבד להצונו של איזה עצם, של איזה יציר אשר ראה לא אראנו.

"ט תשרי. — אבדתי! איזה עצם ישפך שלטונו על מעשי תנועותי וכל חפצי לבבי, ואני בידו כחמר ביד היוצר. מה אנכי עתה, רק סמרטוט, פְּגֵר, אפס וזהו, חפץ אני לצאת מדלתי ביתי החוצה, או לכל הפחות, להניע יד או רגל, ולא דוחו וגם דבר קל כזה יִבְצֵר ממני.

הוא הפלאי, הרואה ואינו נראה לא יחפין בזה, ואני מוכרח, על אפי ועל חמתי, להשאר על כסאי. הנני מתאמץ להתפרץ מפני אדוני זה ולברוח ולהחבא מפניו בקריה הומיה ועליזה, אך הוא יאסרני אל מקומי כחפלים בלתי נראים והנני בכלם בסוגר, חפץ אנכי להתנשא מעט מעל כסאי, למען אנסה את רצוני אם יש לו עלי איזו שליטה. אך חפצי הוא הסר-אונים. נטוע אנכי לכסאי כמו במסמרים חזקים ויקצר כל מה להרימני מעליו. יעברו רגעים אחדים והנה יד נעלמה תניעני פתאם ללכת לקצה הגן ללקוט נרנדים ולאכלם, ואני עושה זאת בלי כל סירוב—אני הולך לקצה הגן וצובט נרנדים ואוכלם, אף כי שבע אנכי. הוי, אלי בשמים, דחם נא עלי, הצילני מיד הרואה ואינו נראה. . . מה נוראו מצוקות לבבי!

כ"א תשרי. — מי זה ימשול עלי, מי הוא זה ואי זה הוא? האם הוא זה הפלאי יושב העולם הנסתר ונעלם מנגד עינינו!

כן, העולם הנסתר יש וקיים! אך, מדוע לא נגלה לבני האדם מיום כרוא אלהים ארץ ושמים באופן גלוי מוחש ונראה לכל, כאשר יראה אלי? לו יכולתי

לעזוב מקומי זה. מבלי אשר אשוב אליו עוד הפעם, כי אז נושעתי תשועה אמתית. אך חדל אונים הנני לעשות כדבר הזה.

כ"ד תשרי. — היום עלה בידי להתחמק ולהשתמט מבית-כלאי לשעות אחרות. נמלטתי בחפזון ובבהלה כאשר ימצא פתאם פתח פתוח בבית-הספר, אז חשתי כי הפלאי התרחק מעלי והפיש נתן לי. חיש מהר צויתי לרכבי לאסור לי עגלה ואסע לעיר הקרובה. הידה, מה רבה שמחתי! הלכתי לבית עקד הספרים ולקחת את ספרו של הרמן הירישטאוס, ובו ידובר על יצירי עולם הישן והחדש הבלתי נודעים לנו. בשבתי בעגלתי, הפצתי להניד לרכבי: "לתחנות מסלת הכיול" ויתמלטו מפי המלים: "לכיתי!" בשמעני מפורש את היוצא מפי — נפלתי אחרנית על כר עגלתי ואחרד חרדה גדולה. הפלאי נלוה אלי עוד הפעם וישם דבריו בפי.

כ"ז תשרי. — מה נעים היה הלילה, עד אור הבקר קראתי בספרו של הירישטאוס. שמתי את לבי וכונתי אל מה שכתוב בו על דבר הגרמים הרואים ואינם נראים, השוטמים ומרחפים סביב האדם וְאֹכֵחַ כִּי אֵין אִף אֶחָד בֵּין הַגְּרָמִים הָאֵלֶּה. אשר המחבר נותן בהם סמנים הדומים אף במקצת להפלאי אשר ישחק בני-יש לשער כי מיום אשר החל האדם לחשוב מחשבות, הרגש הרגיש את קרבת הגרם הפלאי, אשר לו עז ונבורה הרכה יתר מאשר לאנוש אנוש, ואשר תעודתו של העצם החדש הזה לרשת את מקום האדם כסלם הכריאה, הזנעתי את מוחי על ידי קריאתי בספר הזה שעות רצופות אחרות. לכן ישבתי אצל החלון הפתוח למען ישב רוח קר על ראשי אשר בער כאש. מנוחה נעימה, דומיה עמוקה והם צח שכנו בלילה הזה על פני כל. הירח אסף נגהו, הכוכבים התנוצצו על יריעת השמים השחורה. מי יגור בשמים האלה? מה טבעם ותכונתם של הבריות, החיות, והצמחים השוכנים שם. היודעים יושבי העולמות הרחוקים האלה דברים אשר אנחנו לא נדעם? היש בכחם ויכלתם לעשות דברים נשגבים ממנו? היראו דברים אשר לא יראו לעינינו? מי יודע, אם לא ירד אחד מהם במיסה אחת אל כדור ארצנו, למען יכבוש אותנו לעבדים, כאשר באו בימים מקדם הגורמים מעבר לים לכבוש את העמים החלשים לעבדים; כי מה כחנו ומה כדור ארצנו? חנכים אמללים חסרי-אונים אשר אין להם כל מחסה ומגן הננו, וארצנו — רגב רפש שקוע בנמף מים. זמן כביר ישבתי על מקום אחד מבלי כל תנועה; והנה פתאם ראיתי כי בספרי הפתוח המונח אל השלחן מתהפכים העלים מאליהם, אף רוח קל לא נשב. אז מחוץ, התפלאתי וחכיתי לאחרית הדברים. בעוד ארבעה רגעים ראיתי בעיני עוד הפעם כי עלי הספר מתהפכים מאליהם. . . כסאי אשר עמד לפני הספר היה פנוי וריק; הבינותי כי הפלאי יושב על מקומי וקורא בספר. אז התנפלתי עליו כמשגע בעברה וחרון אף, ואושיט ידי לתפשונו ולהרגנו! אך כסאי נפל ארצה עוד טרם נגעתי בו, כאילו קפץ איש מעליו ויהפכנו. . . השלחן התמוטט, המנורה נפלה ותכבה, החלון הפתוח נסגר בקול רעש, כאילו נמלט מתוכו גנב הנתפש במחותרת. אין כל ספק כי הפלאי ברח. . . הוא ירא מפני. זאת אומרת, כי גם הפלאי בעצמו ובכבדו יודע את רגשות הפחד. גם עליו יקיץ הקץ. . . אנכי אתפשונו היום או מחר, ואז אחנקוה ולעפר מות אישפתנו. אמנם הוא-אדוני ואנכי עברה, אך גם הכלב יתפרץ לפעמים מפני אדונו, יאכל את בשרו וילקק את דמו. . .

כ"ז תשרי. — כלתה ממשלת האדם על הארץ. הפלאי. הרואה ואינו נראה בא ולו נתנה המלוכה. מפניו חלו ורגזו העמים הקדמונים; הכהנים השביעיהו. הקוסמים והמכשפים הרגיוהו ממנוחתו; בת השירה ערכה לו פעם דמות נורא ומזרה זָעָה, ופעם דמות שְׂדֵה מְלֵאֵת חֵן ויופֵי, פעם דמות מלך בלהות, ופעם דמות לַץ. . . . מיסטר הכין תעלומתו, ורופאי דורנו יודעים כמה לחו גדול. האחרונים החלו להשתמש בנשק האל החדש הזה — בממשלת כח נסתר על נפש האדם. הם יקראו לכח זה — סְגֵלֶת אֲבֵן־הַשׁוֹאֲבֶת, השפעות הרצון והמחשבות. . . . אוי לבני אדם! . . . הוא־בא! הוא. . . . מה שמו? כמדומה לי, כי הפלאי הזה קורא את שמו בקול חזק, אך קשה עלי להפריד ולהבדיל בין האותיות היוצאות מפיו. . . קולו הולך וחזק. . . אמה אזני. . . אקשיב רב קשב. . . אך מה זאת. כל קול אינני שומע ותמונה אינני רואה. . .

הפלאי בא לשעבד את האדם, ולעשותו לאחד מחפציו וקניניו, וכל אלה הוא עושה רק ברצונו החזק. גאותנו השתנו להתפאר, כי אנחנו הננו היצורים היותר מושלמים, כי אנחנו הננו — נזר הכריאה. והנה בא העצם החדש וימסח על פנינו וישפיל רום עינינו. אנחנו לא נראה אותה, כי גופה טבעו ומזגו הרכבתו וגזרתו יותר שלמים ומשוכללים, יותר דקים וענוגים מגופנו שהוא עכור וגם. חושיו עיפים וחלשים ומבנהו בלתי נגמר ומתוקן, ומתחלת בריאתו משחת המראה הוא ימום בו. . . כאה העת לתקן את נסיון הטבע, אשר לא עלתה בידו להוציא מִחֲבִיזוֹ עֵצֶם יותר מתוקן ונעלה מהאדם. מדוע לא יהיו על פני האדמה עצים, עֲשֵׂבִים ופרחים אחרים יותר משוכללים? מדוע לא יהיו יסודות חדשים, מלבד אש, מים, רוח, עפר? הלא הם רק ארבעה, רק ארבעה! ומדוע לא יהיה מספרם, מאה, אלף? הכל נברא ונבנה בעולמנו זה בעניות, במסִפְּנוֹת, בכילות, בידים רפיות, ובהתרשלות. . .

הוא. . . הפלאי, ישפיע לי כל הרעיונות־השגיונות האלה. הוא יושב בקרבי; הוא חודר לבתי נפשי — אהרננו! רוצה אנכי להאמין כי גם הפלאי הוא בְּנֵת־מִתּוֹת.

כ"ז תשרי. — ראיתיו. אהרננו! אמש ישבתי אל שלחני, תפשתי עט וקסת הסופר ואכתוב על הגליון דברים של מה בכך, והעמדת את פני כאילו בכונה גדולה הנני עושה עבודתי זאת. אני ידעתי, כי הפלאי יבוא לתעות ולרַפְרֵף הנה והנה בקרבותי, וכאשר יגע בי אתפשונו, אלכדנו. . . ומה יהיה אחרי כן? . . . אז כנואש אלחצנו, אחנקנו, אנשכנו ואקרענו לגזרים. התעוררות נפשי היתה עצומה; הדלקתי את קל המנורות והנרות ואקו לראותו עֵין כְּעֵין. הוספתי לכתוב בשום לב, כאילו הכתיבה היתה חיי רוחי, וכונתי היתה להוליך שולל את הפלאי אשר התבונן אלי, לכל ימצא זְמָמִי. פתאום הרגשתי, כי הפלאי עומד מאחורי ומטה ראשו מעל שכמי וקורא בספר הפתוח לפני על השלחן. פתאום הפכתי את פני וזרועותי נטויות. ישר ממולי היה רֵאֵי גדול. דמותי היתה צריכה להראות בו מכה רגלי ועד קדקדי; אך. . . פני לא נראו בראי. וזכוכית הראי היתה שקופה וריקה, הסתכלתי בה, ודמותי לא נראתה. . . הבינותי, כי ביני ובין הראי עומד גוף מבדיל נעלם מעין ראי, אך עביו די לחתום בעד עיני, לכל אראה החזרת קרני אור פני, אימה נפלה עלי. לששתי עיני

כמשנע להסתכל בראי, והנה פתאום החילותי להכיר בו את דמותי אשר לכשה קדרות, כמו נראתה לי מתוך הערפל, או מתוך המים, ודמותי מְבַצְצֶצֶת ויוצֵאָה מתוך האֵד המתנועע הנה והנה וקויה הולכים ובהירים, הולכים וכולטים. הערפל המרחף בתוך הראי היה בלי תאר מוגבל ומראָהוּ שְׁקוּף־בְּקָה. לסוף הִזְרַבְךְ הראי ואני ראיתי בו את דמותי במלוא קומתה. והנה כי כן, אנכי ראיתי! עוד היום תסמננה שערותי . . .

כ"ז תשרי. — להרגנו! איך? להשקנו סם המות? אך מה יהיה אם יראה עֲלִילָתִי זו ויפריענה, ואם גם יצלה בידי למוזג לו כוס מים מהול ברעל, מי יודע אם ימיתוהו הַשְׁקוּי הזה. הלא איננו בשר ודם כאחד מאתנו. . . והסם שיש בו סכנה לגופנו, יוכל היות איננו מסוכן כלל לגופו. . . מה אעשה. . .

כ"ח תשרי. — קראתי לחרש מסנר, וצויתי עליו לעשות שבכות ברזל לחלונות חדרי ולדלתותיו. אמרתי לו, כי ירא אנכי את הגנבים, הוא לועג לי, אך מה בכך. . .

ח' מר-חשון. — זממי הפיקותי. . . אך מי יגיד לי אם הַמְתִּיו. . . אתמול רָתַקו שבכות הברזל לחלונות חדרי ודלתותיו ובכונה מיוחדת השארתי דלת אחת פתוחה עד הצות חלילה. פתאום הרגשתי כי הפלאי יחלוף על פני. הנה הוא פה! שִׁמַחְתִּי היתה עוזה ומלאה כשִׁמַחְת פרא האדם. קמתי מכסאי מתוך כובד ראש. והתהלכתי בחדרי בפיק ברכים אנה ואנה, כמו אחוג ואנוע, למען לא יעלה על לבי מחשבה זרה. אחרי כן סגרתי בעצלותי, כמו שלא במתכון, את החלון בשבכת הברזל, ובגשתי אל הדלת, סגרתיה אחרי, ואת המפתח טמנתי בחבי. אז הרגשתי כי הפלאי מרחף, מרפרף ומשוטט סביבי, הרגשתי כי הוא מִצֵּה לי לפתוח לו את הדלת. כמעט הייתי נכון לעשות רצונו, אך התאמצתי לעמוד על דעתי ורצוני. גִּשְׁעַנְתִּי אל הדלת, פתחתיה מעט והתחמקתי בהפִּזוֹן החוצה ותיכף סגרתיה אחרי. אין ספק בלבי, כי הפלאי לא היה יכול להשתמש אחרי מן הדלת. הוא סגור על מסנר בחדרי, מה רבה שִׁמַחְתִּי! עתה הוא בידי. אז מהרתי לרוץ לחדר האורחים, ואתפוש את שתי המנורות ואשפוך את הנפט אשר היה בהן על הַמְרָבֵד, על הכלים ועל כל פנה וזוית. הדלקתי את הנפט ואצא החוצה, אחרי סגרי את דלת הביאה. התחבאתי בתוך הגן. כחיתי זמן ככיר. . . החשך פרש את צעיפו על פני כל, דממה ושקט השלכו בכל פנה. אין קול, אין תנועה ואין קשב. עיני היו נשואות אל ביתי, וכמעט האמנתי כי ככה שקעה האש והפלאי שם לאל זָמְמִי. והנה אחד החלונות התפוצץ לרסיסים מכבד האש ומחללו התפרץ להב אדום וַיִּנְשֵׂא למעלה וישפס על הקיר ויגיע עד ראש הגג. כחרף עין נמלא הגן אִרְהָ, הצפרים הקיצו משנתם; הכל החל לנבוח; כל הבית ממסד ועד הטפחות בער באש. . .

בחפזי שכחתי, כי משרתי נשארו בביתי. פניתי לה ובה ואראה — משרתי התנגשו התקבצו כמוכי תמהון אצל החלונות, ואשורה רגלי כאילות וארוץ אל הכפר הסמוך ואצעק בקול מר: הושיעו, הצילו מפני הדליקה! בני הכפר רצו ואני אחריהם לראות את הנעשה. ביתי היה לְמַעַי אפר, משרתי נשרפו וגם הפלאי היה לְמַאֲכֶלֶת אש. העצם החדש, אדון העולם החדש, הרואה ואינו נראה נשרף! אנכי כליתי, אנכי עשיתי בו שפטים, עתה הנני חפשי. . . עתה היתה לי הַרְוָה. . . אך מי יודע אם באמת נשרף גם הפלאי? יוכל היות, כי גופו לא יִכְלָה, לא יִהָרֵם על ידי תהכולות, המכלות ומהרסות את גופנו. יוכל היות, כי גיית הפלאי רוקמה

מחמר ומיסודות בלתי נודעים לנו. לכן יתהלך כמו אש ולא יפוח, יוכה, ילחץ, יתרג ולא יהיה בו כל פצע וחבורה, ידוכא, ינוגע ולא יחלה, יזקן ולחו חדש אתו ורפיון כל ידע, כי רק העת בעצמה תשים קץ וגבול לחייו. אנחנו, בני האדם, הננו מתים בלא עתנו על ידי מקרים רעים ומחלות שונות; הננו מתים בכל יום, בכל שעה ובכל רגע משנות חייו. אך הפלאי, הרואה ואינו נראה, העצם אשר יקום אחרינו ויירש את מקומנו על פני הארץ — הוא ימות ביום ובשעה ידועה, ימות כאשר ישבע חיים וגבולם הטבעי יגיע למרום קצם. הפלאי לא מת... הוא עודנו חי!

רחוב היהודים.*

ותלהט השמש ותזחר בפדפד
 בלב השמים ותד על כל קדקד.
 ובשער הדגים במבאות ושוקים
 יהודים מרודים גחפזים גחנקים.
 יום בער, שוק שזמק כקול המון רב
 מזעת המרחץ בראש האצטבא.
 עגלות וקרונות עם מזמות זקופים
 ועמדו מסבכי גלגלים וצפופים.
 וסרוחים עליהם עגלונים יזועו,
 סוסייהם הצרועים ראשם יגיעו,
 והכל אין רץ שם, מתנגחים, גחפזים,
 מתחככים בצלעות הסוסיים הרזים.
 ושלולית מי שפך ברחוב משתרעת,
 בעצדתים מבאשת, לאט מתבעבעת.
 ותרא השלולית כי טוב מנוחתה
 ותתבס בירקה ותעל צחנתה.

(* תמונה מהיי היהודים במאראקו.)

וּבְמַבֵּת יִרְקוֹן הַשֶּׁמֶשׁ מִתּוֹכָהּ
 מְצִיָּעָה אֶל אֶרֶץ עֵינָפָה וְנִבְוָכָה...
 וְשֵׁם תְּלִי אֲשַׁפֶּה אֲמַצִּים וּבְרָדִים, —
 כָּל שְׂמֵרֵי הַסֶּפֶר שֶׁבְּרַחֲבוֹת הַיְּהוּדִים!
 בְּגִלְיָהּ הָאֲשַׁפֶּה תוֹלְעִים יִרְמְשׁוּ; —
 עַל עֲגֻלַת קְשׁוּאִים חֲנֻנִים יִכְסּוּ.
 פֹּה יִקְרָא הָרֶכֶל: „הוּא אֲדוֹן! הוּא הוֹדָה!
 אֵלַי! וּמְכַרְתִּי בְּחֶנֶם לְכַבּוֹדוֹ.“
 „מִרְפֵּלֶת, מִכְּלָלִים, בְּלִי מִשְׁחָק לְמִינָם,
 שְׂכִינִים, בְּפִתּוּרִים בְּפִחוֹת מַחְנָם.“
 שֵׁם נֶפֶשׁ סְבָלִים עֵינָפִים תִּתְעַמֵּף,
 זֶה לְפֹשֵׁ וְעַמֵּד זֶה עַמֵּד לְבַתָּף.
 וְשִׁמָּה מִתְנַגְּשִׁים מִתְרוֹצְצִים בְּלֵאִים
 הַנּוֹשְׂאִים בְּכַתָּף וּבִיד מְכַנְסִים.
 וּבְלוּלִים יַעֲלוּ הַקְּלוֹת הַשׁוֹנִים,
 מִי פֹה הַקְּרָאִים וּמִי הֵם הָעֵנִים?
 וַתַּעַל צְוֹחָתָם עַד לֵב הַשָּׁמַיִם; —
 בְּכָל נוֹרְאֵתֶיהָ מְלַחֶמֶת הַחַיִּים!
 מְלַחֶמֶת הַקִּיּוּם בְּפִחוֹת מְפֹרָשָׁה,
 בְּפֶת לָחֶם יָבֵשׁ מֵאוּר קְלוּשָׁה.
 קוֹל שִׁרְקַת צְפֹרְדָּעִים מֵאֲנָמֵי הָרֶפֶשׁ,
 קוֹל גְּסִיסָה אֲחֻרְזָנָה, הַמוֹזֵן צֵאת הַנֶּפֶשׁ.
 פֹּה תִכְלֶה בְּשֵׁאָה, תִּרְמַם תוֹלְעֵת; —
 אַיֵּךְ עֵינַי רֵאָה וְאַיֵּן שִׁמְעֵת?

הזי דלות עם עני מסכנת חלכה!
נעזב הפרוזדור לפרקלין גלכה.

*

במרחב הכפר המזנים המזנים;
עבריות וחניות, קבצנים אביונים.
הנשים הדלות תשכנה בשורים,
מקפזות ירקות צברים צברים.
עריבות ודלות סלסלות ותריסין
ובתוכן פול שום צנון ובצללים וגריסין.
אף סלי תפוחים באשים נתעבים
מימעוד ומשמוש של העברים ושבים.
בין אשוח החיל על מחצלת של קנים
ראיתי בת שוע היפה מלפנים.
בין שומים ובצללים ישבת בתוך —
הזי, אשה עבריה! בדם אריון.
ארון דמעתי ממקור לב נגוע,
הזאת היא בת שוע, הזאת היא בת שוע?
זכרתי ילדיתך — ואני אז באבי,
ואראך ואתאו את יפנד בלבי.
ועתה נבלת בלא יונד הפרח! —
איככה נהיתה זאת? אי זה הדרך?
מי עבר חניך, אמללה? — אף מה זאת
קול עולה באזני בקול דבר עזות?
הקול קול השמר הוא, נשר הקרת,
חד אפו התאדם והמתו בערת.

הוא הקיץ בלב-רע פכלי מלא בשת
מיינו - ויחש בגרנו יבשת.

ויזורה, ויקלל, ויגהר, וירק;
הו, יהודיות ארורות! - ויצא כפרק...

ואחרי הפרק קול רעם בגלגל,
תפוחים משלכים, סל ירק מתגלגל...

נוס עדר אדני, הצילה סליה,
בא זאב אל דברך, "גוי קטן" עליה!..

ואחרי הרעם צליל בסף, ואחר
ישת, ישבר ויתגל עד ועל השחר.

ואל מלא רחמים מתענג על כסאו,
קא-חיך אדני למסת עם בריתו...

רבנו של עולם! מהא לחמא עניא
האצל אצלת גם יין לוניה? *

אעזבה השטר עם מצחו הנחשה,
במדמה, שם חנות תשמשי קדשה.

בה ספרים ותפלין, צציות, טליתים;
אך אחת בה תחסר - תכריכים למתים.

בה רצעות ומזוזות, מקק סופרים, שופרות
ותחינות לתשליך ולסבוב כפרות.

ובשלוש ינוחו בה ש"ס דפוס סלויטא
עם ספרי מזרנו מר יעבץ שליטא.

בגי יפת ושם על דף אחד ירבעו,
לכמח ישפנו - ורא יתרוצצו...

בָּהּ דְּגָלֵי עֲצָרֶת – כָּל דְּגָל בְּקִשְׁיָטָה,
לְרַבּוֹת אַף דְּגָלֵי מֵר יַעֲבִיץ שְׁלִיטָא.

הַכֵּל בָּהּ, הַכֵּל... מִזֵּן אֵל זֶן מְפִיקָה,
כָּל חֲמֻדַת יִשְׂרָאֵל, פְּרִי "תְּרַבּוֹת עֵתִיקָה"...

אַף "לוּחַ" רְאִיתִי בְּעֶפֶר מִתְעַפֵּר
מִפְּלָגֵי הַמְּשׁוֹרֵר אוֹ פְּלָגֵי הַמְּסַפֵּר.

הַלְּחוֹת הָאֵלֶּה הֵם לִוְחַת הַיְעָדָת
שְׂמֵחִית סוֹפְרֵינוּ תִּתְנַהֵג בְּכִבְדָּת;

שְׁכַל סִפְרֵתֵנוּ עִם אֲנָשֵׁי הָרוּחַ
הֵם פְּסֻקַת הַלְּחוֹת עִם שְׂבָרֵי הַלוּחַ;

שְׁכַל חֲכָמֵתֵנוּ בְּלִחוֹת הַיָּא לִוְחָה,
וּכְלוּחַ גַּמְכָּרֶת בְּפִחוֹת מְפֻרוֹטָה;

שְׁעָמִי – אֲדַכֵּי, אֵל תִּחְשַׁב לִי עֹז! –
עִם מוֹקִיר אֶת סִפְרֵיו, עִם חֶכֶם וְגִבּוֹן;

שְׁיַעֲקֹב גּוֹי סֶפֶר – אֵיךְ מַה הַהִמְלָה
הַעֲלָה בְּאֲזֵנֵי בְּשִׁפָּה בְּלוּלָה?

הַקּוֹל קוֹל בְּנֵינוּ מִבֵּית תִּלְמוּד תּוֹרָה
הַמְעַפֵּשׂ וְרַחוּק מְאוּדָה, מְאוּדָה.

קִירוֹתָיו עַד חֲצִים עֲבָשִׁים וְרִמְבִּים
מִצְרָכֵי הָעִבְרִים וְשָׂכִים הַמְרַבִּים...

.....
.....

גַּל אֲשֶׁפָּה כִּי יִבְאֵשׁ – יָרֵם תּוֹלְעִים, –
זֹאת תּוֹרַת בְּנֵינוּ מִבְּתֵי הַכְּלָאִים.

רחוקים מאור ואלמים ועורים
 כמוהם כמוכם כל ילדי העברים!

— היא לך בני בקע ורוצה החדרה,
 שלם שבר למור ולמר את ה"סדרה".

פה פתאם שמעתי קול אשה אמרת
 לבנה, והאשה בכצלים סחרת...

נתוצא חצי שקלה האחרון מצורה, —
 קרבנה לאדני על מזבח התורה...

ידעתי, קשת רוח, שני גמים רצופים
 על "מעמדך" עמדת ותמטירי גהופים;

במקום בכי תמורים קללת ותרפת
 עד פרוטה ופרוטה לבקע צרפת.

ובביתך איש חלה ושש ילדיך,
 את תשאני על כלם, כלמו עליך...

ועתה את בקעך לאדני הבאת.

את רביעית דמיך, את גתח בשר מת...

ישראל! מי הביא אל ביתך פרוכים
 בגויל ספר תורה ציד דגים סרוחים? ..

ואיך ירדו פרוכים אל יעקב ולנשיו
 אשפתו ורפשו עם קדשי קדשיו? ..

ה. נ. ביאליק.

מגלות עפות.

(כעין הקדמה להמגלות הבאות)

א.

לפני ארבע שנים וחצי עליתי ראשונה על כמת הספרות, ואלהים נתן את חני בעיני מסקדיי (*), המליץ ויקבלוני בסבר פנים יפות ותהינה מגלותי לרצון לפניהם, אפס כי למצער המצתי בפעם ההיא, מהרה העתקתי ממני מלים ואכדל מתוך עדתי פתאום. איש מקוראי לא ידע מה הדבר אשר הורידני מעל הכמה, כי לא הגדתי אז מאומה, אך אותו אנידה נא עתה בשוכי אליהם. אמנם במה חדשה ועדה חדשה לפני הפעם, אך קוה אקוה כי גם רבים מקוראי הישנים ילכו אל החדשים, ועל כן כלם חביבים לי בישנים.

אחרי כתבי את מגלתי האחרונה (בשנת תר"ג) ישבתי פעם אחת ועמי בירי, ראשי כפוף, שמאלי על מצחי, נפשי עיפה, ולכי סחרחר, וכל רעיון חדש אין, והנה ידידי ורעי רבי ישראל מקרי דרדקי נצב לפני. ראיתיו ותאקנה עיני, כי הוא היה בעזרי מדי פעם בפעם, כאשר קראו קוראי לדעת בכל מגלה ומגלה, בלעדיו הייתי כצדיק בלי גבאי וכשר משרי הדור העבר בלי שתדלן, ובו במח לבי גם אז כי יהיה לי למלאך מושיע ויתן לי ענין לדבר עליו.

— היש לך כסף? שאלני רבי ישראל בחפזה, ופניו מלאו דאנה.

— מה יום מיומים? הטרם תדעני? פשיטא, אין לי מאומה. כעשרי אתמול וכעשרי היום.

— הלוני נא אך שני שקלים.

— איש מצליח אתה היום. הפעם יש תחת ידי שני שקלים לא פחות ולא יותר. אך מה הדבר? ^ל

— הבטיחני, כי לא תשיב את פני בהודע לך ולא תבקש לחלק שלל אתי. והגדתי לך.

לאלה אשר לא קראו ואת אשר לא יזכרו את מגלות הראשונות אודיעה נא, כי דברי עם רעי זה היו אך עברית, משום מעשה שהיה, והוא היה מדפדק בדברו

(* בנין הפעיל מופעל "סדר" טוב מאד להשתמש בו במובן עבודת דקטור כי כן יאמר על שמעון הפקולי שהסדיר שמונה עשרה ברכות, ומודעת היא כי לא חבר את כל הברכות, כי שלש ראשונות ושלש אחרונות היו נהוגות גם במקדש.

על פי דיני מקום הנגינה, ואני לא מלאתי אחריו בזה מקצר רוח ואֶנְנֵן אֶךְ מַלְעִיל, כאשר הורונו אבותי ומלמדי. אבל הפעם לא נזחר אף הוא בנגינותיו, ויהי לי גם זה לאות כי נחפו הוא מאד, ודבר גדול ונחויץ לו, על כן הקשיתי לבני — כי חנוני אני אדוני, ואחד מיסודי התנגנות הוא להקשיח לב לאיש בַּחֲפוֹז — ואענהו במנוחה מְגַלָּה ובנגינות נכונות לאמר.

— אל נא תִשְׁמַע קוֹלְךָ עִמִּי, הלא אנכי המלוה ואתה הלוה, ולמה זה תִתְנֶה תנאים אתי? גלה לי את כל לבך וידעתי מה לעשות. ואם רע בעיניך, הנה דלתי פתוחה, ואכפי עליך לא יכבד.

וירא ר' ישראל כי צר לו, ויאמר בלבו, מי ודין עם שתקוף ממנו ויוצא שצר מגולות מכיסו, שמינית גורל זָכָן וְיִרְאֵי ויאמר בשפתים מהירות:

— זאת קניתי ולי חסדים שני שקלים, אל נא תעצרני.

— זה כל הדבר הגדול, אמרתי אליו בלעג: — ועל זה חרדת את כל החרדה הזאת, כמדומה לי כי נטרפה דעתך עליך היום, מה ראית כי קנית לך גורל? ואיך עלה על לבך כי אחפוץ להשתתף עמך? הלא כבר נמרנו אני ואתה, כי שנינו מבני אבן עזרא אנחנו, וגם בתכריכין לא טוב לנו לסחור, פן יִבְלַע לַמְּלֶאךָ הַמֵּוֹת וּלְנִכְבְּאֵי חִבְרָא קְדִישָׁא בְּגַלְלֵנוּ, ואיך תוציא כסף על דבר כזה שהוא תלוי במזל לכד?

— אבל גורל נמוש הוא, ענה ר' ישראל ויורד עיניו, וכרבע הרים ראשו עוד הפעם ויהנן קולו ויאמר: אבל האיש הנושה כי מחכה לי.

— מלמד! נתתי עליו בקול: — הלא הגורל בידך, ולמה תבחל ברוחך? יחכה לו האיש, עד אשר תכלינה עיניו מחכות, ובידך עוד לעשות כטוב בעיניך. אנכי איעצך להשיב לו את הגורל ולקחת ממנו את אשר נתת לו, כי לא אתה תזכה בגורל, לא לבך נוצרת.

— באחת צדקת ממני, ענה רבי ישראל וישב אצלי במנוחה: — אך לעצתך לא אשמע, הלא שמעתי כי גורל נמוש הוא.

— ואתה מאמין גם בהבלים כאלה?

— גם בהבלים כאלה! הכס מאמין לכל דבר.

— הלא הכתוב אומר פת יאמין לכל דבר. — מלת פתי הדגשתי בדברי

לכעבור הרעימו.

— זה משל קדמוני, ענני ר' ישראל בלי כל אות תרעומות. — אחת היא לי אם נאמר בימי שלמה המלך כדעת רבי זכרונו לברכה, אם בימי חזקיהו כדעת המבקרים המתונים, אם בימי אלכסנדר מוקדון או בימי יורשיו כדעת המבקרים אשר אינם מתונים, אם בסוף הטאה השמונה עשרה בימי בעלי האַפְסוּת כדעת המבקרים הגדולים אשר יולדו בדור אחרון, על כל פנים משל קדמון הוא, ואנחנו בני הדור החי לא גשית לב לו, עתה יאמר חכם אחד מגדולי חכמי אירפא, כי נשמות בני האדם בתלות בשמש אחרי מותם, וספר כזה מְתַרְגֵּם עִבְרִית וְגַדֵּשׁ בְּרַב הוֹד וְהוֹד כְּאֻצֵּי כָל כְּלֵי הַמֶּדָה. וזה רק בספרותנו הדלה, אבל בספרויות הגדולות יש ספרים כאלה למאות ולאלפים. בני הדקטור יחיה ספר לי, כי חכמי העמים מרבים מאד להאמין בכל מיני רוחות ובלגולים ונשמות עִטִּילָאוֹת וטַרְסִיסִים דברים כשם החכמה אשר כל זקנה וכל רקחה ומכשלת בישראל לא יכו לשמוע כאלה. זה ידבר על שלחנות מגידים לאדם שיחו, זה על מקלות נאזים ברוח קסא, זה על עש

כותב מאליו, וזה מבקש לו שדוך טוב ככוכב מאדים, כי נפש אהובה נשקפת לו משם, וכל אלה אנשים חכמים ויודעים, מודרי שמים וסופרי כוכבים ומחשבי לקווי חמה ולבנה.

— טוב מאד שמחתי בדבריך. ומה יענו הפתיים על כל אלה? הלא הם מאמינים בכל דבר מראש מקדמי עולם, ועתה ירדו חכמים לאמנותם, ומה מותר החכם מן הפתי?

— הם לא יאמינו עוד כמלפנים. הזמנים משתנים והפתיים עמהם. לפנים בטרם יפרצו ספרים ומכתבי עתים וחוכרות בארץ, היו הפתיים מאמינים לכל שמועה קלוטה מן האויר, והחכמים יודעי לשון וספר היו מתבוננים בספרים ומתאמצים להבדיל בין אמת לשקר, כי כל עוד מלאכת הכתיבה היתה כבודה היתה גם מלאכה נכבדה, ורק מבקש אמת השתמש בה. עתה אין הפתיים עוד עוזבים לנפשם לבקש חדשות באשר ימצאו, ולא כל אשר ישמעו גם לא כל אשר יראו ימצא נתיבות בלבכם. עתה אין פתי אשר לא ימצא גנות רוחו הכביר כתוב בכתב שחור על גבי לבן. המון סופרים יסבוהו כדבורים וישרתוהו ככלבים נאמנים ויראו לו מהרהורי לבו, בלשונו ובסגנונו ידברו אליו, עולם מלא של שאלות ושימות יבראו לו, מכל אשר תשאל נפשו לא יאצלו ממנו. עתה נתנו הפתיים במרומים. איש לשיטתו יהלכו ובכל מיני מראי־מקומות יחזקו דבריהם. עתה אין פתי מאמין לכל דבר, כי אם לאשר ימצא חן בעיניו הטהורות. והחכם רואה ומשתומם ואומר מה שיעשה הזמן לא יעשה השכל בשום אופן, והנהו מאמין לכל דבר.

— בכל זאת חוסה על שקליך היקרים ואל תקנה לך פסי ניר אשר לא יצלוה גם לצור על פי צלוחית.

— לא, לא, עלי לנסות את מזלי אך הפעם, אולי אזכה בגורל כזה וחלצתי את בני מן המצר.

— הלא דקטור הוא כיום, ומה לו עוד?

— מה לו עוד? עוד יחסר לנפשו לחם. הדקטורים יודעים יותר ממנו, כי אי אפשר לאדם בלא לחם. כל עוד היה סמודנט, יכלתי לתמוך בידו, כי סמודנט די לו בקב חרובים ובצנא מלא ספרי מערב שכת לערב שבת, ועתה קשה לו למצוא ידיו ורגליו חנם אין כסף. עתה עליו להקאות בתפארת דקטור, וידי תקצנה מלהושיע לו, כי מאין אושיעהו, והידים ידי מלמד.

— לך וצלח באולתך, אמרתי אליו ואתן לו את שני שקלי האהרונים. כלילה ההוא לא כתבתי מאומה, כי יסרוני כליותי על אשר לא לקחתי חלק בגורלו, גם דאנתי את אשתי, פן תדרוש ממני את שני השקלים, אשר הועידה אותם לעשרה דברים נחוצים.

בעוד שני ימים בא לידי מכתב, והמכתב גליון גדול, ושני הותמות בראשו, אחד בלשון אשכנז „Nach'schen Partienschlusser“ ואחד בלשון עבר „נחשון השדכן ראש חברת חובבי ציון בעתיקה ואלה דבריו:

לכבוד החכם הכולל כליל המדעים ראש המליצים ואביר הסופרים וכו' וכו' מו"ה ר' יואל פויסנט נ"ל, כלל גדול אמרו רבים וכן שלמים שאי אפשר בזמן הזה בלי השכלה, וכיון שאי אפשר בודאי גורת הבורא היא, בשגם נמצא בזמן הזה משכילים דורשי אלקים, כשכילים צדיקים ותמימים אשר לא היו כמותם גם

בימי מצדיקי הרבים, משכילים מדקדקים במנהגי רבי יהודה חסיד ומרעישים עולם על כל מלגלג לגלוג קל ועל כל מדבר בלשון לועז, והשכלה כזאת לא נאסרה מעולם. ובכן יהי כבורו בטוח בי שאינני קנאי כלל וכלל, ולא יסמוך על דברי מאפו, כי אינו בר סמכא כלל, הוא היה ממשכילי הדור הישן, אדם שחציו אפיקורוס וחציו מלמד, וגבר משכיל בעז ככבודו, כמובן, יודע ומכין שאין מביאין ראיה ממלמד. ועתה אבוא אל עיקר כונתי במכתבי הנכחי. הנה קראתי דבריו בהמליץ, ומצאתי בהם אמרות טהורות צרופות ככור אש דת האמונה ומוזקקות בהדר הגיון ההשכלה ומשוחות בששר המליצה, ויהיו כפי כדבש למתוק, אך רואה אני באיצטגנינות שלי כי פנוי הוא, בעל אבדה המחזיר על אבדתו, ולזאת יואל נא להשיב לי אמרים נכחים במועצות ודעת מה מעשהו ומטרתו ומגמת הפצו, אם חפשי הוא מעבודת הצבא, אם יש לו איזה סך כסף, כמה יתן וכמה יבקש, הכל כאשר לכל יודיע במוקדם, כי יש לי רב בע"ה, וכל הבוטחים בי לא ישוכו ריקם. ספר הבת קול שלי גדול עד מאד ומלא מן אל זן, מכנות אלה עד בנות שמונים אלה ועד בכלל. שמא יאמר משכיל אנא, ספרא אנא זילא בי מילתא לבקש לי אשה ע"י שדכן, העבודה, שכל האומר כן אינו אלא מלמד. צא ולמד מנעמן בעל אלישבע מה עלתה להם? מאפו שמע ומעה והמעה רבים מכני הישיבה, אכל אני יודע ועד: כל זמן שעסק נעמן במליצות ובשירים היה כותב מכתבי אהבה לאלישבע ושבעתי שבעות נשבע לה כי יונתו היא, תמתו היא יחידתו היא ובלעדיה חייו אינם חיים כלל, וכיון שגמר חק למודו חדל פתאם להשיב על מכתביה, ואני קבלתי אז מכתב מאתו ובו הודיעני את כל חשק לבו, כאדם שקונה סחורה להרויח בה, כאר לי את כל הפרטים ואת סכום הנדוניא, ובשם אלישבע לא הזכיר, ואני כאתי לעובדיה והראיתי לו את המכתב, ואיתו היום קשה היה לו לעובדיה מיום שנמכרו בו ללי ביתו כפמבי, ותומ"י הוסיף אלפים אחדים ובעז"ה אני הוא שהוצאתי את הענין למענהו, וזהו מנהגו של עולם, רק בני מלמדים ושוחטים וסופרי סת"ם ומקצת בני תישים עורם חולמים חלומות אהבה ומשתדכים על פי הלכות ראמאנסים. ובכן ידידי אנכי מחכה לתשובתו במוקדם האפשרי והנני מכבדו ומוקירו כערכו הרב והרם, נחשוך השדכן מעתיקה.

עיקר שכחתי, יודיעני נא ג"כ מה שיטתו בענין יא"י, כי אני צריך לדעת הכל. ואולי יחפוץ בעלמה מדברת בלה"ק דוקא, כי גם ממין זה ימצא באוצרי בעז"ה. נחשוך הג"ל.

כמוצא שלל רב שמחתי על המכתב הזה, כי אם לא נשקפה לי ממנו תקוה לשדוך טוב מאשר בעל אשה וכנים אני, הנה מצאתי בו חמר למבנה מאמר, אף החילותי לערוך מגלה חדשה, ויהי בכתבי שני מורים, ורבי ישראל התפרץ אל חנותי כאיל מרקד ויקרא:

— ומה תענה אתה, פילוסוף?

— מה זה ועל מה?

— כאלפים פקק עלו בגורלי.

שמה החזיקתני, עשי נפל מידי, וכל עצמותי מלאו זעם, לו יכלתי לזרוק את ישופרת הדיו על פני רעי, כאשר עשה לוטר לשמן, והיתה זאת נחמתי, או

טוב מזה לו ראיתיו נופל שדוד ארצה לפני כהלום שבין: אך הוא עמד חי ופניו צהלו ורגליו נעו באילות.

— עתה אשכור מעון לבני כראוי לדקטור, בהיכל חמד אושיבנו וכבוד והדר אעשרהו, וערכו עתה לא עוד עשרת אלפים, כי אם עשרים וחמשה או שלשים אלף. כן הוא בשלשים אלף אערכנו ולא אתן לחמעיט אף פרוטה אחת.

דבריו אלה הזכירוני את מכתב נחשון ואטוש את דבר מגלתי ואערוך דברים אל נחשון ואודיעהו כי אני גברא קטילא, כאשר אבדתי אבדתי, אבל יכול אוכל להמציא לו דקטור נפלא אשר לו עשרת אלפים במזומנים ושמו הולך מסוף העיר ועד סופה ועבודתו עבודת תמיד, כי יומם ולילה לא יתנו לו מרגוע, ככה התגלגלו הדברים ובן רעי היה לחתן על ידינו ומאות אחדות התגלגלו אל כיסי, אשר לא ראה בזאת מיום צאתי מידי החיט, והקול יצא בעיר כי עשיתי עשר רב, כי היו המאות לאלפים רבים כפי מקנאי, והשמועה הזאת עמדה לי יתר הרבה מהכסף המעט אשר נפל בנורלי, ואמלא את חנותי, ואחי כאחד האדם, ואשליך את קוראי אחרי גוי, ואתן ספר כריתות לעמי.

זה הדבר אשר הדלתי את מתקי ותנוכתי בעת ההיא, ואני דמיתי כי לעד מצאתי און לי ומצדות סלעים משגבי, על כן נבדלתי מתוך עדת קוראי פתאם בלי ברכה ובלי בקשת סליחה, כי מה היה לי לדבר עם אנשים אשר אין לי חפץ בהם עוד? איש מעולם המעשה אני ולא אישחת דברים לריק, גם לא אביט אל איש אשר אין תקוה נשקפת לי ממנו להרויח פרוטה על ידו בשעת כשר, אבל עתה בזקתי לקוראים עוד הפעם, כי שבו הצרות הראשונות, הבית אשר ישבתי בו נשרף באחד הלילות, והאש יצאה מעלית חנותי, ירש דבר הבערה היה לחידה בעיני כל, ורבים חשבו את בעל הבית, כי הוא המכעיר את הבערה, אך הוא לא היה אז בעיר כנהוג, ועל כן שמו אותי בבית הסהר, כי על כן מחנותי יצאה האש, אפס כי לטוב לי כלו ימי כתב אחריותי כשבועים לבני הבערה, ויבקש הדבר וימצא ויצא כאור צדקי ואצא לחפשי נקי כפשוטי וכמדרשו נקי מעלילות שוא ונקי מנכסי, כי כל סחורתי היתה למאכלת איש, אבל בעל הבית כגדל הסדו הלוני מעט כסף בלא שטר ובלא עדים ולפי הנראה גם שלא על מנת להשיב, אין זאת כי אם טעם כמון לו בזה, כי לא הסבין לעשות כה לאיש, עתה הנני חנוני דל כבראשונה ושעות פנויות לי הרבה בכל יום כבראשונה, ובכן איכל לעין בספר ולהתפלסף לעתים עם רבי ישראל ולערוך מגלות כבראשונה, ורבי ישראל גם הוא עני ובטלן כמלפנים, אמור יאמרו, כי כסף שעלה בנורל איננו מתקיים בידי בעליו, והוא, כהכס מאמין לכל דבר מאמין גם בזה, ואמנם קשה לו להסתפק כי מכשרו יראה זאת, הוא הוציא את הכסף על בנו כאמור, ובנו אוהב אותו מאד, גם כלתו העדינה אומרת תמיד, כי אין כמותו "זקן נחמד", אך כספו לא הושב לו כי רבה ההוצאה עליהם, וחוכות בנו רבים עד מאד, כי לא דבר קטן הוא לדקטור עני לקחת לו בת עשירים לאשה, בכל פנה שהוא פונה עליו לפזר כסף כאפרי, ולהוציא כסף רב מכיס ריק קשה בקריעת ים סוף, וכבר עמלו ויגעו על זה האלכימיסטים מאות בשנים, ועמלם עלה בתהו כנודע, על כן אי אפשר לו גם להעלות על רוחו לשלם מהכנסתו ממון שאין לו תוכעין כְּמִשָּׁה יד אביו, ככה לא שנינו גם שנינו ונאוו לנו להופיע עוד הפעם על כמת הסופרים, עתה אבקש סליחה מעדת הקוראים על עזבי אותם פתאם, גם

נכון אני לחנן קולי ולדבר תחנונים ולא אכוש כי כן ראיתי בעולם המעשה שגם גדולים ועשירים ממני הרבה יתרפסו ויתחנונו לפני כל מי שיש להם הפזן בו. רק קטני ארץ, אשר לא ידעו צורת מטבע מקודם, ידמו בנפשם כי הגדולים בעלי ההון כננה עיניהם וברחב לבכם לא ידעו בלתי אם לעדות גאון וגבה ולדבר בקול מושל. לא כן הדבר, אחי! לא מיניה ולא מקצתיה! אם תקיף עומד לפניכם אל תדמו כי זה מראהו ואלה דרכיו בכל מקום ובכל שעה. אל תראוהו שהוא פטיש כל העדה, ואש מפיו תאכל, וסביבות שניו אימה. בואו נא לתת לו אך חצי שקל "פדיון" ומצאתם אותו רך כקנה ומדבר חלקות ותחנונים כעניה מחזרת על הפתחים, וזאת תורת האדם, ואשר לא ידע את התורה הזאת וישפיק ברגשי כבוד וברום ערך האדם ובכל הכלי האצילות, תועה בדרכי החיים ובכל אשר יפנה יכשל, ולית דין בר נש.

הנני שב אליכם, אדוני, שובו נא גם אתכם אלי, אל תזכרו לי עונות ראשונים, ואני נכון להתיצב לפניכם בכל עת אשר אמצא ענין לענות בו. פעם בדברי עמנו הפנימים, פעם בהיות העולם בכלל, גם בהרוזים אנסה כחי לפעמים, ונתתי לכם משלים או מכתמים חדשים נגובים או מתרגמים הכל לפי רוח הזמן ודברי הימים, כללו של דבר מכל אשר יעלה עמי אקח ואשים לפניכם.

יואל פויסמן.

רביעית ההזן או רביעית הלוג?

מאת

ארי' שווארץ.

נרסינן בכבלי פסחים דף ק"ט ע"א א"ר יצחק קיסתא דמוריסא דהוה כצפורי היא הות כמין לוגא דמקדשא, ובה משערין רביעית של פסח, א"ר יוחנן תמנייתא קדמייתא דהות כמבריא הות יתירה על דא ריבעא, ובה משערין רביעית של פסח. אמר רב הסדא רביעית של תורה אצבעים על אצבעים כרום אצבעים וחצי אצבע וחומש אצבע. זהו המקור אשר הימנו נובע הכלל שנקטינן ביה, דרביעית סתם ככל מקום היא רביעית הלוג, ומכאן הוכיחו בעלי התוספות, שם ד"ה רביעית של תורה, שאי אפשר להעמיד פירושו רבותיו של רבנו שלמה, שסתם רביעית היינו רביעית חקב. המשיגות אשר בהן נקט התנא רביעית סתם מעמין המה במספר ונער יכתבן עיין שבת פ"ח מ"א המוציא יין וכו' ושאר כל המשקין ברביעית, וכל השופכין ברביעית, רש"א. כולן ברביעית; במשנה זו לא הוזכר שם איזה מדה, וכ"כ נזיר פ"ו מ"א שלשה מינין אסורין בנזיר, המומאה והתגלחת והיוצא מן הגפן וכו' משנה ראשונה עד שישתה רביעית יין; אכן הרביעית במס' פאה פ"ח מ"ה אינה רביעית סתם, דשם נזכרה מדת הלוג להדיא, חצי לוג יין, רע"א רביעית, רביעית שמן, רע"א שמינית, ובמין הוה היא הרביעית במס' מנחות פ"ט מ"ג רביעית מה היתה משמשת, רביעית

מים למצורע ורביעית שמן לנזיר, חצי לוג מה הי' משמש וכו'; לכן כל מי שאומר שרביעית מים למצורע היינו רביעית הלוג, להיות שזהו הוראתה של רביעית סתם. אינו אלא טועה, באשר שאין כאן סתימות כלל. ואף אם סתם התנא לשונו ר"פ י"ד דמס' נגעים, כיצד מטהרין את המצורע, הי' מביא פיילי של חרש חדשה ונותן לתוכה רביעית מים חיים, אין זה אלא דבר שסתם במקום אחד וטפורש במקום אחר; איברא הגי' במקום שלא סתם התנא לשונו רופפת מאוד מאוד, כרמזכה מהנהגה בר"ש, נגעים שם, שכותב וז"ל, וברוב משניות כתוב ונותן לתוכה חצי לוג מים והגיה הרב רבי יהודה בן יהודה בן הרב רבי יום טוב רביעית, כדתנן במנחות פרק שתי מדות דף פ"ח ובנזיר בפ' ג' מינים דף ל"ח קא חשיב גבי עשר רביעיות, והרב רבי יום טוב ברבי יצחק הי' מקיים הגירסא, דפלוגתא דתנאי היא בסוטה, דרבנן לא בעו מיס, שדם הציפור ניכר בהם, ודלמא בעי חצי לוג, כדתנן התם גבי סוטה, ונותן לתוכו חצי לוג מים מן הכיור, ר' יהודה אומר, רביעית, ואשכחן דהתם לעיל בגמ' דילפינן סוטה כלי כלי ממצורע, משמע שיש להשותם, ולא יתכן פי' זה, דהא בפ' ב' מידות תנן רביעית מים למצורע וחצי לוג מים לסוטה, ועוד דבעשר רביעיות דחשיב רביעית מים למצורע פריך דליחשוב רביעית מים לסוטה, ומשני בפלוגתא לא קמיירי, משמע דמצורע לאו פלוגתא היא, ודוקא בסוטה פליגי רבנן התם, דר' יהודה אומר, רביעית כשם שטמעט בכתב כך טמעט במים, דלא הוה ניכר בחצי לוג, אבל במצורע דלכ"ע ברביעית פליגי בהכי, דמר בעי אדמימות דם גמור, ומר לא חייש אלא אפילו נתבטל במים וליכא אלא חזותא בעלמא, עכ"ל; ובודאי אם הרב ר' יו"ט ברבי יצחק הי' מקיים הגי' כאשר היא ברוב המשניות באשר שיש להשוות מצורע לסוטה, יש להשיב עוד על דבריו, אמאי סתם התנא במנחות כחכמים בסוטה וכו' במצורע? הלא דבר הוא, אלא ע"כ צ"ל שכל מי שגרס בנגעים ונותן לתוכה חצי לוג מים אינו סוכר שבפלוגתא תליא מלתא, אלא נאלין להגיה המשנה במנחות ולגרס הכי: "רביעית מה היתה משמשת, רביעית שמן לנזיר, חצי לוג מה הי' משמש, חצי לוג מים למצורע חצי לוג מים לסוטה". גם התוספתא פליגא אמתניתין בענין רביעית מים למצורע, דהנה במנחות פ"י הובאה מתניתא ארוכה להוסיף, על מה שנמנה במשנה, כל הדברים שהמדות משמשות בהן, עד שלא יחסר מאומה, וכדי להראותך שבעל התוספתא אינו גורם במשנה רביעית מים של מצורע, אציגה לפניך המשניות ואערוך למולך ההוספות הנמשכות אחריהן לפי סדר הפסקאות דמתניתין.

התוספתא

מנחות

המשנה

פ"ט שבעה. מדות של לח היו במקדש. רביעית, חצי לוג ולוג, רביעית היו ושלישי' היו [וחצי היו] והיו, ר' יהודה אומר, היו וחצי היו ושלישית היו ורביעית היו, לוג וחצי לוג ורביעית. רביעית היו מה הי' משמש, כל מין צאן גדולים וקטנים זכרים ונקבות, מפני שכולן שוין כנסכים נבללים זה בזה, שלישי' היו הוא הי' עני שכולן, לא הי' משמש אלא כנסכי

פ"ט מ"ב, שבע מדות של לח היו במקדש, היו וחצי ההין ושלישי' ההין ורביעית ההין, לוג וחצי לוג ורביעית לוג, ר' אליעזר בר' ר' צדוק אומר, שנתות היו בהין, עד כאן לפי, עד

אילים בן שתים ומהן ומעלה, חצי ההין מה
 ה' משמש כל מין בקר גדולים וקטנים
 זכרים ונקבות, מפני שכולן שוין בנסכים,
 ונבללין זה בזה. רש"א, לא היתה מדת
 שבעה כמקדש הין, שאין נותנין מדה אחת
 לשני פרים, מדה אחת לשני אילים, מה ה'
 מביא תחתיהם לוג ומחצה. א"ר יהודה
 וכי [לא] ה' שם חצי לוג ולוג, א"ל ר"ש
 א"כ יכול לפרנס כולן כרביעית, אלא שאין
 מדה במקדש משמשת תחת חברתה.

ר' אלעזר בר' צדוק או, ארבע מדות
 של לח היו במקדש, רביעית וחצי לוג ולוג
 הין ה' שם ושנתות היו בהין עד כאן
 לפר, עד כאן לכבש:

רביעית מה היתה משמשת, בה ה' מודד
 לחביתיה כהן משיח, וחצי לוג מה ה' משמש,
 בו ה' מודד שלשת לוגין
 ומחצה למנורה חצי לוג לכל נר,
 לוג בו ה' מודד לכל המנחות.
 חצי לוג לתורה ורביעית לנזיר.

כאן לאיל, עד כאן לכבש, רש"א, לא
 ה' שם הין, וכי מה ה' ההין משמש
 אלא מדה יתירה של לוג ומחצה
 היתה, שבה ה' מודד למנחת כהן
 גדול, לוג ומחצה בבקר ולוג ומחצה
 בערב.

פי' מ"ג, רביעית מה היתה
 משמשת, רביעית מים למצורע
 ורביעית שמן לנזיר, חצי לוג מה
 ה' משמש, חצי לוג מים לסוטה וחצי
 לוג שמן לתודה, ובלוג ה' מודד
 לכל המנחות אפילו מנחה של ששים
 עשרון נותן לה ששים לוג, ראבי"ו
 או, אפי' מנחה של ששים עשרון
 אין לה אלא לוגה שנא' למנחה ולוג
 שמן, ששה לפר ארבעה לאיל שלשה
 לכבש שלשה ומחצה למנורה חצי
 לוג לכל נר.

הנה ערכתי לפניך ההוספות על פי סדר הפסקאות במתניתין, אכן התיבות
 חצי לוג לתורה ורביעית לנזיר" מחוסרי הבנה הן, שאין להן שום שייכות לא למה
 של פניהן ולא למה שלאחריהן כתוספתא, ובודאי לא הביאן בעל התוספתא אלא
 לומר לך שכך היא הגי' הנכונה במשנה, ובה לא בא להוסיף אלא למעט ולהגיד
 לנו שהמשנה אינה מרבות לא בחצי לוג מים לסוטה ולא ברביעית מים למצורע.

בענין הפלוגתא בסוטה אין כאן מקום להרחיב ולהעמיק הדבר, אבל בענין
 רביעית מים למצורע בודאי הדין עם בעל התוספתא שלא הביא גי' המתניתין, דאחר
 החקירה בלי שום משא פנים אי אפשר לגרום במתניתין דילן לא רביעית ולא חצי
 לוג מים למצורע משום חדא ועוד.

חדא, מכה קושיית התו' שהקשו בסוטה דף מ"ז ע"ב ד"ה מביא מים וכי וכי
 אינו ניכר ביותר מרביעית, והא תנן כפ"ב דמס' מקואות ומייתי לה כגמ' ככמה דוכתי

וכו' ג' לוגין מים שנפל לתוכן קורטב של יין ומראהו כמראה יין אלמא דאפי' יין ניכר בני לוגין וכ"ש דם דסומק מפי, ותירוצם של בעלי התוספות זצ"ל די"ל ניכר דקאמר ממשותו של דם ולא בשינוי מראה בעלמא, במח"כ דחוק מאוד, כאשר שלפי חוקי ההרכבה וההפרדה היכר ממשותו של דם אינו תלוי רק בכמות אלא גם באיכות המים, דהנה אם נמצאו חלקי מלח במים, כל חלקי הדם הראוין ועומדין לפירוד נפרדין במהרה, ועל נקלה גם כמעט מים, ועוד לפעמים נמצאו במיפות הדם חלקים אשר אין כח לשום מים שבעולם להפרידן זה מזה, זהו הדא.

ועוד, אומר אני שאי אפשר לגרום כמתניתין, רביעית מים של מצורע" להיות שחלכה זו עוקרת מקרא מלא מן התורה. בס' מצורע נאמר, את הציפור החיה יקח אותה ואת עץ הארז ואת שני התולעת ואת האזוב ומכל אותם ואת הציפור החיה על המים החיים, הרי ממקרא זה למדנו שצריך למכול את הציפור החיה, והכי תני' בספרא על פסוק זה, יקח אותה מלמד שהוא מפורשה לעצמה, ואת עץ הארז ואת שני התולעת ואת האזוב ומכל מה ת"ל, יכול הואיל ולא היתה עמם בכלל אגודה לא תהא ככלל מכילה, ת"ל ומכל אותם ואת הציפור החיה בדם צפור השחושה, החזיר הציפור לכלל מכילה, עכ"ל. ורחוק רחוק מדעת אדם לומר הא דתנן, נגעים רפ"ד, נטל עץ ארז ושני תולעת וכורכן בשיירי הלשון והקיף להם ראשי אגפים וראש הזנב של שנייה טבל ומה (כ"ה מלה במלה גם בספרא שם), ר"ל שאינו טובל אלא ראשי אגפים וראש הזנב דאין זו טבילת ציפור, ודעה כזו דעה הפוכה היא, דאי אפשר לתפוס בה אם לא נניח שצריך להפוך את הציפור, גבו למטה ובטנו למעלה, גם הרמב"ם פסק להדיא שצריך למכול את כל הציפור, שכתב וז"ל ה' שומאת צרעת פי"א הא, וד' מינין אלו מעכבין זה את זה וכו' וכורך האזוב עם הארז בלשון של זהורית ומקיף להן ראשי אגפיים וראש הזנב של הציפור החי ומכול ארבעתן במים שבכלי וברם שעליהן, והנה ידעת גם ידעת שבכל מקום שנאמר ומכל או ומכלתם בתורה, צריך שיהא כדי טבילה, והכי תניא במכילתא מסכתא דפסחא פ' בא פ"א ומכלתם בדם שיהא בדם כדי טבילה, ושנוי בת"כ מכילתא דחובה פ"ג על הפסוק ומכל הכהן את אצבעו בדם, ומכל ולא המספג, ומכל והזה על כל הזיה טבילה, אצבעו וכו' בדם שיהא בדם כדי טבילה (עיין מנחות דף ז' וזבחים דף צ"ג), ומשולש בספרי פ' חקת על הפסוק ולקח אזוב ומכל במים איש טהור וכו', ומכל במים שיהא במים כדי טבילה, ומעתה על פי המקרא שלפנינו אין שום ספק שצריך להיות כפיילי של חרס חדשה שיעור מים לטבילת הציפור, ובדאי אם נקטינן שציפורו של מצורע רק סנונית לבנה (עיין חולין ס"ב), אפשר לומר שרביעית הלוג היא כדי טבילה, אמנם יש להביא ראיה מן התוספתא ומן הספרא שאי אפשר להחליט החלטה גמורה ששאר ציפורים הגדולים ביתר שאת מן הסנונית לבנה אינן כשרין מצד גדלותן לטהרתו של מצורע, בתוספתא דנגעים פ"ה תניא ה' מביא שתי ציפורין דרוו ואלו הן הדרות בעיר [כמו בשדה], רשב"א, אלו הן הקובלאות (כצ"ל ולא הקפלאות כהגהת הגר"א שפי' מין הנקרא קיפילו — וקובלאות לארם פאנגעל בל"א), ומי לא ידע שיש בקבלאות האלה מינים שונים וגדולים מאוד, עד שאי אפשר לומר עליהן כמו שאמרו בגמ' סוטה מ"ז על ציפור דרוו, שאין לך גדולה שמדחה את המים ואין לך קטנה שנדחית מפני המים (עיין ילקוט רמז תקנ"ט דהכי א"ה, א"ר יהודה רכ"י סימן אילון ציפוריא קולנין אמר הקב"ה יבא הקול

ויכפר על הקול (וציפוריא קלנין היינו קובלאות) וריב"ל אומר ציפור דרור שאוכלת מפיתו ושותה ממימיו. ואף אם תדחני באמרי פיך לומר שרק קובלאות קטנות היו כשרין לטהרתו של מצורע, לא אישון אחר, כי אסמך בשמאלי על הרמב"ן שכתב בפירושו על התורה שבדיעבד כל המהורים כשרים, ואתמוך את ימיני על הספרא ויקרא דבורא דנבכה ספ"ו דתני' התם, קרבנו תורים וב"י, ואין הכשרו מהורים וב"י. הלא דין הוא, ומה אם הציפורים שלא כשרו לכפר בפנים כשרו לכפר בחוץ, תורים וב"י שכשרו לכפר בפנים אינו דין שיכשרו לכפר בחוץ, ת"ל קרבנו תורים וב"י. ואין הכשרו תורים וב"י ע"כ. ואם איתא שרביעית מים של מצורע רביעית הלוג, למה לי קרא למעט תורים וב"י מהכשרו של מצורע, הלא מן הנמנע למכיל תורים, שהן גדולים ולא קמנים, בשיעור מים אצבעים ברום אצבעים וחצי אצבע וחומש אצבע או ביצה וחצי ביצה!

ומתניתא זו כספרא ראייה אשר אין עליה פירכא, שרביעית מים של מצורע רביעית ההיזן, שלשה לוגין, ולא רביעית הלוג, ועתה אתה רואה בעיניך שאי אפשר לגרום כמתניתין דמנחות (וב"ב כמתני' דנגעים) רביעית מים למצורע אלא הגי' כמו שחיא בתוספתא היא לבדה הנכונה, ולפי זה צריך להגיה את הספרא כפ' מצורע. וכצ"ל הא באיזה צד מים חיים שדם הציפור ניכר בהם ושערו חכמים רביעית ההיזן. ועל פי הדברים האלה בין תבין את מה שכתבתי בספרי על קולי ב"ש וחומרי ב"ה (יצא לאור ביום נפתחו דלתות כה"מ לרבנים פה ווינא) צד ל"א בענין הזה.

אגרת הפטירה להפילוסוף אבן בכר אבן אלצאיג.

הוציאה לאור מרדכי צבי שריינר.

מבוא.

א

הפילוסוף אבן בכר בן מוחמד בן יחיי בן באג'ה הנקרא אבן אלצאיג¹ אשר אנכי נותן לפניך היום, קורא נעים, אחד ממאמריו הקטנים היה הראשון בזמן מגדולי הפילוסופים אשר בין הישמעאלים בארץ ספרד במאה הי"ב למנין הנוצרים. רבים מחכמי ישראל קראו את ספריו ובראשם הרמב"ם אשר העיד עליו באגרתו אל ר' שמואל אבן תבון כי דבריו כלם נכונים למבין ישרים למוצאי דעת והוא בעצמו מזכירו פעמים ושלש, במורה הנבוכים². אבל אין רצוני לדבר פה על עוצם מעלת הפילוסוף הזה וקורות דבריו בספרותנו. בחפצי רק להעיר על דברים אחדים בענין הספר אשר אני מוציא אותו לאור. — מאמרי אבן אלצאיג הקטנים הגיעו אלינו בלשון ערב בכ"י אשר בבית עקד הספרים אשר למלך בורוסיא (Wetzstein I, Nr. 87 Ahlwardt 5060) אבל בכ"י הזה רבו החסרונות, והקורא לא ירוץ בו, על כן אמרתי להוציא לאור רק את האגרת הזאת אשר נעתקה לשפת קודש מאת החכם ר' חיים בן יהודה בן ביבאש. והיא נמצאת בכ"י ליפסיא³ (BH. fol. 19)² ואם ירצה ד' את דרכי אדפוס במקום אחר גם את הנוסח הערבי עם הערותי לבראר את יחס הנוסח הערבי אל ההעתקה העברית וקורות האגרת הזאת בספרותנו.

¹ עיין מה שכתב על אודותיו החייר הגדול רמשיש בספרו על ההעתקות העבריות בימי הביניים א' דף שצ"ו ודף מ"א.

² ראיתי להדפיס פה את האגרת על פי העתקת ר' חיים בן ביבאש בלי שנוי ועל הלוקי הנוסחהות אעיר בהערותי להניסח הערבי; בסוף האגרת כפי הנצרך אל הכנתה.

ב

מאמר אגרת הפטירה הנקרא בלשון ערב "רסאל'ה אלודאע" מאמר מוסרי הוא, אבל ידובר בו גם על דברים אחרים הנוגעים במקצוע זה. בתחלת האגרת האריך המחבר בענין השביל האמצעי אשר בו ילך החכם לפי שיטת אריסטו ודבריו דומים בזה אל דעות הרמב"ם ויגיד לנו את דעתו, כי לא ההנאה היא תכלית חיי האדם גם לא ההנאה הרוחנית אשר ידברו עכ אודותיה האנשים הנקראים אצל הישמעאלים בעלי החכמה הפנימית, בפרט אבו האמד אלגזאלי, אשר לפי שעה נטה גם אל דעותיהם, גם ההנאה אשר יגיע אליה החכם בבקשת האמת איננה תכלית החכמה. התכלית האחרונה היא דעת האמת והגעת השכל הנקנה הנקרא בלשון ערב "אלעקל אלמסתפאד". אהר הדברים האלה דבר אבן אלצאיג בפרקים קטנים על דברים שונים הנוגעים אל דעותיו בעניני המוסר, על השררה, על מיני ההנאה והשלמות ויחזה את דעתו על הדברים אשר בהם התיחד האדם והוא השכל אשר יבדיל אותו ואת מפעלותיו בתכלית ההבדל מן הכח המדמה ועל דרך התאחדות השכלים.

ג

מהפילוסופים הקדמונים מובאים באגרת זאת:
 אפלאטון. ס' פאדון¹ ק"ב: ק"ד: ס' הנימוסים² דף ק"ד.
 אריסטו ומי שהיו אחריו מן ההולכים דף ק"ד. ס' המדות דף ק"א ודף ק"ז: ניקומאכיא דף ק"ג: ס' הנפש דף ק"ב: ס' השמע הטבעי שם.
 ס' בעלי חיים דף ק"ב. ק"ט: ק"י ס' השמים והעולם ק"י.
 מהפילוסופים הישמעאלים:
 אלפאראבי דף ק"א: פירושו לניקומאכיא דף ק"ב. ק"ז. ק"ג:
 אבו האמד אלגזאלי בספרו אלמנק ד' מן אלצלאל דף ק"ג:
 ספרי המחבר מובאים דף ק"ד: ק"ה. ק"ו: ק"ט. ק"י:

ד

ועתה אעיר עוד על ענינים המפיצים אור על זמן המחבר ועל דעותיו. המחבר מזכיר את דוד מארץ בריטאניה "המחזר באומות"³ וירצה בזה הלשון לפי הנוסח הערבי⁴ איש אשר החליף את דתו פעמים ושלוש זה

¹ כצ"ל תחת כארון. אלה הציונים ירמוזו אל הרפים בכ"י לויפסיגו אשר ציינתי אותם בהוצאה הזאת בסיומן []

² עיין מ"ש על ס' זה המש"ש שם.

³ דף י"ז.

⁴ אלמתרדד פי אלמלל.

מכורה ומערב

האיש לפי מה שספר אבן אלצאיג היה משתדל להגיע אל מעלה גדולה מן החכמה אבל היה קשה ההכנה מאד.⁵

ספר הקראן של הישמעאלים ודברי הקבלה שלהם⁶ מובאים מאת אבן אלצאיג לסייע לדבריו.

גם שני שירים שקולים נמצאים באגרת הזוה⁷ האחד מהנחבר והשני מהמשורר הערבי אבו אלעלא אלמערי.

בענין הציורים אשר הם רק מפעלות הכח המדמה מביא למשל את העוף⁸ ענקא מגרב ואת המלאך עזראיל.

את אלה ראיתי — להקדים לדברי האגרת אשר בלי ספק בין מקור חכמת המוסר תתחשב אצל בני עמנו ואשר רשומיה החלו להיות נכרים בספרות ישראל בימי הרמב"ם.

⁵ על אודות אנשים המוזכרים באגרת הפטירה עיין כס' הנזכר מרמשי"ש דף ש"ם.

⁶ דף נ"א "ועל כן רושם עליו": מורות על דברי מחמד כמו ש:ראה מן הנוסה הערבי: ולדלך יותר ענה צלעים כלק אלה אלעקל סקאל אקבל סאקבל אלהית. הדברים האלה נמצאים גם כן אצל הישמעאלי אבן עבד רבה כס' עקר אלפירד אי דף ר"א הבעל הרת הנזכר דף ט' הוא סתמדי. על אודות המאמר הטוב שבענינים הוא המצוץ עיין מה שכתב מנ"ר מוה"ר י"י גאלדציהר במ"ע Revue de l'histoire des religions XVIII 197.

⁷ דף כ"ד.

⁸ דף מ"ו על העוף ענקא עיין מה שכתב רמשי"ש במ"ע של הרב המנוח ר"י אבר ה"ם ג' י"ג ע"ר, "ידישע צייטשריפט ד' דף קנ"ז. לפי דעת הגאונים ר' סעדיה גור"ן הא"י ענקא הוא העזניה ויקרא ו"א. מחבר הלכות שהיטה בלשון ערב מזכיר גם מומרא דאמימר שהפרס והעזניה אינם נמצאים בישוב. על אודות העוף ענקא מגרב עיין בספרו של אלדמירי, היאה אלחיואן אשר מדבריו נראה כי המדקדק אבו אלטיב אלמערי המוכא ממחבר הלכות שהיטה הנזכרות הוא המשורר אבו אלעלא אלמערי אשר נמצא ממנו גם ס' הדקדוק הנקרא כתאב אלחצירוף ועיין גם כן ס' אלקוויני הנדפס בגליון בשנת אלף ושי"ח לכנין הישמעאלים כרך ב' דף רמ"ג ובספר הישמעאלי אל העאלבי הנקרא עריאם דף רפ"ד.

אגרת הפטירה

[101^b] אמר המעתיק בקש ממני ר' דוד בן בילא נ"ר להעתיק מאמר אחד שמצאנורו בלשון קדר והוא לפילוסוף המעולה אבו בכר אבן א[ל]צאיג מפני שהוא ש"צ לא הורגל מנעוריו באותו הלשון ואם הוא כלול בכל מדות טובות בתכלית השלמות רצון השלמים הוא לעמוד על דברי החכמים אולי ימצאו בהם דבר יוסף שלמות על שלמותם ואני חובה עלי להשלים מצותו אעפ"י שאיני כדאי וידעתי קוצר הכנתי בשתי הלשונות ומפני שהאהבה מקלקלת השורה הכנסתי עצמי בעובי הקורה כדי למלאות שאלתו ונכ"י ומהאלהים אשאל העזר.

אמר אבו בכר בן יחיי אלצאיג באגרת כתב אותה לאחד מאחיו והיא אגרת הפטירה: יאריך האל השארותך השר הנגיד דע כי אני אחר שהייתה כוונתי להתנועע אל מה שלפני מן מזרח הישוב והוא עיר נאזח ומבוקש רחוק יכלול שיעור מהזמן בלתי מועט בערך לחיי האדם ואולי לא אפגושך כי אני כל עוד שאהיה קיים ועמי זה הגוף אני יכול לפגוש אותך וכבר הקרמתי בזולת זה והודעתוך הדרך אשר אני סבור ללכת בה והיא דרך כבר עברת אותה יאדריך השם בקצתה והליכתי אשר אלך אליה מפורסמת ואני משולח בה במקרים ויתכן שלא אפגושך ובנפשי תשוקה חזקה להשפיע עליך בסוגים מן הדברים מה שהוא יותר מוכרח וראוי כי אני כבר קדמתי ועברתי מן הימים בשיעור אשר בין שנותי ושנותיך והאל יאריך ימיך עד אשר תעבור השנים אשר אני בהם היום ולפי מדת הזמן אשר אני גרור ממך אני חייב להתחיל מעצמי ולהודיעך מענינם כדי שתדע היאך תבוא שמחתה המחוייבת והיאך תשמר מנזקה שהוא בלתי נבדלת וכדי שתהיה מן המצליחים אם תרצה אתה חייב לדעת אותם כדי שתכוין מעשיך לפי עניינך ומה שהוא יותר מוכרח מזה ויותר חזק עלי והוא יותר ערב ואני מתאוה יותר להודיעך היותר מעולה אשר יעמדת עלי והוא תואר התכלית אשר יגיע הטבע בהליכה אליו וכבר תאר אותה והאריך הסיפור בה מי שהקדימני שתאר אותה והחזיר הסיפור בה פעמים רבות אבו ג' צר ומקומו כזאת החכמה ידוע אבל לא מצאתי בכל ספריו אשר הגיעו לספרד ענין כמו זה שעמדתי עליו ועוד יתבאר לך מכה דברי בהם כי ענין כמו זה מן העיון לא התבאר אלא לי לבדי כי מצאתי לאריסטו ב"א מן המדות כבר אמר זה אלא שהוא כללי מאד לא יתכן להיות בו זה לכדו לעמוד ממנו על זה השיעור והסבה אשר דמה אותה כי הברחה עם הדבור בו איננו מן הראוי למה שאנחנו בו ועוד אכביר לך יאדריך האל כשתעמוד עליו שיעור התועלת אשר בו וכי אין דבר מועיל בשני העולמות כמותו ואולי לו אוכל לפגושך כי אני כל זמן שיתמיד עמי זה הגוף אני

יכול לעשותו מצד שאפגשך כי יש לי הכלי וכו' אתנועע אבל כשיפרד ממני לא יתכן לי להתנועע לא בעצם ולא במקרה והיאך אעשה כזה אבל אם הגזרה קדמה ושפטה בנפול פרידתי מגופי קודם שאראה אככה איש התשוקה להשפיע עליך אתה יכול לפגוש אותי כי אני מומין אותך והפגישה תהיה או בהתנועע כל אחד מן הנפשים או בהתנועע האחד מהם וכל מה שאיפשר לי להתנועע אעשה כן ואם ישולל ממני הגוף אני מתנועע בו אני מבקש שהאל שיתן לך שלוח וירחיקך מן המונעים ויסגור עיני הצרות ממך ואם כוונתך לפגשני אני איעצך ואיעץ למה שיגיעו אליו אלי הדברים מאחינו אשר כזה הזמן ומי שייביא אותו הזמן מהם ויחוללר אותם ימי העולם וכל מי שיהיה לו זה המין מן המדע המוסב כאדם ונזדמן לו עם זה שאמין וידע זאת הודיעה הנה הוא מאחינו כמו שאנחנו [102a] אחים למי שקדמנו מימי שעברו ואין רצוני לומר כמי שעברו על האבות אשר הולידו גופותינו אלא על מי שהולידו נפשותינו או מי שהיה מדרכו שיוליד כמותם והנני מתחיל עתה ואמר ענין אשר אם תחשוב בו במחשבה אמיתית תדע בו אנה יהיה ההשארות ואין ויוכל עליו ואומר כי כבר הקדים מי שהיה לפני ובאר כי כל מתנועע הוא מתחלק וכי מה שלא יתחלק לא יתכן שיתנועע אם כן כל מתנועע הוא גוף או כח גוף וכי כל מה שיחלק אמנם יתנועע במקרה וכיאר היאך תהיה התנועה במקרה וגם הפנים אשר יאמר בהם כי הדבר מתנועע במקרה והדבור כזה נמצא 'בששי ובשמיני מן השמע המכעי' ובאר כמו כן כי כל מתנועע יש לו מניע ונתבאר שם המניע ועל כמה פנים יהיה מניע וכי המניע יכול להיות משם ויכול להיות לא גוף ולא כח גופני וכאשר באר שם כי הקודמת על כל התנועות והיותה ראויה להיות היא תנועת ההעתקה וכי כל מניע תנועת ההעתקה אם היה גוף אולם יגיע כשיתנועע ואולם המניע כשלא יהיה גוף הוא אשר יגיע ולא יתנועע ובאר גם על כמה פנים יאמר המניע הראשון ואחד מן הפנים אשר יאמר עליהם הוא המניע התנועה הראשונה ואין הדבור בו נאות בזאת הכוונה. ומהם פנים אחרים והוא הנאמר על שאר התנועות התמידיות ואין זה גם כן נאות בזאת הכוונה. ואולם איחד כזה המקום המניע הראשון אשר הוא מתנועע במקרה והוא זה אחר זה והוא אחרון המתנועעים הראשונים במדרגה והם נפשות כ"א לבד ובאר כמו כן כי כל מניע ראשון מאלו אולם יגיע בכלי ולא יגיע מאין כלי ואשר יגיע בכלי אם כן המניע הראשון חוצה מן הכלי ומי שיגיע ולא בכלי הוא צורה לאותו הכלי ואותו הכלי עמידתו בשני דברים האחד מהם מצוי אלא כי הוא אין עמידתו בזה והשני מה שבו יתנועע והוא כח ואולם אם ימצא כל אחד מהם נפרד מחברו דע כי הכח אי אפשר בו זה כי הוא אם היה כן היה מה שאינו מצוי נכדל ואולם המניע בזה נחלקו המעיניים בעיון. ומכאן יולד דעת האומר בבל גול אשר ספר אותו סקראט בספר כארון וכבר כמל זה אריסטו בס' הנפש וכשתדקק בענין תבין כי הוא כמו שאמר אריסטו אבל לא הפנים אשר יראה בתחלת העיון כן המאמר ההוא והוא מה ששבו האנשים לדקדק מדברי אבו נצר בפירושו ניקומכוס אבל על הפנים אשר יראה בתחלת יתבארו מדברי כשאגיע אליה. ואלו הענינים כבר התבארו כלם בטופתים פרטיים להם ואיפשר שיספיק לנפש בכלן למי שיאהב זה וכאשר יתחבר אל אלו החכמות מה שהתבאר בספר ב"ה יתבאר מזה כלו כי החום המכעי אלו המתנועע הראשון וכי המניע הראשון צורה.

וכי הגוף מחובר מכלים וכי ענין ב"ח בקדימה ובאמתות הוא זה והוא אשר יאהב ויתחבר אם כן האדם הראשון הוא אותי המניע הראשון והגוף הוא חבור כליו וב"ח יאמר על המחובר מאחר שלא יתפרד המוקדם מן המאוחר ואולם הוא אצלנו בתחלת המחשבה אחר א"כ בעל חי יאמר על כל אחד מהם ויאמר בקדימת זמן ובחוראה על המחובר. ויאמר בהתאחדות זמן ובקדימת מציאות על זה והקירת זה הענין נאות בזולת זה המקום וכל ב"ח כשיאמר בקדימת מציאות יש לו קנין טבעי כי אין בעל חי והוא בעל גשם מחובר משני חלקים משני חלקיו זולתי אשר הוא נושא התכנית והוא לו ממלא מקומו הטבעי ומן החום הטבעי אשר בו כפי מה שהתבאר "בס" ב"ח" במקומות רבים וכל בעל חי הוא בעל קנין בטבע כי מציאותו הוא מציאות הבעל הקנין וקצת ב"ח אינו בעל קנין כסוס והכלב ובכלל מה שלא יזכר וקצתם יש להם קנין כעכביש והדבורים ובכלל מי שיש לו מלאכה טבעית והאדם [ב¹ 10] בפרט הוא בעל קנין יותר מכל בעלי החיים מפני חלוק מלאכותנו לפנים רבים והאדם היא כשאר ב"ח מחובר מאותו המניע הראשון והוא אשר יורו עליו החלוקות ואומר אני שהוא אשר ארצה במאמרי כשאני אומר עוררה אותי נפשי וישר זה וכבר יראה בתחלת העיון כי יש למעון על זה המאמר אבל עוד אבאר בסופו היאך הוא זה כשאפרק המאמר במניע הראשון ואמר ויהם האדם אל כליו הרצוניים כיהם המניע הראשון אשר בו אל כליו הטבעיים שהוא הגוף וכמו שהאדם כשיעדרו ממנו הכלים הרצוניים אי אפשר לו שיעשה בה המעשים שיעשו באותם הכלים ככה המניע הא' כשיעדרו כליו הטבעיים כי הנגר כשיעדר ממנו הקרדום ושאר כליו לא יעשה בחמרים שום דבר ככה האדם כשיעדר ממנו הגוף לא יפעל וכאשר היה זה כן הנה אני מוצא בעלי הקנין הרצוניים שלשה מינים מהם מין שלא ישניחו בכליהם ולא ישמרו אותם עד שיפסדו מהם במהרה מעשיהם ולא יתכן לפעול כשירצו ויהיה טורח גדול עליהם ויש מהם מי שישים כל מאדו וכונתו לשמור כליו ויצניעם צניעות גדול עד שיהיה גדול חריצותם וכונתם בשמירתם ויתרחקו מגדול תועלתם כאשר יקרה זה למכששים הונם ויהיה הונם כבר יעוף לו חנם ויהיו עבדים לכליהם מכלתי שירגישו בזה ויערב להם כשהוא נמצא אצלם וכל השני מינים מנונים בעינים יש מהם מי שכוראי ישמרו ויצניעם כעת שיפעל בהם מה שראוי לפעול הם שיאכדו או ישארו ועניני אלה לבדם הם המשובחים והם הממוצעים בין שני המינים שכבר לקחו מכל חלק המוכרח שבו והניח לנו הנחות שבו כי כל אחד משני הקצוות כשירצה כשיסתפק נפשו ביושר פעולותיה או תהיה פעולתו משובחת כחלק המשותף בינו ובין אמצעי וכשימנע אמנם ימנע מן הנזק אשר ישיגהו מן הקצה האחר והוא המסור ואמר בעל הדת הטוב שבענינים הוא המצוע ובן חלקי בעל הקנין הטבעיים שלשה מינים מין שלא ישניח בנופו ואיכריו זולתי שיוציא אותם בעבורת מניחו הראשון למה שיוזמן כאשר נמצא המתגברים המכניסים עצמם לסכנות ונישקעים בתענוגיהם המפסידים מזנם וכמו שנמצא רבים מן החולים בתאית נפשותם ואם תרצה לזכור אחד מהם בעינו הוא מחמד בן עכד אלסלאם מאנשי בלנסיא וענינו כחליו ומה היה עישה עד שהביאו זה הענין אל המות האמיתית וענין הננכים ולסי¹ הדרכים וזי שיעלה

(1) צ"ל וכורת.

למדרגת המלכות נכנס במין הזה וכמו שספרו על המסתתר מבני אמי"ה בספרד באמרו אמלךך היום ואהרג למחר ויש מהם מי שישמר הרבה בראותו שאין לו מציאות אלא מציאות גופו והוא ישמר מכל דבר מיוחד מכל דבר והוא על זה בלתי מערים בשעת הנזק ולא יכין עצמו להשיג מעלה אלא לממון בלא מורה אבל יבקש השקטתה והמנוחה כל מה שאיפשר לו ועל הכלל מהם ועל כן הכלל מדם יריעו חיהם בתמידת השמירה והפחד מכל מזון ועוד יש היום בחיים מי שזה דרכו מטי שאתה יודע אותו והוא עלי בן אלסלמי כי הוא יש לו יותר מעשרים שנה שלא אבל אלא מין אחד מהמזון ולא יעתק ממנו ולא יוסיף ולא יגרע ולא יתחבר לאדם ולא יתחברו לו והמין הממוצע הוא אשר לא יביאווה פעולותיו להשיגה על גופו אבל יתכן שיאבד גופו ויאבדו חייו בקצת העתים כאשר יעשו אמיצי הלב שתי הקצוות מעטי המציאות וענינם הוא חוץ מן הטבע ואולם האמצעי הוא הנמצא הרבה ואמנם יתחלפו בהתחלף הדעות כמה שראוי כי מה שישפוט עליו זה שהוא ראוי יתכן שישפוט עליו זולתו שהוא בלתי ראוי עתה ועל זה יעשה זה ויעמוד זה מלעשות. ומה שראוי אמנם הוא לעולם לדבר אחר זולתי המעשה כי זה מצוי בגדרו ובו הישרה מה שיורה עליו המין שם יהיה [108a] כולל אותו אבל אמנם ימצאו השמות למינו והתכליתיות המכוונת רבות יש מהם שהם כך בעצמם ואמרו שהראוי לזה התכלית הם החסידים ואם לא תהיה התכלית כן היה זה חסרון ופתיאות ויאמר עליהם בעתים המתחלפים בכמו זה הענין ואפי' היה מעשיהם מביא לזה בטבע נקרא מעשיהם נכון ואלו הם הנכונים ואם לא היה כן נקרא מעות והבל ומה שראוי לזה מן השמות וזה כלו מבואר לנפשו בלמה זה התחלפו התכליות וכבר הביא זה הפחד מן העוני והסרת אותה הטובה וכי זה הוא איפשרי ומה שהוא איפשרי היאך נאמין שיהיה ולא יהיה הקצה האחר ולקח היותר מטינוף מן הלכלוך והניח ההנאה כעת שאיפשר לו בה וכי זה אפשר במה שיאמין ושיפולו ואולם הממוצע כבר נמלט מאלו המקרים ועלתה בידו השלוה בהשתתפותו בשומר ועלה בידו המעשה וכבר לקח אליו מכל אחד משתי הקצוות מה שיודע בו אותו הקצת כי הוא טוב ונשמר כל אחד משתי הקצוות מה שיודע בו אותו הקצה כי הוא מזהר ואלו השני מינים ירגישו בהנהגתם ופעמים רבות יפול האמצעי נפילת כל אחד משתי הקצוות ויעשה במעשה אותו הקצה והוא לא ירגיש וזה אמנם יהיה כשיקרה לו שתהיה תכליתו דבר שאמנם ישוב לגופני בלבד ויהיה הוא עושה כמעשה הקצה אשר יכחיש בו בהכבא מעשו והוא לא ירגיש וזה המעות פשט הרבה בנמצאות המנהגות היום אשר תדעם ובו יתנהגו רבים מגדולי אנשיהם ואלו ילכו רובי פעילותם כי התכליות אשר ינהגו אנשי המנהגות המצואות היום כפי מה שיחייב המסופר עליהם הם שתי תכליות האחת מה שיחשבו אנשי כל דעת שהוא ירצה האל והשנית מורכבים מתכליות ההון והמין ממנהגי הכבוד והם אשר יושגו בקומה והמלבושים והכבוד והמרכבות והתכשיטין ומהם הדנאות והמעשים אשר יהיה הרצון בהם רצוי להם הם מוגדרים אצלם והרבה שילאה בהם רובם כשיקרה לו בלתי איפשרית התפשט בזה האחד אלא אצל הנבחרים כאנשי הדעת והם אומי כי הם בקצת המדינות רבים אלא כי האחרים הם הרוב אלה הם התכליות המונהגים המוגדרים בהנהגת הנמצאות וגם כן ימצא אצל האנשים תכלית אחרת אלא שהם ירצו אותה הרבה ויתכן שיקצרו כאלו השנים כשכיל זה והוא תכלית ההנאה ואלו כפרט יחשב

מענינים כי הם אולם לא כוונו להגדילם וכי הם יצאו מאותו המין אשר מה שיפעלו הוא לזולתו מבלתי שירגישו זה שעשו לגופותם כי ההנאה דבר פרטי בנפש ומאלו הם מינין אולם מי שכוון ההנאה המורגשת ההם כמה עלי להאשימו ולהשפילו ולהתנבלו או אין צריך להאריך המאמר בו ואולם מי שכוון שאר מיני ההנאה כנצחון וההנאה בקרבת המלך ושאר ההנאות דע כי דעות בני אדם חלוקות בזה כי יש כת תגנה זה ותשבח האחרת ויש כת תגנה ותשבח זאת וההנאה כחכמות אצל מי הוא לימודי בטבע נכנסת בזה ואלו המינין מן ההנאה יתחלפו ויקרו להם מקרים ויתכן שיתקבץ מהם שני מינים ומינין יהפכו למינין יראה מין כעתי חיותו וההנאה ביודעים יש מהם נכנסת בזה המין וזה יתכן שינצח על קצת בני אדם עד שיהיה לזה כל מבוקשו ואלו המינין יש מהם לצד חכמה אחת בלבד ויש מהם לצד יותר ומהם מי שיהיה לגמט החכמה כהחלט באי זה איכות שתהיה ואי זה חכמה שתהיה כשתהיה הפילוסופיא מושלמת כבר או תהיה קרובה אל השלמות אע"פ שהחכמה על מינים רבים יהיה האחד מוקדם על האחר מעלה והם על זה מבקשים ליהנות ביותר נכבד והיא כל מגמתם כחיייהם זולתו שימנעו הענינים ההכרחים אשר הם [103b] מחוץ ויתנעו תנועה משובשת וזה מיסודות ההתפלסף ההכרחים בו ובוה המין הייתי אני והיית אתה ושאר חברינו על התחלפות מיניהם כשתזכור אותם תדעם וזה זולת שיניענו דבר זולת זאת ההנאה בלבד ואמנם היה מניענו אל החכמה הוזהק התשווקה אליה ולא ידענו ממעלת מעשיריו על מעשה שאר המינים זולתי הוראת בני אדם כי החכמה האמתית היא הגדולה והיא היחס בין שתהיה מועלת או מזקת או שאר מה שנמצא אותו למי שעברו מדבריהם כחכמה ותמיד יש לנו תועלת כי יגיע לדבר גדול ולא ידענו מה הוא על בוריו אלא כי גדולתו לו יוגדר נפילתו בנפש ולא יוכל המכטא לכטא נתינתו לגדולתו ומעלתו עד שקצת בני אדם יאמינו שישונו אור ושיעלה לשמים ועל זה אמר בן גל'ב מקיף השמים ראוי בנו ואם כן מה הוא זה הנצחות אל המ'כז וכבר הגיע מקרוב אלינו ספר האיש הנקר' אבו חמד אלגזאלי וקרא אותו אלמנקד וספר בו קצת מהנהגותיו וזכר כי הוא ראה כשיהיה מתבודד דברים אלוהיים ומתענג תענוג גדול וממה שאמר בו כבר היה מה שהיה ממה שלא אזכור אותו וחשיב טוב ולא תשאל על הדבר ואלו כלן סברות יחלקן עליהם משלו האמת וזה האיש יתבאר מעיניו כי הוא לא העתיק מזה המין ענינו הראשון וכי טועה ומתעה לדמיוני האמת כי נתבאר מזה שהוא ישים התכלית ראיית העולם השכלי וההנאה היא כמה שיראה האדם באותו העולם מן הנפלאות והוא נושא על זה משל במדינות הגדולות וכי האדם יבנה כהגעתו אליהם וראיית עיניהם ועיניו חלקיהם וכ"ש בעולם השכל וכי יחס ראיית אנשי המדינות הגדולות כיחס אנשי אותו העולם אל אנשי המדינה עם שאר מה שיאמר ממה שיוכן ממנו כי התכלית הקצוי מחכמת האמת ההנאה וגם יתכן שצריך בהישרת מדעת הזאת כאשר נאמר בניקומכיא באמרו כי הרעים יבקשו עם מי שייכלו יומם בספור ובהתול כי הם כשיתכודרו עם נפשותם יצמערו ממה שימצאו בנפשותם מן הרעה וכי הנכחרים על הפך זה כי הם משתעשעים בנפשותם ואמר כ"א כי כאשר יהיה מצליח מצליח באמת ועשה כמעשי ההצלחה היה בהנאה תמידית. וכן אמר האלגזאלי בעת התבודדותו שהיה רואה מראות אלהיות ושוטע קולות אלהיות והחזיר זה אל ההנאה אלא יששכח מה שאמר באחד

עשר בנפש כשאמר שתהיה שכינה ולא עיין זה המאמר עם מה שיאמת אותו
 כטופת בשאר ספריו והחכמה יש לה שתי הנאות מחויבים בהכרח האחת התשוקה
 אשר מיד תתנועע כי אנחנו נלמד בתשוקה אל החכמה והתשוקה חולי ועל כן
 יאמר הצער הוא כשיפול הספק ועל זה יאמר אבו נצר אלהי לך התרעומת וממך
 ההישרה לאמת כאשר לא היה מוצא מי שיצילחו מן הספק וזאת ההנאה תדמה
 להנאות הגופניות אבל הגופנית תתחייב תמיד בעצם מה שישלם לו הגוף והוא
 הבריאות וזאת היא מה שישלם בו הכח השכלי והוא האמת ועוד כי הגופנית תחזור
 פעמים בענין שיפסיד הגוף ואולם יהיה זה במקרה לא בעצם וזאת לא יתכן בה זה
 ועל כן היתה זאת ההנאה יותר מעולה ועתה כבר ידעת מעצמך חוץ התשוקה הזאת
 ומה שתגיע אליו וזכור כשנת ועדנו במורסיא והיו עיניו זולגות
 דמעות לפי מה שנראה בו באותו היום מחוזק השתדלותו
 אבל בעבור שנעדר ממנו הכח הטופתי לא השיג האמת וזאת ההנאה אמנם היא
 הפעלות וכל הפעלות שינוי וכל משתנה מתחלק אם כן לא ימצא לנו זה אלא בזה
 הגוף והמין האחר [104a] מן ההנאה הנמצאת לבעלי החכמה והיא ההנאה אשר
 ימצאנה כל מי שידע דבר וזה שמה והיא תמידית לחכם. אולי כשיראה לו
 שהוא ידע אותה הדבר אז לא יקדם לו צער וישתתפו עם זאת ההנאה הד' הושי'ם.
 והיותר כבואר מן החושים בזה הוא הנאת הראות והשמע כי אנחנו כשנראה מראה טוב
 תפול ההנאה במה שראינו זולתי שיקדים לנו צער כמה שראינו וכן השמע אבל
 איפיו שיפול בשמע הנאה וצער כמו שהוא ענינו כשנשמע הקינות וכיאר המאמר
 בזה אינו נאות למה שאנחנו בו ואולם כשנבקש החכמה לא נבקש אותה בעבור
 זאת ההנאה אלא זה הוא תועלתה כי היא מחייבת למציאת האמת כי כל הנאה
 לעולם כצל לדבר אחר והיא לעולם ריח דבר אחר יגיע עם הגעתה והיא לאותו
 הדבר כצל המחוייב ואם כן מי שיבקש החכמה בעבור ההנאה כמו שיבקש מן
 האכילה והישתיה ליהנות בה לא שיבריא בה גופו כי כמו שאלו יבוא להם הבריאות
 במקרה כך אלו יבוא להם השלמות במקרה וכי מי שיבקש החכמה בעבור הכבוד לא
 יבקש אותה בעבור מה שהוא תכליתה אלא בעבור מקרה יתחייב אליו
 בריוח ואם יקרה בשום עת שיחשוב כי לא יהיה לו הנאה בה יניח אותה (ואעפ"י)
 שיבריא גופו כמו שיעשו רבים מן החולים כן תמצא למי שמבקש החכמה בעבור
 הגדול (הגדול) ילאה וזהו הסבה אשר יניחו אותה רוב בני אדם עד שחשבו אותה
 שהיא ממנהגות הסכלות. אמנם ההנאה השנית היא נדבקת לחכמה ולא
 תפרד ממנה בשום פנים אולם אינה המכוונת אלא היא המחוייבת למכוין והיא ריח
 ופרידתה מן החכמה האמיתית קשה כי אנחנו כשנפריד החכמה העיונית האמיתית
 מזאת ההנאה לא נמצא לזה מקום שיתחייב בו שתהיה תכלית מכוונת והיאך תהיה
 היותר מעולה מן התכליות האחרות המפורסמות אלא שתהיה היא דתכלית
 האחרון כי אנחנו כשנבדיל בדבור ידענו כי בעל הזנב מן הכוכבים הוא להב
 באויר בעבור שני מיני ההנאות לא מצאנו אותו דבר מועיל אבל יראה כי הוא אמנם
 התול ואמנם הוא תכלית במקרה ולכן ימו רוב בני אדם אל החכמות המעשיות
 וישימו אותם במעלה גדולה כי הם יראו כי יש להם שום תועלת והוא בשנפעול
 בהן כשנרצה. ואולם אלו החכמות הטבעיות לא ימצא להם תועלת אלא אחד

משני אלו אולם כשנכחין זאת המחשבה כשנדע נפשותינו ומהותם וכן ידיעתנו
 לגופים המקיפים וכאל ית' וייחדנו על אלו החכמות בלבד בהנאה שיש לנו בהם כן
 יתחייב להודות כי אין זה לבטלה ושקר וכי אין ראוי לכתבה לגדול מעלת הנודע
 ממנה וכ"ש חכמת האלהות ואולם הספק יתחייב לעולם במעולה כמו שיחייב והוא
 שנאמר מה התועלת כי דעתנו במעולה גדול המעלה ולכן מה שיראה מענין
 האלגזאלי כי הוא הניח תכליתו האחרון בהנאה ואמר המאמרות אשר קדם
 זכרם ויראה מענינו כי הוא אמנם היה מתאר אמתת סכרתו כי לא ימצא בה מקום
 לחלוק ואנחנו כשנניח כי התכלית האחרון היא זאת ההנאה אי אפשר לנו שנאמר
 למה נהנינו או לאי זה דבר נבקש ההנאה כי ההנאה לנו בקצת ימינו תכלית אחרון
 וזה בשנות ההולדה ועל כן הסכרה מצויה לנו בטבע ואמנם תפול ההנאה מזאת
 המדרגה כבא זה אחר זה כי אנחנו כשישאל אותנו שואל למה זה אתה נהנה נחשוב
 כי הוא אמנם ישאל אחת מן הסכות השלשה וכאשר יניח שאלתו בענין שיתבאר
 ממנה כי הוא מבקש התכלית לבדו כמו שיאמר מה תועלת אמרך אצלנו ממה
 שראוי לשחוק ממנו כי כל הענינים האנושיים כשנבקש מהם לסבת אי זה דבר היו
 אמנם שיגיע בהם אל ההנאה ובהניענו אליה נפסקה השאלה למה היתה אבל כאשר
 הפישנו זה מצאנו [104b] רוב המהנים תגדור דבר אחר זולתי ההנאה ומן המבואר
 כי זהו תכליתה ואנחנו כשנעשה אותם ולא נהנה בהם לא היה זה לבטלה ולא שקר
 כי כל פעל אשר לא יושג בו המכוון הוא לחנם. ומזה ומדברים אחרים רבים כבר
 נמנו במקומות רבות יראה מענין ההנאה שאינה התכלית וכ"ש שתהיה התכלית
 האחרון ואלו כלם דברים משותפים מפורסמים פשוטים למי שקדם מבעלי העיון
 ואולם מה שיהיה בפרט למי שעייין העיון האמתי בהנאות והוא הנאות לנו כי אנחנו
 מוכנים בטבע לא נמנע אותנו המקרה משלמות מה שכמבע והנה אני אומר אותו
 ונניח ענינים שכבר נאמרו בקצור ואורה עליהם ואומר כי כבר התבאר בחכמת הנפש
 כי תנועתה היא מהתפעלות אשר תגיע מן החלק המתעורר וזה אמנם יהיה כדמיון
 וממסכים וכבר בארתי בדברים אשר כתבתי בחכמת הנפש מהו הדבר אשר יקראו
 אותו המפרשים הסכמה והיא זה היא שיהיה המדמה צורה לחלק המתעורר אשר הוא
 צורה לרוח הטבעי ובעבור זה נתבאר למה שייסכימו יתנועעו כי אני כבר נכספתי
 ליכנס למרחק אלא כי אני לא אתנועע אל המרחק ואראה כי זה טוב ונאות אבל
 אני לא אתנועע וכשהסכמתי על זה התנועעתי אי"כ במה זה תהיה זאת ההנאה ומה
 היא ואיך תהיה ממנה התנועה וכבר מה זה וכי התנועה מקרא עצמי כמו כאשר
 שבו הים איך שב לו באותו עת מה שהוא לו וחלקתי זה כלו ובארתי והוריתי
 אל המעיין העיונים אשר יגיע לו מהם האמת במה שאמרתי וכבר יחשב כי יתכן
 שיהיה מן החוש תנועה אבל כבר בארתי כי זהו באמצעות המדמה כי עם כל חוש
 דמיון וכבר ביארתי היאך יהיה זה והסבה אשר בעבורה יחשב כי יתכן שימצא חוש
 ולא ימצא דמיון אם כן המניע הראשון אשר בנו מחובר מדמיון ומהתעוררות
 והמתעורר ישולח עליו שם הנפש ועל כן אומר עוררה אותי נפשי ומה שיוורו עליו
 המלות הוא דבר אחר ונקצר המאמר כי כבר הארכתי בו ואשר יורו עליו החלוק הוא
 הכח המחשבי ועל כן היא תחלוק על המתעוררת הרכה וכבר התבאר זה במקומות
 רבים והאריך המאמר בו אפלטון בספר הנימוסים ובספר
 קרואן וגם אריסטו ומי שחיו אחריו מן ההולכים והדמיון

הוא המניע ולא יתחייב שיסתפק במציאות תנועה אלא כתשוקה והמשתוקק הצטרפות והתשוקה פעמים תפול בדמיון ופעמים במחשבה ואין לביח הבלתי מדברים אלא תשוקת הדמיון והוא תכלית מעלתו ואמנם התשוקה המחשבת והיא התשוקה הישרה אמנם היא לאדם לבדו ויתכן שיתדמו אלו השתי תשוקות וכשניהם יאמר ענורה אותי נפשי ואמרת לנפשי כשאתכבוד עמה הוכיחנה ומאמר עיני לא יקבר עך גיצוץ מן בגדונים אוי לך שאלא תשא פנים

כי האומר זה הוא הכח המחשבי ועל הכח המתעורר יורה בנפש המשורר הנקרא אל מערי כאשר אמר

אָמְרָה אֵלַי נַפְשִׁי חַיֵּשׁ תְּהִיָּה נִנְקָ וְאֹמְרָה אֶסְבֹּל פִּי כִּן מְחֻיָּב לִי

והמניע באדם שיעשה פעל אנושי אמנם יבוא מן המחשב כמו שימצא הדמיון מן ההרגש אם כן המניע הוא העצה והדמיון והמתנועע הוא החלק המתעורר אשר הוא צורה ברוח הטבעי אשר הוא גוף הגה כבר נראה כי המניע הראשון מחובר משני דברים האחד הוא המניע היא העצה או הדמיון ואחר הוא אשר יניע בו והוא המתעורר אלא כי שני אלו אינם גופים אבל יחס העצה אל המתעורר כיחס המניע אל הכלי אשר בו התנועע ואם יש בכאן שלש הסוגים מן היחס הראשון בידעה כיחס האומן אל כליו ואחר כן כיחס הנפש אל כליה והם האיברים ואחר כן יחס העצה או הדמיון אל המתעורר [105a] וכמו האומן שאינו עני יתקן כליו עד שיהיו על שלמותם המעולה וגם ישמור אותם מן הדברים שהם חוץ מהם כדי שישארו על שלמותם וענינם ויצליח אותם וכשיצטרך לעשות בהם מלאכתו לא יהיה חושש בזה כי הוא אצלו שוה אם יפסדו בעת עשיית אותם מלאכה או לא יפסדו עד שמקצת כלי מלאכות לא תעשה בהם מלאכה אלא פעם אחת כך יתחייב במניע הראשון באדם עד אכריו שהם גופו כי מציאותם היותר מעולה שבענינים הוא מציאת הגוף בריא והישרת הגופים המתנפשים הוא הבריאות ושמירתם הוא ההשארות הבריאות ומעשה המניע אותם כמה שיתנועע אליו הוא שלמותם בין שיהיה מפסיד אותם או מתקן כי יד הנפש כשיעשה בה מלאכה יוציא אותה מהרטיבות הטבעי אשר בה ויותר מבואר מזה הגבור בגופים הוא ימסרה לאבדון מכל וכל ויכניס עצמו כמה שאינו חיוב וכמו שיתחייב בעת שיתחייב מן הפעולות הנכבדות וכמו זה יתחייב מן הדמיון והעצה ונניח עתה הדמיון שהוא לאדם מצד שהוא ב"ח כי ענינו לא יקשה על שיעיין בו כי המניע הראשון ישם הוא עצה ואשר בו יתנועע והוא המתעורר וכשימצא על תקונו הוא נמצא על עלויו ותקונו הוא המעלה ורצו לומר בעצה העצה הנכונה כי העצה שאינה נכונה אמנם היא מחלישות המחשבה או הפסדה ונניח הנחת אלך במלאכות חלישות הלמוד או הפסדו.

(המשך יבוא).

משוררי ספרד האחרונים

מחברת ראשונה:

הדיואן לר' שלמה בונפֿיד

יוצא לאור בפעם הראשונה

עפ"י כ"י יחיד שבאוצר הבודלייאנא באונקספורד

עם הערות

מאת

ד"ר אהרן קאמינקא

רב לעדת פראג.

Der Diwân

des

Salomo Bonfed

zum ersten Male

nach einer Oxforder Handschrift edirt

und

mit Anmerkungen versehen

von

Rabb. D. A. Kaminka.

הקדמה.

בין אלפי הכרכים מכתבי־יד עברים עתיקים העומדים צפופים בתכריכי־הספר המפוארים כארונות אשר באוצרות הספרים באוכספורד ובכריטי־שמואום, ואיש לא ידרוש לשלומם מראשית השנה עד אחרית השנה — כי גם אהינו העובדים כשרה חכמת ישראל יבאו רק לעתים רחוקות ורק על איזה ימים בשערי אוצרות הספרים הגדולים ההם — ינחו על משכבותם גם שרידי השירה העברית בספרד מהדורות אשר לפני הגרוש (מהמאה ה'יד והט"ו לספרתם) ואין שם לב לחמלה עליהם ולהוציאם לאור אם למען הרבות ידיעותינו בהתפתחות השפה והספרות או מצד עצם השירים או גם למען הידיעות אשר נוכל עוד להוציא מתוכם על דבר המצב החכרתי והמוסרי של קהלות ישראל בספרד. אמנם גם מיהודה הלוי ומשלמה ן' גבירול ומשה ן' עזרא נותרו שירים רבים בכ"י צופים ומיחלים לראות אור, אבל המשוררים ההם עכ"פ נודעים כבר היטב ברוחם ותכונתם ובעיקר פעולתם ואם יצאו ממחבואיהם עוד איזה שירים מפרי תנובת עטם לא יעלו ולא יורידו הרבה את המשפט אשר נהרץ עליהם בדברי ימי הספרות. אבל משוררי ספרד האחרונים לא נודעו כמעט מאומה בקהל הידיעות הרוות והדלות כגון מאמר ר' אליקום כרמולי במכתב־ע הכרמל שנות 6—7, תר"ח—תרכ"ז, על דון וידאל בנכנישתי ועל משולם דאפיאירא, והערות שנמצא בהקאטאלונים מכ"י נתנו רק מקום למעות על דבר תכונת המשוררים ההם וזמנם ורוחם. והנה אין חפצי לדבר בזה בארוכה על כל משוררי ספרד האחרונים כי אם על אחד מיוחד שבהם הוא ר' שלמה בונפיד בן דורו של הריב"ש, אשר חי בערך 1400 למספרים וכתב שירים רבים בזמן הוכחה הגדול שהיה במורטושיא (13—1412). ב"י גדול (כתמנות קווארטו, יותר מטאתים וחמשים דפים בכתובה יפה ספרדית—מזרחית) משך את עיני על המשורר והחכם ההוא, והגני לתת בזה איזה ידיעות עליו אשר לא נודעו עוד לגדולי החוקרים.⁽¹⁾

קודם כל אעיר כי טעות היא ביד גראָטץ אשר כתב בספרו כי ר' שלמה בן ראובן בונפיד היה רב וכי אליו כתב הריב"ש תשובה בדבר הלכה (עי' חלק ח' מדברי

⁽¹⁾ ע"ד יקר ערך הדיואן של בונפיד ע"י ברה"י לגראָטץ חלק ח' Note 3 (מהדורא ג' עמוד 409) ואיזה ידיעות צנומות שאב גראָטץ מהקאטאלוג של הח' נייבואר סי' 1984, ועל נקלה יטעה בשקול הרעת מי שלא ראה כ"א ראשי הפרקים הנזכרים שם. צונץ מביא את הקובץ שלפנינו (שהיה אז עוד בידי הרה"ח מיכאל) בספרו צור געשיכמעט אונד ליטעראטור ע"י 460 וכפי הנראה הוא חושב שם את בונפיד לפרובנצלי. ע"ד הוכחה במורטושיא ע"י גנוי נסחרות לקובאק קובץ אי"ב. (p. 45—50)

הימים לישראל, מהרורא שלישית, Note 2, p. 402 ושם מכנה הוא אותו ללא אמת
 (Dichter-Rabbiner). אמנם תשובת הריב"ש סי' רפ"ז ערוכה "לחכם ר' שלמה ראובן
 גר"ו בקלעת איוב כספדר, אבל אין כל יחס בין הרב הזה ובין המשורר ר' שלמה
 בן ראובן בונפיד, ולא עוד אלא שזה האחרון, אעפ"י שהיה משלומי אמוני ישראל
 היה רחוק מדרכי הרבנות וישחק לפעמים על חומרות תלמודיות וירם את ההשכלה
 על נס לעומת מנהגי הכל — tout comme chez nous. — אולם אהבתו לעמו נובעת
 במעין מתגבר מתוך שיריו אשר בם הוא מתאבל על צרות דורו, על הרדיפות, על
 אבדן גדולי ישראל מאין תמורה, על "כי אזלת יד האמונה ורכים מבני הגולה נמיו
 דגליהם באפס תקוה ויביאו עצות נכריות לעקור שרשי הדת, וחסידי הדור (כונתו
 על הפילוסופים אשר בישראל בימי החס) יאמינו כי העיון עיקר והמעשה ספל" —
 (כתבת בראש שיר אחד בכ"י הנ"ל fol. 42) ובגאון מהול בעצב יקרא אל בני דורו,
 בעוד אשר רבים ושלמים מישראל עזבו עמם למען הציל נפשם (כשיר כתוב
 למאישטרי פרוסיית מלגרי בעל האפודה, אחרי מות ר' חסדאי קרשקש):

ה / כ

— ללא חלף לִבִּי בְּחַלִּיפוֹת
 שְׁמֵלוֹת וְחַלִּיפוֹת שֵׁם נְגִידוֹי. —
 אָהָה עֵדֶר אֲשֶׁר רָעוּ נְטָשׁוּ
 וְשֵׁם הַזֶּבַע עִם זָבִב וְטָרוֹף פְּקִידוֹי!¹
 וְשִׁאלוּ נָא לְחַסְדָּאֵי, בְּעֵלוֹתוֹ
 לְכֶם מְרוֹם, לְמִי נִטְשׁוּ יְלָדָיו?

אולם למרות כל הגזרות והרדיפות וגדודיו וענייני הפרטיים לא סרה מעליו
 דוחו הטובה וישר שירי אהבה רבים ושירי ידירות, ולרכים מהם לקח לו את
 משוררי הערבים והרומיים למשל, כי לשונות ערב ורומי ידע היטב, והוא אומר
 על שירת עצמו:

וּמְנַחַל קְדוּמִים אֲשָׁאֵבָה שִׁיר
 וּמְטוּרֵי יְהוּדָה מִתְּצַבִּי;
 בְּשִׁיר לְעוֹ לְאֵשׁ נִעֵץ לִבִּי
 וְאוֹר יְהִל וְיִהַל שֵׁם עַרְבֵי.

לכך זה היה בכו בפילוסופיא ואת ספרי אריסטוטלס קרא בהעתקה
 הרומית של בואציוס (Boetius) לא כהעתקה הערבית של אבן רשד אשר מתוכה
 למדו חכמי ישראל בימי הביניים את הפילוסופיא (גם הרמב"ם אשר לא ידע רומית
 ויונית קרא את הספרים ההם כהעתקתן ר' רשד), ובה התנאה ר"ש בונפיד, כי יתרון
 להעתקה הרומית על הערבית וההוגים בה יעמיקו יותר להבין כונת אריסטו ולפי
 דעת בונפיד רק על ידי זה גדלו חכמי הנוצרים בימי הביניים, כגון אלברטוס מגנום
 וחבריו, על חכמי היהודים (מכתב רש"ב לתלמיד ר' יצחק ארונדס). — ע"ד תכונת
 השירה הספרדית המאוחרת בכלל יש להגיד כי נמוכה היא בערכה משירת גבירול
 והלוי, ושייחם רבים הם רבי מלים ורקי רעיון, אולם מתוך איזה מהם מכצבץ ועולה

¹ (הרועה עוב את הצאן ויניח הדוב והזאב להיות פקדיהם.)

רוח שירה אמיתית ואור מחשבה נעלה זורח עליהם, וברק רגש כביר יגה כיחוד מתוך שיר אחד ארוך של בונפידר שהוא כעין *Ars poetica* (מלאכת השירה) ובו יתאר בעצמו את דרכו בשיר ואת עניו ויגינו כחיים :

— אָנִי הַיּוֹם אָנִי סוֹחֵר בְּלֵב יָם
וְאֵין רוּחַ לְנַפְסִי וְחֻבְלִי .
וְאוֹמֵר : אֶעֱצוֹר מְלִיץ — וּפִישׁוֹן
הַיּוֹבֵל לְעֵצוֹר מִיָּמָיו וְנִזְזָלָיו ?
שְׂמַע רְעִי, אָחֹר דְּעִי וְסוֹדִי
וְאֵיךְ בָּאתִי בְּשִׁיר לְקַצֵּה גְבוּלָיו;
וְאֵין זָלוֹת וְהוֹלָלוֹת וְסִכְלוֹת
לְאִישׁ יָגִיד בְּפִיו שִׁיר מְהַלְלִי¹)
בְּיוֹם רָקַם וְקַם מִשְׁפָּן־עֲצָמִי²)
צָרוֹר מוֹר הַזְּמִיר בָּא תוֹף בְּסֻלְיוֹ. —

וכשיר ההוא נתן המשורר גם לקח טוב ומועיל לאוהבי השירה והרוזים רבים דאזים להערך כשורה אחת עם הדומים להם בתורות השירה להוראן ולבואלו (Boileau), כמו באמרו :

בְּרַח מְרַעֲיוֹן חֻבְיוֹן דְּבַר שִׁיר,
בְּחַר מְלִיץ יְבִינוֹן תַּעֲלִילִי³)
דְּבַר צְחוֹת, וּמֵאֵין מִפְּתָחוֹת יָד
רְצוֹנָה, יִפְתָּחוּ אִישִׁים נְעוּלָיו —
בְּרוֹר וְצָרוֹף וְשׁוֹב וְשָׂרוֹף וְלִבָּן
בְּכוֹר שִׁירָה, עָדִי תִבְדִּיל בְּדִילִי

¹ אין הרפה להלל את עצמו בשירים, את הרשיון הזה לוקח תוא לעצמו פעמים רבות במרה גדושה והוא מדרך הספרדים.

² במקום "עורי".

³ כתוב באופן שכינו גם הילדים, בשפה קלה וכוונה, ודומה לזה טה שדורש חריזי מהמשוררים בתנאי הראשון והרביעי, בס' תהכמוני שער י"ח: "צריך למשורר לברר מכל סיג דברי שירותיו . . . להיות שיריו קלים להבין, כולם נכוחים למבין". ואני כתבתי בס' "תורת השירה החדשה" (כאלף חרוזים מפורשה, ומאהלי עוד לא משה):

„הִסֵּר לְזוֹת רְעִיוֹנוֹת וּמַחְשָׁבוֹת מְחַשְׁבִּים
בְּרַח מְדַבֵּר נְבִלָה, מְחַלְלָה וּמְזַהֵם
וְיִהְיוּ נָא דְבָרֶיךָ בְּרוּרִים צְלוּלִים וְזָכִים
וּמְהוֹרִים בְּבִלְחָ וּכְאֵבֵן הַשֵּׁהָם.“

וְאֵל תְּחֹס עָלַי הַגֵּר וְתִרְוֶנִי
לְשִׁלְחוֹ חֵן, בְּנִחְיִן אֶל בְּעָלָיו⁴

מההרוזים האלה יראה הקורא כירוח שירה אמתית נחה על ר' שלמה בונפיד. ואל כשרונו הטבעי נלוו גם ידיעות ברורות מדרכי השיר. אהבתו לעמו וקנאתו לדת ישראל נודעו גם מתשובתו שכתב להומר אשתרוק רמוך על מכתבו הידוע המתחיל, "נפשי אויטיך" (וכ"י שלפנינו fol. 12=13), גם בפיוטים לתפלה נסה את ידו (צונץ בליטרטורגעשיכטע ד. סינאג. פ. עמוד 518 יודע ממנו רק "רשות לפסח" מתחלת, "שכונה כי נשמה", ובקובץ שלנו נמצאו פיוטים אחרים ממנו fol. 54, 55). אולם את זה לעומת זה עשה האלהים ברוח המשורר בונפיד וכמו שהוא מתפעל מרעיונות קדש ומתחרה עם ר' יהודה הקשלארי בחבור סליחה יפה אשר יסודתה ב"ג עיקרים (fol. 45) כן נוח הוא לרדת עד הדינא התחתונה של הכשרות המוסרית ולהכניס בתוך שירי עגבים דברי הדודים של נבלה עומים נעימות וכלימות יחד (fol. 103 b.).

הקובץ האוכספורדי (Mich. 155 [ol. 809] וברשימת נייבואר סי' 1984) אשר ממנו העתקתי הוא לפי מה שנודע לי עד עתה היחיד בעולם, הוא כולל גם שירי מליצים אחרים (שלמה דיפיארה, דון וידאל בנבנישתי ועוד). בתוך החצי הראשון של הקובץ, הכולל שירי בונפיד, מובאים דרך אגב הרוזים של מליצים אחרים, וביחוד נכבדות ידיעות ע"ד איזה מחכמי הדור (שחיו כמאה שנה לפני גירוש ספרד) ועניני הזמן הטובאות בפירוש או ברמז בהכתובות אשר לכל פרק ופרק. בסנור הפרקים לא נמצא משטר כרונולוגי ונפרדת ערבוביא רבה, אולם בהיות מנמתי להציל לע"ע את תכן הכ"כ כמו שהוא משני הכליון (באיזה מקומות כבר קשה להבחין ולהכיר את האותיות) בחרתי להוציאו לאור כמו שהוא — גם בלתי מנוקד⁵ — ולהניח לימים טובים מאלה, לימים אשר אליהם ניחל ואשר כס תחדל שפתנו העברית מהיות כגד עדים לרוח רבנות עניים אובדים ונדחים מעבר מזה וטוטפת שעשועים ליחודי סגולה

⁴ כאלו היה נחנץ להאיש ההוא. וידוע מאמר הוראץ באגרתו המפוארה על מלאכת השירה (הרוז 388 והלאה):

— Nonumque prematur in annum.

Membranis intus positis; delere licebit.

Quod non edideris; nescit vox missa reverti.

ובכספיה העשירית מהספר הראשון (הרוז 72 והלאה).

„Saepe stilum vertas, iterum quae digna legi sint.

Scripturus, neque te ut miretur turba labores.

Contentus paucis lectoribus” . . .

וקרובים לזה דברי הריוז בהתנאי השישי והשביעי בשער י"ח: „צריך למשורר בהשלימו שירתו לכל ימהר להראותה, עד יכרר אותה, ואל ישאיר חלאתה עליה וטומאתה בשוליה . . . צריך למשורר לבחור כשירתו קצתה וישליך קצתה וכי”, ודברי בואלו:

„Hâtez-vous lentement; et, sans perdre courage,

Vingt fois sur le métier remettez votre ouvrage.”

⁵ רק כפעם בפעם נקדתי איזה מלים והצבתי ציונים להקל על הקריאה, וכן גם סימני הפרקים וסימני ההרוזים במספרים ערבים נוספי ממני וכ"י אין אותות להפרישות.

מעבר מזה, והיתה למעיל ואפוד להשכלת כל העם — להתגדר בסדרו השירים האלה בין שירי כל המליצים מימי קדם אשר אליהם ישא נפשו עם ישראל כשיתעורר מתרדמתו.¹) כבר הרים הרה"ח פרוֹפֶּ. דוד קוֹיֶפֶמָאנן את קולו החוצב להבות להזהיר את סופרינו קלי הדעת מתמוך יתדותיהם באויר ההִנָּה בעוד אשר נתיבות העבר זרו להם לבל ישכח דור ודור את אשר היה לפניו ותהיינה האזנים קשובות ללכל קול ענות גבורה אשר נשמע במחנה העברים מעת אשר החלה רוח השיר לפעמנו עד היום הזה (ממזרח וממערב עמוד 70). אמנם יש ללמד זכות על הילדות התמידית העומדת בכל דור ודור והושבת לבנות עולמות חדשים בעוד אשר מוסדות העולם העתיק ושלשלת ירושת האבות נפלאו ממנה, כי יתרון מיוחד להיצירה המקורית אשר לא תביש לאחור ורב לִקְהָה להתנבר מעצמה כמעין לא אכזב, וחכמינו אמרו: „הוא ינהגנו על מות — בשני עולמות“ כי הנצחיות אשר לא יכבה נרה ואשר אש תמיד תוקד בקרבה כוללת כאחד את זכר התמונות העוברות ואת הכח ההורה והוגה החדשות. אך בזה רע ומר גורלנו כי בחסרון כל מרכז להנהגת החנוך העברי ובהיות כל אברי עמנו נפוצים ומפורדים ואין על כרור הארץ אף בית אחד הגון מפיץ דעת הלאום, יתעה איש לעברו וכל אשר רוח בו ילך בדרכי לכו כפי הנוכח המקרי בעירו ובמדינתו ואין דורש ומבקש להאחדות המקומית והזמנית אשר לעם ישראל במרחבי הארצות ובמשך כל הדורות. אבל הימים הטובים מאלה בוא יבואו ולא יאחרו.

פראג, תרנ"ד

אהרן קאמינקא.

רב לעדת פראג.

¹ פה מקום אתי להעיר כי גם חברת „מקוצי נרמיום“ תחת לבובו ההכנסות המעטות אשר לה על מהדורות החדשות מדברים אשר כבר נשנו ונשלו שו בדפוס (כגון חלק היותר גדול משירי יהודה לוי אשר כבר יל עמי שר"ל וכעת ע"י הרכבי בהוצאת אחיאסף) שהוא כנגד מטרתה, טוב ונכון היה מצדה להוציא לע"ע בחוברת אחת — אשר כמותה לא תגדל כפי ידיעתה את כתי אשר באיכספורד משירי רות"ל — רק השלמה למה שכבר חופיע בדפוס ולהרפים החרוזים כמו שהם בכ"י, בלי נקודות והערות ארוכות, ואו לא תמשך הוצאת הספר שנים רבות כשאר ספרי החברה ההיא, לכליון עיני הקוראים ובלו תועלת רבה.

שירים ומליצות להר' שלמה בהר' ראובן בונפיד.

1.

[fol. 1 b.] בהיותי במרטושה בעת הויכוח היה שם הרוח רוח השיר כמים הנגרים
 כי היו שם רוב המשוררים אשר במלכות עם יתר החכמים ובכללם היה דון בידאל
 בן לביא אשר עבר בין הגזרים ולא עמד וקדם פניו החכם אנכונשתרוק דיסמישטרי
 בשירים יקרים והוא השיבו כרוח נכון בדברים הדורים. וגם אני לא הסתרת פני
 למצוא הפצו ושלחתי לו זה השיר מדבר בלשון שירו צועק מרה על המים המרים
 ומעביר קול תלונה במחנה העברים ואומר:

למשקל ציון הלא השאלי

מה זה ולא עלתה על חוג מסבנו?	שמש יקר ירדה תוך מערבנו
או ששנה בין עננינו דעינינו?	האם קמני גלילה מזבול . . .
עד אן יהו מבלי בקר ערבינו.	בקר וערב בתבל נחזה יום ויום
יברח. ועבי נדוד יהיו רכובינו.	עד אז אהלך שבי (וצבי) והוד כצבי
מית הקף תקעו לחיות ערבינו?	מה לתלאות רדפונו בככבי המון
יוליד חדשות להרבית מעצבנו	העוד ימי גיל אקן בראות זמן קו לקו
לנו כתנת יקר אכרת זכובנו	דלו בשירים עדי נלין בתוך קן דרור
עין ולבב ואיך נריב מריבינו	לנו תלונות עלי ימים ואין צר כמו
לא נואשו חדשו כל יום כאבנו	עין ולב סר ראית משאות תלאות וכי
עין אישר תבך וחיל יהיל לבכנו	10 אמנה מעט קט ננחמנו מנת צערם
היום חשכו כפתי מחשבנו	עד כה זמן נחשב חכם להרע ואך
נפש ועם שווד ואון מוקשיו מצבנו	העיר והביא שאון עקבו לבלע גאון
אכן בקרכם גביר נפש משיבנו.	החריד והקהיל עדת כל יודעי דין ודת
מסתור תכונות ראו ננהו סביבנו.	נר מהישיב צפון חכמות ואור מאפל
שבנו חננים לרב פצעי אהבינו.	15 נהנו ילידי ענק בענק כבודו. אבל

הרוז (4) עצבי? (העצב ימשל ב.).

הרוז (5) אולי ציל "ככבי המ" סלות" (ככוכבים ממסלוחם).

הרוז (9) אנהו מתאוננים על הזמן, ואויבנו היותר קשים הם העין והלב המראים

לנו את צרהינו ולא יחדלו מלהדש את ככאובינו בכל יום ויום — אמנם נחמתנו היא כי הם נושאים את עונם ומעששים. העין בוכיה והלב רועד!

מה יעשו עוד בני ימים והן מעיני
 [fol. 2] מה יסכנו ערפלי חשכם והן יעלה
 לוח זמירו יהי מגן וצנה ועט
 לא לערוך אל גאון שירו אשורר אבל
 20 רקמת כרובו פליאה היא לעין איש ואיך
 עורה, תליל נגאלם. כגור מנגן אשר
 עורה והעיר צבא נוגנים, לקחם צבא
 התר אנודות יגון לכם במיתרי זמיר
 אהל תעודה קהל משרה וסוד הוד יהי
 25 שלום בחילם וחיש ילכו ונלכה כאור

2.

אחרי כן נפרץ הפרץ ונברה יד ההמרות ושלחתי זה השיר לנעלה קרובי
 באשתרוק בונפיד כמתאבל על פרידת רבים ונכחדים משרי קהילותינו וכה
 דברתי.

ליל ויום אחזה	אויבי מנוחתי	איזה זמן אשאלה	להיות בעזרתי
יומם בשבט נדוד	יהדוף לכבי מאד	גולו סעיפי בעוד	ליל תנומתי
שכחו יצורי תמול אותי והלכו למול	רעיון, ולא תחמול	עלי גויתי	לנמוש נתיבתי
5 זד מחשב אסרה ידי ופי סגרה	לכן בעת תחזה שירי ותאמר: הזה	רוח זמן עוכרה	כנור ננינתי
לא באמת שוררה רוחי אבל עכרה	כי איך לפי יערב ניב שיר בטוד יערב	מזרח וממערב	אוהיל זריחתי
או איך יהי שאנן לבי והן על ענן	10 בראות כחזיון חלום לכיא כמור יהלם	מסע ומגוד זמן	נתן מרוצתי
בראות אשר חדשו פנים ולב לכשו	חכמי יקר קרול ועוה אזרו	כל יום הלום יהלום	רנשי קהלתי
חכמי יקר קרול ועוה אזרו	אזכור בעברם שכם אחד ועוה יתמכם	חלפו והתנכרו	כוכבי מסלתי
אזכור בעת נוסדו אשכח בעת נפרדו	כי מאזי אבדו	העת נשאם שכם	סכלות עבודתי
		לבי ונשמתי	

חרוז 16) מה יוכל הזמן להרע לנו עוד אם מעין חכמת איש [כבן לביאק] נמצא
 בקרבנו לכבות אש הגזרות והשמדות. עיי' שבט יהודה שפרט מ' (ד' הנובר עמוד 68), ואם דון ביראל
 בן לביא הנזכר סה למעלה הוא דון ויראל בן בנב שש"ה חכם בחכמות ויודע במיב לשון
 לאסוף ראש המדברים בוכוח טורטושושא, אין ספק שעליו מוסבים השבחים אשר בשיר הזה, וגם אם
 איננו בן כנבשת המתוכח (והיה בטורטושושא רק בתור משורר ידוע) יתכן שהשיר הזה מוסב עליו ואולי
 פתרון אשר עבר בין הגזרים ולא עמד "שהיה אנוס ושב לדת ישראל, בכל אופן יוצא
 משירים אחרים כי הוא הוא יוסף בן לביא. גראטין מלפל הרבה (עמוד 915—907) ולא הוכיח כלום.
 חרוז 7) לא רוחי היא אשר יצרה את השיר, כי אם רוח המקרים הרעים נשבה בכנור
 וישמיע קולו ולכן אין הזכיר נעים.

חרוז 8) שקע שבש המזרח ואני מחכה לאור ממערב.

חרוז 14) מאזי = מני אז.

15	הקוק במצחי שָׁמַם איכה בהנסעם אבכה עלי שׁוֹטְמוֹת גִּילָה, אהמה המות אבכה והם ישחקו מר לי ואם מתקו ולוא מעט אעלה מרום ואפקיד אלי יתכוננו ישעמו אכלי הכי יתמו	אמחה שמות נעמס ימים בהרחיק ימות קרבו כיום רחקו צבאות מרומים כלי מִן הָאֲנוּשׁ רֹב תָּמוֹ
20	לבי בזאת אֶסְעָדָה אֲחֻשׁוֹב אֲשֶׁר נִוְלַדָה גם לי לאות שערי רצון ועוז פארי האיש זר חיה גליל כל הוד ויוסף חליל הרף זמן מִמְּגוֹר צְרוֹת רָאָה כִּי סְגוֹר גדול עונך נשוא אך אם למען עשה	היום יחידה בך ישע ועל הררי יצהר וְלִנִּי כְּלִיל לבי קרוע סגור חפצי תחפש מצוא
25	הראה לעיני צבי החן עמרת צבי אוהב ודוד נאמֵן צוֹף לנפשים ומן תקות וגם אחרית גילי וזכרון ברית לולי תמול אורך זרה כחוג שירך רדתי לשחת כלי, נותר לבכך כלי	כי רק ראות אוהבי נדיב כמו נעמן דודיו בידי חנית דודי וחזן זכרך דוד הן בידך חלי
30	לבי אשר טחזה הוד תארך יחזה עיני מאד בכתה האם לך אותה לו האציל הורך לה רק כתב ירך האם בעד נעצר שירי תישו מאסר אנה ידיד שמחה לבי בשיר תשלחה	ילעג לעיני עֲדִי כי לא מעט ראתה איך תעזוב הסרך חיי בשרו וסר זמרת זמירי קחה קולך ולו אנועה
35	הן עוד ידיד אישבעה הוד תארך, אישמעה הן עוד אקו מכני ימים יקר יחנה ככבוד מנוחות אתו (?) עד כי יקנא זמן	עלי ומלאו פני ליל ויומם יהו

עוד לו

כאשר הפך הזמן לבות בני האדם נדדו הלכו לא לבי הלך מעבוד עבודתך
זהן עוד היום גדול ומהולל שם כבודך על דל שפתי. כי ההרים ימושו לא ימוש
עמוד ענן כבודך ודמות דיוקנך מנגד עיני כל נמושו פעמי בפעם בפעם ממצוא הפעך
ורצונך הקוקים על לוח לבי כי לא תחפוץ ולא תרצה איזה רוח וחפץ בידך
שלה אשר אין לי בהם חפץ. ועד לא צפונך תמלא במנך תמלאמו נפשי
וגם פה לא עשיתי מאומה כלתי אם לכד לבי מורשי לבכך בככלי מחשב בעבותות
אהבה. תיקר נא נפשי בעיניך והתמידני בכתבך להחיות רוחי ובשיחך תחייני
ואשכחה שיחי ובזכרון יתרון תהלתך אפליגה ואכליגה מעט במעשי ירך ואמצא
מנוחי, מנוח אשר ייטב לך יתור לך בעל המנוחה והנחלה וינחילך מיש הצפון אתו
ולעולם לבכך יהי, כנפ' ונפ' ידיד נפשך ואח רחוק לעינים ולבבו פורש כנפים
ברקיע אולם משכן כבודך אני הוא קרובך שלמה בר' ראובן בונפיר.

3.

ל' יצחק ארונדי התחיל לערער עמנו על ענין המנוחה והתנועה שאינם הפכים כי אם העדר וקנין ועם היות יש דעת מי ישיכורו כן לסכת היותו מדבר בלשון עמו בנאוה וכזו שלחתי לו זה השיר.

כחמתך לא מצאה מנוח	כי התנועה היא בהפך נוח
ובך מהירות עם יהירות נוסדו	נחת ושובה שלחו שלוח
רבו ורחבו נהרי מדעך	לא ילכו לאט כמי שילוח
יצחק אשר תצחק לחכמי לב רחק	מנאוה אם תתאבה לשמוח
5. אם תתאבה אהבה קנה ענוה וכה	תאסור קציני בין ותפקח קוח
חק לחכמים מדברי ישר וניב	מוסר בלי הפצר ולא נצוח
חק יודעים כורעים ומודים לאמת	ממוקשי עקשי זמן לברוח
ישראל יקר ואמיר אמרים מתקו	יוצא פרי קשט ואמת בפרוח
לא לחכמים לב עצומים הגביר	לא כי בהצנע הלוך ושוחח
10. אל תאמין לבך ברהבך כי לבד	האל חכם לבב ואמין כח.

4.

בעת הויכוח הראיתי שיר חדש שרתיו על מקרי הזמן ובצוק העתים לרב ר' זרחיה הלוי ז"ל ולפי ראות עיניו מצא שגיאא במשקל ולא נמצאה כי רצה לברר ללבן דברי בנפת שוא ולא שב אחור ומהרתי למצוא זה השיר ואמר :

לקנאת כבודך בשכנו אדמה	ישו בה תמורות צבא חוג מרומה
לקנאת נאיך תאו ממרוםך	שכון על הדומך לכנה וחמה
כאלו ישנים המוני מעונים	בצאת ממרומים לאפך נשמה
נשמה כלולה אשר אספה לה	צבא בין ומעלה תהלה ועצמה
8. נשואה בעצמך [sic] כאורים גדולים	כנפני גלילים נשואים באימה
פְּעֻלָּהּ בְּצַעֲדָהּ תצו איש לסעדה	לכונד כבודה ומשרה בשכמה
ולא ערכה לה יִרְחָה בורחה	אבל דמתה לה בגכה ורומה
והנה למופת אלי"ם קקשת	כתבל לבל יאבדו בין וחכמה
כמו מפתחותי למנעול דלתי	כרואה להוציא לאור תעלומה
10. תרפא לשונות ושפתי נרנות	בחצי נערות בדברים כמרמה
4. [fol. 4] וכססו תישר דבר קושט וכושר	וְסִלְתוּ תעשר ותרים תרומה
תישר ישירות ותמצא חסרות	משורות זמירות ואכן שלמה
ואיך לא והנה רפאים ישני	אדמה תעורר בקול שיר דממה
וְנָאוּ מגלות במכתב גלילות	ימינך כחשן כמור אחלמה
15. אני קץ בחיי לצוק עת וימי	לנפשי ערבים לעבדך כאמה
ותדאנ לימים קדומים ערומים	בלי סות ראותך ולבשו כלמה
אני מאויי ערוך לך בחיי	ואיך יערך עש אלי עש וכימה

הרוז (17) איך ידמה עש (רמש קטן) כמוני אל עש (שכוכובי השמים) כמין — מתתלה בגד גאות ר' זרחיה.

בשפל וְרום או פתיות וערמה ונפשך כנגב חיל מרומים הדומה ועל מהמורות מצוקה וחרמה ואיה לבכות להכיל מחומה כצפור בתוך חור וחולדה זעומה ואי עת וימים לפתרון חלומה ואחנור פתיגיל כשנה תמימה אכחש משובשים לכל ארעה מה ולמהלומות בנפש הלומה	אבל בהפכים שנינו ערוכים אני שח ושפל ואלך ערפל 20 אני שח לקורות זמן רב תמורות והן ריב ואיכות עלילות וסכות ואראה מתי דור בתוך בור שחרחור ונהיה כחולמים לשפעת שלומים לאט לי זמן חיל לאט לי ואגיל 25 הלא מהיותי לרב דאגתי ומה למהומות כלכות צנומות חליפות זמן כחליפות שמלות אקו עוד בני עת ואולי כתונת ואולי געורים זמן כנשרים 30 ובגלל זרחה מאורה וזרחה
לאיש יחבוש סוף, לאיש שש ורקמף יקר צפנו לי ואעטה בשלמה יחדש ותשוב אדמה לקרמה לעברו שלמה תשלם שלומה.	

5.

כי ראיתי * אלוים אשר יענה לאשר בשמו לא קראו קראתיו ולא ענני ושם
פה לאדם שם יד על פה בלי נשמע קולו ותתשל נפשו באמור אלי כי צוק
העתים אָפַד וּשְׁבַר אָנִי חֲפָצוֹ לַעֵת מִצּוּא וּנְשׂוּא נִם זְמִירָיו. קִמְתִּי אֲנִי לַפְתּוּחַ פִּי
זְמִירֵי שְׁנֵית כִּמְתַאֲוֹנָן עַל הַשְּׁתִּיקָה וּכְמַלִּין עַל הַמִּצּוּקָה. גַּם הִיא תִּשְׁיֵב אֲמִרְיָה לִי
וְאִשָּׁא מִשְׁלִי:

מגנת לב המון יגון יעיקך אשר מוצק ראי מוצק כצוקך וגם נסו כזעפים מצוקך וצוף לקחו מרי שיחו ברוקך (?) וקרסולי זמיר מעדו כפיקך ואם עלה תמול על רום שחקך לפיו עורנים כאיל על אפיקך מיח נאמו כפה אפיקך כַּהֲפִיל מִגְדְּלֵי גִילוֹ בְּרִקְךָ ולא ישוב עדי נודך ורחקך שכורת יין רצון לבך וחשקך בחלקת פה מנת כוסך וחלקך מעט לא העציב נפש חשוקך ימין עוזו מעט לא תחזיקך ולא יניק לאט עולך ויונקך אשר נדרם בעת רצון יפיקך	מצוקת עת מעוף צוקה יציקך אשר שח גיל כרוב מטשח בעצבך אשר נשבר אָנִי רִנְזוֹ וְתִרְנּוֹ עדי שב בן רנניו בן יעניו 5 ליד מעגל גביר פְּרִשְׁתָּ מִצּוּדָה והיום רד מאד גובה לבכו והנה לוחצים רוחו מליצים ומה יענה אלי דודיו והנה עדי נאנה וזנח ארמנות יציר 10 בקרבך אזי רחק זמירו השיבתני אהה נפש שכורה ברוך לשון יגנב ניב לשונך אמת צוקי ומאפלי וחשכי ככהו אז כשיר כחו ולמה 15 ומי זה מלאו חלב עמיניו ומתי ער לבב כנור זמיריו
---	--

חרוז (28) עוד אני מקות שיביא הזמן, (= בני עת, בני ימים) לי חליפות נעימות. —
למלה "ואעטה" רשום בשל"י הירועה: "ואתכס". — שיר (5) אלוים כן בכ"י בכל המקומות תחת
"אלהים".

אשר יבשו ביום זה בין נקיך ?
 אבל איך לזכוב ישרוך ענך
 וחין סותו ורקמתו בשלך
 ראי הודך פני ידך בחיך
 עדי לחיך בעדיך וענך
 ואיך ישאל לזר דינך וחוקך

ומתי מעיני שיריו נפוצים
 ואולי יש בפיו מטמון זמירות
 ואיך ישים פנינים בין צנינים
 20 ומה לך עוד צעוק נגד נגידך
 5. [fol. 5.] מטמוני שיר צפוני רון בחכך
 ולא נוצר לבכך רק לשורר

6.

לרע ודוד, הרחיק נדוד, וחשקו גדל מאד.

אט לי ואל תעל לאיר בהר נשפי
 כחלום ופן יקיץ אורך לעפעפי.
 אך מאפל פירוד יעל בסרעפי
 תוך ארמנות חכמה דומה לרב פפי
 ספרו כמו לוחות נאוו ביד צופי
 אחר נדוד הוציא נפשי עלי כפי
 הודך יהללך, הודך ואך לא פי
 וצניף יקרך ארגו קרבי נשפי
 דמה לבבי בפעלות וביופי
 תלקה, אבל אורך תמיד בלי דופי!
 לא יצרו צעדי אונך עלי גפי
 ורצונך נפח רוח בתוך אפי
 בוער ולא אפל צלעי באש רשפי
 טרפי אהביך המה מזון טרפי
 עד בוא נדודנו קדח הרון אפי.
 עת כא פרידתך ינדל יגון זעפי?
 ארמת נדוד עד חוס יוצרי עלי ערפי
 ופרי אשנה לך על יד זמיר תפי
 אתה ראה בשיר כל מעשה תקפי.

אט לי מעט שחר, אט לי כליל נשף
 כי הנני נצב עם מחזה דודי
 פן יעלה אורך על פאתי ערשי
 אראה בחזיוני דודי מאור נפשי
 5 נאה כמטה אל עטו בתוך ידו
 מה נעמה ליל ששוכבה רוחי
 מי בלתיך דודי נאוו תהלות לו
 הודך והסךך מעטה תהלתך
 רוב תאריך אל תאר בני מלך
 10 אור שכלך עבר אור סהרי; כי היא
 אלו תהלך על גפי מרום עיני
 אתמה ידיד איך בלתי תאוך אחיה
 או אם סנה לבי בוער באש פירוד
 אך מל ידודתך יום יום יחיני
 15 לא יכלו עתים עד כה להכעסי
 לזה יצרך צור שלם עלי כל איש
 הז עול תשוקתך אמשוך ואחרוש בו
 אזוע שדה פירוד זרע תהלתך
 גא דוד שלח שיוך אראה קצה הודך

7.

לנעלה נאשתרוך גליפפא קדמני בשיריו ופלאי מעשיו והוא ירד מנכסי.

אשא משלי:

ולך גביר לא מצאה ידך
 תבל, ותשחית את פני הודך
 מאז ואיכה תעבור עובדיך.
 נהפך היות ליל לבוש מדיך.

יד חסרך תספיק לכל חלדך
 קרך כמו בנה, אשר תאר פני
 ימים עכודך ולך ישתחוו
 נכבד מאור יום להיות סותך ואיך

חרון (8) אם יעלה אורך, השחר, או יבוא חשך ברעיונותי כי יעבור החלום אשר בו חיותי

את אהובי, ואהיה נפרד מבינו.

הר (1) יד ידן בן בן ילא ידו (ישכבה, Xorb).

- 5 לא זכרו חסד בהפסד הונך
 אם עול זמן הכביר ומוכך האכיר
 לא כהתימך כספך תם תומך
 עת כעסך שים נכחך עזו לקחך
 העל זמן תקצוף יסודך יחשוף
 10 דודי התדרוש דין חמתך מזאב
 על לבך חמס אשר נמס בצוק
 לב עש היתגלגל בסוב גלגל ואיך
 קומה חזק דוד נאמן כי לזמן
 קומה אסור רכב בשור כי תעצור
 15 הנך אחי סהר ועל כן יחסר
 כמעט וכוכב הודך יגל ועל
 גלגל אשר הריץ כבור דלות דלי
 רוח נדיבה קם והפיץ ענני
 שופרות ששונך והצוצרות ישעך
 20 די הזמן לחיו בפיך פארו
 אם תחנה על משכני מעלות חנה
 6. fol] או תשבה על כס צבי חכמות מליך
 או תחמוד רע ודוד אותי חמוד
 חי אהבה אם אתאבה חיים לבד
 25 או אחרי מות גן נשמות אחמוד
 גורן אמדיך כגן אל אהשבה
 אחשוב אשר אל יחשוב עון לכל
 משכן יקר אהל נעימות אך זהב
 עד אן גאון מעלתך ענותך
 30 אם תחריש יהמו אבנים ידמו
 ושמע המות צבאות שחקים רוממות
 לא נבראו שמש וסהר על פני
 לעיד אשר מאור לבושך נחצבו
 אף כי רהבים אוהבים השואבים
 כל נעמי לקרוא שמי עבד ומי
 35 הן נואלו עת שאלו מאל בני
 הרום גביר ובנה דביר עזו תאדיר
 עוד מה לך אם הזמן ישפילך
 נוצר זמן לעבוד כבוד גדלך אבל
 40 כי שכחו זכרו ופיו לא ישאלו
- עתיים, והם עושים מעיל חסרך
 לא העביר חסרך ומעבדיך
 או דעף מושיעך פודך
 ובחילך שים שכלך נגדך
 או על ארי אם בחרי ירדך
 או מנשרים תשאלה נודך?
 עתיים ועזב ריחך נרדך
 חתה בצוקך ובנדודך
 מטמון אשר שם שפנו דודך
 על חיל משנאיך ומכבדך
 אורך עדי חדשך ומולדך
 חוג היקר תתעל במעמדך
 הודך כבר עלה יקר כדך
 חשכך ועב שורך ואיר אירך
 אשמע והפחירו מגור פחדך
 ישיב עדי הודך ובו יעדך
 או תעמוד על עזו והוד עמדך
 או תהלוך על נב כסיל צעדך
 או לעבוד עבד אני עבדך
 לשיר כבוד עונך ובוא עדיך
 כי אם עלו עמך ובכבודך
 לי נהרי עדן אדם מוקדיך
 יסגוד לצלם איש לבלעדך
 תומה אדניך ועמודך
 תצפין, ראה כי הודך יודך
 ושמע המות כל בהמות שרך
 שמך עלי פיהם והם סהדך
 מרום להאיר רק היות עדיך
 גם ירהבו כי יגנבו חמדך
 מדעך כי הם מלומדיך
 פתי ויתנשא היות דודך
 עיש היותם ממתי סודך
 כח לקוויך ולידידיך
 צורך מנוסף ומסעדך
 שב שונאך כי נעזב בעדך
 כי חסרך יספיק לכל חלדך.

חרוז 6) לא העביר ?

חרוז 8) בחילך - בחרתך

חרוז 25) אם אתאבה אחרי מותי לגן עדן אחר זולתי בחרתך !

8.

לחכם אנבונגודה יחסאל הקשילרי בחיותו כביל פוג קרוב אלי כמתרעם על
הנדודים הסתירו פניו מראותו בלא יוכלו להסתיר פני הסהר בצלמו בדמותו ואשבע
בהקיץ תמונתו וכה דברי:

הסתירו פני סהר נדודים	7	בהסתירים פני דוד נחמדים
בשור סהר תמונת דוד לנגדי		הכי אחים תאומים הם ילודים
אבל יתרון באור פניו לאורו		אשר יחסר ואוריו הם תמימים
בראו אל להאיר מאפל דור		יצרו צור להפחיד קול פחדים
והרכיבו עלי ארץ, כשדי		עלי שחק עדי כוכבים צמידים
עלי שחק לאט פרוש כנפיו		ואם לו על פני ארץ צעדים.
זמן נוצר אבל על פי רצונו		ורעיוניו והימים אחרים
ושואל איך קראוהו תמורות		וגלגלים בפיו נעים ונדים
ואיך לא נשאו פניו זמנים		בעודו פה, אבל טמנו מצודים ?
עניתיו הגביר ארח וברח	10	בלי יביט בני שמים ומורדים
ועת עלה זמן כלה וסלה		אשר שמו, ונמלמו שרידים.
כרוב ממשח אשר שח עת נתיו	7	נשיא יודעים ונגיד על נגידים
יהלך אור ירחו עד ירחו		ונכחו יודעים כורעים ומורים
יהודוהו כנות חכמות נעימות		בשכלו כעלמות עם צמידים
יהודוהו נדבות לרכבות	15	* ובינות ירשו הורים ויולדים
יקר ירשו והלבישו רקמות		כנות חכמות והוא נתן רדידים
וידיו כתבו על דת תעודות		אשר לכתוב ידי משה ככדים
יעידון על כבוד הוריו דבריו		ככוכבי אור עלי בוראם מעידים
זכרתיהו ואזכור כל נעימות		ולי זכרו כפרים עם נרדים
זכרתיהו ושכחתי עמלי	20	וכזכור הנדוד מעי יקודים
אבל אם הנדוד הרחיק פני דוד		היפריד עוז אהבינו ודודים ?
היפרידון הררים ועמקים		ומרחקים לכב חושקים ודודים
ואיכה ירחקון מנהו סעיפי		בחח חשקו וזיק חפצו לכודים.
[fol. 7] וכתבתי בקירות לב בריתו		אבל כימה ועיש שמתי לעדים
25 לעבדו נוצרו אתמול יצורי		ומרם נבראו לו נעבדים
ועת אעבוד כבוד משרת רצונו		נסיכי הזמן לי לעבדים
חמסי לך ידוד כי נאמנים		סעיפי לך אך הפכתמו לכוננים
אשר בנרו כמו נחל לרעים		והתעיבו כחשקך כל ידידים.

שיר 8) אנבונ גודה = יהודה. עיד משפחת הקשילרי עיי צונק, צור געשיכמע 465.
ביל פוג אולי הוא המקום שנקרא לפנים El Puig על חוף הים לא הרחק מוואלנסיא.
הרוז 15) בשולי היריעה: "ומעלות".
הרוז 17) כתב ספרים בדת ודין אשר גם משם רכינו לא יכול לכתוב כמותם. עיי לתלאת
בשיר י"א הרוז 14.

הרוז 28—29) מתרעם אני עליך, כי עיי אהבתי לך נעשיתי כבוגד ברעים אחרים שהתרחקתי
מהם, ולכך כצר עין וכלי בקנאתו לאוהבים אחרים.

- ולב נדיב באהבתך ככלי
 30 סעיפי נהפכו גאים למיום
 זמירך ברהתלותי זרעתו
 בקראם הכתב נאו וישוה
 לך דוד צה לך נאו תהלות
 לך נאו גדולות בין ומעלות
- 35 הכלכל כלכלך מדע ודררע
 וענו נחלך צדק וענוה
 פרי פיך שלחו אל למחית
 ומה לנו שאל עוד טל ומטר
 ראה שקד זמירי אחרי מות
- 40 שדי שירי תמול מלאו תנובת
 הלא עוד נאצלו מלין כמו פי
 כתבתים פה בדם עיני למען
 קחה שירי שלמה בן דוד
 שאלתם: אהביך לבדם
- לכל יהיו אחרים בה ענודים
 במרבתי זמירך רכודים
 ונפשי קצרה רוח וקדים
 במצאם שוא הכי עולים ויורדים
 לך צבאו וגם יצאו גדודים
 כמו על צוארי מושל רכידים
 ודוד למדך דבר נגידים?
 יהושע גבורה עם רפידים?
 בני עולם, ומה לנו מגדים!
 ומלי לקחך נוזלים ושוקדים
 בשקרך טלך גמל שקדים
 תהלתך וגם היו שרודים
 לספר גדלך היו עתידים
 חזותך יעלה דמם ויקדים
 לשלום אותך זוכרים ופוקדים
 בנפשי רק יהו מושלים ורודים.

”אמר לשכונן בערפלי טוהר כתבך אור לי, ובמחשבי טוריו הושיבני על חוב הארץ הולך ואור נר לרגלי, לא הלכתי בגדולות ובנפלאות עד נפלאתה אהבתך לי, ולא רמו עיני ברעיוני עד נכון היום ראו אור כבודך יושב ממולי, והיית קרוב אלי כמטחוי קשת כמראה הקשת עומד אחר כתלי, לא תשאור פרסה ביני ובינך כבודי ומרים ראשי קרבה אל נפשי גאלה גואלי, אחרי אלהים גבוה על כל גבוהים שמתיך ואמרת זה אלי, אומר לי” מחסי אתה סתר לי, יי מנת חלקי וכוס מגני ומנוסי אתה תומיך גורלי, הכי אחי אתה ועבדתיך וכאח רוע אהבתך אך אמנה אחרי אלהים נתתיך מי יתנך כאח לי, אתה בקעת מעיני שירי במטה אשר ביד כתבך ורוח מלפני הררי חממתך עבר וישא משלו, שמח שמחת בפעלך פעלי, ואולם כי שתה לכסא לי שמי ההלצה ונפשי בפאתי הפתיות יושבתי אמרתי כבודך המנכיחי לשבת משפילי ירוטמך יושב המדבר משרת בתשורת זמרת זמירי פני מעלתך אני אני הנה השם גבולי וארחי מושלה לי עשרי בישירי וכספי במשקלי עבדך שלמה בונפיר.

חרוז 82—53) בשירך זרעת את התלותי כמו בר (הפלת בתארי שבחי) אבל אני לא קצרתתי את קצירי כי לא מצאתי עצמי ראוי לתהלותיך.
 חרוז 36) האם משה (הענו מכל האדם) הנחיל אותך צדק וענוה.
 חרוז 39) העויותי כגורו למענך מתרדמת מות כי היו דברייך לו למללי החוה.

9.

לחכם אנוידאל דטולושא :

על כריבת הניצרים, משך ידו מענות אחרי כל יגעיו להשלימם לא ימצאו לי עון אשר חטא.
 לך דומיה ונפשי הומיה ובלבי הויה שלהבת יה כי קשת רמיה עוד ידה נמויה
 ואנחנו מחשים. האנכי הריתי עמל כי אתם תהרו חשש ותחשו, האני הרשתי און כי
 החרש תחרישו על כפירים רשו ורעבו ודורשים כפר נפשים. ומעשות המלך את
 הדבר הזה כאשם לבלתי השיב. ועצור במלין מושל מקשיב כל משרתיו מאשים.
 כי ישאלך בנך להנאתך ולטובתך לא תשיכנו וכי יברכך איש לא תעננו ותחינה
 אזניך אזני חרשים. לשונך לא עקרה וגם הנה הרה דברי עוז ותפארת ותעמוד מלדת.
 שפתיך תטופנה מור ומוצא שפתיך תשמור מרדת שכבת הטל לשמח אלהים ואנשים.
 מעין חתום באר מים חיים אשר ישם כל קדושים מטהרים ומתקדשים. אנכי נבראתי
 כלי למעשיך ודלי לשאוב [fol. 8:] מי כורך ואל כלך לא תתן. פתח פתחך ושלח
 ריחך וצוף לקחך ובטוב לקחך יהיה נדחך מאסף מחנות מליצים ומשלח רצוצים
 חפשים. תנה הזודך ופתח ירך וברכ הסודך ידבר נא עבדך דבר פי חכם חרשים ונכון
 לחשים. אלהים אל דמי לך כרוב ממשח הסוכך פרוש סוכת שלומך על בן אמצת לך
 ויאמך לך כי אין כמוני לכבודך יחוש ולבי כחומת אש נגד חמת תנינים ובשרי
 נחוש לקראת נחשים. ותדע אמנם כי באו פה האנשים מרי נפשים מדנים מבקשים
 וידעתי כי הכל יהיה בקצף על פני מים וכי יצא הקצף על דבר הכסף ולו שם
 בשלשים. ובטח אני בשם כי בלעדי זה אלהים יענה את שלומך ושווד משדי ירד
 ומשם יפרד והיה לא רבעה רשים וכנים כחשים. ואולם אנכי צויתי ללכת שם
 על דבר אחי אנכי מבקש שידנו לרוב ושם נהיה ממתקים סוד ומתלחשים. ובעל
 העזר ישלח עורך מקדש הקדשים. כנפ' ונפ' נאמנך מתפלל בעד שלותך ועל בני
 בנים על שלשים.
 על ה כתב [?]: כיום עשות אלהים צלם דמות תבניתו נעשה יקר וגדולה, יתהלל
 חכם כחכמתו ואליו דומיה תהלה, הח'.

10.

חתימה לאגרת ארחית* יסדה הרב ר' יוחנן זצ"ל.

רואה השמש שואף זורח לאיש האורח בשמי המגלה. ואת הכוכבים פני להכים
 העולים במסלה. מדי עלותי בחתימתי כן יכעיסוני יראוני יראי שמי. ירגיון יריעות
 אהל זכרוני ואמרו לי מה שמי. ומי אני כי יבא דברי על ספר הנותן אמרי שפר
 שהמלך במסכו ומלאכי אלהים עולים ויורדים בו. ואיך יעלה ויבא שמי בקרבו ויקרא
 בהם שמי. אך אמנם שבתי וראה מי יאמר לי מה תעשה כי אחסה תחת כנפי שמש
 צדקה ומרפא בהלה נרה עלי ראשי מה ממנה יהלוך להיות אצלה בקצה המגלה וכל
 רואיה יהללו את שמי כי יחזו שם אלהים כשמן משחת קדש מוכתר מוגש לשמי.
 היחסר מאורה כי תאיר נרי היכבה זרחה כי ילך נכוחה זה זכרי וזה שמי. אף כי

* ע"ד 'אגרות ארחיות' (Empfehlungsschreiben) שנתנו לנוודים ממציקי הזמן עי סתו
 שכתבתי בהדפוס יצא בן עמוד 20.

אחרי לבי ראה תפארת האגרת גברת כל מליצה יאוישר בארץ כל אשר כתוב בספר נמצא. יצא יצא והשיא עצה למען ספר שמי. והשנית כי המו מעי להפצר האיש הזה ובעד תחנתו הנמצאה להעיד על כל ההלצה קורא בשמי. ועתה אמוני ישראל צדק ואמונה חכמה ובינה לאכרהם למקנה הם הם הקונות לב כל חכם לב לעבודתו. הלא המה בכתובים לעדות שמו גם שמי. על בני ישראל ואני אברככם בכרכת זמרת אמרי למען תברכוהו ותהיו אחים לצרה אחותו היא השבת (?) בשלהבת על מי מנוחתו עד ימצא לה בן גילה רנן וגילה מבר לצמיתות על ידי אחותו. והיה כי יקרב אל פיו רנה ושחוק ותתצב אחותו מרחוק וגם היא אמרה אחי הוא הרפוהו כי נחת הוא מפני שמי. ואל אלהים יחון העני הזה המתהלך בתומו והעושה סעד לתומו והמרחמו זה שמו אשר יקראו "נקרא בשמי. אני הוא המדבר התמתי פה שמי שלמה בר' דאובן בונפיד ז"ל.

11.

החכם אנבונגואה יחסאל גר"ו קדמני בשיריו וכה אמר :

מליצים ושירים אשו לי לשירים ודודי למלך גבוה גבוהים
ואם המליצים אשו לי מלכים אכנה אני לשמת אלהים.

ואען ואומר.

אני כל מעשה תקפי בשירים ושכלך נאחו בשמי גבוהים
ואם בשיר אלהים בן ראובן יהודה הוא אלהי האלהים.

ועוד

היום מגלת שירך הלשינה	אם גדלך ענותך הצפינה
יד יוצרה הוד תארה התקינה.	fol. 9. היא המגלה המגלה מעלות
עיש בנותיה ברום הטמינה.	הוד תארה יחפיר צבא שחק עדי
שירה בנות היענה הרגינה	מכתב פדות דוים וישע קודרים
ונעים זמירי שותה לשנינה	שבה שבות גילי ולב הגלתה
שחרות לבב עצבי תמול הלבינה	אחמה באגרת שחרהורת ואיך
ארץ ולא בודד בעיר ומדינה	לב נחלה נודד ימורד מרחבי
כי מחזה דוד בערו אבינה.	לב נחלה נודד ואוהב הנדוד
נפשי בקרבנו אכלה השכינה.	אתמול ראיתיהו וטרם דברו
לא בין כתבי אך קרבי לינה.	10. הא לך מגלה בין צלעי מחנה
שפר מליצי הזמן גלינה.	אם תצרי תוך מסגרות לבי, בהר
אמרי מקומך אן ואן אבינה.	או תאמרי כי אף צרור ממור דרור
רובי שלומי לגביר הנני נא.	אם תחמדי שובך למלכך יחסאל
בוחן ודת ודין בפיו ידינה	השר אשר משרה לשפחה לו, וחן
חדש נעורים לאמת הזקינה	15. השר אשר נפשו צדקה צדקה
יודעים כגלכוע ידמה סינה	המעריך גדלו ורום שכלו לחיל
שכלו יהלך ארסטו בן סינא	לברק חנית דעו ואור כוכבי מרום

השר אשר עצר בחיל מוסר אבל
 מן אז בדודיו נכרה התנפרה
 20 נפשי מאד התנשאה כשמו כמו
 התפארו חכמה וכוין כי יעלם
 גנב תמול נפשי ולא אאמינה
 אלי ואת עצמי מאד השמינה
 נפשו שפלה היא כשיר האזינה
 על פיו ואיך אומר הגיגי בינה.

אם תראה אותי לוקח מאתך אתך אני. אם לא שויתי תנחומי נאמי שירי
 לפני כסא כבודך נוחם נסתר מעיני. אם תקח עבר עבדים לשרת מעלתך הנני הנני פלוי.

12.

לשר דון בידאל בן לביא החסיד ז"ל עבר ררך טאריגה משתדל
 בהעמדת הקהלות. ואשא משלי בגדולות ותהלות כמספר רום משפחתו והודד
 ויותר הוא לבדו.

עבים נדיבים עת רביבים יתנו
 כי מתנותיך למרום יעלו
 הן יום ברוא צנור צלמך, עם לבך
 לו אל ימלא משאלות או מעד-
 5 כל תאות שמש עזוב ארחו וכל
 אתה כליל כל כוללי הוד ועליל
 גולת בני גולה גלילי רום לקול
 לולי בשלמי זכרך שלמו, כאיש
 דוים וכאבן בים צוק צללו
 10 לביא צבי יושבי שבי קום כצבי
 קום ראש כרוש משרה וצמרת הדס
 לטמון הטון פעמון ורמון גדלך
 נשרי יקרך תוך כנפך נכנסו
 הנה כתום מוסר ותום כך נמצאו
 15 בית רש ומסכן מסכנות הון עמך
 תמים ואורים הם דברך וכל
 מלים גדולים מכני אלים ועד
 fol 10 דמו נגידי חין להבחין וערוך
 עת תענה רכות שחרים נבקעו
 20 הן הברקים ירזו כי יתזו
 לא יחטיאו מחטיאי דור הכי
 תוך מלתעות רעות ישועות זכרך
 דעות פריהן רוש ופרחן לענה
 הם קרעו מאין חנית וסגור סגור

בראות נדיבותך להטמיר מאנו
 2 עת מתנות ידם לארץ נתנו.
 נועץ ועל פיו הוד וחו לו חנונו
 נות לב בנות עיש כך יתחתנו
 חילו לנוכה מחניך יחנו.
 ולך עלילות הגדולות נתכנו
 זעקס ירוספו, וכך ישענו
 מגן לכבם אל מגנות ממנו.
 לבם כרחים ינוגים טחנו
 ומלוך עלי כסאות זמן לך זומנו
 חכמה, בצלך יודעם יתלוננו
 תחשוב ואיך ריחם בשמים יצפנו
 עפו ועל כנפות שחקים קננו
 פסו אמונים אך כך נאמנו.
 אך בלתך סוכני יקר מה יסכנו.
 דברי חכמים יקסמו ויעוננו
 לא נדברו התאשרו התכוננו
 * חנם והן חנם כחנם כחנו
 עת מעניך אף עננים עננו
 חצי המתך אל מציקים כוננו
 אל שערות סער מציקים פגנו
 תוך מלתעות דעות כחצים שוננו
 דעות בקדרות הזמן התלכנו
 לב אוהבי גם פח לרגלם טמנו.

שיר 12 חרוז 18) חנם מן חן.

חרוז 24—28 הרעות הנשחתות הן המיושו שואה על הדור ויטכנו פח לרגלו.

25. העל פרידת אורחי אֶפְרָיִם או עלי
 כי אערוך משל כאיל יערוג
 מִתְּנַפְרֵי כָּל טוֹב הַיְפִירוֹן מֵחֵיר
 נא ספרו זה אל בני לביא אשר
 חלף וחיל דודיו אמת לא חלפו
30. שאלו השכח מחנה או משכני
 אמרו הזכור עוד עבודתו ועוז
 אם הוא שכחני חסדיו אזכרה
 כי עוד ביום אשאל לכנוכי זמיר
 ישלח נעים מכתב ויתוח תו עלי
35. לא יאמינו לי עדי והנה בפיו
 כי לעבוד שמכם יצורי נתקנו
 שירי ושבו ים ועד ים רננו
 ימים בידכם כל מעוות תקנו
 קדמות אבל אותי לעבד תִּקְנֵנו
 כי טענות בינות כְּעֵרְקֶם טַעֲנוּ
 ובחסדכם מחודכם עליו תנו
 לי, מעצי זמר עֲשׂוּ בַתִּים כְּנוּ.

ועוד

- לכם בני לביא זמירי נתכנו
 מנחלי חמאה זמירכם נמשכו
 תקן אנך שירכם מְשָׁלִי כאשר
 כל מאווי מזון לשוב אלי
40. לא אתמהה על שכלכם או דעכם
 שלום אליכם כי לבבי אתכם
 חבו שכרי יעשה שירי פרי

ועוד

כי עמד מקור צחוק ואמרי נעם למה תקרא עיר נעמי, כי אותך ראיתי מתהלך
 על רצפת פניני הישיר לא ישוו בו לשם שבו למה זה תשאל לשמי, כי אם זכרתני
 אותך ותעל מרום שכלך פקדת ברית שלומי, יזכרך אלהיך לטובה על כל הטוב אשר
 במלתנו כרצו וכרצו אסיר תשווקתך עבד מצותך קורא בהרי רוממותך. זה זכרי
 וזה שמי פל.

13.

- זה השיר שלחתי לחכם טאישטי איצאק אלי ז"ל הכהן ויהי כי זקן
 יצחק ותכהין עיניו מראות ושבע תלאות הרבה והיא שנת הארבה שהיה באורגיל.
- קומתך לא מזוקנים שפלה
 לכן להקל מעלי ציארך
 לא החשיך זיו לחיך זקן אבל
 לא חשכו ראות לרב ימים אבל
5. לא כלכלה שיכתך מזון אבל
 אל תמשנו הנכיר אל תעביר
 מה לך עלות מעלות שחקים והלא
 מה לך אחוזת רום והנה כל צבא
 בגללך יקר ובגדלך
 תכל כבואך שְׁלֵמָה נְרָה כרוא
10. רק מפני כוכד קבורך סבלה
 לשאת עלי שכמי מעט הוד אשאלה.
 שמש בקנאו בו מאורו גזלה
 נפשך שלמה היא בחושים געלה
 את נפשך דעה וכינה כלכלה
 טובך אביר כל הוד ותעלה מעלה
 מעלת יקר בערך במעלה מעלה
 רום יחמדון בגללך פה נחלה
 גדל פרי גודל יגאון נעלה
 כל הוד ודלת אחריך נעלה

[fol. 11] חכמית רקמית נפיטך תלביש ומן
 זרחו לך כוכבי אמרים חשכו
 סתרי דבר אסתר ורות דבקו בך
 מה לזמן לשמון המון גילי הגם
 15- יום יחגור חרב מגור עצבני כאור
 אם אתנה רגע למהלך דמי
 או אם אהודך הן תהלה הויללה
 כנור שבחך תנגן יד זמן
 עד מכנף ארץ להביט צלמך
 עדה בלי צדה לאטה צועדה
 20- צא נא והאכילה תנוכות מְדַבְּרִי
 צא נא גביר לקראת תהלות רדפו
 צא נא למול חכמות אשר רמות וגם
 אישים אסירי הפצץ חפשים ומה
 25- מה נעמה נפשו בים דודים אשר
 נפשי בעבדה גדלך התברכה
 טרם נתנה כי אלהים היתה
 לפני מלוך בה הפצץ עבדה זמן
 נפשי לך תהמה לבל תקרא דרור
 30- אתמול לבכי עמך ברח ואיך
 כי כל יקר בך ראתה עיני ואל
 הא לך ברכה מברכת שיר ועין
 הא לך שלום נפש בנס מהללך
 ומיחלה ישע תבונתך בתוך
 35- מתחננה לאל בעד שלותך
 רפאות תעלה את לכל מדוה ואיך

תהש נעימית כל ספרים נעלה
 ובלב חכמים אז ישימון תהלה
 רוחך בקהלת בשדי נקהלה
 זכר שמך מפי להכרית יוכלה
 זכרון תהלתך והודך אצהלה.
 מתולדות ימים אזי אתאכלה
 עמך ואיך גדלך אָחוּ ואהללה.
 גם צלצלי שמעך לרחוק סלסלה
 עד פח עדת ארבה לאט תתנהלה.
 צא נא לזרכה פן תבואות תאכלה.
 פיך וצורך בעדם התפללה
 אותך ומהן אוהבים התנהלה.
 מתנשאות כי נפשך כם בעלה
 יקרו נפשים יד רצונך שללה
 חכה בחכת אהבתך העלה
 וזמן היותה לי גבירה קללה.
 עמך ואהבתך בקרבה אוהלה
 אכן בעבדך על זמנה משלה
 אך כדרור תמצא בביתך אהלה
 תבכה לזאת עני ועיני עוללה
 לבי ונפשי הוד כבודך הללה.
 משלי שלמה רוחך לו מושלה
 מתנוססה ובדגלך היא נדגלה
 גולת פתיותה כציון גואלה.
 ובעד ימותיך מאד התנפלה
 תקרב לנפשך גביר כל מחלה?

(המשך יבוא).

(1 * * *

בְּנֵי דְרוֹת קַדְמוֹנִים, הַמְזוּמְרִים, הַשְּׂרִים,
 כְּמוֹ חַיִּים בְּלִמּוֹ לְפָנַי נִצְבּוּ,
 בִּינֹתַי וְאֶקְרָא דְבַרְיָהֶם הַיְקָרִים
 וְרַגְשׁוֹת לְבַתִּי בְּעֶצֶב הוֹעֵבוּ:
 הוּי, אֵיזָה הָעַם שְׁנִיב שְׁפַתְוִי — אֲנַקְהָ,
 תִּפְלְתָו — עֵינַי בְּכִי, הַגִּיזוֹ — צַעֲקָה,
 שִׁירָהוּ, זְמֶרָהוּ מִפְּאֵב תְּשׁוּעַ
 בְּשׁוּעַת הַמְקוֹנֵן אֵל מִשַׁת גֹּזַע?
 וְאֵיזָה הַמְשׁוֹרֵר לֹא נָפֵל לוֹ חֶבֶל
 רְאוֹת חִזְיוֹנֹתָיו מִכְּשִׁילִים פְּרִי תְנוּבָה?
 לֹא תְקוּם אִף אַחַת מִשְׁאֲלָה אֲהוּבָה?
 וּבִשְׂמֻחָה אִף פֶּעַם לֹא יַעִיר הַנְּבֵל? ...

כָּל עַם יָדַע סְפוֹר יָמֵי יְגוֹן וּתְלָאוֹת
 וְשָׂרְיוֹ וּמְזוּמְרֵיוֹ לוֹ קִינִים הַעִירוּ,
 אֵךְ לָמוּ מִרְחוֹק בְּעֵתוֹת הַבְּאוֹת
 בְּשִׁחַר אֹר אוֹר אֲשֶׁר אֹר חֶפֶשׁ הָאִירוּ;
 אֵךְ שָׁוָא לִי בְקִשְׁתִּי בְקִדּוֹת הַדְרוֹת
 עִם לְתֵלְאוֹתָיו לֹא יָדַע כָּל סְפוֹת
 בְּעַמִּי הָאֲמֹלֶל! .. — אֵינַן עִם — בּוֹ מִצְאָתִי
 מְשׁוֹרֵר יִשְׁמַע הַד קוֹלוֹת אֲנַחְתִּי ...
 מִצְאָתִי מְשׁוֹרֵר — וּבִידּוֹ חֵץ תְּשׁוּעוֹת,
 מְשׁוֹרֵר — וּבִידּוֹ מַחְרָשָׁה, עֲמָרִים,
 וּבִידֵי רַק לְפִיד עַל גְּלִי מִשׁוֹאוֹת
 וּמַעֲדָר, הֵה מַעֲדָר לְקַבְרִים! ...
 לָכֵה קַבְרִים חַפּוּרָה, בְּלִי־הַרְף חַפּוּרָה,
 חִזְיוֹנֹת לֹא־בְאוֹת מְלַבֵּד הַבְּרִיחָה,
 כָּל רַעִיוֹן־בְּרִשָׁף, הַגִּיזוֹן בּוֹ אוֹרָה
 הַקַּבֵּר, הַקַּבֵּר הַשְּׁלִיכָה! ...
 הוּי לִילָה כְּלִי־בְקָר ... בְּלִי מִרְפָּא חֶבְלִים ...
 רַק כִּכָּה רַק צַעֲקוּ, רַק שְׂבָרִים עַל שְׂבָרִים ...
 הֵה, קִשִּׁים וּמָרִים לָךְ נָפְלוּ חֶבְלִים
 מְשׁוֹרֵר, מְתֹלֵגֵן בֵּין קַבְרִים! ...

י. קאפלאן, זיטאמיר.

דבר להקורא.

מיום שנלינו מארצנו ונתרחקנו מעל ארמתנו ועבודתה, — מיום ההוא התפתחה תורת עבודת-האדמה ותסתעף ותתפרט לסעיפים ופרטים רבים ושונים והעמים היושבים על אדמתם עשו בה חיל רב. ובשנות המאה השמונה עשרה והתשע עשרה, אשר בהן התפתחו והשתמשו חכמות-הטבע — התבצרה גם תאגרות על יסודות מדעיים בל ימושו לתועלת כל המין האנושי. ראשית חכמה היא, בימינו, לעם תרבותי לחקור את אדמתו, טבעה ותכונתה, לעבדה ולשמרה על פי חקי תורת-האכרות לכל פרטיה ודקדוקיה. רק בני עמנו אשר מסבות תולדות ידועות ללל היו מרוחקים ביד חזקה מעבודת-האדמה וכל מחלקותיה הביטו, בגלותם, אליה ואל למודיה כאל דבר נס ישפל, גרוע ופחות. רק זה בעשריות השנים האחרונות התעורר בקרב עמנו החפץ לעבוד את האדמה: התקרה הפנימית, כי המסחר וכל סדרי החיים הישנים רופפים ונתמוטטים והפץ התחייה-הלאומית הם שעמדו לעמנו להבין את נחיצות האכרות, וכל העבודות הנלוות לה, אשר בלעדן אי אפשר לו להתקיים בזמננו, ואחרי שנקבעה הכרה זו בלבו לא יזוזה משם כל הרוחות שבעולם. עתה אין עוד צורך כמליצות שנשכוח להעיר בהן את בני עמנו, כי ילמדו את בניהם לאחוז את ומתקשה; עתה אין עוד צורך להממשלות לאכוף על עמנו או לפתותו כי יבחר בעבודת שדה וכרמים, להפך, אחינו בעצמם מתאמצים להסיר את כל המעצורים והמכשולים, אשר הניחו אחרים בדרכם לתאגרות המתקונה והמשוכללה. כשרונם של בני עמנו להסתגל אל כל אפני החיים החדשים ולהתחדש כנשר נעוריהם, הכשיר את רבים מהם לעזוב את המדה, המשקל והתגרנות שהיו אחוזים ונלכדים בה ולהיות אכרים חרוצים לכל תחיתיהם ומשפטיהם. מפלגת האכרים והיוגנים העברים בהמושבות החדשות בא"י מעידים על כשרון זה עדות נאמנה. הדבר הזה הביא את חכם עמנו הפרופ. יוסף הלוי, המסור בלב ונפש לתחית עמנו, לכתוב את ספרו זה ללמד את בני יהודה בא"י את תורת האכרות כפי מצבה המדעי בימינו הלכה למעשה. ומלבד שיש בספרו זה, אשר בו נקבעו ונכללו כל היריעות הנחוצות לאכר עושה מלאכתו בהישכל ודעת, תועלת מעשית וממשית, יש בו גם תועלת למודית ומדעית לכל הקוראים העברים. ההכם הלוי ברא לו סגנון מדעי ויצר מלים מלאכתיות שהן משפיקות לו שפך גמור לכל המושגים הדרושים לו במקצוע שהוא עומד בו, ולתכלית זו הרחיב את שפת כתבי הקדש בטרה מרובה ויגזור ממנה בעצמה שמות ופעלים ככל הדרוש לו בספרו המדעי הזה. לא פה המקום להתוכח עם הלוי עד היכן צדקה שמתו בחדוש המלים והרחבת השפה. הלוי הוא חכם גדול בחקרי השפות השמיות, לכן לו המשפט ללכת בשמוש השפה העברית בדרכי לבו, כפי אשר יורו לו מחקריו במקצוע זה וחושו הבלשני הדק, ועלינו להודות כי ספרו 'האכרות' כתוב בשפה מדויקה, מצומצמת-זמקונה תמיד להרעיון, כמו שראוי לספר כזה, אם גם אינה לפי מעם דורשי מליצות ותאבי-להג, הציורים המזוכרים בגוף הספר 'בואו בהחבורות הנאות. בסוף הספר תבוא דשימת המלים המחודשות גם בתרגום אשכנזי. הא לכם הספר בעצמו.

העורך.

ספר ראשון.

האכרות' המיוחדת'.

פרק ראשון.

על הממוזג⁵ הוא האקלים ופעולותיו⁴ על האכרות היא עבודת האדמה.

למוד הממוזג⁵ ביחשיו⁶ אל חקי⁷ הצמיחה⁸ ויסודות⁹ האכרות, יכיל¹⁰ למוד חוג הנשימה¹¹ הנדרש¹² בראשונה¹³ בעצמן¹⁴, ואחר¹⁵ תחת פעולה מקריה¹⁶ מצד מה¹⁷, או משתנה¹⁸ במספר מעט ממסכות¹⁹ ראשיות²⁰ כמו חליפות²¹ יבש²² ורטיקה²³, שנוי²⁴ הטון²⁵ ושברון²⁶ השנה²⁷ החשמלית²⁸; או במלים אחרות, פעל²⁹ הברק³⁰ וגשמי הזעם³¹. הלמוד הזה יכיל גם את ידיעת פעולות התושבה³² היא המרחק הרב אם המעט מן הקצוות³³ ומקו השנה³⁴ או כנכה גדול רב או מעט מעל רום³⁵ הים וידיעת התערוכה³⁶ והיא הפניה³⁷ לצפון ולנגב למזרח ולמערב ועוד כאלה³⁸. הפרק הזה יתן בהוראת⁴⁰ התושיות⁴¹ להוציא משפט על ממוזג ארץ מארצות על יד אותות וקסמים⁴² אשר יתנו לראות מקדם⁴³ את העת⁴⁴ לזמן רב או מעט ולערך⁴⁵ לפי זה את העבודות האכריות⁴⁶; ולקץ, כתשומת עין⁴⁷ על ממוזג ארץ צרפת.

פרשה⁴⁸ ראשונה.

הוג הנשימה ופעולתו באכרות.

התוך⁴⁹ הבהיר⁵⁰ העוטף מכל עבר את הדור⁵¹ הארצי והנקרא בשם חוג הנשימה כנכה⁵² מאויר המכיל גם גופים⁵³ ערפיים⁵⁴ אחרים זולתו, מתכנת⁵⁵ מים חשובה⁵⁶ למדי⁵⁷, הטה⁵⁸ געפיה⁵⁹ חשמלי⁶⁰.

1 agriculture, — 2 en particulier, proprement dit, e. — 3 climat, — 4 influence, 5 rapport, — 6 loi, — 7 végétation. — 8 principe, base, élément. — 9 étude, 10 contenir. — 11 atmosphère. — 12 étudier. — 13 d'abord. — 14 en lui, elle même — 15 puis. — 16 accidentel. le — 17 en quelque sorte — 18 variable. — 19 circonstance. — 20 principal, e. — 21 alternative. — 22 sécheresse. — 23 humidité — 24 changemet. — 25 température. — 26 rupture. — 27 équilibre. — 28 électrique. — 29 action. — 30 éclair, foudre — 31 orage — 32 situation. — 33 pôle. — 34 équateur. — 35 niveau. — 36 exposition. — 37 aspect. — 38 été 39 être complété — 40 indication. — 41 moyen. — 42 pronostic. — 43 prévoir. 44 temps (wetter). — 45 régler. — 46 agricole. — 47 aperçu. — 48 section — 49 milieu — 50 aériforme, transparent, e. — 51 globe. — 52 est formé, e — 3 corps. — 54 gazeux. — 55 quantité. — 56 considérable. — 57 assez. — 58 Calorique. — 59 fluide. — 60 électrique—

הַנִּשְׁבּ או האויר ⁶¹ אשר השכוהו ימים רבים ליסוד, אמנם מְחַפֵּר הוא מעריפם או מקימורים ⁶² קלים לא־נראים ולא ממששים כמחו אשר יפעלו איש איש בדרכו על הצמיחה, ואשר עלינו לרשם אחר אחר; — כמצב נקיונו יכיל פחות מעט מרביעות עריף הלודית ⁶³ ויותר משלש רביעות עריף חניקי ⁶⁴. והוא כלול תמיד במתלנת ידועה לעריף חמוץ ⁶⁵ פחמוני ⁶⁶ — גם מעט שורות ישפיקו לנו להבין את שְׁאֵת ⁶⁷ העריפים האלה לאחדים מקוראֵינו אשר אינם בקיאים ⁶⁸ בחכמת הכימיה ⁶⁹.

סעיף ראשון. — פעל כימיה ⁷⁰.

האויר יפרד בנקל, חלודיתו תצמד ⁷¹ מטבעה בהמון גופים, בעברה אל תוכם תִּסְבּ ⁷² בערתו ותוליד חלורים או אדמות אשר הן עשת ⁷³ הקרקע הנחרש, ובהצמדה ברטיבית ⁷⁴ תחיה למים, במסכות אחרות תכנה את החלודים החמוצים ⁷⁵ אשר ימלאו פקודה ⁷⁶ גדולה ממדרגה ראשונה בטבע.

החלודית תקח חלק, תחת אלף תארים, בעצם ⁷⁷ החיים והצומחים. היא תכלכל ⁷⁸ נשימת ⁷⁹ רבים מהם ותעמוד כראש ⁸⁰ על דשוא ⁸¹ אחרים והתפתחותם ⁸² יגם אחרימותם, בהכשירם ⁸³ את התפרדות ⁸⁴ ילידי ⁸⁵ מלכות היצורים והשנתותם ⁸⁶; והיא מן הפועלים החרוצים ביותר בפעל החיים. — לכן תַעֲשֶׂה תמיד מאפלת ⁸⁷ רבה מן העריף הזה, ובכל זאת לא ימעטו ערכיו ⁸⁸ כנראה בחוג הנשימה. עוד מעט ונראה כי התילדותו ⁸⁹ נתונה ביד הצמחים. —

החניק עריף פשוט ⁹⁰ כחלודית, אך נִסְבּותיו ⁹¹ על הצמיחה ⁹² תִּפְרְנֶה פחות ממנה; יכלו להדשיא ⁹³ ולהחיות צמחים בְּתֵן כִּים אשר לא הנילוהו. על כן ידמו ⁹⁴ בכלל כי הוא נועד ⁹⁵ יותר לִמְגֵן, בהמצאו ⁹⁶, את האטֶץ ⁹⁷ היתר ⁹⁸ אשר לחלודית, ולפי האמד ⁹⁹, גם אשר לעריפים אחרים מכלכלים מלפעול על ידי עצמו. — בכל זאת ימצא החניק כשפע ¹⁰⁰ רב בכל החיים וידוע כי יִשְׁנו גם במספר רב מן העצמים הצומחים.

העריף החמוץ הפחמוני הוא תוצאת ¹⁰¹ הצמד החלודית בפחמון או יסוד הפחם, היא יִבְנֶה כל יום כחוג הנשימה לא רק לרגלי ¹⁰² החמירה ¹⁰³ והרָקְבֹן ¹⁰⁴ והפְּעֵרָה והנשימה כי גם כסבת התפרדות טבעית אם טלאבתית ¹⁰⁵ לעצמים מחצביים ¹⁰⁶ ידועים. העריף הזה איננו מסֶנֶל ¹⁰⁷ לנשימת החיים ובעדפו באויר יִסֵּב ¹⁰⁸ מהר חניקה. תעודתו הראשית היא, כגלוי ¹⁰⁹, לעזור לכלכלת ¹¹⁰ דיצומחים, לַעֲמֵת ¹¹¹ סבות ההילדה ¹¹² הרבות מאד אמנם היה קשה לנו למצא

61 air. — 62 vapeur. — 63 exigène — 64 azote. — 65 acide. — 66 carbonique. — 67 importance. — 68 familier. — 69 chimie. — 70 chimique. — 71 combiner. — 72 causer. — 73 combustion. — 74 hydrogène. — 75 oxacides. — 76 rôle. — 77 substance. — 78 aliments. — 79 respiration. — 80 préside. — 81 germination. — 82 développement. — 83 favoriser. — 84 décomposition. — 85 produit. — 86 transformation. — 87 consommation. — 88 proportion. — 89 régénération. — 90 simple. — 91 effet. — 92 végétation. — 93 faire germer. — 94 supposer. — 95 destiné. — 96 présente. — 97 énergie. — 98 trop grand. — 99 probablement. — 100 abondance. — 101 résultat. — 102 par suite. — 103 fermentation. — 104 putréfaction. — 105 artificiel. — 106 minéral. — 107 propre. — 108 causer. — 109 évidemment. — 110 nutrition — 111 ea. présence — 112 production. —

את סכות הבליעה ¹¹³ המתמדת ¹¹⁴ לערף החמוץ הפחמוני אשר תעשה על חוג הארץ לולא נגלה לנו כי תחת פעולת האור יגשם ויתפרד על יד הציורים ¹¹⁵ העליים ¹¹⁶ אשר לצומחים המחזקים ¹¹⁷ בפחמונו ורוחפים ¹¹⁸ מהם חלק רב מחלודיתו. בדברנו להלאה על כלכלת הצומחים, נחתר ¹¹⁹ לבא אל פרטי ¹²⁰ המחנה ¹²¹ הזה אשר יהר שאת לו לא רק בצמיחה כי גם בטבע כלו.

אודות העריפים האחרים הנולדים מהתפרדות רצופה ¹²² לגופים ואשר כערף החמוץ הפחמוני, ראה נראה איך יבנו ויתפרדו בלי מחשך ¹²³, כמו הקטכות במצבי ¹²⁴ צמוד ¹²⁵ שונים והצחן ¹²⁶ ועוד א' ר' א' (*). פעולותם הכלליות על הצמיחה ידועות הן רק מעט עד הנה ואין צורך לנו להזכירם ¹²⁷ בזה. — בכל זאת נאמר כי אף כי הראו ¹²⁸ נסיונות ¹²⁹ חכמי הכימיה באופן מדויק ¹³⁰ אשר ירשה ¹³¹ לנו מצב החכמה, כי הראשיות ¹³² הבונות ¹³³ את חוג הנשימה שוות הן באופן נרגש ¹³⁴ במקומות הגבהים ובמזגים שונים מאד, יכל נוכל כרוב מספר המוצאות ¹³⁵ למצא יוצאים מן הכלל הזה. — בלי דבר נמערות אשר בהן ישחית הערף החמוץ הפחמוני את האויר עד לתת אותו למטית, ובטמקים אשר קרקעם הנוגף ¹³⁶ הוא כמלבין פניו בעצמות החיות אשר קרבו אליו בפתייתם ¹³⁷, לא נעלם מאיש כי פלכים שלמים היו למשחיתי הבריאות ¹³⁸ על יד שכנת האנמים בעלי מרחב ¹³⁹ מה ¹⁴⁰.

כמוג שוה, עת יחסר להם האויר החד ¹⁴¹ והקל אשר בכנתי הארץ, צומחי ההרים רק בכבד יצלחו בערכה ¹⁴² וצומחי הערבה היכולים לָדוּל ¹⁴³ בנכה רב יצמחו ¹⁴⁴ שם תמיד ככה גרוע ¹⁴⁵. — פעמים רבות יבאום שנויים מקריים אשר יוכלו לפעמים להטיל ספק בשיוון ¹⁴⁶ המינים. — צמחי הערבות העמקים בעלי מהסה ¹⁴⁷ יתעלפו ¹⁴⁸ בתערוכה גלויה ¹⁴⁹. צמחי המקומות האנמיים ¹⁵⁰ יבואו ברע על שפות ¹⁵¹ מים נוזלים וצמחי תוך הארצות יסופו ויאכדו על השפות, בעוד אשר המסחר המעט מן הצמחים המסגלים לגלי החול ¹⁵² יחדלו לצלוח אם ימנעו ¹⁵³ אותם מן האצילות ¹⁵⁴ חמלחיות ¹⁵⁵ אשר לרוחות הים.

סעיף II. — פעל טבעוני ¹⁵⁶ ומכונתי ¹⁵⁷.

אכל הפעולות האלה אינן היחידות אשר יפעל חוג הנשימה. — האויר באשר יש להחליט ¹⁵⁸ מדיעת חבורו, כבד הוא. קענקתו ¹⁵⁹ לא תרגש ¹⁶⁰ יעף אשר תשלים ¹⁶¹ בפעלה לכל צד וכח השתקעות ¹⁶¹ יצורינו ¹⁶² נערך אליה; ובכל זאת לא תמעט ממשקל עמוד מים בעל ³² רגל בקרוב ¹⁶³ העוטף מכל צד את דור

(* אחרים רבים.

113 absorption. — 114 continuél. — 115 organe — 116 foliacee. — 117 ren-
tenir. — 118 émettre. — 119 chercher, tâcher. — 120 détails. — 121 phénomène. —
122 successif. — 123 cans cesse. — 124 état. — 125 combinaison. — 126 ammo-
niaque. — 127 signaler — 128 démontrer. — 129 Expérience. — 130 précis. —
131 permettre. — 132 principe — 133 constituer. — 134 sensiblement. —
135 cas — 136 pestilentiel. — 137 imprévoyance. — 138 malsain. — 139 étendu. —
140 quelque. — 141 vif. — 142 plaine. — 143 croître. — 144 végéter. —
145 moins vigoureusement. — 146 ideatité. — 147 abritéd — 148 languir.
149 découvert. — 150 marécageux. — 151 bord, côte, — 152 une. — 153 priver.
154 émanation. — 155 salin, e. — 156 physique. — 157 mécanique. —
158 conclure. — 159 pression. — 160 être senti, e. — 161 élasticité, — 162 or-
gane. — 163 environ. —

הארץ והמעוקה הזאת אשר נוכחה לנו כאמת נלויה על ידי ניד¹⁶⁴ המשאבים¹⁶⁵ ומחנות מודד האויר, הוא התני¹⁶⁶ הראשון למציאותנו¹⁶⁷. — השינו את המופת בעלותם בדרך לנכחים גדולים ומכאן על ידי המכונה¹⁶⁸ השואבת¹⁶⁹, כי בחסור המעוקה, כלי¹⁶⁹ הרם והמפצים¹⁷⁰ את נוזלי הלהות¹⁷¹ בצמחים ירקעו¹⁷¹ כרגע עד אשר ישכרו.

כאשר חוג הנשימה ירבה בפכרו או בריאות החיים כמו תסכול¹⁷² על ידו, וכאשר יעמד¹⁷³ עת מה במצב קלות גדולה יחשכו להכיר כי הצמיחה תתהלך בכבדות¹⁷⁴. למסכה הזאת יחשו¹⁷⁵ במקצת¹⁷⁶ את פחיתות הגבה¹⁷⁷ אשר לצומחים על ההרים מן הצומחים בכקעה. נוסף על זה, כי משקל האויר ותעופתו¹⁷⁸ והתפשטותו¹⁷⁹ והתעבותו¹⁸⁰ בשנויי המזג נראים כאחת התושיות אשר ישרת בהם הטבע להגביל את תנועות הליה.

התמורות¹⁸¹ בכבד חוג הנשימה כמעט אין הנה בין קוי החם¹⁸²; והן תלכנה ותבניה להרגש בערך מרבית קרבת הקצוות. — ברחבים¹⁸³ שוים הן בכלל חשוכות פחות בנכה קטן מבנכה גדול, בעת יפה מבעת רעה. מודד האויר נוטה בכלל לרדת בזמן מולד הירח ובזמן מלאווא; ולהפך נוטה לעלות בקרבת הערבים. — ולקץ הרוחות הן עוד אחת מן הסבות היותר ישרות לתמורות משא חוג הנשימה. — על הרוחות. — השבועונים¹⁸⁴ חלקו אותן לכוללות, והן אשר פעלן משמרי¹⁸⁵ ורצוף במרבע אך¹⁸⁶ שוה; ולעת וניות¹⁸⁶ והן הנושכות תמיד בחדשים רבים באשור אחד וכוונת חדשים אחרים באשור מתנגד ולהסרות משמר¹⁸⁷ והן אשר תודענה בפלך אחד בלי שמור הליכה ועת ועמדה מן הצעת¹⁸⁸.

רקוע¹⁸⁹ האויר על ידי חם השמש והתעבותו על ידי הקר, הרעידות¹⁹⁰ החשמליות והנדידות¹⁹¹ אשר תולדנה מרם בחוג הנשימה ותוכלנה לשרת לבאר את ראשיות הרוחות. וכאמת די כי באחת הסבות האלה ירקץ¹⁹² האויר במקום ממקונות הארץ לסבב כי האויר אשר לא סבל את הנסכה הזאת יפוצ¹⁹³ כרגע בצד זה ובמהירות גדולה לפי גדל הרקוק¹⁹⁴. — הרוחות פועלות בלי מחשך ומערכות את החלקים השונים אשר לחוג הנשימה; מבלעדיהן הערפים הנשחתים המחקקים¹⁹⁵ בכבד נופס על פני הארץ יהפכו אותה מחר ללא — נושבת; ופלכים שלמים יחסרו מטר ועאר.

לפי המקומות אשר עברו יש להן סגלות שונות מאד. כהיות נרוות¹⁹⁵ מרטיבה בפורט כאשר הרטיבה הזאת תלך צמודה עם החום תקשרנה¹⁹⁶ את התקרמות¹⁹⁷ הצמיחה והן מכללות כאשר יאמרו יושבי השדות; וכאשר איננה בהן תולדינה נסכה מתנגדת ככל. — תחת פעלתן המשחיתה, נראה לפעמים במרוצת העת היפה את הקרקע ממהר ליבש יותר מעל יד נסכת שמש בווער. הרשוא לא יוכל למצא לו מקום, העלים יבלו והפרחים והפרות נפלים ארצה.

164 jeu. — 165 pompe. — 165 condition. — 167 existence. — 168 machine. — 169 pneumatique — 169 vaisseaux. — 170 charrier. — 171 liquides. — 171² se distendre — 172 paraître souffrir. — 173 se conserver. — 174 se ralentir. — 175 attribuer. — 176 en partie. — 177 élévation. — 178 ressort — 179 dilatation. — 180 condensation. — 181 variation. — 182 tropique — 183 latitude — 184 physicien — 185 régulier. — 186 rhombe. — 186² périodique. — 187 irrégulier. — 187² durée — 188 précis — 189 dilatation. — 189 commotion. — 189 ébranlement. — 192 raréfier. — 193 se répandre. — 194 raréfaction. — 195 retenir. — 196 saturé — 197 progrès —

כארץ צרפת הרוחות המושלות תמצאנה על כל שפת הים ועד מרחק חשוב למדי מן הים והן רוחות מערב ודרומית מערבית; כנפות¹⁹⁸ הצפון רוחות דרומיות מערבית וכנפות הנגב רוחות צפונית מערבית וצפונית מזרחית. השתים הראשונות כמעט תמיד מגשימות ולפעמים הן חזקות מאד. — רוחות הנגב תמשכנה¹⁹⁹ גם הנה פעמים רבות עננים עבים. — רוחות הצפון תבאנה ביחד לפי הרגיל עם העת היפה. — ורוחות המזרח ואשר לצפונית מזרחית הן חדות²⁰⁰ ומיבשות.

אף כי לא יעמדו כל מאמצי האדם בפני הנסכות הנוראות אשר לסופות ולסערות, טרופת²⁰¹ הרוחות איננה תמיד גדולה ככה עד אשר לא יוכלו לעצור²⁰² בה או להמעיטה²⁰³. ההרים והיערות בונים מעצרים²⁰⁴ מכעיים והאפר הנכון יוכל להרויח כס כאשר ידע היטב את הממזג אשר הוא יושב בו. — החימות ועשתות²⁰⁵ הנטיעות וגם גדרים פשוטים יהיו למחסות משפיקים לאכרות הקמנה.

סעיף III. — חושיות להכיר את מעוקת האויר וכו' ואשורו.

מכל כלי מקרי האויר²⁰⁴ מודד הפכד²⁰⁵ הוא רב התועלת לאכר. אף כי מטרתו הראשית היא לצנן את מעוקת עמוד האויר, שנויי המעוקה היא, כאשר נראה בקץ הפרק הזה, נקשרים ככה במצר עם כל מחזות חוג הנשימה האחרות עד כי יוכל איש כמעט יום ביום לשחר בתועלת את פני ציוניו.

מודד הכבד במצב פשישות הגדולה הוא אכוב^{206a} נעקם כמישפך^{206b} (צורה I) סגור ממעל ונרחב כאגס²⁰⁷ בקצה הנכחי²⁰⁸ כלה רק מאויר ומקצתה מלא כסף חי. — כאשר יציגו את האכוב הזה בישר המתכת תתנועע איזה פעמים ותעמוד בגבה המראה^{208a} את משא חוג הנשימה וישתנה כרב וכמעט לפי אשר יגדל וימעט המשא הזה.

על ידי מכוניות מעשה אָפֶן הצמיד²⁰⁹ טורי צילי למודד כבד בעל משפך לוח²¹⁰ אחד קטן (צורה II) ועליו מחט מראה לעינים את תנועת כסף החי. ואף כי תישופת²¹¹ הסדנים²¹² אשר נלחץ לשרת בהם תמעיט את התוצאות באופן פְּרָגֵשׁ, יען אשר הגיעו להמעיט מאד את נסבתה, הכלי הזה הנפרץ למדי, יוכל בכל זאת לְהַדְרֵשׁ לתועלת. מודד הכבד (צורה III) ישתנה מן הראשונים כי האכוב תחת היות נעקם, טובע כיושר בכיור קטן²¹³ מלא כסף חי. והוא קבוע²¹⁴ בקרש קטן חרות מצד אחד זרתים²¹⁵ וקוים ומצד אחד חלקי מאות²¹⁶ וחלקי אלפים²¹⁷ לְמִתָּר²¹⁸ מודד-כבד טוב בעל כיוור קטן, מחירו 36 פֶּרַנְק, ובעל הלוח 20 פֶּרַנְק, ובעל האכוב אשר לאדון גי' לוסק הנוח^{218a} מאד לנסיעות על יכלתו להסגר בתוך מטה, יקנה במחיר חמשים פֶּרַנְק.

מודד-הרוח²¹⁹ יודיע את כח הרוח ואת אשורה ואת מהירותה. ואין בה לאפְּרִים תועלת גדולה מן הסוככים²²⁰. המוכים בהם הם אשר במאָחז גדול מאד יראו²²¹

198 département. — 199 charrier. — 200 vif, ve. — 201 impétuosité — 202 contenir. — 203 modérer. — 204 obstacle. — 205 massif — 106 baromètre. — 206a tube. — 206b syphon. — 207 poire. — 208 apposé. — 208a représenter. — 209 adapter. — 210 cadran. — 211 frottement. — 212 poulie. — 213 cuvette. — 214 fixer. — 215 ponce. — 216 centimètre — 217 millimètre — 218 commode. — 219 anémomètre. — 220 girouette. — 220a volume — 221 offrir. —

כבר פחות לפי היכלת, ובה נתן מהם ציורים שונים (צורה IV); בניגם פשוט ומחרם מעט. עקר²²² הדבר הוא להציב את צירם²²³ ביושר וכאופן כי יפכו בנקל עליו.

פרשה II.

על הרטיבה ועל היבש ועל פעולתם באכרות.

אמרת, כי חוג הנשימה, מחזיק תמיד מתלנת מים ידועה כדמות קיטור. הם נחוצים לחיי הצמחים כמו האויר בעצמו, אשר נדע עתה את סגולותיו. ערפי החלודית והקטבית אשר יבנו אותם, יקחו חלק בכל הצומחים ובכל עצמי הצומחים ובכל בעלי החיים ובכל העצמים אשר להם.

צמחים שונים צומחים בשלמות בתוך המים, כלם יבנו²²⁴ לחיות שם לרגעים. ולפי המשער אין גם אחד בהם אשר שרשיו לא יוכלו למצא בנוזל היחודי הזה. בהשיג על ידי הטפה²²⁵ את מצב נקיונו היותר גדול, די מחיה משפּקת להאריך ימים רבים או מעטים את מציאותם. העלות על לב ממזג יבש בשלמות הוא הכיבא בנו מחשבת שממון שלם.

כפתרון מהלט הרטיבה תהיה המים בעצמם והיבש מחסד מים שלם. אך במקום זה יש פתרון מצטרף²²⁶ לשני האמרים האלה. — הרטיבה היתרה תולד בקרקע על ידי רב-שפע המים ובחוג הנשימה על ידי מותר קיטור לנוזל שהוא המרגש בעת אשר האויר המרנה ממנו לא יוכל להמלא בשלמות ויעזב חלק אחד ממנו.

סעיף ראשון. — על רטיבה הקרקע ועל יבשה.

רטיבת הקרקע פועלת באופן שונה לפי עתות השנה. — בעת החם תכשיר את הדשא, תמסח²²⁷ את העצמים המכלכלים, תוליד התפרדות הזבלים והגושים²²⁸, והיא בעצמה תהיה למחיה לשרשים, תפריד את האדמה ותתן אותה לקבל יותר את האויר ואת השעירות²²⁹ הצעירות²³⁰. — אבל כאשר תמצא כרב-שפע, אם לא תרכיב^{230a} את הזרעים או את ההלקים התחתונים האחרים אשר לצמחים, תוליד צמיחה לא-שלמה אשר בה ההתרחבות היתרה אשר לצירים²³¹ העלילים²³² ומעט חזקתם²³³ תזיק לתבואה ועוד יותר לתכונת הפרות והזרעים²³⁴. במשך ימי הקיץ תעזור הרטיבה להגדיל את נזק נסבת הקפאונים, כאשר הורה הנסיון בכל זמן גם אודות העצים כמזוגנו וכאשר יקרה פעמים רבות מדי לבעלי הכרמים הנמועים בשפלות.

ההתדמיות²³⁵ הגדולה יותר או פחות, הקשר אדמות ידועות לקבל מים, והכח אשר בו תחזקנה ברטיבה פועלים הרבה על סגולתם הטבעונית. — הקרקעות הרטובים קרים הם ולכן גם קצחרים; אבל השומרים יותר טאחרים את פריותם לעת היבש. הקרקעות אשר לא יניחו את המים לכא אל תוכם מקרימים הם אבל הם הקיץ יעצר טהר את צמיחתם וישחית אותה. — הראשונים יביאו לפי הרגיל תבואות מאהזיות²³⁶ יותר והשיניות תבואות מעומות²³⁷ יותר.

222 essentiel. — 223 pivot. — 224 être susceptible — 225 distillation. — 226 relatif. — 227 dissoudre. — 228 terreau. — 229 chevelu. — 230 jeune — 230a faire pourrir. — 201 organe. — 232 foliacé. — 233 consistancee. — 234 graine — 235 affinité. — 236 volumineux, se. — 237 savoureux. — 237 desséchement. —

ככל המוצאות, האכר ירוח כשזה בהסירו רטיבה יתרה ובמנעו את מעוט הרטיבה הנפגשת בקרקע על פי ערכים צודקים. — להשיג את המטרה הראשונה יוכל להעזר לו במלאכות היבוש ^{237a} והנזול ²³⁸ אשר שאתם לא נרגשת למדי בכלל בערי השדה אשר לנו; — ולקרוב אל השני לפי יכלתנו נגש נגש אל ההשקאות ואל התושיות השונות המסגלות לאחר את ההפוגה ²³⁹, כמו התבון ²⁴⁰ והמכסות ²⁴¹ הנפרדות אשר ישרתו כם במלאכת הגן ולנמיעת הצמחים אשר עליהם העבים יכסו מהר את הקרקע בצלם המכריא ²⁴².

סעיף שני. — על הרטיבה ועל היבש בחוג הנשימה.

המים השפוכים ²⁴³ בחוג הנשימה יפעלו על העלים באופן דומה לפעלת האדמה על השרשים. הם יעזרו לכלכלת הצמחים על ידי עצמם ועל ידי העריפים אשר יחזיקו במצב נמו.

במשך העת היפה רטיבת האויר היתרה מדי, תוכל להשחית את הקציר. ובסכבה את תמס ²⁴⁴ הפרחים תתנגד ^{244a} לתולדות הזרעים וגם כאשר לא תמעיט את מתלכנת תבואות השדות תזיק תמיד לתכונתן ותכביד את שמירתן ²⁴⁵ מאד ולפעמים תשבתנה כלה.

היבש היתר לא נגרע הוא ממנו לרע ²⁴⁶. דוא יעצור עוד יותר משפעת הרטיבה את המלאכות הנכבדות אשר להריש ולזרע. כאשר יאריך ימים, היצירים העליים אשר לצמחים לא ימצאו באויר את מחיתם הנהוגה, ואכד להם ²⁴⁷ על ידי ההפוגה הלח ^{247a} הנחוץ להם ביותר, וחדלו לעשות את פעליהם המשמרים ²⁴⁸; ונבלו ²⁴⁹; והריסותם תמשך אחריה על הרוב את הריסות הצמח שלו — הפוגת העלים בחוג נשימה מייבש על יד נסכות השמש והרוח עד אשר למרות ההשקאות הנפרצות מעצרת אוד הצמיחה. לכן רטיבת הקרקע לא תוכל למלא כי אם במקצת את חסרון רטיבת האויר וטזה נכין מה גדולה חתועלת אשר להשקאות הנתונות על החלקים המנשבים ²⁵⁰ אשר לצמחים. כעצור את ההפוגה הנולדה מן היבש נוכל להצליח את ההרכבות ²⁵¹ ואת דתחיבות ²⁵² הנושאות עליהן, ולנטוע במקום אחר בהצלחה את הצמחים העשביים וגם את העצים בתוך ימי הקיץ. — ולקץ להפרות על ידי ממעים ^{252a} אדמות יושמות ובערות ²⁵³.

יבש הקרקע ירבה עם יבש חוג הנשימה ושניהם יגדלו בערך כה ההב ועמידתו ²⁵⁴. על כן ירגשו באונם ²⁵⁵, יותר בנגב מבצפון, המסכה הזאת מביאה תמורות ²⁵⁶ עצומות ²⁵⁷ בצמיחת הממזים השונים; הארצות השוכנות מסביב לקו המשווה נושבו ²⁵⁸ כפרט מצמחי עץ גדולים אשר שרשיהם יוכלו למצא עוד לעת היבש את הרטיבה הנשמרה במעמקים השובים. ולהפך במדה אשר נקרב אל הקצוות נראה כי ימעט מספר העצים וירבה מספר הנמיעות העשבויות אשר הן יסוד החרישות הפוריות ²⁵⁹ אשר לממזים הממזנים ²⁶⁰.

238 écoulement. — 239 évaporation. — 240 paillage. — 241 couverture. — 242 — salutaire. — 243 répandu — 244 coulure — 245 conservation. — 246 dangereux. — 247 perdre. — 247a suc. — 248 conservateur, trice. — 249 se flétrir. — 250 aérien, ne. — 251 greffe. — 252 bouture. — 252a plantation. — 253 brûlant, e. — 254 durée. — 255 intensité. — 256 variation. — 257 important, e. — 258 peuplé. — 259 productif, ve. — 260 tempéré. e. —

סעיף III. — על העננים ועל הערפל.

קוטור המים השפוך כחוג הנשימה יִפְגֵּשׁ שם בדמות הַלָּלִים ²⁶¹ נעלמים מעין רואה וחלו לים ²⁶² כאבעבועות הכורית אשר יִקְבְּעוּ ויִפְסוּ באויר בעלות המזבז ואשר יתעבו ויהפכו לעננים לערפל ולמטר בעת אשר ישוב המזבז למדרגת הקר. העננים בעבור קלותם, ירמו יותר או פחית על פני הארץ. החכם לוק הורד בקש בספרו אשר לא יחסר למשך עליו את בצע האִקְרִים להגביל אותם ולהביאם כמחלקות לפי צורתם הפרטיות ואת מקומם הראוי להם לפי עֲבָיִם בשפלות חוג הנשימה ובמרומו.

העננים הפשוטים מאד יקחו להם שלש תכניות ראשיות: — בעת אחת ידמו למכמורות ^{262a} מנבילות עקשות ²⁶³ או מתפלגות ²⁶⁴ אשר כח בהן להתרחב לכל הרוחות (צורה ז, א. ראה בראש הפרק הזה); ובעת אחרת הם עשתות שוקעות או קרדמיות ²⁶⁵ בעלות יסוד יִשָּׁר לא משטרי (ב); ולפעמים ידמו לקוים אֲרָפִים שזכבים ²⁶⁶ ורצופים בכל חלקיהם — (ג). — כהאספס באיפנים שונים יבנו את העננים הבינותים ²⁶⁷ אשר נוכל לִצִּיר בדעתנו על יד הצורה הנזכרת באותיות ד' וה', ואת העננים המחברים אשר יִלְדוּ מעצמם כל האחרים — (ראה: ו', ו', ח.). — העננים הפשוטים מן התמורה הראשונה אשר הזכרתי נראים להיות קלים ביותר וגם בכלל הם הרמים מכל. הם ישתנו מאד בתמונה ובמרחב. עיני איש תראינה אותם נגלים בראשנה כשמים כהירים ובקרוב הסערות יתעבו וירדו לפי הרגיל בצד המתנגד לצד נשיבת הרוח. — העננים אשר לתמורה השנייה הם עבים ביותר ולכן יקרבו יותר אל הארץ. פְּתָם ²⁶⁸ קָטָן לא משטרי הנראה כראשונה כחוג הנשימה יבנה כאופן מה את הגרעין אשר יתעבו סביבו. במשך העת היפה יחלו להראות איזה שעות אחרי צאת השמש ויגיעו עד מעלתם ברגע החם החזק ויפזרו כליל בקרבת הלילה. לפני המטר יגדלו מהר; תארום יצויר בדמות פקעי ^{268a} גזי צמר רהבים. קבצתם ²⁶⁹ ברוח בהתרעד האויר מאד תגיד שקט ²⁷⁰ ומטר. כאשר תחת העלם והשפל ברגע מכא השמש יוסיפו לעלות למעלה, נוכל להוחיל גשם זעם בלילה; ולקץ, העננים מן התמורה השלישית, אף כי הם בעלי עָבִי בינוני הם בכל זאת ימעטו לעלות ויסודם ינוח לפי הנהוג על הקרקע בעצמו. הם יִבְנוּ בלילה מכל הקיטורים הלבנים אשר הנראים בלקר גרחבים כשטף רב משפל העמקים ומעל פני היאורים והנהרות ונעלמים מהר ומתחלפים ²⁷¹ בדרך שונה תחת פעלת קרני השמש. ידוע לכל כי הם אות העת היפה. העננים הם לא רק שולחי ²⁷² המטר והמסככים ²⁷³ הראשים לגשמי הזעם כי גם מבדילים ²⁷⁴ בעד קרני השמש, ממעיטים את נסכות ההפוגה וכתנגדים לאצילות חַמַּת הארץ על יד ההתקרנות ²⁷⁵.

הערפלים הם עננים אמתים אשר עבים הגדול יותר יחזיקם במקומות השפלים לחוג הנשימה. כאשר ירמו על יד נסכת הרקוע ישנו לעננים נקראים בשם זה, וכאשר ישפלו העננים בעבור התעבותם יבנו את הערפלים. הריח המכאיב היוצא מהם לרוב יראה למדי כי יכולים להזיק ולמשוך ערופים שונים

261 vésicule. — 262 creux, se. — 262a filet. — 263 tortueux — 264 divergent. — 265 conique. — 266 horizontal. — 267 intermédiaire. — 268 tache — 268a protubérance. — 269 agglomération. — 270 calme. — 271 se transformer. — 272 dispensateur. — 273 moteur. —

דיתנו לנו לחשוב כי יפעלו בדרך כימא על הצמיחה. ובאמת כל איש יכול לראות כי בכלל הם מפרים את האדמה; אך מצד אחר אמת הדבר כי יעזרו באופן לא-ישר, בהשפילם את המזג ובהמשיכם רטיבה מיוחדת, להקל את הרחבת הלודת הדגן ומפלת ²⁷⁶ הפרחים וחמירת ^{276a} הפרות וע. א. ר. —

סעיף IV. — על הגשם.

הגשמים יולדו ביחוד מהתקררות שכבות האוויר הנוריים קטורי מים וזמן הפעולת החשמלי אשר לעננים. — הם יחזיקו בם מתכנת בלתי ידועה לרוב מחשמליות ומאוויר, מעריך המיץ פחמוני ממקצת מלחים מהצנניים. בכל דברים שווים זולת זה, ידוע הוא כי הגשם יורד לרוב בשכנת מקוה מים גדולים מאשר במקומות השוממים, על האורים מאשר בכקעות, במקומות מכוסים עצים גדולים מאשר במקומות הרמים. — גם זה הראה לדעת כי המטר יורד בשפע רב בארצות החמות מאשר בארצות הקרות, אף כי בארצות האחרונות האלה הגשמים נפרצים מהם. המתכנת הממצעת למי המטר היורדים שנה בשנה כאי סינדרומינג היא בקרוב 308 חלקי מאה למטר; בפלֶמָא: 205; בנפולי: 95; בפאריז: 53; ובסם. פטרסבורג: 36 לבד. — במדה אשר נרחק מקו המשווה ימעמו הגשמים בשפעם; אבל בהפרצם יותר ובהקטט ההפוגה שם יוצא מזה כי הארצות הקרות יבשות יותר מן החמות וכי אם בנגב לא תוכלנה החרישות לעמוד בלי ההשקאות, בצפון רק מעט מהם יביאו תבואה בלי התיבש. — במקצת המדברות הרחכים אשר באפריקי, בצפון אסיא, ובצלע ²⁷⁷ המערבית אשר באמריקא מן הראש הלבן עד עיר קוקימבו לא ירדו כמעט גשמים; אבל בכל מקום אשר הצמיחה נמצאת הטל השופע והערפל העב ישפיקו לכלכלה ולשפקה. בארצנו הגשמים הנפרצים לרוב והכשרים יותר לעבודת השדה ולתבואתה הם בכלל גשמי האביב והחרף. — בימי הסתו יחררו עמוק בקרקע ויחדשו את המעינות. — וכימי הקיץ ישיבו את האבדות המסכות על יד ההפוגה היתרה. — ספר פה את כל יתרונות הגשמים וחסרונותם יהיה רק השנות הנאמר בראשית הפרק הזה או כוא עת אחר עת בפרטי הענינים אשר לנו לשלח למעשה כל מעבדה ומעבדה למיניה.

סעיף V. — על הכלים המיוחדים להגבול את רטיבת האוויר ויבשה.

מודד הגשם. כלי מרכה ודד ²⁷⁸ נדבק בתחתיתו כאשר ישימו אותו במסכות טובות לקבל את מימי השמים באופן חפשי יהיה הפשוט בכלים ממיין הזה; אך יהיה לו החסרון לתת שטח גדול ביותר לפני ההפוגה. — למנוע את החסרון הזה יבחרו לשרת בכלים בעלי גרון ²⁷⁹ צר ועליהם משפכים בעלי קטר נודע. — הא לך בזה הבאור והצורה אשר נתן הארון באליאדי מרליו בספרו מקרי האוויר ממודד-גשם ²⁸⁰ אחד באופן פשוט מודק טאר; — הוא נכנה במשפך נחשת וברזל לבן (צורה 8) חמש גמדים קטרו כפתחונו הנוגע ²⁸¹ באבוב זכוכית בעל דד בקצהו השפל. בכל יום נוחנים את הכלי בשעה העשירית, ואם ירד הגשם בעשרים וארבע השעות ימדו את מתכנתו באבוב ההוא אשר קטרו ²⁸² חמשיית הגמר, ולו מעלה

274 interceptor. — 275 rayonnement — 276 avortement — 276a fermentation — 277 côte — 278 robinet. — 279 goulot — 280 pluviometre. — 281 communicuer — 282 diamètre. —

נחלקת לגמדים ולעשיריות הגמד. באופן זה המטר הנופל על שטח ²⁸³ עגל המשה-גמדים קטרו בהאספו במרחב המישית הגמד כל הגמדים ועשיריות הגמדים למים אשר באכוב ישו לחלקי טאה ולחלקי אלף מגמדי המטר אשר נפלו על פני הארץ. מודד הגשם לצורה 9. יודיע כלי מדודה את מתכנת המים הנופלים על יד הארץ אשר יהיה לגזע הנשוא בנתח פק ²⁸⁴ בצאתו מן הכלי. לפי אשר הורו נסיונות ארפים המתכנת הממצעת לגשמים היא כמעט שוה שנה בשנה בכל ארץ וארץ. ויען אשר הנסיונות הנעשים חדש כחדש יתנו תוצאות שונות למדי להגדיל יותר מדי את שאת-מודדי הגשם.

מודדי הרטיבה הם כלי התנגדות ²⁸⁵ מועילים יותר בהורותם את הקדימות ²⁸⁶ ההולכת וגדולה אשר לרטיבת חוג הנשימה או לִיבְשָה. יתנו חיל ²⁸⁷ לאפר לראות מקדם ולמנוע במסכות רבות את הנסכות הרעות אשר לשיניהם. מודד הרטיבה היותר נפרץ והיותר שלם אף כי גם יקר הוא יותר — מחירו 30 פֶרַנְק — הוא מלאכת סוסור (צורה 10). הוא יבנה בשער מִמְרָק ²⁸⁸ במרם כל אשר יניע, בהרקעו כאשר ירטב ובהקצרו כאשר יבש, מחט מושם באופן לרשום על רביעית עגול נחלק למאה חלקים בין שתי הקצוות, את מדרגת הרטיבות או היבש אשר לאויר הסובב.

כל איש יודע את מודדי הרטיבה האחרים כדמות חבלי מעים ^{288a} נצמדים לצניפת ²⁸⁹ הנזיר ²⁹⁰ — (צורה 11), או להרב תורכי ועא"ר משוחים על העץ, ואשר נסכותן בכל גסותן ²⁹¹ תוכלנה לתת רטיות ²⁹² מועילות. מהירם מצער ²⁹³ מאד.

פרשה III.

על המוג ועל פעלתו באכרות.

הקמה היא בעיני המכועיניים עפיף בלתי נשקל ונפרץ כרוב שפע בהוב הנשימה ואשר אחד ממקוריה הראשיים הוא השמש. היא פועלת על הנופים בשני אופנים שונים מאד ונפרדים במקצת איש מרעהו: מצד אחד, כהתייבשה בין דקיהן היא נוטה להפרידם ולפורם; היא תמסה את המוצקים ותפיג את הנוזלים ותגדיל כן באופן נרגש את מִאֲחָזֶם ²⁹⁴ ומצד אחר, תוליד את החם.

סעיף I. — נסכות כוללות ²⁹⁵ על הצטיחה.

החם. כאשר תחל האדמה להחם בשוב האכוב, הצטיחה העצורה עד כה וכמעט נכמרת ²⁹⁶ תקח לה עז חדש, תחת פעלת חם נעים ורטב תעשינה בתוך הזרע התמורות הכימיות אשר לא יפון הדשוא זולתן. הגויות הנכונות לִחְמָר ²⁹⁷ הנמצאות בקרקע תתננה מעט מעט לשרשים את לחותן המפריה. והעריפים המכלכלים יחלו להפריץ באויר לבצע העלים הצעירים. — החם יטהר את תנועות הלח ויעזור לתמורות אשר תבאנה לנוזל הזה בתוך הצמח, ויוסף על העצמה ²⁹⁸ המפרה אשר לכלי ההולדה ויעזר יותר מכל הנשאר לכשול הפרות והזרעים מצד אחר כאשר יארך

283 aire. — 284 liège — 285 contredit. — 286 progression. — 287 mettre même. — 288 boyaux. — 289 capuchon. — 290 moine. — 291 grossiereté. — 292 indice. — 293 modique. 294 volume. — 295 général. — 296 engourdi. — 297 fermenter. — 298 énergi.

החם וילוח על יבש יתר [ראה את הפרשה הקודמת] יהיה למזיק לכריאות בעלי החיים ולמשהית לחיי הצמחים.

הקר יוליד נסכות מתנודות בכל. כמזמינו כאשר יגדל באמץ²⁹⁹ בדרך התקדמות, סכנתו מעטה. בקרבתו סבוב³⁰⁰ הלח ילך בככדות והלח יעזוב את הגזעים. העלים יפלו והחיים המפעילים³⁰¹ יסופו ושנת התרדמה³⁰² הזאת הרומה כצד מה לשנת בעלי חיים ידועים במשך הקטנו תוכל להארך ימים רבים מאד בלי השחית במאומה את יצירות³⁰³ הצומחים. אך בכא הטר בלא עתו ופתאום, יסכב, כאשר נבאר עוד מעט, כליונות³⁰⁴ אשר לא ירפאו לרוב. מזג חוג הנשימה ישתנה לפי הלחב והגבה הגדול רב או מעט על שטח הים והתערוכה, ובערך רציפת³⁰⁵ העתות. שנוי הרוחב ימיר אותו באופן חישוב. אם נתן הכח לאיזה צמחים לחיות בכל המזגים ופעמים רבות, ככל המרומים, רוב הצמחים אשר בצע לנו יותר לנמוע אותם, בהיותם נעצרים על יד הטבע כגבולים צרים מכל לא יוכלו לצמוח ולהצליח מחוץ לגבולים ההם כי אם בעזרת מזג מלאכתי³⁰⁶. החל מן הקו המשווה אשר שם הם השמש יעלה, בהסתרו מן המופעות³⁰⁷, עד קרוב לארבעים למודד החם אשר לריאור — (50 מדרגות חלקי מאה) ולא יגרע מן 12 עד 15, ועד המקומות הקרובים לקוטבים ואשר בהם אמץ הקר לא יכל להגבל מחסר כלים, יראו את הצמיחה הולכת, לדבר ככה, פעם אחרי פעם לפי תמורת המזג, ולפעמים יקשה לישב³⁰⁸ צמח ארץ קרה בארץ חמה וכן צמח ארץ חמה בארץ קרה.

(המשך יבא)

299 énergie. — 300 circulation. — 301 actif. — 302 sommeil léthargique. — 303 organisation. — 304 ravage. — 305 succession. — 306 artificiel. — 307 reverbération. — 308 naturaliser. —

שיש להם תכונות מיוחדות ותעודות מיוחדות. וכן הדין בטפה של זרע (כין שיש בה רוח חיים בפעל בין שיש בה רוח חיים ככח). וכן הדין בתאה אחת של כשר ושל עור החי, וכן הדין בתאה אחת של צמח; בין שהוא של גבעול, בין שהוא של עלה, או של פרח, או של ציץ, וכן הדין בכל המיקרובים, שאין אנחנו רואים אותם, אלא דרך המיקרוסקופ המגדיל הרבה אלפים פעמים.

כל זמן שתִּפְּחָה אברית יש לה צורתה ותכונתה האברית, הרי היא נמנית בין הנמצאים משליש המערכות העליונות, אבל כיון שאברה את צורתה ותכונתה האברית באופן שלא נשארו ממנה בלתי אם יסודות חמרה לכד, אין אנחנו מונים אותה (כלומר את חמרה) אלא בתוך מערכת הדוממים. והדין נותן, כבר אמרתי למעלה, שזה ימים רבים שאנחנו יודעים, שאין בחמר בעלי אברים יסודות חיים אחרים, שלא נמצאם גם כנמצאים בלתי בעלי אברים. אם כן אי אפשר הרבה שיהיה ההבדל בין חמר בעלי האברים ובין חמרים של משוללי האברים בחמר עצמו מצד חמרו (כלומר מצד יסודותיו הנמצאים בו), אלא מצד צורתו ותכונתו האברית. והחכם ברצליוס ידע היטב את כל זה, והחכם המהולל יוחנן מיללער עומד וצווח ומכאז באר היטב את ההבדל הזה בספרו (Physidopie des Menschen), אלא שהחכם האַקְקֶעל תלמידו ערכב הדברים שלא כדיון, ועוד אשוב לדבר על האַקְקֶעל זה ועל רבו במאמרים הכאיס. והנה השתן הזה אתה מוצא בו תְּאֹזֶת אבריות, כמו שאתה מוצא אותם בדבר מן החי, אף על פי שהוא בעצמו איננו מחלקי גוף החי ממש בעצם וראשונה ולא מהמקיימים ומזינים אותו כדם ולובן ביצה וכיוצא. ואינו אלא כפסולת היוצאת מן הגוף ומותריו אחרי עכול המזון ונשימת האויר. והוא דומה מצד אחד לעשן העולה מן האבוקה, שאינו אלא מותר יסוד הפחמי שלא נשרפו כל צרכן ומצד אחר לדשן ואפר כירה הנותר אחרי שרפת הפחמים על ידי יסוד החמצין. הפחמים אשר נשרפו, הולידו חום כמדה אשר נשרפו, כלומר אשר נתאחדו את היסוד החמצין, והאפר הזה הנותר אחרי השרפה, לא די שלא הוסיף על החום, אלא שהוא ממעט ומעכב על ידו, מפני שהוא מעכב את השרפה. — ושתן זה מכיל בתוכו דברים הרבה, והוא משתנה אצל בעלי חיים שונים, ומלבד חמר השתן (Harnstoff) שדברנו עליו, אתה מוצא בו עוד מחמציות, (Säuren) כחמץ השתני (Harnsäure), חמץ החיפורי ואוקסלי (Hippur und Oxalsäure), קרעאטין, קסנטין, חמרי-צבע, ועוד הרבה. ומחמרי משוללי האברים אתה מוצא בו מלבד המים את המתכות קליום, נַטְרִיּוּם, אַמֹנְיָוּם, קַלְצִיּוּם, מַגְנִיזְיּוּם וברזל וגם כלאר וחמץ הגפריתי וחמץ-פוספורי וחמץ הפחמי אתה מוצא בו. —

וכשהוא בעינו אתה מוצא בו תְּאֹזֶת אבריות בצורה ותכונה אברית, אבל כשאתה מפרידו ליסודותיו החיים, כל יסוד ויסוד בפני עצמו אין לו עוד דין חמר בעלי אברים. וכן הדין אם תרכיב אחרי כן יסודות אחרים נפרדים ממנו לחמר אחד. החמר ההוא דינו כחמר מן הדוממים, כל עוד שאין לו צורה ותכונה אברית. — והדבר הזה הוא פשוט מאד ונראה כמובן מאליו, מעולם לא קראנו לגל של אבנים ב"ת, פלוני מְכֹנָה, מורה שעות" בידו, לא נחליפנה בסכום המתכות והזכוכיות אשר בה, אבל אם תתוש את המכונה הזאת במכתשת הרק היטב לאפר ואבק, לא נאמר האבק הזה הוא מורה הישעות הנכתש בעצמו, אף על פי שלא אבד ממנו מאומה, ואף על פי שמשקלו של האבק שוה ממש למשקל מורה

השעות, מי פתי יאמר אין בזה אלא מה שיש בזה! — האבק הזה הוא אבק מעורב
מכרזל עשת מנחשת קלל מזהב ומכסף ומזכוכית ואבן, בין אם מצאנוהו על ידי
כתישת מורה השעות, ובין אם הבאנו לנו החלקים השונים במשקלם ממקום אחר. —
שנה נא בנפשך, ראובן מצא לפניו את האבק ההוא ונודע לו שהוא אבק מורה שעות
קתוש במכתשת. והנה ראובן זה עמל ויגע הרבה בתחבולות שונות, עד אשר עלה
בירו למצוא כמה באבק הזה זהב כמה כסף וכמה נחשת וכמה אבן וכיו' וכל זה במדה
ובמשקל גכון ומדויק מאד מאד, ואחרי שמצא כל זה, עמד ולקח ממקום אחר משקל
ידוע זהב ומשקל ידוע כסף ונחשת וכיו', וכתש כלם במכתשת בזחירות יתירה ולא
אבד לו מאומה, עד שעלה בירו לברא לו אבק חדש הדומה לכל משפטיו לאבק ההוא
של מורה השעות. שנה בנפשך, כי חכמי חרשת רבים מלפני ראובן נסו לעשות
כאלה ולא עלה בידם, כי בכל אשר בָּהֲנָה נמצא הבדל מה בין האבק ההוא, ובין
האבק אשר עשו־המה, אבל ראובן זה חכם מכל אשר לפניו ועלתה לו, וכיון שעלתה
לו אמר בנפשו, עתה ידעתי מדוע לא יכלו כל אשר קדמוני לעשות מכנת מורה
שעות, והוא מפני שלא ידעו לברר את מתפזגת האבק כיאות. אבל אנכי כיון שעלה
בידי לברא את האבק הזה, שיש לו לכל משפטיו ולכל חקותיו כל תכונות האבק
של מורה השעות ההוא, אין ביני ובין בורא מורה השעות ההוא ולא כלום. ואף על
פי שמורה השעות שבראתי (כלומר אבקו), אין לו עוד כל תנועה עורונה, אין ספק
שהיום או מחר יצלח לי למצוא תחבולה להביא בו גם רוח חיים. —

כמה גדולה מעותו של ראובן זה, ומה רב המרחק בין תערובת האבק ובין
מכנת מורה השעות! — אנחנו יודעים, כי מלבד שאין ידיעת מתכונת האבק משפכת
לבריאת מורה שעות, הידיעה היא גם למותר היא, מפני שאפשר לברוא מורה
שעות גם מחמרים אחרים, ועיקר הדבר תלוי בצורת המכנה ותכונתה ולא ביסודות
המדה. —

כמעותו של ראובן זה, כן מעותו של האַקְקֵעֵל, הקורא בנרון, אין כל הבדל
בין מטרכות בעלי האברים ובין מערכת משוללי האברים, מפני שאין הבדל ביסודותיהם
אשר מהם הִרְקָבו. —

ומחברי ספרי חמיה לתלמידים בימינו, בחלקם את ספריהם לשני חלקים
שונים: חלק הַאֲרוֹנְנִי וחלק הַאֲנֵאוֹרְנִי (כלומר חלק המדבר על בעלי האברים וחלק
המדבר על משוללי אברים) מצאו לנחוץ להתנצל לפני קוראיהם על החלוקה הזאת
לאמר: אבותינו חלקו לשתי מחלקות אלה מפני שאמרו שבעלי האברים כח החיים
יש בהם, מה שאינו כן במשוללי האברים. ואנחנו כיום הזה יודעים שכל החיים הזה
איננו, למן היום אשר עלה בידנו לברא הרבה מחמרי בעלי האברים. ואף על פי כן
אנחנו מחלקים עוד היום את ספרנו לשתי המחלקות, לא מפני שמנהג אבותינו
בידינו לכך, אבל עוד מפני טעמים סדגוניים, מפני שהמחלקה הראשונה הגדולה
הרבה מאד וכיו' וכיו', — ויש אשר חרלו גם מקרוא את החלק ההוא בשם חֲמִיָּה של
בעלי האברים, ויקראוהו חֲמִיָּה של הנמצאים בעלי יסוד הפחמי, כפחדם פן יחשדו,
כי מאמינים המה במציאות כח החיים חלילה, וכן תוכל לישמוע מפי פרופסורים מדי
שנה בשנה, בהחלם לדבר בדרשותיהם לפני תלמידיהם על שתי מחלקות הכמת
החֲמִיָּה בימינו. —

אמנם יש מהם המרגישים שיש קוץ כדבר, וייראו לנפשם פן ישאל השואל, אם כן איפא מפני מה לא עלתה בידנו עד היום לברוא דברים שיש בהם רוח היים ממש, על כן הוסיפו כדי לצאת מן המחלוקת תוך כדי דבור לאמר: ידע תדעו, כי בכל זאת הננו מבדילים בין חמרים בעלי צורה ותכונה אברית (organisiert) ובין חמרים מבעל אברים (organisch) ופה יורו בפה מלא, כי עד היום אין לנו אף תקוה רחוקה שיצלה בידנו או ביד בנינו או בני בנינו לברוא אף תאה אחת בעלת אברים בצורתה ותכונתה האברית. אבל הדבר הזה, יוסיפו לאמר, איננו נוגע לנו (כלומר החכמי החמיה) אבל היא חכמה בפני עצמה, חכמת החיים (Biologie).

והנה לפי מה שבארתי למעלה אמת נכון הדבר, כי כל עוד שהחכמת החמיה עוסקת ביסודות החמר ולא בצורתו ותכונתו האברית (לא מפני שאיננה הפצה להכנס בגבול חכמה אחרת, אלא מפני שאין לה דרך להכנס בחקירה זו) אין לה דבר את שאלת החיים. אבל אם הדבר כן, אשאלכם, מורי, ורבותי, והודיעוני למה זה תאמרו ותעידו, כי תמית וואהלער את כח החיים. —

לדעתי לא היה לאבותינו מעולם מופת על מציאות כח החיים, כאשר יש לנו כיום הזה. רפי רבבות נסיונות הוכיחו לנו, שיש הכדל נראה לעינים בין בעלי אברים ובין משוללי אברים, שהאחרונים אנהנו יכולים לברא כמות נפשנו ואת הראשינים אין אנהנו יכולים לברא בשום פנים. ובכל עוד שלא יכלנו לברא גם את חמר בעלי האברים, אפשר היה לומר שההכדל הוא הכדל חמרי. אבל כיון שאנהנו רואים שאין ההכדל בחמר מצד חמרו, אנהנו מוכרחים לומר שההכדל הוא מצד תכונת החמר וצורתו, ויען אנהנו יודעים כי כל תכונה ידועה יש לה כח ידוע המסבב את התכונה הזאת, אין ההכדל בלתי אם כח ידוע. ויען כי הכח הזה מבדיל בין החיים ובין הבלתי חיים, אנו מוכרחים לקראו בשם, כח החיים.

אמנם כן, המופת הזה אשר הבאתי, איננו כמופתי חכמת השעור, שהם אמת גמורה בחחלט, אבל הוא מופת נסיוני, והוא מופת שלילי ולא מופת חיובי. אבל דע לך, שכמעט כל מופתי חכמת החימיה הם מופתים כאלה. וכיחוד בחכמת תמית הגופים או התמיה הנופית, (בעלת שלשה מרחקים אורך ורוחב וגובה) העומדת ומתפתחת כיום לעינינו; עד"מ כדבר מספר הנופיים הדומים בתכונתם ולא בצביונם (Isokörper). דוק ותמצא. — ועל כל פנים כיון שרבי רבבות נסיונות מורים באצבע על הכח הזה, אין לנו יכולת להכחישו כי אם במופת חותך על הפכו. והחכמים המכריזים ומעידים על דבר כזה כדבר שאין בו כל ספק, במרם יש להם מופת כזה; עדותם בטלה, והם עתידים ליתן את הדין. על כן אני שב ואומר: חכמים הזהרו בדבריכם! —

חכמים הזהרו בדבריכם!

בחכמים אמרו, בחכמי ישראל על אחת כמה וכמה! — ספרי העמים, אף על פי שהם מצווים ועומדים לשקול במאזני משפט את כל דבריהם כתרם ידרשו רבים על דבר חכמה ומדע, על כל מוסר ומדה, על כל מנהג ונמוס, על כל נאה ומנונה, על כל צדק ועָל, אם עברו וחטאו, אם הוציאו כחפזה משפט מעקל, מצד נטייתם האישיית, אף על פי שחטאו וגם החטיאו את הרבים, חמאתם יש לה תקנה. למחר או לאחר זמן יקום ההכנס הזה או חכם אחר במקומו או בנו או בן בנו או תלמידו בדור זה או בדורות הבאים אחריו, ויתקן את המעוות, יגלה את המעויות וישיב את הנדחים מדרך האמת ללכת אור תחת חשך. ואף על פי שאין להשיב את הדורות שכבר טעו ואת המתים שכבר מתו, אבל בניהם ובני בניהם איפשר להשיב ולהעמידם על דרך האמת.

אבל אנחנו בני ישראל, מי ישיב לנו את נדחינו אשר תעו מדרך החיים להתבולל בין הגוים? ומי יתקן לנו את העצמות היכשיות הפזורות, אחרי אשר נתערבו באחרות ואחרות באחרות? —

פלוגי ופלוגי החכמים הברלינים אמרו להשלים בין עם ישראל ובין העמים האחרים, ותהי ראשית מלאכתם להסיר את לב ישראל מתורתו, משפתו, מצור מחצבתו, מציון מירושלים ומכל הקדוש הקדוש לנו. אלה דרשו בשם השלום, ואלה בשם החכמה; אלה בשם התורה ואלה בשם החיים —

הה, כי חיים בפיהם ומות בכפם! מלחמת איש ברעהו, מלחמת אבות ובנים תחת שלום, ותחת תורה וחכמה השערות ופלפולים ופספומי מלים הרכה שאין להם שחר. —

אנא אחי בני עמי! כי יאמרו לכם סופרים שלא שמשו כל צרכם דברים בשם החכמה הנראים כסותרים את דברי תורתנו הצרופה, אל תאמינו להם, וכי ידרשו דרשות בשם היופי להניא את לבכם ואת לבב זרעכם מאחרי העם הזה אשר קדשו אבותיכם את שמו בדמם ובנפשם, אמרו נא להם: כמה מכו ער ומגונה הוא זה! וערכים ונעמים עלי הגיוני הנפש הכבודה באהלי שם פנימה מכל יפהפיותה החצונה של יפת! —

וכי ישאלוך אם "להיות או לחדול"; אָנָּה הִיא עַמִּי הִיא וְחִיהּ, וְאֵל תְּהַדֵּל! —
ואתם הספרים, זכרו תמיד כי המפה הזו התלויה בפי עמכם, לא של דיו היא מפה של דם היא, דם עמנו, דמי אבותינו ודמי זרעינו. —
חכמים הזהרו בדבריכם.

זכה נעשית לו סם חיים,
לא זכה נעשית לו סם מות,
ובחרת בחיים.

מכתב להעורך.

הנני מסכים לדבריך, כי הרעה הלאומית מובילה ישר אל התקדמות האנושית המכעית והחפשית. השתעבדות האיש לאיש, או העם להעם מאיזה מין שתהיה בין כהמר ובין ברוח מרגזת את נפשי עד היסוד. שנאתי העזה להשעבוד המוסרי במדה אחת, ואולי עוד יותר, כמו להשעבוד החמרי — זו היא סלע המחלקת ביני ובין רבים מדעי, הרואים את מקור כל ענויי האנושיות, צרותיה ופגיעיה רק במלחמת הכלכלה והמחיה. אמנם, צריכים אנחנו להודות, כי שאלת המזון היתה אחד המניעים היותר עצומים בתולדות התפתחות בני האדם, אבל לא על הלחם לבד תחיה האנושית, כי מלבד מלחמת-הקיום החמרי, הננו רואים בתולדות התפתחות בני האדם גם מלחמת העמים בעד נכסי רוחם וקנייניו: בעד התרבות ותקון-המדות, בעד האמונה, השלטון, השפעת איש על רעהו וכדומה להם. ואם הדבר הוא כן, אז נקל להוכיח ברור, כי לא די במוסדות מדיניים חפשיים באותן המדינות, אשר עדין לא זכו להם, ולא די הוא גם בהמצאת פתרון נכון לשאלת-הכלכלה באותן המדינות שכבר נוסדו כהם בתים כאלה לתת לנו ערובה נכונה, כי האנושית תפתח ותשתלם מאז והלאה ברוח חפש ושלו. מלחמת העמים בעד קניניהם הרוחניים לא תחדל לעולם. העם המנצח יתאמן תמיד להאציל מרוחו ולהשפיע, כדרכים ובאופנים שונים, על העם המנוצח כחזק-יד, אם גם המנצח לא יפיק מזה כל תועלת חמריה. ובכך לא יהרל גם שלטון האדם כאדם לרע לו.

מסגרת מכתבי קצרה להכיל את השקפתי על הרעה-הלאומית בכל חלקיה ופרטיה. לכן אתן לך, ידידי, בזה רק תמציתה.

כאמרי לעיל, כי מלחמת העמים לא תחדל, עלי להוסיף, כי מלבד אשר דעתי איננה מתקורת במלחמה תמידית ובלתי נפסקת כזו, הנה עוד, אהשוב, כי יש לרעה זו תקון גמור, והוא: שוויוניות העמים. אם לכל העמים יהיה משפט אחד והקה אחת להתפתח ולהשתלם על פי הלך רוחם, מיב נפשם, נמיותיהם וסגולותיהם הלאומיות — אז המלחמה הממשכה יכולה וגם צריכה להפחד מן הארץ. אבל עד העת אשר יכירו לא רק משפט שוויוניות הפרטים כי אם גם של העמים יאמן הפתגם: *Homo homini et natio nationi lupus erit.* למרות כל התקונים המדיניים והחברתיים, והפולנים יהיו לנו לאות ולמופת על זה. ידוע הוא לכל כי נחלת הפולנים לא שפרה עליהם בגליציה, ולהפך במדינת פוזן ייטב מצבם החמרי, ובכל זאת דבקים הם הרבה יתר במדינת אוסטריא, מאשר במדינת פוזן, ונפלא הוא הדבר, כי אותו הפולני השונא בכל לבבו ונפשו את האשכנזי אשר הועיל, במדה ידועה, להחבת מצבו החמרי בפוזן על ידי הרחבת הכספר והרשת המעשה, הפולני הזה בעצמו הולך שלוב-יד עם האשכנזי

שבממלכת הכסבורג, — עם אותו האישכנזי, אשר כמעט לא עשה מאומה להרמת המצב החמרי בגליציה. וזה הוא רק מפני שהאשכנזי האויסטרלי לא ישלח יד בקניני הרוחניים — לאומיותו הפולנית, האם לא יהיה לנו דבר זה לאות ולמופת, כי לפעמים הקנינים הרוחניים יקרים וחכיבים להעם הרבה יתר מקניני החמריים. דאם לא יעיד לנו הזיון זה, כי באותן המדינות שנראה בהן מעין שוויון זכויות העמים, בתור עם, אם גם השוין הזה איננו במלואו ושלמותו, — שם גם היחס בין איש לאיש ובין עם לעם ישונה לטוב, והלא זו היא גם כל מגמתנו.

הנני מחזיק בדעה־הלאומית, לא למען אעזרר על ידה ריב ומדנים בין עם לעם ולהפריד ולהגביל על ידיה ביניהם. בהיות לאומי אין הפצי להכנס במחלקת ונפוח, מי מהעמים עומד בסלם־ההשכלה על מדרגה יותר גבוהה, ומי מהם בשפל המדרגה ועליו להיות משועבד וסר למשמעת העם הגדול בהשכלתו ממנו, ולכן לו משפט הבכורה; אבל מחזיק אנכי בלאומיות בתור שמה הקרת הפיש אמתי. אינני לאומי במונחם של ביסמרק וחבריו הרורשים זכויות מיוחדות לעמם, ביסמרק וסעיתו לא לאומיים הם, כי אם קנאים־גלחכים ומורד־ראור וחפשי, אשר בעלילות תנרה וקטטה, ובקנאתם לעמם הנפרזה יביאו מלחמה בעולם ויניחו מכושולים ואבני נגף על דרכי התפתחות האנושית השלמה והחפשית.

לאומי אמתי שאיננו קנאי אדוק לא זאת ידרוש בעד עמו, איש כזה לא יבקש משפט הבכורה וזכויות מיוחדות לכני מולדתו, רק זאת הוא דורש, כי חקה אחת ומשפט אחד יהיה לעמו וליתר העמים ולא איזו השתררות על אחרים.

ורק בעמדנו על נקודה זו יכולים אנחנו מצד אחר, להיות בטוחים, כי לא נלכד בפח השגיאות של אותה הלאומית הזוללה, אשר בגללה הננו מתחיים דין קשה, ובצדק, על עמים ידועים, ומצד השני נוכל להיות בטוחים, כי מלחמת־העמים בעד משפט הבכורה, הממלאת בימינו את כל חללו של העולם המדיני ואשר עקבותיה נקרים ונרגשים היטב בכל מעשי תקופתנו, — כי המלחמה הזאת תחדל ברבות הימים, ורק באופן זה, כאשר תשקטנה כל המריכות על היתרון והכשרון שיש לעם אחד על פני רעהו, רק אז תחל תקופה חדשה כחיי בני האדם. תקופה של התפתחות והשתלמות טבעית ובריאה ברוח שלום וחפש נאמן.

מאד יוכל היות, כי בכלות השנאה בין העמים, ועל ידי כשא ומתן תרבותי המידי והשפעה רוחנית, הצריכה עוד להתגבר בקרב העמים מחסר קנאה מדינית ומשטמה נזעית בימים הבאים, יתקרבו ויתחברו העמים זה לזה מעט מעט, עד כי בהעמיד הרחוק תמחק ותמחה הצורה הלאומית עם כל קויה ושרטומיה המיוחדים וכל העמים יהיו למשפחה אחת גדולה בקרב הארץ ו"אנושית" שמה. מה טובו הרי אתה מוצא ולומד, כי בדבר זה הננו תמידי־דעים עם קוסמופוליטינו. אך, באמת ובקערן של דבר, רב ההבדל בינינו. לפי דעתנו לא תהיה האנושית העתידה דומה לאחד העמים החיים וקיימים כיום בפרט, כי אם תקח את הטוב, הנעים והמועיל שבכל אומה ולשון.

האנושית העתידה צריכה להיות תוצאת העבודה התרבותית הכללית, ולא של עם אחד, שנים או גם שלשה. לכן צריך לתת יכלת ואפשרות לכל אומה ואומה בפני עצמה להתפתח, על פי כחותיה וכשרונותיה, למען תוכל לשמור, לפתח ולקשר סגולה לאומית זו או אחרת ולמסור אותה אחרי כן ליתר העמים. למען תהיה הסגולה.

באחרית הימים כאשר יחדלו העמים, השמורה והמפותחה כל צרכה, שהיתה בראשיתה דק קנין עם אחד, לקנין כל האנושית כלה. לכן הנני רואה בצפיתי אני את האדם העתידי הכללי בתור אידעאל רם, אשר יהיה כמרכז שבו יקוו כל קרני האור שבכחות נפש האדם, נטיותיה ומגמותיה הטובות הפזורים כעת קן קן זעיר שם זעיר שם בקרב עמים ושבתים שונים. ואם נביט מנקודת הקוסמופוליטיים שלנו לא תהיה לנו האנושית העתידה לאידעאל כלל וכלל. הקוסמופוליטיים, בשללם מהעמים המשועבדים כיום את המשפט ללחום בעד קיומם הלאומי, המתנגד, לפי דעתם, לרוח הרעיון הקוסמופוליטי — הנה כאותה שלילה עצמה יקפחו האפשרות לסגלות לאומיות ידועות, טובות ומעולות להשמר ולהתקיים ולהמסר לעמים אחרים, וברבות הימים גם להאנושית בכלל, ובכן נזכה לראות אנושית לא בצורה משוכללת ומושלמה בתור פרי העבודה התרבותית הכללית, כי אם בצורה לאומית ידועה, אשר בכחותיה החמריים תעלה על יתר העמים ותכריחם להתכולל ולהתערב בקרבה על כרחם.

לכן אחת היא, אם נחזיק בשטת האומרים כי האנושית העתידה תהיה מחוברת מעמים שונים, אשר יבנו מעשיהם למטרה כללית אחת, או אם נביט מנקודת-הראות של האומרים כי עתידים כל העמים להבטל, איך שיהיה הננו רואים מכל מה שאמרתי לעיל כי טרם אשר תתגבש האנושית כלומר עד אשר תקבל צורה אחרונה קבועה זו או אחרת, על האנושית לקבל מקורם צורה לאומית, בתור עם עם לבדו. וזה הוא דק לתועלת האנושית בעצמה.

כן יבינו את רעיון הלאומיות רוב העמים האירופים, אשר כל מה שיתפתחו ביותר, כן ידרשו ביתר תקף ועז את עמידתם כרשות עצמם. גם אנחנו העברים צריכים להבין כן את מושג הלאומיות. וכל מה שנתפתח ונשתלם יותר, כן נגין יותר זיותר על עצמותנו הלאומית וכל משיגיה, כי הא בהא תליא.

חיים מרגלית - קאלוואריסקי. מונפוליא (בצרפת).

בְּרַכַת עֵם.

בְּרַכַת ה' עֲלֵיכֶם בְּרַכְנוּ אֶתְכֶם בְּשֵׁם ה'. (תהלים)

תִּתְנַקְנָה יְדֵי כָל אֶחָיוּן הַמְחַוְנָנִים
עֲפָרוֹת אֲרֻצָּנוּ בְּאֶשֶׁר הֵם שָׁם; —
אֵל יִפְלֵ רוּחְכֶם, — עֲלֵינוּ, מִתְרוֹנְנִים
כִּי אֵין שְׁכֶם אֶחָד לְעִוְרַת הָעַם!

הֵן סִפְרִים אֲנַחְנוּ אֶת־נַדְכֶם וְחֻבְבֵיכֶם
נִטְפֵי הַדְּמָעוֹת וְזַעַת הָאֶף
הַיְרָדִים כִּטְל לְיִשְׂרָאֵל וּמְשׁוֹבְבֵים
נִפְשׁוּ הַנְּלָאָה הַשׁוֹמְטָה בְּפִי; —

וּלְעוֹלָמִי עַד תִּקְדַּשׁ כָּל דְּמָעָה שֶׁצִּלְלָה
בֵּים דְּמָעוֹתֵינוּ נִדְבָה לְעַם,
כָּל טֶפֶח שֶׁל זַעַת אִפִּים שֶׁסִּלְלָה
דָּרָךְ ה' — פִּתְלֵב וְדָם . . .

אִם לֹא אַת הַטְּפָחוֹת — רַק מִסַּד יִסְדָתֶם —
רַב לְכֶם, אֲחֵי! עַמְלְכֶם לֹא שׁוֹא!
הַבָּאִים — וּבְנִיתֶם, וּמְחָתֶם, וְשִׁדְתֶם,
עֲתָה רַב לָנוּ אִם נִטְוֵי תִקּוּן.

גוֹי קִרְקוּ אֲנַחְנוּ, — מִקּוּ לְקוּ קוּמְמוּ
שִׁמְמוֹת עוֹלָם וּבְנוּ כְּנִיז עַד;
יִשְׁׁוּיִם וּמִים עַד יִם יִצְאוּ יִשְׁתוּמְמוּ
לְרֵאוֹת מָה פִּעַל קִטְזֵי גוֹיִם, עַם נִד . . .

וְלָמָּה, מְפַגְרִים, פְּעֻמְיֹכֶם כִּי בּוֹשְׁשׁוּ?
הַעֲבָד יִשְׂרָאֵל הָאֵם בְּנֵי מְרוֹז?

הו, כחות גפרדים, התלקטו התקוששו,
עבדו שכם אחד פחיל ועוז!

המסו נא עגלי הזרב, התעוררו,
ישרו הדורים לעמכם הרש,
בטרם, מצויקים, במלונה תתפוררו; —
מבטחכם — קורי עכביש, בית עש.

אל תאמרו: 'קטנו' — הטרם תתבוננו
פני אביר יעקב החלכים בקרב; —
מימי זרפקל ידנו לא כוננו
מפעל אדירים כמהו ורב . . .

מי בז ליום קטנות? הפוז למתלוצצים!
מלטו דתנו ואמים עשו, —
עד נשמע מראשי ההרים מתפוצצים
קלות ה' הקראים: עלו! . . .

ה. נ. ביאליק

אד"ש תרנ"ד

* * *

ותגמנה החסידה כנפיה הקלות,
ותעף, ותשט, ותט עקלקלות,
ותחץ ברוח פחץ . . . —
מאז ואנה, הוי בעלת בנפים,
הבקש תבקשי לך קו בשמים?
אם ירדף אחריך הנץ?

הנעור על קנף הנשר האיתן,
נרא גזלך ויגעץ בקרשן
צפרנניו המשוחות ברוש?
ולמה עזבת הארזים לנוע
על ראשי אלונים ובכאים, מדוע
עזבת ראש ארזים וברוש? . . .

אם מרחב ברמלך עליך בלאו.
 את־קנף השמו. את־לקמך מנעו
 ובלחמך השחיתו העין; —
 הן מחבא יש אתי ביער התמרים
 שלא שזפתו עין גן. שזעית הרים —
 עופי וחכי עד עת קץ . . .

הנשר, הפרס, הנץ, העזניה,
 הה, כלם, כלם בבשרך, עניה,
 ישלחו צפרן ושן;
 זה ישא מבשרך, זה — נוצה מגפה, —
 מדוע? הדבקה חטאה בבשרך
 ובעולה כוננת לך הקן?

כי חפה ונקיה את נפשי יודעת,
 ומה ימם לבי לראותך גועת
 בעני, בנדדים ושד . . . —
 הוי, נוסי המלטי מעשק מגול,
 פני ליני במדבר או שבני עזאל, —
 אך הרחק תרחיקי גדוד.

לא תאבדי, מקננת בארזים, בישמון;
 התדעי הארץ בה יגן הרמון
 וישגשג הארז השב,
 שיתקע שיא חסנו בשחקים הפרים
 ובמטיו יקבם, אף יגזר קגזרים
 בגבה שרעפתיו העב;

השת צל כליל על פר ושדי תרומות,
 המסתר נדחים . . . ומלא תעצמות
 ישות לח, יך שרש, יט בד . . . —
 שם תבני ארבה ובצלה תרגיעי
 ובנים קמת פז פר קומתך תטביעי . . . —
 כושם לא חשיגך יד צד.

ובסוד אלה בין זיו יער הלכנון,
 ברן רני פלט שיר המלט ונגון
 תצחלי את-קולך גם את . . .
 עם כל גזליך בבר שם תחלמי . . . -
 אך למה בעבים שתי פיך ותדמי -
 החין רכה קשת עף אט? . . .

ותצרח החסידה במרומים תמרורים,
 ותנפץ עם קולה אל ראשי הצורים . . .
 וינפץ כמוה הלב . . .
 החסידה תפרפר, תתבוסס בדמה,
 רק לבי לב אחד לה המה, מה המה,
 פי גדול, פי נורא הקיב . . .

ח. נ. ביאליק.

פתגם.

לספר „מלואים“ ל„קבוצת שירים“ (אשר יצא לאור בשנת תרנ"א).
 ילג לידידו מיועם.

למי זאת המחברת? (*
 למיועם למזכרת.
 לגבר חכם בעו, (ואין עו אלא תורה!)
 פא בוס שמו ועמו שרא נהורא.
 עסקן בדברים ודעתן, חקרן ופיטן,
 כל דבריו במיין היוצא מן המעטן -
 חלף „קבוצת שיריו“
 מצאת אחד ממוקיריו.

המחבר.

ספ"ב. י"א אייר תרנ"א.

(*) הספר, כל כתבו וליג, היא.

פְּתַח הַבְּקָרֶת פְּעָמִים.

אֵינְנִי בּוֹרֵא יֵשׁ מֵאֵן
אֶת אֲשֶׁר אָרְאָה עֵינַי לַעֲנֹן
אוֹתוֹ אֶתְאָר עַל לִוּחַ בְּשֶׁרֶד
(י"ל נארדאן).

א.

יֹאשׁ נוֹרָא עַל פְּנֵי אֶלְחָנָן הַנְּצִיבִי, הוּא עוֹמֵד בְּלִי כַל תְּנוּעָה עַל יַד הַאֲנִיּוֹת
בְּמַבְאֵהֵם כְּהַאֲמֻכּוֹרָג. עֵינָיו יִבִּישׁוּ זָכּוֹ, מִכְּשׁוֹ מִרְחָף עַל פְּנֵי הַיָּם וְכִמוּ יִבְקֹשׂ אֶת
אֲנִית הַקְּשׁוֹר אֲשֶׁר זֶה כְּחֻצֵי שְׁעָה נִפְלְגָה מֵעַל הַחֶף. עוֹד יִשְׁמַע כְּאוֹזְנֵי קוֹל מִצְהָלוֹת אַחֵיו
בְּנֵי אֶרֶצוֹ אֲשֶׁר גַּם הֵמָּה בָּאוּ הֵנָּה כְּמָהוּ לַחֲסוֹת בְּצֶל כְּנָפֵי הַכְּרוּן, מִה צִהְלוּ פְּנֵי
הַנוֹסְעִים וְמִה אִמְלָה לְבָתוֹ. וּבִאֲפֶסֶס תְּקוּהַ שְׁשֵׁתֵי דוֹבְכּוֹת: יֵהֵא+ אֵין אֶלְלֵל כְּמִנִּי
בֶּאֱרֶץ! —

— חֲדוֹת לִי מֵרֵאָה הַצְעִיר הַעוֹמֵד שָׁם — אִמְרַתִּי אֵל רַעִי א. הַהוֹלֵךְ עִמָּדִי —
בְּהִרְאוֹתַי עַל אֶלְחָנָן הַעוֹמֵד יְחִידִי עַל שֵׁשֶׁת הַיָּם בְּלִי נוֹעַ יַד וְרִגְלֵי וַיֹּאשׁ עַל פְּנֵיו. —

— הַתִּירָא שְׂאֵלְנִי רַעִי, כִּי יִשְׁלִיךְ אִ"ע בְּמִצְוֹלַת יָם? הֲרִנֵּעַ יְדִידִי! מִכְּנֵי אֶרֶצְךָ
הַנְּהָרִים הֵנָּה, יְהוּדֵי אֲשֶׁר לֹא בְּנִקֵּל יִפְרֵד מֵעֲלֵי אֲדָמּוֹת. בֵּן הוּא לַעֲזָנוֹ הַרְגִיל לִשְׁתּוֹת
וְלִמְצוּץ אֶת קְבֻעַת כּוֹס תְּרַעֵלַת הַחַיִּים עַד תִּמָּה וּבְדוּמִיָּה יִשָּׂא וַיִּסְבּוֹל כֹּל פִּנְעַ וְרַעִיָּה
שֶׁתְּבוֹא עֲלָיו. —

רַעִי א. הֲלֵךְ לֹ, וְאֲנִכִּי עִמָּדִי מִרְחוֹק מַחְרִישׁ וּמִשְׁתַּאֲחַ לְרַעַת וְלַהֲתַקְּחוֹת עַל
עַקְבֵי אֶלְחָנָן וּמְבִלֵי מִשִּׁים נִגְשָׁתִי אֵלָיו וְאֶתְכּוֹנֵן בְּפְנֵיו. אֶלְחָנָן הַתְּחַלְחַל וַיִּפְעַר פִּיו אֶךְ
נֶאֱלַם דּוּמִיָּה וַיִּפֵּן לִלְכֹת. —

— צְעִיר נִכְבְּדוּ! — קִרְאתִי לוֹ רוֹסִית — סִלְחָנִי נֹא עַל אֲשֶׁר אִשְׁרִיעַ דּוּמִיתְךָ
אוּ מִנּוּחַתְךָ, אֲבָל הוּאָה אֲנִי בֶךְ כִּי מֵר נִפְשׁ וְקִשְׁהַ יוֹם אֶתְּהָ וְכִי אֲסוֹן קִרְהָ לְךָ. אוּלַי
אוּכַל לְהוֹשִׁיעַ לְךָ בְּמַעֲמִ. הַצְעִיר הַכִּיִּם אֵלַי בְּמִכּוּכָה וּפְחָה, אֲכַל עַד מַהֲרָה הַחִילּוֹתִי
לְרִבֵּד אֵלָיו יְהוּדִית־אֲשִׁכְנִזִּית, וַיִּתְאוּשֵׁשׁ וַיִּנְשׂ אֵלַי וּפְנֵיו זּוֹעֲפִים. —

— אֲנִכִּי חֲשַׁבְתִּיךָ לְרוֹסִי, עֲנֵנִי בְּכַבְדּוֹת, אֲבָל מִה לְךָ אֲדוּנִי כִּי קִרְאתִי לִי?
וְאֲנִכִּי תִשׁוּעָה רְחוּקָה מִמֶּנִּי. הֵהוּ ד' הֵמָּר לִי מְאוֹד אֲנִי אֲנִי חֲמַאתִי בְּנִפְשִׁי, וְעַתָּה אֵין
מֵעַמֵּד לְרַגְלֵי וְגִדּוֹל שְׁכָרִי כִּים. וַיּוֹר אֶלְחָנָן בְּאֲצַבְעוֹ עַל פְּנֵי הַיָּם וַיֹּאמֶר: רֵאָה כֹּל
בְּנֵי עִירִי נִסְעוּ וְנִמְלְטוּ מִפֶּה וְאֲנִכִּי נִשְׂאֲרַתִּי. אֲמַלֵּל וְאֲכַד אֲנִכִּי. —

אלהנן נאלם דום וכמעט מעדו קרסוליו ויתגודד על מקומו. אחותיו בזרועו
זאביאנו אל בית משתה קהוה אשר על יד חוף היס. הנער הביא לפנינו כוסית הקהוה
ואלהנן יושב על הכסא וימח זעת אפיו וכמעט שב רוחו אליו. —

— שתה נא כוס הקהוה והרנע מעט — אמרתי אל אלהנן.

— "הרנע", לא! המנוחה לא תשיב אלי עוד! אמלל אנכי לנצה! כעצם ידי

דצחתי את גוי ונפשי יחד... תמול עוד קויתי, כי אחליץ מצרותי — והנה מתלאה!
עתה נתקו פעם אחת כל תקותי יחד. העולם חשך בעדי... אנהה נוראה התפרצה
מלב אלהנן. דמעות נראו על עיניו ויאלם.

גורל אלהנן ננע עד נפשי התבווננתי וראיתי כי תונה איומה צפונה בקבו,
מבלי יכלת להביע צרת נפשו.

— מתי באת הנה? שאלתיו רכות, האם בנפך אתה פה? אלהנן לא השיב
דבר, פניו לבשו קדרות וישח ראשו ארצה.

— התעורר והתאמץ צעיר נכבד! לא נאווה לאיש להתיאש כבוא עליו פנע.

ספר לי את קרותיך אולי יקל לך בשפכך שיח לפני.

— אמנם בחברתך הוקל לי מעט ומצאתי בדבריך נטפי צרו למכאובי ולרוחי

הכהה. אבל מה קרותי, כי אספרם לפניך, ימי חיי מעטים ורעים ואינם שונים
במאימה מחיי כל בני ארצי כגילי. אך לו יהי דברי אדוני. שזע נא ואספר לך
ככל אשר קרני ואישר עבר עלי עד היום הזה. —

ב.

בעיר נציב נולדתי. אבי נמנה את בעלי בתים החשובים, אף אם פירנסתו
זמיתו נוסדו על הכל ורוחו, כי סרסר וציררעתי הנהו בקרב סוחריהיעו, ככל זאת
בהיותו חסיד ויודע תורה מקבד הוא בין הסוחרים ומשפחתו היתה תמיד נכונה לפניו
דימצא לחמו בכבוד. בן חמש נכנסתי אל החדר וירכיבו מלמד דרדקי לראשי. וכן
שתים עשרה זכיתי ונכנסתי לחדר המלמד הליטאי. — הליטאי היה ראש המלמדים
בכל העיר אבל גם נורא על כל סביביו. הוא דרש כי לכל תלמידיו יהיו כשרונות נעלים
ושיהיו כולם מלאים רוח אלהים; וככן כל מי אשר המבע לא חננו ככשרון מיוחד
ושאך רוח, היה גוי מוכן תמיד למקל חובלים. כחמור עזום משא לעיפה ישבתי כל
היום שחוח על הגמרא. הליטאי לא ידע כתם את תלמידיו. תמיד שם לפנינו למודים
יבשים והלכות קשות, לא נתנני לשאוף רוח צח והמית את גוי באהל תורתו. לא
אבחד כי כשרונותי אני היו מהים מעט ועל אף כל המכות שהקתי לא קלט מחי
את הפלפול החד והנפתל ולחיי היו תמיד נתונים למורטי המלמד וגוי לשכמו
בעל שלש עשרה קצוות. בחדר הליטאי כשלו כחותי. נדכה ומענה, נלאה ורזה
הייתי כגמרי את חק למודי בחדר ושנותי היו אז חמש עשרה שנה. אבי האמין כי
למדתי כבר את כל התורות ונהייתי לאיש שלם ומושלם וכן חשבתי גם אני כלבני.
זכנהוג מקדמת דנא החלו אז להציע לפני שדוכים שונים. אבי התפאר כי כי בן תורה
אנכי ומי יערב את לבו לכהד שלמדתי "בחדר" הליטאי נמרא עם מהרשא, וע"כ
היב כנפשו כי במשפט ובצדק דרש מהשדכנים שדוך הגון; נדה הרבה ונערה יפה
במשפחה מיוחסה.

בעירנו התגורר ליטאי אחד אשר אמרו עליו כי בעל תורה ומשכיל הוא כאחד וכי גם "מזג טוב" לו והוא משאיל ספריו לכל הדורש ממנו. פעם נשאני לבי ואכזב אליו לבקשו כי יתן לי מספריו לקרוא בהם. וייעתר לי. את הספרים לא קראתי, אבל הייתי מתפאר בין חבירי, כי שיח ושיג לי עם הליטאי המשכיל, ובכך הייתי בעיני אחרים ואחרי כן גם בעיני למשכיל. בספרי ההשכלה קראתי, לא למען דעת ולהבין דק למען היות משכיל. ע"כ היתה קריאתי שטחית מכלי חקר דבר בעיון ובמחא לא נקלט מאומה. לו שאלוני אז: אל מה אישא נפשי ומה היא המטרה אשר אליה מגמת פני — לא הייתי מוצא מענה בפי, אבל איש לא שאלני דבר ובלבי אמרתי שכך העולם נודג, בלי חשבון, בלי שים לב אל עתידותי שחתי עתותי באפס מעשה. יום יום בקרתי בית הכנסת, אחרתי שבת לשמוע חדשות של רעות-רוח והכלי-שוא. בקרב חבירי הייתי מתהלל לשקר בהשכלתי, הגיתי ריק, רדפתי רוח והלכתי אחרי דתהו. קראוני אז "ער" "מש" ושמתי היה נאה לי, כי פני צמקה, תורת היתה במעי וההשכלה על לשוני. ככה עברו עלי כשנתים ימים בלי שום עבודה וברפיון ידים. —

והמלמדים השדכנים לא נלאו להציע באזני אבי שדוכים שונים לבנו יקירו אשר פיהו הוא המדבר אליך כעת, עד שהקרה ה' לפני שדוך הגון אשר ירוח המקום ורוח הבריות נוחה הימנו. הנערה מצאה חן בעיני כי היתה יפת מראה ולבושה על פי המדה וגם בעיני אבי היה מקובל ומרוצה השדוך הזה, כי אבי הנערה המנוח היה ירא אלהים ושומר תורת אלהים, ובכך הייתי לחתן ואחרי עבור חצי שנה נכנסתי לחופה וישמחו המחוננים ויעלוזו בגיל וחדוה מבלי שים על לב, כי חק עבודת הצבא יבקש ממני את נשיו. שלש שנים אכלתי ארחתני על שולחן חתונתי האלמנה וכיך כה הייתי אב לילדים שנים, אשתי עזרה מעט לאמה בחנותה ואנכי הלכתי כמל כל היום, ככל הסמוכים לשולחן חותניהם, או הייתי יושב בחבוק ידים בבית המדרש או משושט בצדי הרחובות. לבלות את העת הייתי קורא באזני השומעים חדשות וידיעות העולם ממ"ע העברים ועסקתי בדברים של מה בכך. מעט הנדה שהיה לי נתתי בנשך על פי חוקי התשלומים-לשעורים על פי סדר הפרשיות ולולא היתה חותנתי אשת מדנים אשר תמיד הכעסתני תמורות בתלונותיה, הייתי יכול לומר כי דשן חלקי.

ג.

בעבור עלי שנת העשרים נהפך עלי הגלגל וכמו לפתע פתאום נפתח לנגדי השאול לבלעני. אבי קמט את מצחו ויאָנח, אמי בכתה במסתרים, אשתי מיללת מר, חותנתי אלה מלא פיה ותקלל את יום חתונתי ואנכי כצל נהלכתי כל היום. שנת פקדתי לצבא באה!

יום אחר יום, חדש אחר חדש והרעה הולכת וקרבה לבוא. אבי ידפוק כל היום על פתחי הנדיבים אשר הבטיחו לו להמליץ בעדי לפני רופא העיר. הוא כבר כלה שארית כחו לבקש עזרה במה לקדם את פני הרעה, כי מספר היוצאים לא מעריקא מעירנו בימי הקיץ ההוא הלך הלך רוב והמנוקה הזאת כלכלה את מחו ועניו כלו

מראות כי בחורים בני עשרים שנה משתמטים ועוזבים את הארץ, ויתנבא כי בשנה הזאת יהיו נעלמים רבים ובמנוד ראש הביע את צערו בבית הכנסת.

— ה' עמכם, רבי משה — נחם אותו ר' עזריאל בזכר הקהלה — למה זה תצטער? הלא בנך אלחנן גבר מצליח הוא כי עצמותיו שפן וחלש הוא כשפן, האיתו יבחרו לאיש חיל? התלים עמך, ר' משה, האם אלחנן הגבור יהיה איש-חיל? אבל אבי לא מצא נחומים בדבריו ויבן כי אם תחסר מכסת הפקודים לצבא יפקד גם בנו החלש.

ובכל זאת, רבי משה — יעץ לו רבי מענדיל השו"ך הננים — היה נכון שבנך ישים על עיניו משקפים, כי חתן-לצבא שעינו טרוטית אין כל גופו צריך בדיקה-הלכתי עם אבי לדרוש ברופא העיר, שכר הרפוי נתתי לו מראש. הרופא מדד את קומתי ואת חזי וכל מום שמצא כי הביא תקוה בלבי ואשמח על אידי, אבל עוד לא שקמתי, החילות לענות את נפשי בסגופים ועניים שונים, אכלתי מעט ישבתי בצום וגזלתי שנה מעיני עד כי יבש כהרש כחי. ככה עברו ימי הקיץ וראשי עלי סחרחר ולבי חלל בקרבי. עברו ימי החג ונפשי נבהלה בזכרי כי בעוד ירח וחצי יפילו עלי גורל, מרץ לבי ויאושי גברו עלי כל כך, עד כי לא התבוננתי ולא שאלתי את נפשי, אולי טוב לי לעבוד בצבא ארבע שנים מאשר לאבד את כספי המעט ולחבל את נפשי גוי ורוחי גם יחד. כגלם בכלי רצון ודעת הייתי. היללות והאנחות אשר הקיפוני וסבוני הממוני והשו את תבונתי . . . אלחנן נאלם ואחרי עבור רגעים אחדים שאף רוח ויוסף לספר :

מרעי בני גילי שמעתי כי בכסלונה יושב מומחה אשר רפא ירפא ממחלת עבודת הצבא. בלי חשוב מחשבות ומכלי הגד דבר לאשתי נסעתי כסלונה . . . בבלי דעת מסרתי את גוי ונפשי להרופא החובש . . . שכבתי למעצבה כמכאובי כירח ימים ושכתי לביתי. אנשי ביתי מצאו את חידת נסיעתי, אבל לא דרשו ולא שאלו את פי וגם תלונה לא עברו על פיהם. עוד כשבועים נשארנו עד בוא יום פקודתי. הוספתי לענות ולסגף את נפשי ואנכי כבר הייתי לגל של עצמות. והנה בא היום הגדול והנורא. לא ארבה להג, כי אתה אדוני בן ארצי הנך וכבר ידעתי את אשר יחושו אמללים כמוני בהפקדם, כפיך ברכים הלכתי לבית אסף הצבא וכידיים לעדות הוצאתי את תו גורלי מספר מאה ועשרים. כאותו היום נתתי ע"י אבי לשר המחוז היושב בין השופטים מנה ולרופא העיר מאתים. והמה בחנוני ויבקרנני ויפסלוני. —

שמחה ויששון! אשתי, אבותי וכל בני משפחתי לבשו גיל, מבלי התבונן כי מכוס הדותם אשתה רק אני את קבעת התרעלה. ושמריה מה מרים! מתמצית אשתה ואמצה כל ימי חלדי. —

ד.

אחרי אשר סר ממני טר המות, הייתי כשכור שלשה ימים ושלשה לילות. ישנתי כל הימים וכל הלילות עד אשר שב רוחי אלי. — לא עליכם ולא על בניכם לחוש את אשר חשתי כיום הרביעי אחרי צאתי לחפשי. רק עתה החלתי להתבונן בכל אשר עבר עלי במשך השנה ורוחי נבקה בקרבי. —

כל השנה הייתי כאיש אשר אין רוח חיים בו כאלו נקפאו כל מחשבותי בנקודה אחת כאלו מתו כל הושי בי מבלי יכלת חשוב מאומה מחוץ הנקודה הזאת: "איך יבמה לצאת חפשי" ורק עתה אחרי בוא משאת נפשי התבוננתי וראיתי את הקרבנות אשר הקרבתי על מזבח חפשי. פתאום התעוררתי ונוכחתי כי בידי הצמתי לארץ חיי. אבל הלחם בא אלי אחרי אשר אזלו השנים והתבונה באה בקרבי אחרי אשר אין להשיב את אשר כבר נעשה. —

בצער ויגון הימים ינקפו וכן עברו עלי כל ימי החרף. נלאיתי ונדכאתי מעני זנחם. כספי המעט עלה בתהו, הציו הוצאתי על פסד נפשי וחציו אבד בידי הלויים במשך שכתי בכסלונה, כי רבים יצאו לאמעריקא וכן מכה ידי ואפסה הקשיטה האחרונה נכיסתי גם מעיני הפרנסה של חותנתי חורבו מצוק העתים ומתקופה ההתחדות, אין יוצא ואין בא כחנותה וכבר היינו עליה למעמסה ותתאונן באזנינו ותאיץ בנו לעזוב את ביתה וישולחנה, אכי גם הוא מטה ידו ויורש. פניתי כה וכה והנה בכל אשר אפנה רק בוקה ומבולקה לפני, עברו ימי ההג. האכזב בא ואנכי לא נושעתני. —

ה.

בראשית ימי הקיץ הזה התכבדה תנועת היציאה לארגענטינא בעבור הרינה במהנה ישראל, כי קם גואל ומושיע לעמנו הנדה, הוא הנדיב הכאראן הירש אשר ביהודה יקרא עתה צבי ישראל. —

כל חנוני הקטן לנסול, כל איש כי ימוך ותשועתו ממנו רחוקה, כל נכה-רוח וקשה-יום התאושו ויבטחו בהנדיב כי יוציאם מן המצר, בבית הכנסת התבוננו במזמות הנדיב, ויתחכמו לחקור בדבר היציאה, והכאראן הירש שיחם והנינום כל היום. — בית הכנסת הוא כבית-מועד-לעם, אשר בו מקור חיי הרוח ונשיותיו של עמנו, בו ישפטו ישפט על גוי וממלכה ועל כל האדם יחד. ומשפט בית הכנסת ימשוך אחריו את לב העם. בבית הכנסת אשר בין שוחריו נמנית גם אני, יצא משפט הרכים, כי ארגענטינא — ארץ ישראל שְׁנִיָּה לעמנו היא, ובלבי חרצתי אז את משפטי כי בין היוצאים איהו גם אני. בתיר משכיל עירנו, השמעתי כפעם בפעם את כל הכתוב בהצפירה מטוב הארץ אשר באמעריקא התקנית ותמיד, אודה ולא אכחך, הוספתי משאת שוא מלבי, אשר לא עלתה גם על לב הסופרים היותר נלהבים, ולאט לאט הייתי לראש המדברים ואחרי כן לראש היוצאים.

בראשונה מאנה אשתי לשמוע אל חלומותי, אבל אחרי אשר רוח היציאה צרר בכנפיה את כל בני עירנו וגם הסכמת הקהל באה עליה, רק אז הטהה אשתי און קשבת לאמרי פו ולמערכי לבבי, כירה ימים תועצו בני ביתי, וגם אכותי בתוכם, על צפונותינו ונמנו ונמרו כי אנכי אפנה דרך לפניהם. בראשונה אצא אנכי לבדי וכאשר יוסר בארגענטינא ביתי כחסדי הנדיב, אז אחרי עבור שנה אחת יבואו גם אשתי וילדי אלי והותנתי גם היא אמרה למכור את הנותה ולצאת את שני בניה הנערים. עתה האמינה בי גם הותנתי, כי חתנה הלא מראש החלוצים הוא ומשכיל אשר כל יכול ולנכון ימצא יתן בעיני הכאראן, ובכן אנכי הספקטום נהייתי למרכז הראשי בין היוצאים ותל-שהכל פונים אלי. —

שני ירחים עשינו חוזה בסוד נועצים, בכקר בכקר נקהלנו ונתנודד להמתיק סיד.

אספנו ידיעות שונות על דברי הגבול אשר עלינו לעבור בו בלי מעצור, על דבר הצדקה אשר עלינו לקחת אתנו בדרך, וע"ד החפצים היותר נחוצים לנו בדרכנו. שלחנו מכתבים לבני עירנו אשר כבר יצאו לאמריקע, והמה ששמו לפנינו את המשפטים והחקים אשר לנו לדעת, כל אחד מאתנו מכר את ערך החפצים ונסע רק יתקם ונהיה נכונים לצאת מבלי התמהמה אף יום אחד אחרי חג השבעות. —

ויבוא היום ונספר מזרועות אבותינו ונשותינו, המעות רבות נשפכו ביום ההוא ענני ערפל כסו פני כולנו, אבל בענן נראתה הקשת — התקוה בצבעיה אמצה את רוחנו ורוח הנשואים, לבנו היה סמוך וכמוה כי בפעם אחת ישונה מצבנו הנורא לטוב ואור יקום לנו מחלד, על תחנת מסלת הברזל ברכני אבי בכרכה המשלשת, וגם אנחנו ברכנו את כל המלואים אותנו וברצון לקחנו ברכתם שיצאה מעטק לבם ומנפשם ההומיה, וישרוק רכוב הקטור בחלילו והמרכבות נתקו ממקומן ונעוץ קל מהרה. — דומם ישבנו כולנו במרכבה איש איש שקוע בהגיוני לכה עד בואנו אל הגבול, שמה פגשנו את הציר השלוח מאתנו, יום אחד טרם צאתנו לבוא בדרכים את מעבירי הגבול, צירנו כבר עשה חוזה עמס, שלמנו שישה שישה רוכ"ב בעד כל נפש ונעבר בשלום את גבול ארצנו ונשאף רוח, ביום ההוא הודענו למשפחותינו כי לא אָנַח לנו כל מכשול ודרכנו צִלְחָה... —

7.

מעבר הגבול פגשנו המונים המונים, אבות ובנים, טף ונשים, אשר כבר אכפו עליהם המחסור ויחכו אל עזרת הועדים, "הערכ"ב" הגדול הזה שבא הנה מבלי היות בידו אף קשיטה אחת הביא לרגלו מהומה ומכוכה רבה ונמחר לאחו דרכנו הלאה, כי בדינו עוד היה די כסף הוצאות הנסיעה ולמחרת יום בואנו נסענו לברלין, משתאים היינו למראה עינינו, כי אצילים ואצילות יצאו לקראתנו, בהמלה רבה הביאונו אל בית המועד להנדרים מארצם, וישימו אכל לפנינו, נערות עדינות, שוחרי בתי המדרש הגבוהים, נשים עדינות ונכבדי עם, אשר על חויהם קשורי משך ואותות כבוד, שרתו לפנינו, לכולנו נתנו חליפות בנדים, שא לוננו אנה פנינו מועדות וכאשר אמרנו לראשי הועד כי נוסעים אנו לארבע עשרה יום ונתן על יד ראש הועד דרכנו יש בצלחתנו, הטו אלינו חסה, באגודתנו היו עשרים נפש ונתן על יד ראש הועד ארבעים שקל והוא הוסיף עליהם מקופת הועד ויקנה לנו כרמטין עד המבורקה וגם צדה לדרך נתן, בדינו ונסע למחרת היום ההוא, גיל וגאון לבשנו בראותנו, כי אחינו בחו"ל, אשר לכולם פני נדיבים ומראה שרים להם, יענו לנו ומדברים באהבה וחמלה רבה עם סמרטוטין כמנונו, ובכן באנו הנה בשלום. —

ארצות חדשות ושמים חדשים, ערים גדולות עם בנינים נפלאים, אנשים חדשים יהודים נפלאים אשר כולם היו בעינינו כאצילים בני מרום, אשר אנחנו וישיבי עיה קטנה לא חלמנו מעולם לראותם עין בעין — כל אלה מלאו את נפשנו רגשות חדשות וכאלו לארץ הפלאות הובאנו.

ביום בואנו הנה כתבנו לבני ביתנו מכתבים משמיעי גיל וישע, במליצות נעלות תארתי את האשר המלוה אותנו על כל צעד וכי על כפים ישאונו ושרים גדולים

ידאגו לנו להשביענו נעימות נצח, ואני משיזה נגד עיני את הלשם העז אשר עשׂי דברי אגרותינו בעירנו, ואיך התקנאו בירכנו כל יושבי עירנו. —

אבל עד מהרה לבש רוחנו העלז קדרות, גולים לאלפים מלאו את העיר הזאת, הועד לא יכל לשאת את הוצאות הממון הרב והעצום אשר רכיס ממנו לבשו באות כמדום ובחוק ותקף דרשו לשלחם הלאה, וע"כ הלך הועד קרי עם כל אלפי האמללים אשר נקבצו ובאו הנה.

ונהנה פה החל שמשנו לבוא, שאלנו איה הבאראן או צירו ונהיה לשחוק וללעג, רבים הוכחי לדעת כי תקות שוא היא להשיג עזר ותמיכה נאמנה, ורכיס מאגודתנו נחמו על נסיעתם ויתלוננו עלי בהתעויות אותם בשוא נתעה כי על חשבון הניכר יוציאנו לארגענטינא, כספנו המעט אזל מצלחתנו והרעב החל לשלוח מנפותיו ללכנו, מדי יום ביומו דפקנו על פתחי הועד וישיבו פנינו ריקס ויהי גורלנו יותר מר דרע מאשר בשבתנו בארצנו. —

כמעט מלים אספר לאדוני סוף כל הקרות את אגודתנו, אחרי עבור ירח עמל כחסר ובכסף, אחרי רוינו ראש ולענה — בא הנה ציר הבאראן ויאות לשלחנו לארגענטינא, ע"פ תנאים ידועים, יחד עם עוד שבעים גולים נדחים וישלח את רופאו לבחון ולבדוק אותנו לדעת אם מסוגלים אנחנו לעבודת האדמה, ויגזור אמר כי שמונה גולים אשר לב חלשי, להם שרירי ידיהם רפים ואין לה במתניהם פסולים לעבודת האדמה ואפרות ואנכי נמנתי בין השמונה וימאן הציר לקחת אותנו אל-האניה אשר נפלגה היום לארגענטינא משאת נפשי. — מומי אשר היה לי למקור ששון לפני שנתים ימים כאשר פסלונני לעבודת הצנא — מומי זה — היה לי עתה לרועץ ולמקור אסון. —

הורת מות כסתה את פני אלחנן וישח ראשו כנדהם מרוב שרעפיו בקרבנו. גם רוחי נדכא פי, כי ננע עד נפשי גורל אלחנן אשר נדחף מרופא הבאראן כנצר נתעב. — מה תחשוב לעשות עתה? — שאלתי את אלחנן אחרי דומיה ממשיכה. — מה אעשה? . . טרם אדע גם אני . . אבל . . עוד אנסה את ידי! בעירי הייתי סמרטוט אבל פה כמו רוח חדש בא בקרבי, עתה תבונתי תורני, כי אם אניה את ידי וגבר אסוני ולי אשה וילדים המחכים לעזרתי, לא! לא! התעורר פתאם אלחנן ויקם ברעש מכסאו, לא כאנחת נפש ונאקה, ולא כרפיון ידים אכפר את פשעי אשר חטאתי בנעורי, אבל לקרב אצא, מלחמה לי עם החיים להאבק ולהלחם אתם כל עוד נפשי בי, אפול חלל על במותיהם, או אנצח ביד רמה. —

אדם קל נראה על לחיו אלחנן ומעיניו התמלטו זקים וכמעט לא הכרתיו, גיל כפלים שמתתי על התמורה החזקה שנעישתה בעצב-נפוש זה אחרי שפכו נפשו לפני, אחזתיו בידו ואחבקו באהבה, הוא הבין לרעי וישמח גם הוא.

— קבל ממני עזר מעט עד אשר תמצא את דרכיך, — התחננתי אל אלחנן, אבל הוא השיב את פני — לא בזאת אושע — קרא בחזקה — בזעת אפי אכונן ביתי ויזיכה רופא הבאראן אם עזק כמשפמו כי אינני מסוגל לעבודה.

בקשתי את רעי החדש לכקרני במעוני, נתתי לו את כתמתי וברכתיו ככל לב לעשות חיל ולצאת ממלחמתו נאור כגבורה.

וויניצא מנחם אב תר"כ.

מ. קאמיאנסקי.

הוספה.

אבל-כבוד.

גִּדְעַת הַמּוֹת בְּחֶרֶץ־אֵפוֹ קָרָן תִּפְאֶרֶת כִּית בְּרֵאדֶסֶקִי, נִתְּשׁ בַּמַּעֲרָצָה אַחַת מִפְּאֵרֹתָיו הַנְּחַמְדוֹת וַיַּעַט עָלָיו אָבֶל וַיְגוֹן. כִּי נִקְטְפָה מִמֶּנּוּ פִּתְאֵם לִפְתַּע נֶפֶשׁ עֵדִינָה וַיִּקְרָה מֵאֵד, יַעֲלֶת־חֶן וַרְבַּת תְּפַאֲרָתָה, חֲכֵמַת־נְשִׁים, הִיא הַגְּבִירָה פְּלֶאָרָא, אֵשֶׁת הַגְּבִיר הַאֲדִיר הִ' לַעֲאָן בְּרֵאדֶסֶקִי נִי. — בַּטְרַם תִּמְלֹאֲנֶיהָ לֵה שְׁלִשִׁים וָאַרְבַּע שָׁנָה כְּבָה נֵר חַיִּיהָ פִּתְאֵם, עוֹמֵם אֹרֶן הַלְּדָה, וְתֵהִי לִשְׁלָל בִּידֵי מַחֲלָתָה הָאֲנוּשָׁה. —

בְּבֶרְלִין, בַּמְּקוֹם קְרוֹתָה הַעֵדִינָה הַזֵּה עוֹנֶגָה לְמִצּוֹא לֵה רִפְאוּת תַּעֲלֶה, שְׂמָה עֲלֶה פִּתְאֵם הַכּוֹרֶת עֲלֶיהָ, וּבִידֵי חֲכָמֵי רוֹפְאֵיהָ נִפְחָה נֶפֶשָׁה וַאֲיַנְנָה. — לֹא הוֹעִיל הוֹן בְּיוֹם עֶבְרָה, וְכֹל אֲנֻקוֹת לֵב מַכְבִּדִיהָ וּמַעֲרִיצִיהָ, כֹּל דְּמַעוֹת עֵינָי דּוֹרְשֵׁי שְׁלוֹמָה יַחַד עִם כֹּל מַעֲשֵׂי צְדָקוֹת בַּעֲלָה וּרְבִבּוֹת חֲסִדּוֹ, לֹא יִכְלוּ הַצִּיל, לֹא יִכְלוּ הַפִּיל טַרְף מְשֵׁנֵי הַמּוֹת הָאֲכֹזְרִי. הֵה! קִדְר הַיּוֹם פִּתְאֵם בְּצַהֲרִים, וּבַטְרַם נִתְּבוֹן וְחוֹשֶׁךְ וְצַלְמוֹת מַסְבִּיב.

רְבוֹת בְּנוֹת עֲשׂו חֵיל, הִיוּ לְגַם בַּחֲכֵמַת לִבְכֵן, אֲבָל הַעֵדִינָה וְהִיקְרָה הַזֹּאת עֲלֶתָה עַל כְּלָנָה, כִּי הִיא יַדְעָה וְתִבֵּן לְשׁוֹנוֹת רְבוֹת וְשׁוֹנוֹת וְכֹל רוֹן בַּסְּפִרוֹתָן לֹא אֲנִם לֵה, וְכֹל שׁוֹמְעֵי דְבַרֶיהָ הַשְּׁתוֹמְמוֹ לְעוֹצֵם חֲכֵמַתָּה וְדַעַתָּה, — מִפְּנִינִים יִקְרוּ כֹל אֲמַרֶיהָ וּפִיהָ הִיָּה כַּמַּעֲיָן נוֹבַע דַּעַת וְהַשְׁכַּל, וַאֲיֵן דְּבַר אֲשֶׁר נַעֲלַם מִמֶּנָּה וְאֲשֶׁר לֹא יַדְעָה לְהַטִּיף אֲמַרֶיהָ עָלָיו בַּחֶן וּכְשֶׁרוֹן רַב, — שְׂרִים רְאוּהָ וַיִּאֲשֶׁרוּהָ, רוֹזְנֵי אֶרֶץ וַיְהַלְלוּהָ, וְאַחַת דְּבָרוּ, כִּי שְׂרָתִי הִיא בְּבָנוֹת, גְּבִרַת נְשִׁים וְאַשְׁת־חֵן אֲשֶׁר כֹּל כְּבוֹדָה פְּנִימָה וַאֲיֵן חֲקֵר לִיקְרָה, אֲשֶׁת־חֵן וְכְבוֹד וְרְבַת דַּעַת, אֲשֶׁר יִכְלָה לְעַנּוֹד פֶּאֶר לְבִיתָהּ לְהִיּוֹת לְבֵית מוֹעֵד גַּם לְכֹל אֲנָשֵׁי הַמַּעֲלָה וְחֲכָמֵי לֵב וְלַהֲתַנּוּסִם כּוֹ בְּרוּב לְקַחָה וְדַעַתָּה, וּפִתְאֵם לִפְתַּע גְּוֹ נֹרָה, קִמַּל הוֹדָה, הַשְּׁלֵכָה לְאַרְץ עֲמַרְתָּ תִּפְאֶרְתָּה, וַאֲיַנְנָה! הֵה! בְּאֲבִיב־חֲלָדָה וּבְדַמִּימִיָּה לְקַחָה מְאַרְץ הַחַיִּים, הַנִּיף הַמּוֹת פִּתְאֵם לִפְתַּע הַחֲרִמֶשׁ עֲלֶיהָ וְעַל עַפְרָן נִחַת הַכֹּל! — בְּלֵי מְשִׁים נְנָעָה, לֹא חָשַׁב אֲנוּשׁ מֵרֵאשִׁי כִּי קָרַב קֶצֶה, וְכַבּוּיִם עֶבְרוֹתָן כֵּן נַעֲרַמוּ פִּתְאֵם עֲנִיזֵעוּם עַל רֵאשֵׁנו, נִתְּכָה עֲלֵינוּ חֲמַת שְׂדֵי כְמוֹ רֵגַע, וְנִקְהֵי כְּנַדְהַמִּים כְּלָנָה. —

גִּיא־יְגוֹן הִיא הַתִּבְּלָה הַלּוֹז, עֲמֻקָּה־כְּכִי, וְלֵב מִי לֹא נִשְׁכַּר בְּקִרְבוֹ פַּעַם בְּיַמֵּי חַיֵּי הַכֹּל, לֹא נִשְׁמַע קוֹל אֲנַחוֹתָיו בְּמִרְיוֹת וְלֹא נִתְּכוּ דַמַּעוֹת עֵינָיו עַל לְחַיָּיו? אֲבָל זֶה אֲשֶׁר פִּתְאֵם לִפְתַּע יִבּוֹאֵנו אִידוֹ, הוּא יַחוּשׁ עֵינָיו בְּנַפְשׁוֹ

שְׁבַעֲתַיִם. — והיש שָׁבַר עוֹד כְּשֶׁבַר בַּעֲלָה? הַיּוֹכֵל לְמַלֵּל זֹאת כֹּל פֶּה, לְהַבִּיעַ
זֹאת כֹּל לִשׁוֹן? הַיַּעֲצוֹר כֹּחַ כֹּל עַם סוֹפֵר מְהִיר לְחַיֵּר אֶף אֶפֶס קֶצֶה עֵינֵי
הַנּוֹרָא, אֶף אֶחָד מִרַבֵּבוֹת מִכְאוֹבֵי לִבְבוֹ הַיּוֹמִים עַד מָאֵד? הֵחָ, גְדוֹל כִּים
שִׁבְרוּ, מֵאַן הִרְפָּא עוֹד. וְאִם כְּמִי־יָמִים תִּזְלַנָּה דְּמַעוֹת־עֵינַי, אִם כְּסוֹפּוֹת
בְּנֶגֶב, אִם כְּכָל סַעֲרוֹת־תִּימָן תִּתְחַלְלֶנָּה הָאֲנָחוֹת, הַיּוֹכֵלוֹ הוֹעִיל? הֵחָ, לֹא
יֻכְלוּ הַפִּיל מִרְףּ מִשְׁנֵי הַמוֹת, סַגְרָה הָאֲדָמָה בְּרִיחֶיהָ בַּעֲדָה לְעוֹלָם, וְאִין מִי
אֲשֶׁר יִשׁוּב עוֹד מֵאַרְצוֹת־צַלְמוֹת.

הֵחָ! אֵיךְ מֵהֲרַף לַעֲבוֹר, נֶפֶשׁ עֵדִינָה! כְּכּוֹכֵב־אֹרֶךְ נֶגְהָ זֶהְרֶךְ, וְכִמּוֹ רִגַע
קִדְר פִּתְאֵם לְעֵינֵינוּ, וּבְקִבּוֹת אֹרֹר, כָּבוּ כֹל מְאוּרֵי אֹרֶךְ מְעֵינֵי כֹל מְחֻזְנָנִךְ!
אֵיךְ תֵּאבֵל עַל־יְדֵי נֶפֶשׁ אֲבִיךָ הָאֲמֵלֵל, אֵיךְ יִתִּיפַח מֵרָה עַל־יְדֵי הַהוֹלֵךְ
קוֹדֵר בְּלַחֵץ מִכְאוֹבֵי, וְרַסִּים פְּנֵינֵי דְּמַעוֹת יִתְנוּסְסוּ גַם בְּעֵינֵי שְׁתֵּי־יָדֶיךָ
הַיִּקְרִים, נִשְׁעִי־נַעֲמָנִים אֱלֹהִים, שְׁתֵּי בְנוֹתֶיךָ הַקְּטָנוֹת, הַרְּכוֹת וְהַעֲנוּגוֹת, אֲשֶׁר
הִשְׁאֲרַת אַחֲרֶיךָ לְאַנְחוֹת! — הֵחָ! הַאֵךְ פְּלִיזוֹן חֲרוּץ הוּא הַמוֹת? אִם יִהְרֹם
בִּידֵיךָ יוֹצֵר הַכֹּל אֶת יְצוּרֵי כִפּוּי, וְאֵךְ לְשׂוֹא יִשְׁפּוֹךְ רוּחַ חַן וְחֶסֶד עַל גְּמֵעֵי
שַׁעֲשׂוּעֵי, אֵךְ לְמַעַן הַשְׁאֲוֹת אוֹתָם פִּתְאֵם לְפִתְעַ מַעְרוּגוֹת מְמַעַם בְּעֵינֵי רוּחַ,
לְשַׁהֲקֵם יַחַד כַּעֲפָר וְכַאֲבָק יַעֲלוּ וְאִינָם? מִי יוֹכֵל דַּעַת חֲפָצוֹ? כִּי מִי בָא בְּסוֹד
אֱלֹהִים? — אֲבָל מִרְ הוּא הַמוֹת, אֲכַזְרִי הוּא מָאֵד; נִהְרִי נְחָלֵי דְּמַעוֹת יִשְׁטַפּוּ
לְרַגְלֵי, וּבְמִקּוֹם יַעֲבוֹר יַעֲוֹרֵר כֹּל מִצּוֹקוֹת לֵב אֲנוּשׁ וְאִין מְנוּס מִפְּנֵי, אֵךְ שְׂוֹא
נִבְקַשׁ נוּחַם, אֵךְ שְׂוֹא נִתְאַמֵּץ לְהַסְתִּיר מִכְאוֹבֵינוּ מְעֵינֵינוּ, וְהִרְמָה הָאוֹכְלֶת
הוּא לֹא רַק בְּעַפְרוֹת־קֶבֶר, כִּי אִם גַּם בְּלִפְוֹת הַחַיִּים. הֵחָ! אֲבֹדוֹן וְמוֹת הֵם
גַּם בְּקֶרֶב לֵבָם, גַּם בְּקֶרֶב לֵב כֹּל אֱלֹהִים אֲשֶׁר לְעֵינֵיהֶם יִנְשֵׁת פִּתְאֵם מִחֲמַד־
לֵבָם וּמִחֲמַל־נַפְשָׁם וְעַל עַפְרָת נָחַת! —

הֵחָ! שִׁבַר גְּדוֹל מָאֵד נִשְׁבַר בֵּית אֲבִיךָ וּבְעַלְךָ, עַל כֵּן תֵּאבֵל מָאֵד נַפְשָׁם
וְעֵינֵם תִּדְמַע דְּמוּעַ בְּלֵי הַפּוּגוֹת לֹא יִרְף לֹא יַחְדַּל כְּאַבֶּם הַנּוֹרָא, עַל כֵּן לֹא
תִּחְדַּל גַּם עֵינֵם מִדְּמַעָה, לֹא יַחְדַּל גַּם קוֹלָם מִקְּבִי, וְכֹל עוֹד רוּחַ בָּם יִבְכוּ
וְיִקְוֶנוּ עַל־יְדֵי, עֵדִינָה וְעֲנוּגָה, וְלֹא יִתְנוּ דְּמֵי לֵהֶם, קֶנְהָ הִיא וְתַחֲוִי לְקֶנְהָ לְעַד.

א. ש.

הסוכן הכללי.

לכל מדינת רוסיא הוא מר ישראל בן יצחק נאראדיצקי נזיטאמיר וידו כיד המו"ל לכל דבר הנוגע לכסף החתומים ומנוי הסוכנים הפרטים ברוסיא.
הכתבת אליו:

Израилю Народицкому Житомиръ

סוכנים פרטים.

בארץ ישראל: הד"ר א. מז"ה, בראשון לציון" והמורה מר אריה ליב הורוויץ
ביעקרון" (שלא ע"מ לקבל פרס).

באמעריקא: העורך-דין מר אדם ראזענבערג בנוויארק (Lafayette pl. 28)
(שלעמלק"פ).

ברוסיא: ארגעיעוו פלך כסרכיה: מר אנרהם ברוצקי (שלעמלק"פ).
בריסק-דליטא: זאכ ראבינאוויטש (Медовал); — בן ציון ניימארק (שלעמלק"פ).
ברדישוב: י. מ. פֿיפעלשטיין. — גראָדנא: מר הלל איסר יאנאווסקי (שלעמלק"פ).

דווינסק והסביבה: נ. נ. ספיר. — דובנא: דויד לעוויטאן (שלעמלק"פ).
לאָדז: עזרא נאָלדן (каменная 9) שלעמלק"פ. — ווארשא: בית מסחר הספרים
של בנימין צבי שיינפינקעל, רימארקא (באנק פלאטיץ) 8. — וויטעבסק: מר משה
מחלין. — יעקאמארינאסלאוו: משה גינזבורג (стекл. складъ) (שלעמלק"פ).

חארקאוו: אייזיק ליפשיטץ (שלעמלק"פ). — מאהילוב פאד, מ. מ. לימינסקי. —
מיראספאל: (פלך חערסאן) צבי הירש האלווארג. — מאריאמפאל (פלך יעקטע-
רינ): ישראל לאמאווסקי (שלעמלק"פ). — מאריאמפאל (פלך סובלק): בית

מסחר המחעע של איסר ראבינאוויטץ (שלעמלק"פ). — מעדיבוו: דובער קארדונער
(שלעמלק"פ). — קאוונא: יצחק הורוויץ (מו"ס). — קיישיניו: ב. פטיין. — קיעוו:
י. נ. דארעווסקי רחוב שצעסקאוויצקאיא בית 29. — קאנסטאנטין ישן: ש. נודלין
(שלעמלק"פ). — קרעמענעץ: מ. גלעזער. — קרעסלאוו והסביבה (פל. וויט):

פייבוש הערף (שלעמלק"פ). — רינא: צבי לעוויטעס (שלעמלק"פ). — ראוונא:
זוסיא קנייזשער (מו"ס). — שדה לבן והסביבה: ב. ירוחזאהן (שלעמלק"פ). —
שפאלא והסביבה: ישראל באנגארד (שלעמלק"פ). — בעקאמערנאסלאוו ויכלו
החותמים לשלם את כסף-חתימתם גם להאינינער מר מ. אויסישקין. —
וכרינא — גם למר ל. שליט.

הננו מקבלים מודעות לירחוננו בכל לשון ומחירן: בעד עמוד בן ארבעים
שורות 20 ר"כ או 25 פֿלורין. בעד חצי עמוד 12 ר"כ או 16 פֿל. בעד כל שורה
75 ק"פ או 1 פֿל. — חוברת לדונמא לא נשלח לשום איש. מאמרים בלתי מתקבלים
לדפוס אינם מושבים לבעליהם. מאמרים, כספים ומכתבים ישלחו רק ע"פ כתבת זו:

R. BRAININ

Redacteur des **Mimisrach Umimarabh**

Wien, IX., Seegasse 23.